

**SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI STUDIJ IZ JEZIKOSLOVLJA**

Mate Kapović

**REKONSTRUKCIJA BALTOSLAVENSKIH
OSOBNIH ZAMJENICA
s posebnim osvrtom na naglasak**

doktorski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ranko Matasović

ZADAR, 2006.

ZAHVALE

Čini se da mi je tema o rekonstrukciji i akcentuaciji osobnih zamjenica u baltoslavenskom bila suđena ili, da ne budem patetičan, da je uvijek bila tu negdje. Zamjenice su se pokazale kao zgodna tema za obradu već tijekom studija kada napisah seminar pod nazivom *Osobne zamjenice od indoeuropskoga do hrvatskoga*. Tada doduše nisam ni slutio da ću o praktički istoj temi pisati i doktorat. No do same teme disertacije ipak nisam tako lako došao. Nakon mnogo kolebanja, jednoga mi je sunčana ljetnoga dana u Göremeu (u Kapadokiji u Turskoj) moja djevojka Kristina predložila: "Zašto ne o zamjenicama?" I, doista, rekoh, zašto ne? Tako je bilo odlučeno, a na povratku je u Hrvatsku vlakom već pao i nacrt rada. Glavnina je pak rada napisana u Beču u proljeće 2006. godine gdje sam boravio nekoliko mjeseci na stipendiji.

I sada slijede zahvale. Moj je mentor Ranko Matasović rukopis čitao u više navrata i u više faza te sâm mu zahvalan za brojne korisne komentare i pomoć. Prvu je verziju slavenskoga dijela disertacije čitao i Thomas Olander, Siniša je Habijanec raspravljao sa mnom (kratko, ali plodno) o slovačkim i poljskim osobnim zamjenicama, a Matej mi je Šekli pomogao oko nekih sitnica vezanih uz slovenski.

Posebno se zahvaljujem Kristini Marenčić i Marku Kapoviću koji su s velikim strpljenjem iščitavali englesku verziju disertacije.

Na kraju i zahvala mojoj mami od koje sam kao dijete naučio (poprilično arhaične) hrvatske naglaske, bez kojih bi moje bavljenje baltoslavenskom akcentuacijom zasigurno bilo kudikamo teže.

Zagreb, 24. listopada 2006.

Pokrate

> pravilno daje

⇒ nepravilno daje (analogijom i sl.)

~ povezano s

* – rekonstruirano

** – nemoguće, neposvjedočeno; oblik dobiven unutarnjom rekonstrukcijom

A. – akuzativ

G. – genitiv

D. – dativ

dij. – dijalektalno

dv. – dvojina

I. – instrumental

jd. – jednina

L. – lokativ

l. – lice

mn. – množina

N. – nominativ

n. p. – naglasna paradigma

st. – stoljeće

usm. – usmeno

usp. – uspoređi

v. – vidi

zast. – zastarjelo

alb. – albanski

arm. – armenski

av. – avestički

balt. – baltijski

bjr. – bjeloruski

bug. – bugarski

csl. – crkvenoslavenski

čak. – čakavski

češ. – češki

dluž. – donjolužički (donjolužičkosrpski)

eng. – engleski

gluž. – gornjolužički (gornjolužičkosrpski)

got. – gotski

grč. – grčki

hrv. – hrvatski

ie. – indoeuropski

iir. – indoiranski

lat. – latinski

latv. – latvijski (letonski)

lit. – litavski

luž. – lužički

njem. – njemački

kajk. – kajkavski

os. zamj. – osobne zamjenice

rus. – ruski

slav. – slavenski

slč. – slovački

sln. – slovenski

st- – staro-

stind. – staroindijski

stir. – staroirski

stisl. – staroislandski

stprus. – staropruski

stsl. – staroslavenski

stvnj. – starovisokonjemački

štok. – štokavski

toh. – toharski

ukr. – ukrajinski

ved. – vedski

Naglasni znaci

općeslavenski

- * ' – mjesto naglaska
- * ˝ – stari akut
- * ˘ – kratki cirkumfleks
- * ˆ – dugi cirkumfleks
- * ˋ – kratki neoakut
- * ˜ – dugi neoakut

[*ę stoji umjesto *ě pod naglaskom]

baltoslavenski

- * ˋ – kratki naglasak
- * ˜ – cirkumfleks
- * ˊ – akut

indoeuropski

- * ˊ – mjesto naglaska

Uvod

U svojoj slavnoj monografiji "Slavonic accentuation", Christian Stang započinje svoje vrlo kratko poglavlje o naglasku zamjenica rečenicom: "These [tj. zamjenice, op. M. K.] present a picture of considerable diversity, and it seems impossible to arrive at any clear definition of the original state" (Stang 1957: 105). To nam pruža dobar primjer toga kako se postupa s naglaskom zamjenica u puno radova koji se bave (balto)slavenskom akcentuacijom. O tome se ili uopće ne govori, ili se, u najboljem slučaju, o tome govori nesustavno ili ne toliko detaljno koliko bi trebalo. To je jedan od nedostataka koji ćemo pokušati ispraviti ovim radom, barem u slučaju osobnih zamjenica.

Povijesna je baltoslavenska lingvistika danas jedno od najživljih područja indoeuropske lingvistike. Unatoč veliku napretku u posljednjih pedeset godina, još je puno pitanja na koje treba odgovoriti – počev od fonoloških, do morfoloških i sintaktičkih problema. Dosta se je toga napravilo, kako je već rečeno, u posljednjih pedeset godina u baltoslavenskoj akcentologiji – veoma kompliciranu polju koje ne prestaje privlačiti pozornosti brojnih stručnjaka iz cijeloga svijeta. Nekoliko je poznatih lingvista pokrenulo revoluciju u baltoslavenskoj akcentologiji: Norvežanin Stang (1957), predloživši nov i pojednostavljen pristup slavenskoj akcentuaciji uvodeći koncept naglasnih paradigama, Rus Иллич–Свитыч (1963), koji je izveo baltoslavenske imenske naglasne paradigme iz praie., te niz drugih lingvista poput Дыбоа (usp. primjerice njegovu monografiju iz 1981).

Ti su i drugi lingvisti riješili mnoge probleme, no puno njih ipak ostaje. Jedan je od takvih problema rekonstrukcija baltoslavenskoga¹ naglasnoga sustava osobnih zamjenica. Koliko mi je poznato, ovom se temom dosada nitko nije detaljnije pozabavio – ni iz gledišta fonologije i prozodije, ni iz morfološkoga aspekta. Stoga takva tema izgleda vrlo zahvalnom, tim više što razmatranjem bsl. osobnih zamjenica možemo doći do korisnih uvida ne samo za rekonstrukciju bsl., nego i za rekonstrukciju praie. Osim toga, primjena moderne akcentološke metodologije na zamjенички sustav svakako mora uroditi zanimljivim plodovima, imamo li u vidu da se zamjenice često poprilično razlikuju od drugih sklonjivih riječi ne samo morfološki, nego katkada i fonotaktički (kao u praie.) i, u slučaju bsl., naglasno.

Najjednostavnije rečeno, u ovom će se radu rekonstruirati bsl. sustav osobnih zamjenica. Sama će rekonstrukcija biti što detaljnijom, kao i rasprava svih pojedinosti i općih problema bsl. i ie. lingvistike vezanih uz tu temu. U radu ćemo dakle pokriti razdoblje od suvremenih baltoslavenskih jezika i dijalekata do praie. Tema su ovoga rada samo osobne zamjenice, tj. da budemo precizniji, osobne zamjenice 1. i 2. lica jednine, dvojine i množine u suvremenim bsl. jezicima, u općeslavenskom², prabsl. i praie. Neće biti riječi o

---

¹ Neki jezikoslovci ni dan-danas ne vjeruju u postojanje prabsl. jezika, što je teško shvatljivo. Ne pretpostavi li se postojanje zajedničkoga prajezika, mnoga se zajednička obilježja zapadnih i istočnih balt. jezika i slavenskoga nikako ne mogu objasniti. Akcentuacija je tu jako bitna. Usp. npr. hrv. dij. N. jd. *zīma*, G. jd. *zimē*, D. jd. *zīmi*, A. jd. *zīmu*, N. mn. *zīme* s lit. N. jd. *žiemà*, G. jd. *žiemōs*, D. jd. *žīēmai*, A. jd. *žīēma*, N. mn. *žīēmos*. Ovakvo slaganje u naglasku ne može biti rezultat slučajnosti ili usporedna neovisna razvoja.

² Rekonstruirane slav. oblike konvencionalno zovem općeslavenskima, a ne praslavenskima (nazive ću u ovom radu katkada upotrebljavati u istom smislu ako strogo razlikovanje nije nužno u konkretnoj

zamjenicama 3. lica. To nisu prave osobne zamjenice u mnogim starim ie. jezicima³ (ni u praie.)⁴ – ondje su to zapravo pokazne zamjenice ili sl. Povratnom se zamjenicom "se/sebe", koja je morfološki vezana uz osobne zamjenice, također nećemo baviti. Ova je zamjenica u bsl. i praie. praktički identična po svim oblicima zamjenici 2. lica jednine, izuzev početni suglas (*s*– umjesto *t*– u bsl., tj. **s*– umjesto **t(w)*– u praie.). S obzirom na to da je povratna zamjenica, dakle, oblikom jednaka osobnoj zamjenici 2. lica jd., po potrebi ćemo uzimati u obzir i oblike povratne zamjenice.

Rad je podijeljen na četiri dijela: slavenski, baltijski, baltoslavenski i indoeuropski. U svakom su od ovih dijelova detaljno obrađene osobne zamjenice u okviru dotične jezične grane. U slav. se dijelu rekonstruirala praslav. sustav osobnih zamjenica. U balt. se dijelu raspravlja o problemima vezanima uz balt. os. zamj. Prabaltijski sustav ne rekonstruiram, zato što prabaltijski jednostavno nikada nije ni postojao⁵. Rekonstrukcijom iz lit., latv. i stprus. možemo dobiti samo prabsl. sustav. Ta je činjenica pogotovu jasna gledamo li osobne zamjenice, gdje nalazimo mnoga slaganja između stprus. i slav. i mnoga neslaganja između stprus. i istočnobalt. jezika. U bsl. dijelu krećemo od već rekonstruirana praslav. sustava i od usustavljene baltijske građe te rekonstruiramo prabsl. sustav osobnih zamjenica. U posljednjem se dijelu rada bsl. osobne zamjenice izvode iz ie. sustava osobnih zamjenica. U tom se dijelu također raspravlja i o raznim problemima vezanima uz rekonstrukciju os. zamj. u praie., pogotovu o onima vezanima uz bsl. U rekonstrukciji se praie. pokušava na najbolji mogući način iskoristiti bsl. materijal. Kao što ćemo vidjeti, potanka je analiza bsl. osobnih zamjenica od velike koristi pri rekonstrukciji praie. sustava osobnih zamjenica. S obzirom na navedeni plan izlaganja, jasno je da će se o pojedinim problemima govoriti na više mjestu u radu. Tako ćemo primjerice, o os. zamj. 1. lica u N. jd. govoriti u više navrata – u slavenskom dijelu kada je posrijedi razvoj u slavenskim jezicima i općeslavenskom/praslavenskom, u baltijskom dijelu govoreći o oblicima posvjedočenima u baltijskom i o problemima vezanima uz njih, u baltoslavenskom dijelu govoreći o

---

situaciji). Rekonstrukcija je općeslav. (ili kasnoga praslav.) tradicionalna, tj. formalna je, a ne realna. Razlog je tomu činjenica što su slav. jezici u periodu za koji se naglasni sustav izravno može rekonstruirati već bili jasno podijeljeni različitim razvojem pojedinih izoglosa. Naglasni sustav praslav., pravoga prajezika iz kojega su se razvili svi suvremeni slavenski jezici, nije moguće izravno rekonstruirati. Jezik je koji ovdje zovemo praslavenskim bio homogen jezik iz razdoblja oko godine 600. Jezik je koji ovdje zovemo općeslavenskim bio razjedinjeni jezik koji se je govorio između 7. i 11. stoljeća (usp. npr. Holzer 1995). U tom su se razdoblju još uvijek događale sveslavenske jezične promjene, zajedno s promjenama koje su se događale samo u pojedinim slav. jezicima. Nakon 11. st. više nije bilo sveslavenskih jezičnih promjena i, samim time, ni općeslavenskoga.

³ Usp. latinski *ille*. Taj se oblik rabi umjesto os. zamj. 3. lica jd., ali i atributno uz imenice (*ille homo* "taj čovjek"). Takva upotreba nije moguće u slučaju pravih os. zamj. – usp. hrv. *ôn*, pri čem je ***ôn* čovjek nemoguća sveza. U klasičnom se grčkom umjesto 3. l. jd. os. zamj. u N. rabe pokazne zamjenice οὗτος, ἐκεῖνος, dočim se u kosim padežima rabi uglavnom zamjenica αὐτός "isti". U sanskrtu se također pokazne zamjenice *sas*, *ayam* upotrebljavaju umjesto osobnih itd.

⁴ S obzirom na to da u praie. nije bilo os. zamj. 3. l., os. zamj. 3. l. koje se javljaju u pojedinim ie. jezicima očito nisu etimološki vezane, usp. hrv. *ôn*, latinski *ille* i engleski *he*. Isto to vrijedi i za bsl. i slav. Ništa se ne može rekonstruirati krenemo li od posve različitih oblika kao što su hrv. *ôn*, makedonski *toj* i lit. *jis*. Svi su ti oblici genetski nepovezani i njihova je poraba u funkciji os. zamj. inovacija.

⁵ Usp. Иванов & Топоров 1958.

promjenama koje se dogodile u tom razdoblju, te u indoeuropskom dijelu raspravljajući o rekonstrukciji praie. oblika. Dakako, posve je jasno da u *poredbeno*-povijesnoj raspravi kao što je ova teško, ako ikako, možemo primjerice u slavenskom dijelu rada izbjeći spominjanje neslavenskoga materijala. Stoga neće biti automatskoga isključivanja materijala koji ne pripada određenomu dijelu, nego će se takav materijal samo pokušati ograničiti koliko je to moguće.

1. OSOBNE ZAMJENICE U SLAVENSKOM

§ 1 Ovdje se daje pregled paradigama os. zamj. u slavenskom. U pregled su uključeni samo oblici iz standardnih (književnih) jezika. Dijalekatni se materijal iznosi u raspravi.

Gornjolužički (gornjolužičkosrpski) citiram prema Šewc 1968, donjolužički (donjolužičkosrpski) prema Šwela 1952 i Janaš 1976, kašupski prema Lorentz 1925, 1962 i 1971, slovjinški prema Lorentz 1903, a polapski prema Schleicher 1871 i Селищев 1941.

Paradigme

STAROSLAVENSKI

jednina

N. азъ	ty
G. мене	tebe
D. мънѣ/мънѣ, ми	tebě, ti
A. мѣ	tę
L. мънѣ/мънѣ	tebě
I. мънојѡ	toboјѡ

množina

n. мы	vy
gl. насъ	vasъ
d. намъ, ны	vamъ, vy
a. ны	vy
i. nami	vami

dvojina

N. вѣ	vy/va
GL. naju	vaju
DI. нама	vama, va
A. na	va

BUGARSKI

jednina

N. аз	тѣ
D. на мѣне, ми	на тѣбе, ти
A/(kosi padež) мѣне, ме	тѣбе, те

množina

n. нѣе	вѣе
d. на нàс, ни (zast. нàм)	на вàс, ви (zast. вàм)

a/(kosi padež) nàs, ни   vàs, ви

MAKEDONSKI

jednina

N. jас   ти
D. мене ми, ми   тебе ти, ти
A/(kosi padež) мене ме, ме   тебе те, те

množina

n. ние   вие
d. нам ни, ни   вам ви, ви
a/(kosi padež) нас нè, нè   вас ве, ве

HRVATSKI

jednina

N. jâ   tî
GA. mène, me   tèbe, te
D. mèni, mi   tèbi, ti
L. mèni   tèbi
I. mnôm, mnóme   tòbôm

množina

n. mî   vî
ga. nàs, nas   vàs, vas
d. nàma, nam   vàma, vam
li. nàma   vàma

SRPSKI

jednina

N. jâ   тî
GA. mène, me   тебе, те
D. мèни, ми   тебе, ти
L. мèни   тебе
I. мнôm, мнóме   тобôm

množina

n. mî   вî
ga. nàs, нас   vàs, вас
d. nàma, нам   vàma, вам
li. nàma   vàma

SLOVENSKI

jednina

N. jàz	tî
G. méne, me	tébe, te
D. méni, mi	tébi, ti
A. méne, me	tébe, te
L. méni	tébi
I. menójj, mâno	tebójj, tâbo

množina

n. mî, mê	vî, vê
ga. nàs, nas	vàs, vas
d. nàm, nam	vàm, vam
I. nàs	vàs
i. nâmi	vâmi

dvojina

N. mîdva, mîdve/mêdve	vîdva, vîdve/vêdve
GA. nâju, naju	vâju, vaju
D. nâma, nama	vâma, vama
L. nâju/nâma	vâju/vâma
I. nâma	vâma

ČEŠKI

jednina

N. já	ty
G. mne	tebe
D. mně, mi	tobě, ti
A. mne, mě	tebe, tě
L. mně	tobě
I. mnou	tebou

množina

n. my	vy
gal. nás	vás
d. nám	vám
i. námi	vámi

SLOVAČKI

jednina

N. ja	ty
GA. mňa, ma	teba, ťa
D. mne, mi	tebe, ti
L. mne	tebe
I. mnou	tebou

množina

n. my	vy
gal. nás	vás
d. nám	vám
i. nami	vami

GORNJOLUŽIČKI

jednina

N. ja	ty
GA. mnje, mje	tebje, će
D. mni, mi	tebi, ći
L. mni	tebi
I. mnu	tobu

množina

n. my	wy
gal. nas	was
d. nam	wam
i. nami	wami

dvojina

N. mój	wój
GA. naju	waju
DLI. namaj	wamaj

DONJOLUŽIČKI

jednina

N. ja	ty
G. mnjo, mje	tebje, tebjo, śi
D. mnje, mnjo, mě	tebje, śi
A. mnjo, mě	tebje, tebjo, śi
L. mnje, mnjo	tebje
I. mnu	tobu

mnożina

n. my	wy
gal. nas	was
d. nam	wam
i. nami	wami

dvojina

N. mej	wej
GA. naju	waju
DLI. nama	wama

POLJSKI**jednina**

N. ja	ty
GA. mnie, mię	ciebie, cię
D. mnie, mi	tobie, ci
L. mnie	tobie
I. mną	tobą

mnożina

n. my	wy
gal. nas	was
d. nam	wam
i. nami	wami

KAŠUPSKI**jednina**

N. j̣ω	tə
G. míe	cebe, ce
D. míe	tobe, cə, tə, cī
A. míe, mą	cebe, cą, ce, cebą
L. míe	cebe, tobe, cebi, ce
I. mnɔ, mɔ	tobɔ

mnożina

n. mə	və
gla. nas, nws	vas, vws
d. nɔm, nama, namī	vɔm, vamī
i. namī, namé, nama, namə	vamī, vamé, vamə

dvojina

N. ma, majù, najù mé, mə, ma	va úe, və, va
GLA. najù, naji	vajù, vajii, vajix
DI. nama	vama, voma

SLOVJINSKI

jednina

N. jáu, já	tã, tã
G. mjìe, mjä	cìebjä, cã
D. mjìe, mjä	tùebjä, cã, tã
A. mjìe, mja, mjä	cìebjä, ca, cã
L. mjìe, mjä	cìebjä, cã
I. mnóu	tøbóu

množina

n. mã, mä	vã, vã
gl. nãs	vãs
d. nóum, nõum	vóum, vòum
a. nãs, nãs	vãs, vãs
i. nãmĩ	nãmĩ

dvojina

N. mã, ma	vã, va
mjìe, mjä	vjìe, vjä
GLA. nãjþ	vãjþ
DI. nãmã	vãmã

POLAPSKI

jednina

N. joz, jo, jaz, ja	toj
G. miné, mané, mánə, mán	tíbə, tibé
D. miné, mané, mánə, mán	tíbə, tibé, tĩ, t
A. ma, miné, mané, mánə, mán, mã	tíbə, tibé, ta, tă
I. mănò	tãbò

množina

n. moĩ	jaĩ
g. nos, nas	
d. nom, nam, nəm	vom
i. nómə	nomə, vom

RUSKI

jednina

N. я	ты
GA. меня	тебя
DL. мне	тебе
I. мной	тобой

množina

n. мы	вы
gal. нас	вас
d. нам	вам
i. нами	вами

UKRAJINSKI**jednina**

N. я	ті
GA. мене	тебе
DL. мені	тобі
I. мною	тобою

množina

n. ми	ві
gal. нас	вас
d. нам	вам
i. нами	вами

BJELORUSKI**jednina**

N. я	ты
GA. мяне	цябе
DL. мне	табе
I. мной, мною	табой, табою

množina

n. мы	вы
gal. нас	вас
d. нам	вам
i. нами	вами

Osobne zamjenice u jednini

Ovdje ćemo raspravljati o os. zamj. 1. i 2. l. jd. Prvo će biti riječi o obliku *ja(zъ) "ja", koji zahtijeva posebnu pozornost pa time i posebno poglavlje. Nakon toga će se obrađivati kosi padeži 1. l. jd. te svi oblici 2. l. jd. Prvo se izlaže sva jezična građa s povijesnim i dijalektološkim podacima i objašnjavaju se promjene koje su se dogodile u pojedinačnim jezicima. Nakon toga se rekonstruiraju općeslavenski oblici i paradigme uz raspravu o pojedinačnim problemima koji se dotiču rekonstrukcije i općeslavenskih oblika.

Slavenski *ja(zь)

Ovdje će se, nakon pregleda građe, raspravljati o fonološko-prozodijskim problemima vezanima uz slavenski oblik *ja(zь), tj. uz slavensku osobnu zamjenicu 1. l. u N. jd. Doista je neobično koliko je puno problema vezano uz tako kratku riječ. Ti su problemi: razvoj samoglasa u prvom slogu (slav. ima *-a-, dočim drugi ie. jezici ukazuju na *-e-, npr. latinski *ego*), nestanak početnoga *j- u stsl. *azь*, inačice *jazь i *ja, te problem naglasaka ovoga oblika.

GRAĐA

Prvo navodimo oblike os. zamj. "ja" u slav. standardnim (književnim) jezicima: stsl. *azь*, bugarski *az*, makedonski *jač*, hrvatski *jâ*, srpski *jâ*, slovenski *jâz*, češki *já*, slovački *ja*, lužički *ja*, polapski *jo*, *joz*, poljski *ja*, kašupski *ǰu*, slovjinski *jǎu*, ruski/ukrajinski/bjeloruski *я*.

Staroslavenski

§ 2 U stsl. oblik nema početnoga *j-* (*azь*), za razliku od svih drugih slavenskih jezika osim bugarskoga. U stsl. se gramatikama uglavnom navodi samo taj oblik⁶. No kad hapaks se u *Marijinskom evanđelju*⁷ javlja i oblik *jazь*, što bi mogao biti utjecaj dijalekatnoga područja u kojem je dotični tekst bio napisan⁸.

U hrv. i ruskom crkvenoslavenskom se javlja isti oblik kao u stsl. (hrv. csl. *azь/azь*, rus. csl. *azь*)⁹. U *Sinajskom psaltiru* (Ps. 38, 13) je posvjedočen i stsl. oblik *a*. Diels (1932–4: 214) i Nandriš (1959: 105) smatraju taj oblik pogreškom, no prije će biti da je to stsl. nehotirani pandan obliku *ja* u drugim slavenskim jezicima¹⁰.

---

⁶ Usp. Vondrák 1912: 459, Leskien 1922: 109, Rosenkranz 1955: 96, Bielefeldt 1961: 146–147, Горшков 1963: 135, Trubetzkoy 1968: 150, Kurz 1969: 76–77, Hamm 1970: 133–134, Lunt 1974: 65, Damjanović 2005: 95 itd.

⁷ SP, Diels 1932–4: 77, Słoński 1950: 84, Nandriš 1959: 104. Prema Đorđiću (1975: 105), *jazь* se javlja i određen broj puta nakon veznika *i* – *i ězь* (glagoljicom), *i jazь* (ćirilicom). U stvari se *jazь* (tj. *ězь*) i u *Marijinskom evanđelju* javlja upravo u tom položaju: *vьprošō i ězь* (Mar. 162, 6–7). Weingart (1937–8: 200) drži da je to sandhijevska varijanta oblika *azь* u zijevu.

⁸ Mjesto je postanka *Marijinskoga evanđelja* sporno. Prema Jagiću (1883), sudeći po sporadičnim promjenama $\varphi > u$, $\gamma > i$, $vь > u$, $\varphi > e$, dotični je rukopis mogao biti napisan na hrvatskom ili srpskom govornom području (tj. na štokavskom govornom području, sudeći po promjeni $vь > u$). Hamm misli da bi vokalizacija poluglasa ($ь > o$, $ь > e$) i gubitak epentetskoga */* mogli upućivati na makedonsko govorno područje (Damjanović 2005: 18). Sudeći po obliku *jazь*, obje mogućnosti dolaze u obzir (hrv. *jâ*, makedonski *jač*).

⁹ Prema Mihaljeviću (*uskoro*) u hrv. se glagoljskim fragmentima iz 12. i 13. stoljeća javljaju samo oblici *azь/azь/az*. Domaće *ja* ili bar *jaz* nije uopće ondje posvjedočeno.

¹⁰ To ne bi bio jedini slučaj da se neočekivan oblik javlja u *Sinajskom psaltiru*. Samo se u tom spomeniku primjerice javlja prilog *zaustra* u kojem se čuva izvorno *s iz praslav. *u(s)tro "jutro", koje je drugdje nestalo.

Bugarski

§ 3 Bugarski također ima oblik bez početnoga *j*- te se tako slaže sa stsl. U dijalektima se, međutim, osim *аз*, javljaju i oblici *азека*, *азекана*, *азкана*, *я*, *язе*, *язка*, *язекана* (ESSJ), *ас*, *ја*¹¹, *яз* (Vasmer), *язека*, *јска*, *ази*, *азе*¹² itd. Bugarsko je nehotirano *аз* jamačno istoga postanja kao i stsl. *азъ*. Za oblike *яз*, *я* i *аз* u bugarskim dijalektima v. БДА I: 160. Oblik je *аз* posvjedočen u jugoistočnoj Bugarskoj, a oblik *я* ne samo na zapadu, nego također i na jugoistoku¹³. Oblik bi *я* mogao biti posljedicom srpskoga utjecaja u nekim slučajevima¹⁴.

Makedonski

Makedonski standardni oblik *јас* ima početno *j*- te se makedonski po tome razlikuje od stsl. i standardnoga bugarskoga. U dijalektima je pak posvjedočeno i *ја* (SP) – u sjeverozapadnoj Makedoniji primjerice, *јаска* (Mačeki 1934), *ас*, *аска*, *јазека* (ESSJ) itd.

Hrvatski

§ 4 Standardni je hrv. oblik *ја̂* (*nî ја̂*, *î ја̂* s novoštokavskim prenošenjem naglaska). Većina hrv. govora ima oblik bez dočetnoga *-z*, osim nekih sjevernočakavskih govora te nekih kajkavski govora (u štok. se dočetno *-z* nigdje ne javlja). Dva se različita naglaska javljaju u tom obliku – najobičniji je oblik s neoakutom (˘), tj. s ˘ < ˘ u govorima u kojima se ˘ ne čuva, dočim je varijanta s kratkim silaznim naglaskom (̀) rjeđa. Potonji je oblik neposvjedočen u štokavskom, javlja se samo marginalno u kajk. te u sjevernočakavskim govorima. U štok. je *ја̂* posvjedočeno u Posavini¹⁵, a novoštokavsko *ја̂* svugdje.

U čakavskom¹⁶ je neoakut posvjedočen u južnim i nekim srednjočak. govorima. Usp. u južnočakavskom: Blato (Korčula) *ја̂* (osobni podatci), Hvar *јѝ*, Vrgada *ја̂* (Jurišić 1973), Murter *ја̂* (osobni podatci) itd. U srednjočakavskom: Rivanj *ја̂* (nema ˘, Radulić 2002), Pag *ја̂* (u govoru nema ˘, Kustić 2002), Senj *ја̂* (Moguš 1966: 78) itd.

U nekim srednjočak. govorima i u sjevernočakavskom se javlja kratki silazni naglasak, a u nekim govorima i dočetno *-z*. U srednjočakavskom: Novi *ја̂* (Белић 1909: 199), Silba *ја̂з* (Bezljaj) itd. U sjevernočakavskom: Istra *ја̂* (također *ја̂с*, *ја̂*) (Jurišić 1973), Cres (grad) *ја̂* (Tentor 1909: 172, 1950: 75), Bejska Tramuntana (Cres) *ја̂* (Velčić 2003), Orlec (Cres) *ја̂* (Houtzagers 1985), Tometići (kraj Kastva) *ја̂с* (samo kada stoji zasebno, Skok), Kastav *ја̂з* (Bezljaj) itd. U Istri je lik *јаз* posvjedočen već od 1454. godine (Bezljaj).

---

¹¹ Стойков 1993: 90, 250.

¹² Мирчев 1963: 163.

¹³ SP, Хараламниев 2001: 108.

¹⁴ Бернцейн 1948: 325–326.

¹⁵ Ivšić 1913, II: 34 ili 1971: [373].

¹⁶ Za podjelu čakavskoga narječja, usp. npr. Brozović & Ivić 1988: 87–88.

U kajk. je oblik *s* neoakutom (ili $\hat{s} < \tilde{s}$ u zadnjem slogu ili općenito) i bez dočelnoga -z daleko najčešći: Samobor *jâ, jã sem* (nema neoakuta u zadnjem slogu, Šojat 1973c: 53), Ozalj *jâ* (nema $\tilde{s}$, Težak 1981), Turopolje *jâ* (nema neoakuta u zadnjem slogu, Šojat 1982), Repušnica, Varaždin *jâ* (nema neoakuta u zadnjem slogu, Brlobaš 1999, Lipljin), Cerje *jâ* (nema neoakuta u zadnjem slogu, Šojat 1973b), Brdovec (danas kajk., ali genetski čakavski govor) *jã/jâ* (Šojat 1973a: 42). No u Bednji (Jedvaj 1956) nalazimo oblik *jòz* (prema Jedvaju stariji i češći) i *jò* (mlađi). Slično i u Gregurovcu Veterničkom: *jäs* and *jâ* (Jembrih & Lončarić 1982-3: 41)¹⁷.

Do početka je 17. st. oblik *jaz* bio uobičajen u kajk. tekstovima - primjerice u Pergošića. U njegovu se *Decretumu* iz 1574. oblik *jaz* javlja samo četiri puta (na stranama 5, 6, 147, 187), zato što je riječ o pravnom tekstu. Od tih četiriju puta, *jaz* je jedanput napisano kao <iaz>, dva puta kao <iaaz> i jedanput kao <iâz> što upućuje na oblik *jãz* (ili *jâz*) u Pergošića. Prema Šojatu (1970: 89) oblik *ja* postaje najčešći od početka 17. stoljeća pod utjecajem govornoga jezika. No izgleda da se *ja* kao jedini lik javlja već u Vramčevoj *Postilli* 1586. godine (npr. na stranama 8, 9, 12 - 3x, 13 - 3x, 14 - 3x, 180 itd.). Zanimljivo je da Vramec uvijek piše <ia> za *ja*, što bi moglo upućivati na lik *jã* prije nego na *jã/jâ* u njegovu jeziku, s obzirom na to da on inače često označuje duljinu sloga udvajajući samoglas¹⁸. No kako u tome nije dosljedan, teško je biti siguran. Prema Šojatu (1970: 89) i Junkoviću (1972: 125), u djelima se Antuna Vramca iz 16. st. nalaze oba oblika - i *ja* i *jaz*, no taj zaključak nisam mogao potvrditi na građi iz *Postille*, kako je već rečeno. Oblik se *jaz* javlja primjerice i u *Pavlinskom zborniku* iz godine 1644 (Šojat 1992: 26).

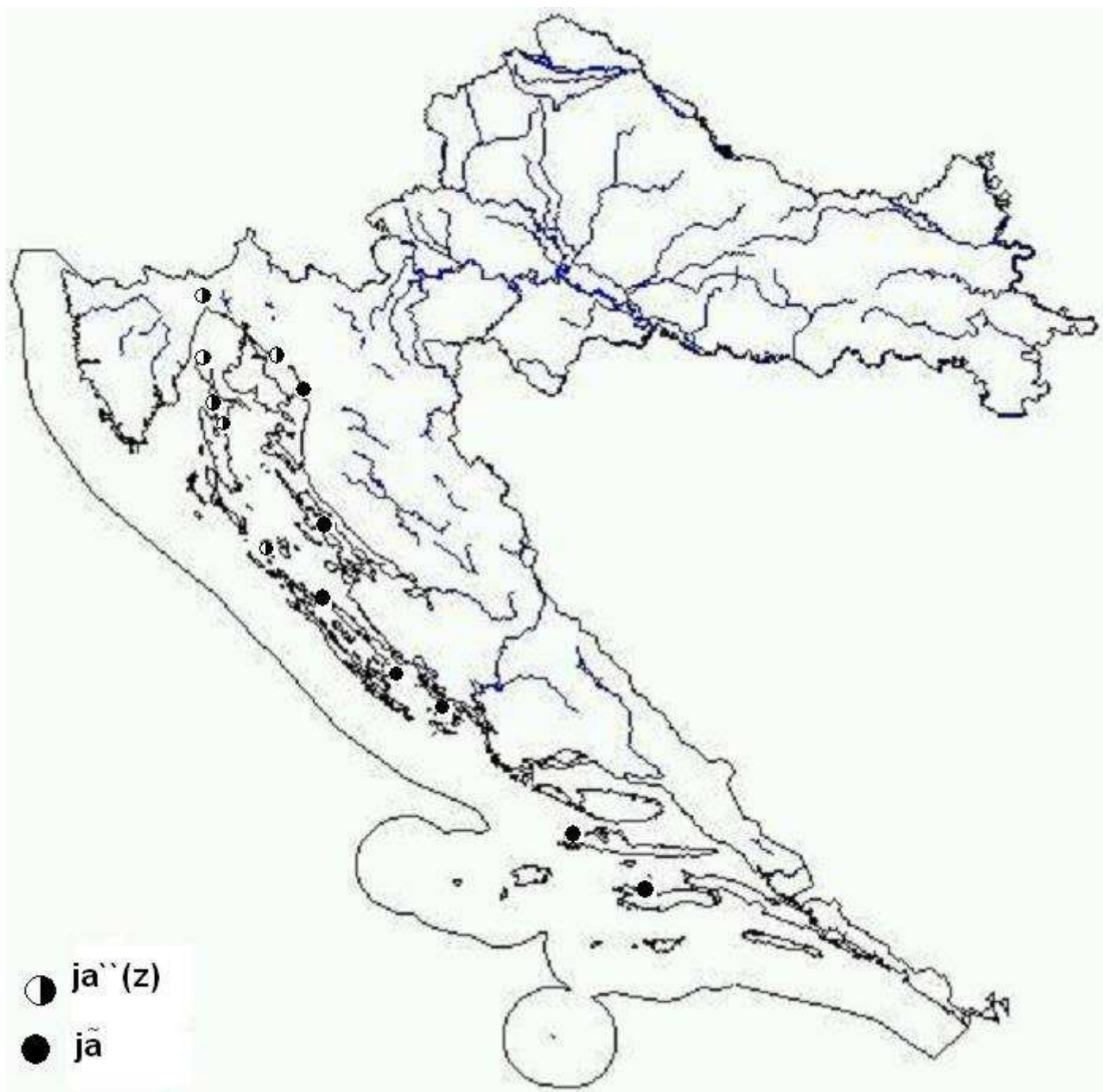
U štok. je oblik *ja* posvjedočen od najranijih vremena, primjerice u *Povelji Kulina bana* iz 1189. (ARj IV: 378) i drugdje. Petar Budmani u ARj tvrdi da oblik *jaz* (*jazь*), kao ni *az/azь*, nije izvorno hrvatski, nego da su to crkvenoslavenizmi. Navodi dva primjera oblika *jazь* u štok. - iz 1186. i 1198-9. No nije sigurno moraju li se ti primjeri nedvojbeno pripisati crkvenoslavenskomu utjecaju (kao što se *azь* sigurno mora)¹⁹. Budmani također smatra kajk. *jas* (ili *jaz?*) iz 1587. godine za posuđenicu iz slovenskoga, no ta se pretpostavka čini nepotrebnom.

---

¹⁷ Autori vele za oblik *jäs* da je stariji, a za oblik *jâ* da je mlađi. Oblik je *jâ* češći, pogotovu počinje li sljedeća riječ suglasom, dočim se *jäs* rabi ispred riječi koje počinju samoglasom (npr. *jäs ònda veļim, jäs ìdęm*). Neobičan je naglasak u obliku *jâ*, s obzirom na to da je riječ o govoru koja čuva neoakut u svim položajima, usp. *bīk, pōt, stōp, strīc* itd. (Jembrih & Lončarić 1982-3: 32). To bi moglo ukazivati na posuđivanje toga oblika iz kojega drugoga kajkavskoga govora.

¹⁸ Npr. *znaam, kluucz, kraal, daal, deen* "dan", *deel, zaam* "sam" itd. No usporedi i *glaz* "glas".

¹⁹ Za oblik *ja/jaz* u starim hrvatskim i srpskim tekstovima v. Даничић 1874: 215.

Navedeni čakavski govori

Slovenski

§ 5 Standardni je slovenski oblik *jáz*. Snój također navodi i mlađu inačicu *jâz*²⁰. Oblik se *iaz* javlja već u *Brižinskim spomenicima*, a oblici *Jas*, *ya*, *ye* u 16. st. u protestantskoga pisca Krelja (Bezljaj). U Središću su posvjedočeni i *jaz* i *ja*²¹. Pleteršnik navodi *jâ* za Istočnu Štajersku i Belu Krajinu²², usp. i oblik *jâ* za Belu Krajinu (i druge govore) kod Bezlaja. U dijalektima je posvjedočeno i *jèst* (< *jâst) – primjerice u Cerкну (FO 1981: 70), *jêst* u Hrušici (FO 1981: 114) itd. Oblici se s dočjetnim *-st* javljaju već od 15. st.²³ (Bezljaj).

Prema de Courtenayu (1929: 228) u sln. su se govoru Rezije razlikovali oblici *jaz* i *ja* – prvi su oblik rabili muški, a drugi ženske. No prema Steenwijku (1992: 119) su ti oblici slobodne varijante i poraba im nije povezana sa spolom/ròdom. Oblik je *jas* doduše "autoritativniji"²⁴.

Češki

§ 6 U standardnom je češkom oblik *já*. U staročeškom se također javljao i oblik *jáz*. Oblik *já* je posvjedočen od početka 14. st.²⁵ Kako prije toga ta zamjenica gotovo da i nije zabilježena, to znači da se oba oblika rabe od samoga početka staročeške pismenosti. Oblik se je *jáz* rabio u češkom sve do kraja 15. st.²⁶.

Za staročeško *jáz* i *já*, usp. npr. u *Dalimili* (između 1308/1310. i 1314.) osam puta *jáz* (svaki put na početku rečenice) i 27 puta *já*; u staročeškom su tekstu *Katonova dvojverší* (zapisanu u šest rukopisa – jednom iz druge polovice 14. st. i u pet njih iz 15. st.) zabilježeni i *jáz* ("jáz pomysli") i *já* ("naučím já tě") (58b); u tekstu je *Závišova píseň (Jižť mne vše radost ostává)* s kraja 14. st. posvjedočen samo oblik *já* pet puta; oblik je *já* posvjedočen i u prijevodu Biblije iz 14. st. (SBDO, npr. na strani 293), u spjevu *Vévoda Arnošt* iz 14. st. itd.

Slovački

§ 7 U standardnom je slovačkom oblik *ja*. Kako početci slovačkoga književnoga jezika nisu stariji od kraja 18. st., ne iznenađuje što dočjetno *-z* u slovačkom nije posvjedočeno²⁷. To što suvremeni slovački govori nemaju dočjetnoga *-z* slaže se u potpunosti sa stanjem u

---

²⁰ Ovaj je naglasak posvjedočen samo u Snoja. Promjena je *jáz* > *jâz* uzrokovana sporadičnim duljenjem dočjetnoga kratkoga samoglasa, što je veoma mlada pojava u slovenskom, a javlja se kao dio tendencije eliminiranja opreke po duljini u slovenskom. Usp. također *bât* > *bâ*, *mâk* > *mâ*, *krâs* > *krâ* itd. (Šekli 2003: 33).

²¹ Rigler 2001: 361.

²² Oblik *jâ* u Beloj Krajini nije problematičan s obzirom na to da je dotični dijalekat izvorno hrvatski, a ne slovenski.

²³ [s] daje [st] jačanjem (forticijom). V. Ramovš 1924: 222. To se tipološki daje usporediti s njem. *Karst* prema lat. *carsus*, čak. *krâs/krâs*, sln. *krâs* (izvorno substratna riječ).

²⁴ Bezljaj navodi oblike *jás*, *jâs* i *jâ* za Reziju.

²⁵ Javlja se recimo već u *Aleksandridi*, koja je nastala možda čak krajem 13. st. (i *jáz* i *já* se ondje javljaju po sedam puta, v. § 12).

²⁶ Gebauer 1896: 524, Gebauer (rječnik), Trávníček 1935: 335 itd.

²⁷ Stanislav 1958: 290, Pauliny 1990: 150.

suvremenim češkim govorima. Da je slovački zabilježen ranije (i da nije bio zabilježen samo u tragovima u češkim tekstovima), vjerojatno bismo i u staroslovačkom imali posvjedočeno dočetno *-z*, kao u staročeškom (no usp. u staropoljskom samo jedan dvojben primjer oblika s dočetnim *-z*, v. § 8). Slovačko se standardno *ja* razlikuje od češkoga *já* po duljini samo na površini. Duljina je izvorno bila ondje i u slovačkom (a i još uvijek je ondje u dijalektima), no u srednjoslovačkom se to ne vidi jer ondje *já* pravilno daje *ja* (usp. češki *voják*, hrv. *vòjāk*, ali slovački *vojak*). Dakle slovačko *ja* treba izvoditi iz starijega *já* posvjedočena u dijalektima. Još je stariji oblik, također posvjedočen u dijalektima, *ja̋*²⁸. Oblik je *ja̋* posvjedočen u središnjem i istočnom Gemeru (sjeverozapadna Slovačka) i u donjoj Oravi (jugoistočna Slovačka), u srednjoslovačkim govorima koji nisu imali diftongizacije *ǎ > ja*, te u zapadnoj Liptovi. Oblik je *ja̋* posvjedočen na jugozapadu Slovačke i u središnjoj Oravi (gdje *ǎ > á*), usp. SSN, Orlovský (Gemer), HSSJ. U srednjoslovačkom se, sjeverozapadnom i istočnom slovačkom javlja oblik *ja*²⁹. U srednjoslovačkom se taj oblik objašnjava diftongizacijom *ǎ > ja* kojom staro *ja̋* daje *ja̋*, što zatim daje *ja* zbog promjene *ji > j*. U istočnoslovačkom je oblik *ja* nastao kraćenjem (*ja̋ > ja̋ > ja*). U istočnom Novohradu je razvoj *ǎ > ej* (odtule oblici *jei* i *ej*)³⁰.

Lužički

§ 8 U lužičkom je posvjedočen samo oblik *ja*, uključujući i dijalekte i stare tekstove.

Polapski

U polapskom nalazimo dva oblika pod naglaskom – *jo* i *joz*, te dva nenaglašena oblika – *ja* i *jaz*³¹. Prema Schleicheru (1871: 259) su oblici *joz*, *jo* češći. Oblik se *jo* javlja ispred glagola, npr. *jo jis* < *ja jesmь.

Poljski

Suvremeni je poljski standardni oblik ove zamjenice *ja*. No u poljskim je dijalektima u kojima se čuva *ǎ < *ā* posvjedočen i oblik *ja̋* s odrazom stare duljine (tj. neoakuta), kao u češkom. Usp. i kašupsko *ja̋* (*wa < *ā*) i slovjinsko *ja̋* (SP). U staropoljskom je oblik *jaz* posvjedočen samo jednom u 15. st. u spomeniku *Psalterz floriański* 108, 3³². Prema nekim je autorima³³ tu riječ o češkoj posuđenici. Kraći je oblik *ja* u poljskom posvjedočen već od 13. st.

Istočnoslavenski

§ 9 Svi suvremeni istočnoslavenski jezici imaju oblik *ja̋*. Taj se oblik javlja već u staroruskom, već 1130. godine u spomeniku *Мѣстиславова грамота*, zajedno s dužim

²⁸ U slovačkom *ā iza mekih suglasa daje *ǎ*, koje daje *ia̋ > ia*.

²⁹ Pauliny 1990, *ibid.*, Stanislav 1958, *ibid.* Za oblik *ja̋* v. npr. Ripka 1975: 146.

³⁰ Pauliny 1990, *ibid.*

³¹ Usp. Lehr-Spławiński 1929: 185, Селищев 1941: 440, PED.

³² Łoś 1927/III: 159, SS, SP.

³³ Klemensiewicz, Lehr-Spławiński & Urbańczyk 1955: 321.

oblikom *язь* i sa csl. likom *азь*, bez ikakve primjetne razlike između tih triju oblika – “се азъ Мьстилавъ”, “а язъ даль”, “а се я Всеволод”³⁴. Kiparsky (1967: 130–131) kaže da to samo podupire zaključak da su se oblici *я* i *яз* upotrebljavali jako dugo u ruskom bez ikakve bitne stilističke razlike. To potvrđuje i Gadolina (Гадolina 1963), koji daje navodi jasne primjere po kojima se vidi da se i *я* i *яз* u ruskom javljaju i u nenaglašenom i u naglašenom položaju. Prema Černihu (Черных 1962: 218) je oblik *яз* bio još posve uobičajen u prvoj polovici 16. st. u Moski (iako to nije bio jedini mogući oblik). Černih navodi da su oba oblika supostojala u ruskom sve do 17. st. No Cocron (1962: 133) i Gadolina (1963: 26) tvrde da je oblik *я* bio jedini mogući oblik već u 17. st. Zanimljivo je da se oblici *яз* i *яз-то* nalaze u pjesmama *былина*–ma još u 19. st. (Черных, *ibid.*).

U ukrajinskom je oblik *я* posvjedočen od 1322. godine, a *язь* od 1341. (CCM).

---

³⁴ Za ove oblike u staroruskom v. Срезневский, СДЯ i СДЯ 2.

PREGLED OBLIKA

1. Standardni jezici:

Samo oblici sa -z: bugarski, makedonski, slovenski

Samo oblici bez -z: hrvatski, srpski, slovački, češki, poljski, gornjolužički, donjolužički, ruski, ukrajinski, bjeloruski

2. Suvremeni dijalekti:

Samo oblici sa -z: –

Samo oblici bez -z: štokavski, češki, slovački, poljski, kašupski, slovjinski, gornjolužički, donjolužički, ruski, ukrajinski, bjeloruski

I oblici sa -z i oblici bez -z: bugarski, makedonski, čakavski, kajkavski, slovenski

3. Povijesne potvrde³⁵:

Samo oblici sa -z: –

Samo oblici bez -z: štokavski (?), slovački, gornjolužički, donjolužički

Oba oblika u prošlosti: bugarski, čakavski, kajkavski, slovenski, češki, poljski (?), polapski, ruski

---

³⁵ Za neke jezike kao što su kašupski i slovjinski nema gotovo nikakvih povijesnih podataka. U slučaju istočnoslavenskih jezika nije moguće razlučiti povijest ruskoga od povijesti ukrajinskoga i bjeloruskoga. Isto stoji i za bugarski i makedonski te za češki i slovački.

*ja- u *ja(зь) i ispadanje *- u stsl. i bugarskom

§ 10 Pitanje je vokalizma os. zamj. 1. l. jd. sporno još od samih početaka poredbene ie. lingvistike. Razne su se teorije predlagale eda bi se objasnilo slav. *a, koje tu stoji umjesto *e u ostalim ie. jezicima (Latin *ego*, Greek *ἐγώ*). Za pregled raznih objašnjenja, ozbiljnih i manje ozbiljnih, v. npr. kod Trubačova³⁶.

Danas je bar lako objasniti duljinu toga samoglasa – òna se lako objašnjava Winterovim zakonom. Krećemo od uobičajena praie. *eǵ³⁷. U bsl. se samoglas dulji po Winterovu zakonu i dobivamo *ēz³⁸. No problem vokalizma ipak ostaje – još uvijek imamo *a umjesto *ě.

Na prvi se pogled čini najlakše objasniti takav vokalizam na sljedeći način: *ě- > *jě- > *ja- na početku riječi. Dotična je promjena poznata i neproblematična³⁹ i tako se doista objašnjava početno *ja-* u puno priručnika⁴⁰. No pretpostavimo li da slav. *jazъ* postaje od starijega *ězъ, treba također pretpostaviti i da stsl. *azъ* postaje promjenom *ja- > *a-* na početku riječi. No ta posljednja promjena, premda se često uzimlje za ispravnu bez ikakve rasprave⁴¹, nije baš tako jednostavna.

Sobolevski (Соболевский 1908) navodi da su *a-* i *ja-* u stsl. (i ruskom crkvenoslavenskom) posvjedočeni samo u riječim s etimološkim *ā- ili *jā- te nikada u riječima s etimološkim *ě- ili *jě- na početku riječi. Odatle u stsl. riječi *aky*, *amo*, *ablъko*, *aviti*, *agnьсь* itd. (gdje početno *a-* postaje od starijega *(j)ā- prema ruskom jezikoslovcu), ali samo *jadro*, *jazditi*, *jaxati*, *jamъ*, *jadъ*, *jazva* itd. pisano ili s *ja-* ili s *ě-* (u tim riječima početno *ja-* postaje od *(j)ě-). No Sobolevski (1908: 204) zaključuje da, sudeći prema tome, početno *a-* u stsl. zamjenici *azъ* ne može biti usko povezano s početnim *e-* u istoj zamjenici u drugim ie. jezicima. To znači da se stsl. *azъ* ne može izvoditi iz starijega *ězъ. Takav bi zaključak dakako predstavljao veliku prepreku u izvođenju stsl. *azъ* iz starijega *ězъ, što onda znači da se ni opće slav. *jazъ* ne može također izvoditi iz staroga *ězъ⁴². No Sobolevski griješi u jednom – primjeri pisani u stsl. s početnim *a-* ili *ja-* nikada ne postaju od staroga (praslav.) *ja⁴³. Svi navedeni primjeri imaju praslav. *a-, a ne *ja-. Da budemo do kraja jasni, navodn promjena *ja- > *a-* uopće ne postoji u slavenskom kao cjelini⁴⁴. Razlika se između stsl./bug. (*ja-* i *ja-* u ostalim slav. jezicima može naći samo u slučaju praslav. *a-, a

³⁶ Za pregled starijih teorija, v. Knutsson 1935, kraće također i u Skoka, u Ivšić 1970: 218 itd.

³⁷ Razne oblike ove zamjenice u ie. v. § 101.

³⁸ Oblike iz drugih bsl. jezika i točne detalje o djelovanju Winterova zakona ovdje v. pod § 70.

³⁹ Usp. npr. Vondrák 1912: 292–293, Vondrák 1924: 85–87, Vaillant 1950: 180–182, Arumaa 1964: 103, Ivšić 1971: 95–96 itd. Većinu se slučajeva gdje *ě- ne daje *ja-* u slav. može objasniti analogijom (primjerice hrv. *jěsti* umjesto **jăsti analogijom prema *izjesti*, *pòjesti* itd.), premda je moguće da dotična promjena nije bila u potpunosti pravilna. Unatoč svemu, nesporan je odraz staroga *ě- u slav. u većini slučajeva *ja-*.

⁴⁰ Usp. npr. Sławski, Brückner, Boryś, Birnbaum & Schaeken 1997: 73.

⁴¹ Npr. Brückner, Boryś.

⁴² Tumačenje Sobolevskoga prihvaća primjerice Vondrák (1924: 87).

⁴³ Zanimljivo je da ni Vondrák (1924: 87), koji prihvaća tumačenje Sobolevskoga, ni Knutsson (1935), koji je njegovo tumačenje malo izmijenio, ne primjećuju da stsl. *a-/ja-* nikad ne postaje od staroga *ja-.

⁴⁴ Nekoliko ćemo spornih primjera raspraviti ovdje.

ne *ja-. Primjerice: *áblo "jabuka", *avíti (i prilog *avě), *ágnę, *âje (*ájьcě), *ábolнь/ь, *áгода, *álovъ, *áma, *ágmъ, *ásenъ/ь, *asíka, *ástrębъ/ь, *ávorъ/ь itd. Od tih primjera, u stsl. nalazimo oblike samo s početnim *a-* u četirima slučajevima: *ablъko*, *agnę*, *ablanъ*, *aice*. Dvostruki su oblici mogući u sljedećim trima primjerima uključivši i kasnije, csl. primjere: *(j)aviti/(j)avě*, *(j)agoda*, *(j)avorъ* (csl.). Isključivo početno *ja-* nalazimo samo u dvama primjerima: *jarъmъ* i *jalovъ* (csl.). U bug. se također može opaziti tendencija nepostojanja početnoga *j-*, ali ondje to nije toliko prošireno kao u stsl. U bug. samo primjer *âgne* ima samo početno *a-*. U dvjema je riječima moguće i *a-* i *ja-* (prilog *âve/яве*, ali kod glagola samo *явѣ*, te *яйцѣ/dij. айцѣ*), a isključivo je *ja-* posvjedočeno u svim ostalim riječima⁴⁵. Ostali slav. jezici tu imaju samo oblike s *ja-*⁴⁶. Stoga možemo zaključiti da riječi koje su u praslav. imale *a- u stsl. imaju nedosljedno ili *a-* i/ili *ja-* ili oboje (u manjoj je mjeri tako i u bug.), dočim drugi slav. jezici imaju isključivo *ja-*. Ta se nedosljednost u stsl. i bug. najvjerojatnije treba objasniti kasnom pojavom protetskoga *j- pred *a- u slav. Ta je proteza u potpunosti provedena u većini slavenskih jezika, dočim je u stsl. i bug. to bila samo tendencija, što objašnjava nedosljednost i dvojne oblike (proteza nije zahvatila sve oblike istodobno). S druge strane, ako je riječ počinjala s *ja- u praslav., to je *ja- svugdje očuvano, npr. u riječima *jakъ, *jâlъ, *jârъ "gorak", *jârъ "vrućina", *jâto itd. Jedini su mogući primjeri s promjenom *ja- > a- stsl. oblici kao *ako*, *aky*, *amo* (svi od istoga korijena), gdje je došlo do miješanja dvaju osnova – izvorno su se *jako i *ako u stsl. vjerojatno pomiješali u obliku *(j)ako*. Jedini je mogući primjer, dakle, dvojbena i neuvjerljiva te možemo zaključiti da stsl. *a-/ja-* postaje samo od staroga *a-, ne i od *ja-.

Sobolevski također primjećuje da se riječi s etimološkim *(j)ā- nikada ne pišu s početnim *ě-* u stsl. te stoga nema pisanih varijanata kao **ěky ili **ěblъko. To vjerojatno ima veze s činjenicom da pisanje *ě-* za kasnije [ja-] u glagoljici ispočetka nije bilo samo slovopisno rješenje (kao što to očito jest u kasnijim tekstovima). Isprva se je u tim slučajevima doista izgovarao jat ili njegov alofon. To nam objašnjava zašto se početno *ja-* koje nije jatovskoga postanja nikada ne piše s početnim *ě-*. U slučaju se zamjenice *azъ* u stsl. katkada, premda rijetko, ipak pisalo *ězъ* u zijevu (v. § 2), što bi moglo biti indikativno.

Sobolevski nadalje tvrdi da nema slučajeva gdje bi praslav. *ě- dao *a-* u stsl. To je možda točno, no, kako pokazasmo, promjene *ja- > a- ionako nema u slav., bez obzira na porijeklo dotičnoga *ja- (tj. je li ono od starijega *ě- ili *ja-)⁴⁷. Ima doduše nekoliko mogućih primjera za promjenu *ě- > *ja- > a- u srednjobug. – *аджцим* i *аджть* (uz *ясти* i *яджть*), i u bug. dij. – *da adéš*⁴⁸, ako su dotični primjeri stari⁴⁹. No jedan problem još uvijek

⁴⁵ U srednjobug. se mogu naći i oblici *агода*, *аремникъ* uz *яремъ*, te *аблъка/яблъка* (Mladenov 1929: 124). Sve ove riječi imaju samo *я-* u suvremenom standardnom bugarskom.

⁴⁶ Zanimljivo je pojedinačne primjere kao što je ukrajinski dij. *айо* i češki *vejce* (< *âje), gdje se najvjerojatnije vidi različit rezultat razjednačavanja dvaju *j-* u riječi.

⁴⁷ Moguće je tvrditi i da je promjena u nekim riječima u stsl. i bug. bila *a- > *ja- > a-, no to nije ekonomično, a i očito je nedokazivo s obzirom na to da nema jasnih primjera gdje bi izvorno *ja- davalo *a-*.

⁴⁸ Mladenov 1924: 124.

⁴⁹ Drugi je Mladenovljev primjer, koji Knutsson (1935: 99) citira, *адна́*, *адно́* (od *edъnâ, *edъnô), očito rezultat mlađe promjene. To je također moguće tvrditi i u slučaju srednjobug. primjera *аджцим*, *аджть* te dij. *da adéš*. Treba također primijetiti postojanje fluktuacije početnoga *a-* i *ja-* u grčkim i turskim posuđenicama u bugarskom (Mladenov 1929: 124).

ostaje – kako objasniti promjenu početnoga *ě– u *a–* u stsl., bug. i nekim makedonskim dijalektima kod osobne zamjenice 1. l. jd., kada se čini da je da je dotična riječ zapravo jedini siguran primjer te promjene⁵⁰? U stvari, samo je početno *a–* u stsl./bug./makedonskom tu problematično, s obzirom na to da je početno *ja–* u drugim slav. jezicima očekivan rezultat staroga *ě–.

Knutsson (1935) pokušava riješiti ovu jedinstvenu glasovnu promjenu u stsl. Tvrdi da se je promjena *ě– > *ja– > *a– dogodila samo u *azъ* u stsl. i bug. zato što je dotična riječ imala poseban položaj tj. posebne karakteristike. Knutsson kaže da je pregledao sedam stsl. tekstova gdje se riječ *azъ* javlja oko 700 puta. Od tih 700 puta, javlja se 280 puta (oko 40%) na početku rečenice, a u 25% slučajeva iza *i* ili *ъ*. Kako sâm kaže, ta statistika ne dokazuje da je početno *j– nestalo u stsl., ali čini to moguće otpadanje *j– vjerojatnijim. Nije teško zamisliti da bi početno *j– nestalo na apsolutnom početku riječi ili nakon glasova tipa *i*. Dakako, i ovaj je prijedlog samo spekulacija.

Ostavimo li pitanje kako je točno *j– nestalo u stsl. i bug. po strani, ostaje nam još jedno pitanje – ako dotični oblik nije nastao od starijega *ěзь, kako onda objasniti početno (*j*)*a–* u slav.? Zanimarimo li potpuno spekulativna i premaštovita objašnjenja⁵¹, i isključimo li mogućnost početnoga *o– (tj. bsl. *a–) umjesto *e– putem Pravila Rozwadowskoga o bsl. *e– > *a– zbog relativne kronologije⁵², jedino je ozbiljno objašnjenje koje ostaje to da pretpostavimo *ad hoc* praie. prijevajnu inačicu *oǫ–⁵³. No kako takva prijevajna *o–*varijanta nije posvjedočena nigdje u ie. (v. § 100, § 101), ima li uopće smisla rekonstruirati ju samo zbog slav.? Problem je u tome smatramo li ekonomičnijim pretpostaviti *ad hoc* ie. prijevajnu varijantu *oǫ– ili nepravilnu sekundarnu *allegro–*promjenu *jazъ (< *ěзь) > *azъ* samo u stsl.? Ostatak slavenskoga, kako rekosmo, nije problematičan. Unatoč tomu što promjene *ě– > *ja– > *a–* (ili samo *ja– > *a–*) inače u stsl. nema, po mojem je mišljenju puno elegantnije i ekonomičnije pretpostaviti sekundarnu, premda nepravilnu, promjenu *ě– > *ja– > *a–* u stsl.

---

⁵⁰ Mogla bi se pretpostaviti i razlika u odrazu izvornoga *ě–, koje bi dalo *ā– te zatim pravilno (*j*)*a–* u slav., dočim bi izvorno *ay– dalo *ě– pa zatim *ja–* (Ranko Matasović, usm.). No teško je vjerovati u takav razvoj s obzirom na to da se i glas–nasljednik staroga *ě– i nasljednik staroga *ay– pišu kao <ě– > u stsl. Osim toga, s obzirom na to da je primjera sa starim *ě– svega nekoliko – npr. (*j*)*azъ*, *jasti* i *jazъ* "jâz" (~ *jezero*, lit. *ežià*, *ažià*), takvo rješenje izgleda artificijelnim.

⁵¹ V. npr. pregled kod Trubačova.

⁵² Građa (v. Andersen 1996) ukazuje na razmjerno mladu pojavu s obzirom na to da postoje mnogi dvojni oblici i dijalekatne razlike. Winterov je zakon, za razliku od pravila Rozwadowskoga, bio po svem sudeći prilično rana promjena, s obzirom na to da je djelovao prije bsl. promjene *o > *a (usp. ie. *h₂ebōl– "jabuka" > lit. *obuolŷs*, ali *nogw– "nag" > lit. *núogas*), i prije deaspiriranja ie. aspiriranih (zvučnih) okluziva. Prema tome, *eǫ– bi prvo dalo *ěž– po Winteru i u vrijeme djelovanja pravila Rozwadowskoga ne bi bilo više kratkoga *e– koje bi se moglo promijeniti u *a–. Stoga se pravilo Rozwadowskoga ne može iskoristiti u objašnjavanju vokalizma slav. zamjenice "ja".

⁵³ Na ovo se objašnjenje ne nailazi samo u starijoj literaturi, nego i u novim radovima – usp. Meillet 1937: 333, ali i Andersen 1996: 148.

i nekim bug. dijalektima, nego rekonstruirati nepostojeće *oǵ- u praie.⁵⁴ Problemom ćemo se ie. praoblika baviti dalje u tekstu (§ 101).

---

⁵⁴ Dodatna bi mogućnost bila pretpostavljanje asimilacije ranoga slav. *ēzan > *āzan (Ranko Matasović, usm.), što bi pravilno dalo *(j)azъ*. Premda je ovakvo objašnjenje moguće, trebalo bi pretpostaviti približnu asimilaciju (s obzirom na to da je *ē- > *ā- dugo, a *-a- kratko) te osloniti se na vrlo nesiguran mogući izgovor pretpostavljena ranoga slav. nastavka *-an < PIE *-om, za koji teško možemo znati kako se tada izgovarao.

Dočetno *-zъ u slavenskom

§ 11 Tradicionalno⁵⁵ većina lingvista uzimlje oblik *(j)azъ s dočetnim -z(ъ) za izvoran i najstariji oblik. Oblik se *ja obično smatra drugotnim i rezultatom nekakva sekundarnoga ispadanja dočetnoga -z(ъ). To se pretpostavljeno ispadanje dočetnoga -z(ъ) u slav. objašnjavalo na razne načine. Ovdje ćemo spomenuti neka od tih objašnjenja uz kratku raspravu.

Jedno je od objašnjenja za ispadanje -z(ъ) poopćenje iz sandhija poput *jaz sam* or *jaz znam*⁵⁶ (primjerice Solmsen, citiran prema ARj). Kao što je već oštromno primijetio Budmani u ARj, *jaz sam* kao polazište teško da išta dokazuje s obzirom na to da su jedina dva suvremena slav. jezika koja imaju samo skraćeni oblik 1. l. jd. prezenta glagola "biti" s početnim s- upravo jedina ònā dva suvremena slavenska jezika koji čuvaju dočetno -z u zamjenici "ja" (slovenski i bugarski). Sveza je *jaz znam* nešto uvjerljivija, ali je teško zamisliti da je bila dovoljno česta da bi uzrokovala poopćenje oblika *ja* umjesto *jaz*.

Objašnjenje slično ovomu je ònō kojim se navodno kraćenje *jaz(ъ)* u *ja* objašnjava jednostavno kao *allegro*-promjena⁵⁷. Takvo je objašnjenje moguće, ali je ipak pomalo *ad hoc*.

Postoji i objašnjenje da je *jaz(ъ)* skraćeno analogijom prema *ty* (i *my* i *vy*)⁵⁸ jer tako svi nominativi os. zamj. postaju jednosložnima i završavaju na samoglas. To je rješenje prilično uvjerljivo.

Sličnomu je prošlomu objašnjenju i objašnjenje da je *ja* nastalo kao nenaglašena jednosložna varijanta starijega dvosložnoga *jazъ* pa tako *ja* - *jazъ* funkcionira kao *mi* - *тънѣ*, *mę* - *mene* itd. (Jakobson, citat kod Trubačova; prihvata i Gluhak npr.).

Vaillant (1958: 443)⁵⁹ misli da i *ja i *jazъ postaju od starijega *jaz na isti način kao što od *ot nastaje *otъ* (s neetimološkim dočetnim jorom) umjesto očekivana *ot-/o-*. Prema njegovu je objašnjenju dakle *ja* pravilan, očekivan odraz, a *jazъ* ima neetimološki jor dodan da se spriječi ispadanje dočetnoga -z, koje se očekuje po zakonu otvorenih slogova. No kako se slav. *-ъ može izvesti izravno iz nastavka *-om ie. (v. § 101), nema razloga pretpostavljati sekundarnost toga jora. Što je bitnije, slučaj prijedloga *otъ* (i *izъ*) nije baš jednak slučaju riječi *jazъ*. U prvom je slučaju riječ o prijedlozima, ujedno i glagolskim prefiksima, a u drugom o zamjenici. U slučaju je prijedloga *ot* > *otъ* i *iz* > *izъ* (usp. lit. *at-*, dij. i starije *iž*) razlog za dodavanje neetimološkoga -ъ jasan. Tim se dodavanjem spriječilo stvaranje varijanata *ot-* i *o-*, koje bi otežale razumijevanje (usp. prijedlog/prefiks *ob-/o-*). Ondje je -ъ- umetnuto da bi se spriječilo da glagoli kao *ot-nesti postanu *o-nesti, dok bi

⁵⁵ Teško je doduše govoriti o tradiciji kada postoji toliko različitih teorija.

⁵⁶ Kao primjer uzimljemo hrvatski oblik.

⁵⁷ Npr. Meillet 1934: 452, SP, Boryś.

⁵⁸ Npr. Гадолина 1963: 14, Иванов 1983: 295.

⁵⁹ Prihvataju npr. Aitzemüller 1991: 107-108, Bańkowski itd.

*ot-iti ostalo, dakako, nepromijenjeno. Moguće je i da je dočetno -z dodano analogijom prema prijedlozima *kz, vz, sz* (Gluhak). No u slučaju zamjenice *jaz, koju predlaže Vaillant, ne bi jednostavno bilo nikakva razloga uvoditi neetimološko -z. Praoblik bi *jaz jednostavno dao *ja i dočetno bi *-z zauvijek nestalo, kao što je nestalo dočetno *-s u N. jd. o-osnovâ (*-us > -z). Ne bi bilo nikakve potrebe za očuvanjem dočetnoga *-z u tom pretpostavljenom *jaz, za razliku od situacije kod prijedlogâ kao *ot, gdje je *-t bilo bitno za razumijevanje. U zamjenici dočetno *-z nije imalo nikakvu posebnu funkciju i oblik bi *ja bio dovoljno razlikovan. Nije stoga bilo nikakva razloga dodavati nekakvo neetimološko -z⁶⁰. Osim toga, da je samo *ja izvorni oblik te zamjenice, tu bismo očekivali stari akut kao rezultat Winterova zakona - dakle *já < ie. *ég. No u tom bi slučaju bilo nemoguće objasniti neoakut koji se također javlja u tom obliku (v. § 13). Stoga ne možemo nikako prihvatiti Vaillantovu tezu, s obzirom na to da slučajevi prijedloga *otz* i zamjenice *jazъ* uopće nisu usporedivi i s obzirom na to da se Vaillantovom tezom nikako ne može objasniti akcentuacija zamjenice "ja".

Kao što vidjesmo, neka su od spomenutih objašnjenja doista moguća. No postoji još jedno moguće objašnjenje - možemo pretpostaviti da su oba oblika, i *ja i *jazъ, izvorni i da se izravno izvode iz ie. praoblikâ *ég i *eġHóm. To nije nova ideja⁶¹, premda nikada nije uživala veliku popularnost. To pomalo iznenađuje, s obzirom na to da je već dosta dugo prilično jasno da su u praie. postojala bar dva oblika te zamjenice (v. § 100, § 101), koja bi u slav. dala upravo ònā dva oblika koja su posvjedočena - *ja* i *jazъ*. Stoga je čudno da su toliki lingvisti pribjegavali često poprilično neobičnim objašnjenjima dočetnoga -z(ъ), kada uopće nije bilo potrebe da se to objašnjava. Takvo se što vjerojatno može objasniti time što je u stsl. posvjedočen samo oblik sa -zъ⁶². Kako je podsvjesna predrasuda da je stsl. praslavenskomu ako ne jednak, a ònō gotovo jednak, još uvijek živa, mnogi će lingvisti bez puno razmišljanja zanijekati svaku mogućnost da bi oblik *ja* mogao biti star, s obzirom na to da se dotični oblik ne javlja u stsl. (ili se javlja samo jednom).

Postoji više mogućih objašnjenja zašto je u stsl. posvjedočen samo jedan mogući primjer kratkoga oblika naše zamjenice⁶³. Najjednostavnije bi bilo pretpostaviti da je kraći oblik, *ja, jednostavno izgubljen u dijalektu koji je bio osnovicom stsl. jezika. To ne bi bilo ništa neobično s obzirom na to da postoji čitav niz slučajeva u kojima stsl. oblici nisu i najstariji iako je stsl. najstariji posvjedočen slav. jezik. Stsl. primjerice ima nastavak -tz u 3. l. jd. prezenta, a to je, sudeći prema drugim ie. jezicima, sekundarno u odnosu na nastavak -tz posvjedočen u staroruskom i staropoljskom. Kao drugi primjer možemo spomenuti dativ množine *n*-osnova, gdje stsl. ima očito sekundarno -*antzъ*, s nastavkom -*antzъ* preuzetim iz *i*-osnovâ, dočim u sthrv. u *Povelji Kulina bana* iz 1189. nalazimo izvorni nastavak -*am*. Isto vrijedi i za stsl. nastavak za instrumental jednine *i*-osnova ženskoga roda -*bjz*, posuđen iz *ā*-osnova (a onamo iz zamjeničkoga sustava), dočim u suvremenom hrv. nalazimo na varijantu -/ koja predstavlja odraz ie. nastavka *-ih₁. Moguće je navesti i druge razloge zašto

⁶⁰ Slučaj nizozemskoga [ik] i [ikə] nije usporediv. Točan nastanak toga šva nije jasan, a, osim toga, to šva tu nije dodano da bi se spriječio gubitak dočetnoga -k.

⁶¹ V. npr. Kluge, Якубинский 1953: 200, Schmidt 1978: 27. Drugi prihvaćaju postojanje obaju oblika već u praslav., iako ih ne izvode izravno iz ie., npr. Lehr Spławiński & Bartula 1954: 51 te Arumaa 1985: 159.

⁶² To doduše nije u potpunosti točno, s obzirom na *hapax a* u *Sinajskom psaltiru* (v. § 2).

⁶³ Ili nijedan, ne prihvaća li tko primjer iz *Sinajskoga psaltira* kao relevantan.

nema kratkoga oblika naše zamjenice u stsl. tekstovima – duži je oblik *jazъ (tj. azъ u stsl.) primjerice mogao biti svečanijega, uzvišenijega karaktera, za razliku od kratkoga *ja, koji je mogao biti obilježjem svakodnevnoga obična jezika. To je dakako samo spekulacija.

Postavlja se sljedeće pitanje – zašto uopće pretpostaviti postojanje dvaju oblika *ja i *jazъ? Zašto bismo uopće razmatrali tu pretpostavku? Postoji nekoliko dobrih odgovora na to pitanje, od kojih su neki već bili spomenuti:

Kao prvo, oba se oblika, i *ja i *jazъ, dadu lako izvesti iz ie. i bsl. Nitko zapravo ne sumnja da je dočeto *zъ staro⁶⁴, taj je nastavak posvjedočen i izvan bsl. (vedski *ahám*), a za oblik *ja* (od starijega *jaz u slav. prije djelovanja zakona otvorenih slogova) imamo izravne usporednice u baltijskom⁶⁵. S obzirom na to da je dakle kratki oblik već ionako posvjedočen u balt., čemu pretpostavljati da je taj isti kratki oblik u slav. prvo nestao da bi opet uskrsnuo putem neke navodne *allegro*-promjene ili analogije? Kako možemo oba oblika pravilno izvesti iz ie., nema nikakva razloga pokušavati objasniti oblik *ja* drugačije.

Drugi je razlog za pretpostavku o dvama izvornim oblicima činjenica da se, kao što vidjesmo (v. poglavlje Građa), u mnogim slav. jezicima kratki oblici (bez -z) javljaju od najranijih vremena. Primjerice:

- u štok. samo *ja* već od 12. stoljeća
- u kajk. se oba oblika javljaju odjednom
- u stčeš. se također javljaju oba oblika od početka pismenih spomenika
- u poljskom se praktički od početka javlja samo kraći oblik
- u ruskom se od najranijih vremena javljaju oba oblika usporedno

Kao što rekosmo, oba su oblika, i *ja i *jazъ, postojala u praslavenskom, a u kasnijim je slav. jezicima poopćen ili jedan ili drugi oblik. Obično je kraći oblik *ja bio uspješniji.

Treći je razlog za našu pretpostavku to što se uz dva oblika ove zamjenice u slav. javljaju i dva različita naglasaka. To dosada, koliko mi je poznato, nitko nije pokušao objasniti kao arhaizam. Ta se dva različita naglasaka očito moraju pokušati povezati s dvama različitim oblicima – teško da je slučajnost postojanje ne samo dvaju oblika nego i dvaju naglasaka u zamjenici "ja" u slavenskom. Postojanje dviju različitih akcentacija (v. § 13) pruža neovisnu potvrdu pretpostavci o dvama izvornim oblicima slavenskoga "ja". Da je postojao samo jedan oblik, ne bi bilo razloga da postoje dva različita naglasaka.

---

⁶⁴ Osim Vaillanta, v. gore.

⁶⁵ U balt. je dočeto suglas obezvučen, što uzrokuje i razlike u vokalizmu, v. § 70.

Dva oblika u staročeškom

§ 12 Kako već rekosmo, u ovom radu polazimo od pretpostavke da su u praslavenskom postojala dva različita oblika u N. jd. osobne zamjenice 1. l. – *ja and *jazъ, oba naslijeđena izravno iz praie. Ako su u općeslavenskom postojala dva oblika iste zamjenice, može se pretpostaviti da su imali različitu (ili bar djelomično različitu) ulogu. Primjerice, jedan je oblik mogao biti obilježje visokoga stila, drugi niskoga, jedan je oblik mogao biti rabljen emfatički⁶⁶ itd. Dakako, to ne mora nužno biti tako. Jezik može imati dva oblika iste zamjenice, a da ih ne razlikuje ni na kakav način. Upravo je tako bilo, prema Kiparskom (1967: 130–131), u (staro)ruskom. On kaže da je posve moguće da su oblici я i яз bez ikakvih problema supostojali u ruskome poprilično dugo bez ikakve stilističke razlike. Već se od najranijih staroruskih tekstova, kao što je *Мьстиславова грамота*, vidi da se ta dva oblika, zajedno sa stsl. oblikom азъ, rabe u istim tekstovima bez ikakve opažljive razlike (v. § 9). Kiparsky navodi kao tipološku usporednicu primjer švedskoga dijalekta u Finskoj u kojem se os. zamj. 1. l. jd., pisana kao <jag> u švedskom, izgovara i kao [ja:] i kao [ja:g] bez ikakve bitne razlike⁶⁷. Kiparsky navodi da se [ja:g] doista upotrebljava kada je zamjenica posebno naglašena (primjerice u rečenicama poput "der är jag" – "to sam ja"), ali da se upotrebljava i kada uopće nije naglašena. To za ruski pokazuje Гадолина (1963), kako već rekosmo: i я i яз su se u ruskom rabili i u naglašenom i u nenaglašenom položaju⁶⁸. Stoga se može zaključiti da su ta dva oblika postojali u ruskom poprilično dugo (sve do 17. st.) bez ikakve razlike⁶⁹.

No moguće je da je u općeslavenskom bilo neke razlike, koja je mogla biti izgubljena u ruskom. Stoga treba pogledati kakova je poraba ovih dvaju oblika u drugim slavenskim jezicima koji ih čuvaju⁷⁰. Situaciju smo u ruskom već vidjeli. Polapski možemo isključiti zbog preslabe posvjedočenosti. U poljskom se *jaz* javlja samo jednom (ako je i to pouzdano). U bugarskom se čini da nema oblika bez -z u starim tekstovima. U štokavskom se čini da se javlja samo *ja* od najranijih vremena. U kajkavskom se javljaju oba oblika, ali, kako već rekosmo, u jeziku se najstarijih pisaca (Pergošića i Vramca) ta dva oblika ne pojavljuju zajedno u istim tekstovima.

---

⁶⁶ Moglo bi se reći da su u flektivnim jezicima poput slavenskih osobne zamjenice nužno naglašene rečeničnom intonacijom kada se rabe. To međutim nije baš tako jer se primjerice "ja" rabi obavezno (ili u većini slučajeva) i u flektivnima ruskom i litavskom, a i u hrvatskom primjerice "ja" ne mora nužno biti upotrebjeno emfatički.

⁶⁷ Kako oblici *ja i *jazъ doista izgledaju kao varijante istoga oblika, tj. kraći oblik izgleda kao skraćeni oblik dužega lika, njihova bi se poraba moglo usporediti i s naizmjeničnom porabom zamjениčko-pridjevskih nastavaka -og/-oga, -om/-omu/-ome u suvremenom hrvatskom i s drugim slučajevima kada se više od jednoga oblika rabi bez razlike u značenju, ulozu ili stilu. U slavenskom su oblici *ja* i *jaz(ъ)* vjerojatno funkcionirali jednako kao [ja:] i [ja:g] u spomenutom švedskom dijalektu, ili kao nizozemsko [ik] i [ikə], starije englesko *i* i *ic* itd., bez ikakve razlike u značenju. Slaveni nisu mogli poznavati povijest dotičnih oblika.

⁶⁸ Kiparsky 1967: 131 navodi četiri rečenice kao dokaz.

⁶⁹ Kiparsky negira Meyerove tvrdnje (1923), koji je bez ikakvih dokaza predlagao da se dva oblika različito rabe ovisno o položaju u rečenici.

⁷⁰ Ili točnije, koju su ih bili očuvali do određenoga razdoblja.

Stoga nam ostaje samo jedan potencijalan kandidat koji bi mogao pokazati opreku u porabi oblikâ *ja* i *jaz* – staročeški (za rezijanski slovenski v. § 5). Da bismo otkrili moguću praslavensku razliku u porabi ovih dvaju oblika, potrebno je dakle ispitati kako se ta dva oblika rabe u staročeškom. No dakako, moguće je da ni u praslavenskom (ili općeslavenskom) nije bilo nikakve razlike, ako je je uopće ikada i bilo.

U svjetlu sam prethodno rečenoga ispitao tri staročeška teksta iz 14. stoljeća u kojima se javljaju oba oblika⁷¹.

U *Aleksandridi* (napisanoj oko 1300. godine), i *já* i *jáz* se javljaju sedam puta. Nema nikakva pravila kad se koji oblik javlja. Oba se oblika javljaju i u emfazi i izvan nje, a nema ni razlike što se tiče položaja u rečenici – *já* se javlja šest puta u sredini rečenice i jednom izolirano (*Králu milý, já, člověk svých přátel zbylý*), dočim se *jáz* javlja dva puta na početku rečenice i pet puta u sredini.

U *Dalimili*, tekstu napisanu između 1308/1310. i 1314., *jáz* se javlja samo osam puta (svaki put na početku rečenice), a *já* 27 puta u svim položajima (prema kraju se teksta *jáz* sve mane i manje javlja). Oba se oblika javljaju i pod emfazom i izvan nje⁷².

U tekstu *Mastičkář muzejní*, iz druge polovice 14. st., *jáz* je posvjedočeno devet puta u svim položajima, dočim je *já* posvjedočeno također devet puta, ali samo u sredini rečenice⁷³. I ovdje se oba oblika rabe i kada su naglašeni i kada nisu naglašeni.

Možemo zaključiti da se ne može naći obrazac upotrebe ili značenjska razlika između oblikâ *já* i *jáz* u stčeš. Oba se oblika rabe u svim položajima u rečenici i oba se rabe i pod rečeničnim naglaskom i izvan njega. Početni glas iduće riječ također ne igra ulogu u odabiru oblika. Može se primijetiti blaga tendencija u nekim tekstovima da se *jáz* rabi na početku rečenice, a *já* u sredini. No to je samo blaga tendencija jer se oba oblika mogu pojaviti i na početku i u sredini rečenice. Ako je i postojala razlika između *ja i *jazъ u općeslavenskom, ta razlika nije očuvana u stčeš., a i ne čini se da će u budućnosti biti moguće odgonetnuti tu moguću staru razliku u upotrebi tj. značenju tih dvaju oblika.

---

⁷¹ Nisu svi tekstovi pogodni za ispitivanje ove vrste jer u nekima uopće nema dotične zamjenice, u drugima se primjerice javlja samo jedan od oblika (dakle nema varijacije), a u trećima je oblika jednostavno premalo da bi se donosili ikakvi zaključci. Stoga korpus prikladnih staročeških tekstova zapravo i nije prevelik.

⁷² Tri puta se javlja i oblik *jat*. Taj se oblik javlja i u drugim stčeš. tekstovima, a nastao je krivom raščlambom u sandhiju – javlja se dvaput u *jat to* (tj. ispred riječi *to*) te jednom ispred *s-* (*Jat Svatoplukovi...*) u ovom tekstu.

⁷³ Oblik se *ját* javlja i ovdje jednom, kao i njegova inačica *ját'* (oba oblika u svezi *ját/ját' sem*).

Naglasak zamjenice *ja(zь)

§ 13 Kao što je pokazano u poglavlju Građa, u slavenskom su posvjedočena dva tipa akcentuacije os. zamj. 1. l. jd. Većina jezika ukazuje na neoakut (*jǎzь): stštok. *jǎ*, novoštok. *jâ* (i *jā*), južnočak. i dio srednjočak. *jǎ*, kajk. (većina govora) *jā*, češki *já* (stčeš. *já(z)*)⁷⁴, slovački dij. *já*, poljski dij. *jǎ*, kašupski *jow* i slovjinski *jǎu*. S druge strane, sln. *jǎz* (dij. i *jâ*), sjevernočak. i dio srednjočak. *jǎ(z)* i kajk. *jǎ(z)* (neki govori) ukazuju na stari akut (*jǎzь). Strus. *язь* je «энклиномен»⁷⁵ (odraz staroga cirkumfleksa), no to mora biti analogijom prema *ты, мы, вы*, gdje se to očekuje⁷⁶ (v. § 14, § 29). Slijedi pregled odraza u slav. jezicima:

neoakut	štokavski, južnočak. i dio srednjočak., kajkavski (većina govora), češki/slovački, staropoljski/poljski dij., kašupski/slovjinski
akut	slovenski, sjevernočak. i dio srednjočak., kajkavski (rubno)
cirkumfleks	staroruski ⁷⁷

Problem je ovih dvaju različitih naglasaka očito jako zanimljivo. Nevjerojatno je stoga da tomu dosad u literaturi nije bilo posvećeno više od nekoliko rečenica.

Tri su mogućnosti – prva je pretpostaviti da je akut ovdje izvoran; druga je da je neoakut izvoran; a treća je da su oba naglasaka izvorna, tj. da nijedan nije sekundaran.

Prvu mogućnost zastupa npr. Kortlandt⁷⁸ koji tvrdi, ukratko, da je akut očuvan u sln. i u susjednim čak. govorima izvorna (balto)slavenski naglasak. Stštok. i južnočak. *jǎ* je po njemu rezultat drugotnoga duljenja⁷⁹. Vaillant (1958: 443) slično razmišlja, tvrdeći da je štok. *jâ* plod kompenzatornoga duljenja i da (sjeverno)čak. *jǎ(z)* predstavlja izvorni praslavenski oblik. Ostavimo li Kortlandta i Vaillanta po strani, više je razloga zašto teorija o prvotnom akutu ne može biti točnom. Kao prvo, navodeno je navodno duljenje posve *ad hoc* i nema pravoga razloga zašto bi se dogodilo (nekakva *allegro*-promjena također nije

---

⁷⁴ Češko bi se *já(z)* moglo izvesti i iz *jǎzь, ali s obzirom na slovačko dij. *já*, to ne izgleda vjerojatnim, te prema svemu sudeći i češ. oblik treba izvoditi iz *jǎzь.

⁷⁵ Зализняк 1985: 143.

⁷⁶ Tipološki su sličnom promjenom u štok. zamjenice *tǐ, mǐ* i *vǐ* dobile neoakut analogijom prema *jǎ* gdje se neoakut očekuje.

⁷⁷ Inovativni sln. oblik *jǎz* (v. § 5f) nije s ovime povezan.

⁷⁸ Npr. u Kortlandt 1997: 29 i Kortlandt *uskoro b*.

⁷⁹ Treba doduše primijetiti da Kortlandt radi unutar svoje doktrine o slav. akcentuaciji, koju ja u velikoj mjeri ne mogu prihvatiti. Njegovi su pogledi na ovu temu teško objašnjivi izvan njegove doktrine. Primjerice Kortlandt (*uskoro b*) kaže da su češki i slovački očuvali izvorni kratki odraz akuta u *ty, my, vy*. No po mojem mišljenju, i po mišljenju većine akcentologa, izvorni je refleks akuta u češkom dug, a u slovačkom kratak te stoga takvo njegovo objašnjenje nema smisla. To je jedan od razloga zašto Kortlandtovu teorije teško da mogu prihvatiti akcentolozi koji ne rade u okviru leidenske doktrine.

pretjerano uvjerljiva). Kao drugo, pretpostavimo li da je akut izvoran naglasak, trebalo bi pretpostaviti sekundarno *ad hoc* duljenje ne samo u štok. i južnočak., nego i u kajk., češ., slč., polj. i kašupskom/slovenskom, što se ne čini pretjerano ekonomičnim. Moglo bi se recimo pretpostaviti duljenje u zamjenu za otpadanje *-zъ, tipa *jǎzъ > *jǎ (ili *jaz > *jā), ali neuvjerljivo je pretpostavljati to za toliko jezika (u češ. bi *jǎzъ dalo jǎz, kao i *jāzъ), tim više što, kako rekosmo, nema apsolutno nikakvih dokaza da bi oblik *ja bio mlađi od *jazъ. Osim toga, u sjevernočak. je često jǎ bez -z, ali i bez navodnoga duljenja, a u sln. dij. postoji i jǎ, također bez navodnoga duljenja. U st. kajk. pak nalazimo u Pergošića <iaaz>, a u Vramca <ia> (v. § 4), što nikako ne odgovara navednoj pretpostavci. Zaključak je, dakle, da neoakut/duljina u ovoj zamjenici nema veze s kompenzatornim duljenjem.

Druga je mogućnost da se pretpostavi da je neoakut izvoran naglasak, a da su kratki njegovi odrazi u sln., sjevernočak. i rubno u kajkavskom sekundarni, nastali kakvim *allegro*-kraćenjem⁸⁰. Ta je mogućnost ekonomičnija od prošle, zato što pretpostavlja *allegro*-kraćenje samo u tri susjedna dijalekta (a ne u otprilike sedam njih, prilično razdvojenih), ali svejedno počiva na osnovi već čuvenih *allegro*-procesa i *ad hoc*-promjena. Nije uopće jasno zašto bi jǎ(z) bilo skraćeno u jǎ(z), dok bi tî, mî, vî ostali nepromijenjenima.

Dakle, slabost je obaju dosad navedenih mogućnosti to što se oslanjaju na nepravilna *ad hoc*-duljenja i kraćenja koja nigdje drugdje nisu posvjedočena u tim jezicima, te su, iako nisu teoretski nemoguća, ipak potpuno neuvjerljiva. Primjerice, nema nikakve paralele za promjenu tipa jǎ > jǎ unutar štokavskoga. Kortlandtova je teorija neuvjerljiva i zato što pretpostavlja, među ostalim, duljenje u sln. tî, ali opstanak kračine u jǎz⁸¹.

Treći je pristup pak logičniji. S obzirom na to da smo već ustanovili da su u općeslavenskom postojala dva oblika naše zamjenice – *ja i *jazъ, i s obzirom na to da znamo da su dva različita oblika postojala i u praie.⁸², zašto ne pretpostaviti da su u slav. postojala i dva tipa akcentuacije, kada nas građa već na to upućuje? Zašto ne pretpostaviti da su i stari akut i novi akut oba originalni u slav.? S obzirom na to da već imamo dva oblika – *ja i *jazъ, zašto ne pokušati povezati ta dva oblika s dvama različitim naglascima na koje građa ukazuje? Logično bi bilo zaključiti da je stari akut bio izvoran naglasak u kraćoj riječi *jǎ, a da je neoakut bio izvoran naglasak u duljem obliku *jǎzъ. Tako se općeslav. *jǎ može izravno izvesti iz praie. *éǵ s akutom kao posljedicom djelovanja Winterova zakona⁸³. Nepostojanje se akuta u litavskom *ǎš* lako objašnjava izvođenjem lit. *ǎš* i stlit. *eš* iz praie. *ek⁸⁴, sandhi varijante s obezvučenim dočetkom, koji je poopćen u baltijskom i ispred

⁸⁰ To je mišljenje Bulcsúa Lászlóa (usm.).

⁸¹ Kortlandt (1997: 29) misli da $\hat{}$ u sln. tî, mî, vî, ali $\tilde{}$ u Posavini i južnočak. upućuje na sekundarno duljenje izvorno kratka samoglasa (tj. na odraz staroga akuta). No ne daje nikakve razloge za to navodno "sekundarno duljenje". Osim toga, strus. i srednjobug. upućuju na pravi psl. cirkumfleks također (v. § 14), kod kojega djeluje zakon Vasiljeva i Dolobka te naglasak skače na prednaglasnicu. Izgleda posve nevjerovatno da bi se "sekundarni cirkumfleks", nastao kasnijim (nepravilnim) duljenjem ponašao u strus. posve jednako kao izvorni cirkumfleks. Usp. u hrv. neocirkumfleks u primjerima poput G. mn. *klādā*, koji se ne ponaša kao izvorni cirkumfleks u A. jd. *rūku* (*òd klādā/od klādā*, ali *nǎ rūku*). Ako je cirkumfleks u sln. tî (te strus. *тí, í ты, ты жè*) nastao djelovanjem Meilletova zakona (v. § 57), onda je takvo njegovo ponašanje sasvim očekivano. Usp. hrv. *glāvu*, *nǎ glāvu*, gdje je cirkumfleks nastao Meilletovim zakonom, i *rūku*, *nǎ rūku*, gdje je cirkumfleks izvoran.

⁸² *éǵ je posvjedočeno u lit. *eš*, a *éǵHóm u slav. *jazъ* i vedskom *ahám*. V. § 101.

⁸³ Za problem toga oblika i Meilletova zakona, v. § 57.

⁸⁴ Za tu rekonstrukciju v. kod Bańkowskoga, koji to smatra praie. dijalektalizmom.

kojega, logično, nije bilo Winterova zakona pa samim time ni akuta. Općeslavensko *jǫzъ se izvodi iz starijega *jǫzъ⁸⁵, s neoakutom kao rezultatom Ivšićeva pravila⁸⁶. Posve je jasno da neoakut treba povezati s oblikom koji ima dva sloga, s obzirom na to da neoakut teško da bi mogao nastati bez toga dodatnoga sloga – tj. slaboga poluglasa s kojega se naglasak povukao na prethodni slog kao neoakut. Slav. se *jǫzъ može izvesti izravno iz praie. oblika *eǵHóm (vedski *ahám*) s dočetnim naglaskom⁸⁷. I ovdje se duljenje objašnjava Winterovim zakonom⁸⁸. Ovdje je tako nastala prednaglasna akutirana duljina. U slav. se poslije akut pravilno gubi u nenaglašenom položaju⁸⁹, a kada se naglasak povlači po Ivšićevu pravilu, dotični je slog dobio uobičajenu neoakutsku intonaciju.

ie. *eǵ > slav. *jǫ

ie. *eǵHóm (vedski *ahám*) > slav. *jǫzъ > *jǫzъ

Dakle, zaključili smo da su u slav. izvorno postojala dva oblika – *jǫ i *jǫzъ < *jǫzъ. Što se dogodilo nakon općeslavenskoga razdoblja? Ta su se dva oblika jamačno miješala već od najranijih vremena. Tako su nastali oblici *jǫ i *jǫzъ (usp. sln. dij. *jǎ* i stand. *jǎz*), kao i *jǫzъ i *jǫ (usp. stčeš. *jǎz* i *jǎ*). Razni su jezici/dijalekti poopćili jedan od dvaju naglasaka u obama oblicima, i to je onō što danas vidimo u suvremenim slav. jezicima. Prvo su bila dva oblika i dva naglasaka, zatim dva oblika i jedan naglasak, te konačno jedan oblik i jedan naglasak. Poopćenje je jednoga od naglasaka bilo završeno prije nestanka dvaju oblika. Na području je gdje se govori sln., dio kajk. i sjevernočak. akut bio poopćen u obama likovima (usp. sjevernočak. *jǎ* i *jǎz*). U ostalim je slav. jezicima (izuzev nejasnoga istočnoslavenskoga) neoakut poopćen u obama oblicima (stčeš. *jǎ* and *jǎz*). Generalizacija se je jednoga od naglasaka, kako je već rečeno, dogodila prije generalizacije samo jednoga oblika, te je stoga poopćavanje naglasaka potpuno neovisno o poopćavanju samoga dužega ili kraćega oblika zamjenice.

---

⁸⁵ U slav. imenskom sustavu *-ъ u NA. jd. (< praie. *-os, *-om) nije moglo biti naglašeno prije Dyboova zakona. Slav. je imao čeonu naglasak u NA. jd. n. p. c, što znači da je praie. *-ós iz oksitoniranih o-osnova (koje su izvor slav. n. p. c) izgubio svoj naglasak. U zamjenici je *jǫzъ, pak izvorno mjesto naglasaka očuvano. To nije iznenađujuće, imamo li u vidu da se zamjenički sustav često ponaša različito od imenskoga – usp. lit. oblike kao *anās* (N. na -as ne može biti naglašen u imenskoj sklonidbi). Osim toga, oblik je *jǫzъ izoliran i nevezan uz imenske oblike, te nas čuvanje dočetnoga naglasaka ne treba čuditi. Usp. i naglašeni nastavak g. mn. *-ъ u n. p. c.

⁸⁶ Povlačenje naglasaka sa slaboga poluglasa.

⁸⁷ Ivšić (1911: 194) je prvi predložio takvo rješenje.

⁸⁸ Slog je zatvoren, što Matasović smatra nužnim za djelovanje Winterova zakona u svojoj interpretaciji (v. npr. Matasović 1995).

⁸⁹ Takav je logičan zaključak jasan iz činjenice da su stare pomične akutirane osnove ostale pomičnima, što nam pokazuje da naglasak nije povučen na akutiran prednaglasni slog, što bi se moglo primjerice pretpostaviti. Da je bilo tako, stare bi akutirane pomične imenice sve dobile fiksiran akut na korijenu (tj. lit. bi n. p. 3 odgovarala slav. n. p. a, a ne n. p. c kao što je to slučaj). Stari se akutirani prednaglasni slogovi ponašaju potpuno jednako kao neakutirane prednaglasne duljine, što upućuje na zaključak da je akutiranost nestala izvan naglašenoga sloga.

Slavensko *ty

§ 14 Rekonstrukcija općeslavenskoga *tŷ nije problematična. Podudarnosti u jezicima jasne i pravilne.

Cirkumfleks u *tŷ potvrđuju sln. *tî*, neki čakavski govori (primjerice Novi Vinodolski) *tî*, kajk. (Bednja) *têi*, češki *ty*, slovjinski *tǎ*, strus. *ты́* – «энклиномен»⁹⁰ (usp. *Ї ты, ты же*⁹¹) i srednjobug. *ты бѡ, ты же*⁹².

Stštok., južnočak. i kajk. (većina govora) *tī* je sekundarno, nastalo analogijom prema *jā* (tako nastaju i sekundarno *mī*, *vī*, a u nekim govorima čak i *ōn*, umjesto starijega *ōn*, što je također posvjedočeno⁹³), gdje je neoakut bio vrlo istaknuto obilježje. Neoakutski se izvor novoštokavskoga *tī* (i *mī*, *vī*) vidi po novoštokavskom prenošenju u *ì tī* (ne **tī* tī).

---

⁹⁰ Зализняк 1985: 143.

⁹¹ Дыбо 1981: 51.

⁹² Дыбо, *ibid.*

⁹³ Po posavskom se *ōn* (a ne *ōn*) vidi da je riječ upravo o analogiji prema drugim zamjenicama, a ne o duljenju ispred sonanta (duljenjem ispred sonanta u Posavini postaje *^*, a ne *~*, v. Kapović 2005: 54–55.

Kosi padeži 1. i 2. lica jednine

Ovdje ćemo razmotriti građu svih slavenskih jezika posebno, zajedno s relevantnim povijesnim i dijalektološkim podacima. Općenito govoreći, ovdje ćemo raspravljati samo u promjenama koje su se dogodile u pojedinim jezicima. Dakako, u nekim je slučajevima potrebno pribjeći i usporedbi s drugim slav. jezicima ili praslavenskim. Na kraju ćemo rekonstruirati općeslavenske paradigme osobnih zamjenice i razmotriti posebne probleme koji se tiču općeslavenskoga (i ranijih) razdoblja. Kako zamjenice 1. i 2. lica jednine dijele mnoge osobine, razmatrat ćemo ih zajedno.

Staroslavenski

§ 15 U stsl. je u G. jd. posvjedočen oblik *mene*. Taj je oblik neproblematičan. Oblik je *mne* koji se javlja nekoliko puta već u stsl. (usp. suvremene zapadnoslav. oblike poput češ. *mne* ili polj. *mnie*) očito inovacija nastala pod utjecajem D. jd. *mně* < *тънѣ* i I. jd. *mnojŕ* < *тънојѠ*. Sa stsl. G. jd. *tebe* ima još manje problema, tj. uopće ih nema. To je jedini posvjedočeni oblik.

Dativ je jednine pak jako problematičan. U stsl. se javlja i u inačici *тънѣ* i *тънѣ*. Oblik je *mně*, također posvjedočen, očito mlađi. Kako rekonstrukcija samoglasa u prvom slogu ovoga oblika počiva gotovo isključivo na stsl. (i na strus.), s obzirom na nestanak slaboga poluglasa u drugim slav. jezicima, o problemu ćemo *ъ* ili *ь* u ovom obliku govoriti već ovdje, ostavljajući opću raspravu o postanku toga oblika za poslije.

Uobičajena je pretpostavka da je oblik *тънѣ* stariji, premda neki lingvisti dakako misle drukčije⁹⁴. Glavni je razlog za takovu pretpostavku očit paralelizam stsl. D. i I. jd. kod 1. i 2. lica⁹⁵. U D. jd. *тънѣ* i *tebě* imaju prednji samoglas u korijenu (*ь* – *e*), dočim instrumentalni oblici *тънојѠ* i *toboјѠ* imaju stražnji samoglas u korijenu (*ъ* – *o*). Također je zanimljivo primijetiti da se prednji samoglas javljaju ispred prednjega samoglasa u sljedećem slogu (tj. ispred dativnoga –*ě*), dok se stražnji samoglas javljaju ispred stražnjega samoglasa u sljedećem slogu (tj. –*o*– u instrumentalu). Čudno je, doduše, kako su mnogi primijetili paralelizam *тънѣ* – *tebě* (*ь* ~ *e*) u stsl., ali nitko nije primijetio da i oblik *тънѣ* zapravo stoji u paralelizmu s sjeverozapadnoslavenskim dativom *tobě*. Stoga se paralelizam stsl. *тънѣ* i *tebě* zapravo pokazuje irelevantnim.

Zastupnikâ teze o izvornosti oblika *тънѣ* nema toliko puno. Razlog je za smatranje oblika *тънѣ* starijim obično pretpostavljena veza s dijalektalnim litavskim oblikom *mùne*⁹⁶. Zapravo za baltijski dativni korijen *mun-* treba citirati latvijske dijalekte jer je litavsko *mun-* najvjerojatnije sekundarno (v. § 59, § 62).

Treću opciju možemo nazvati fatalističkom (ili možda samo realističnom). Nju zastupaju oni lingvisti koji jednostavno ne vjeruju da je moguće doći do odgovora koji je točno samoglas bio u korijenu dativnoga i instrumentalnoga oblika u stsl. (i općenito u

⁹⁴ Primjerice Ivšić 1971: 219. V. raspravu ondje.

⁹⁵ Npr. Vondrák 1912: 459, Weingart 1937–8: 201, Селищев 1952: 113 itd.

⁹⁶ V. npr. Беседина–Невзорова 1962: 178. Hujerova (1911, 1912) teorija nije uvjerljiva.

slav.), s obzirom na nedosljednost stsl. pisanja⁹⁷. Treba također primijetiti da se u slučaju izvornosti oblika *тънѣ*, sekundarno *тънѣ* dade lako objasniti analogijom prema I. jd. *тънојѣ*. U slučaju izvornosti oblika *тънѣ* sekundarno se *тънѣ* može objasniti:

–općim miješanjem poluglasa u stsl.⁹⁸,

–utjecajem prednjega samoglasa u idućem slogu⁹⁹,

–pretvaranjem prijevornoga obrasca – *en : *ъn (u *mene : *тънѣ) > *en : *ъn (v. § 46).

Pogled bi iz drugoga kuta možda mogao pomoći u sagledavanju problema. Oblik je *тънѣ* u stsl. posvjedočen u *Zografskom evanđelju* i u *Savinoj knjizi*, a oblik je *тънѣ* posvjedočen u *Marijinskom evanđelju*, te primjerice u *Ostromirovu evanđelju* u strus.¹⁰⁰ Argument bi se za originalnost oblika *тънѣ* mogao temeljiti na činjenici da se *Zografsko evanđelje* smatra drugim najarhaičnijim spomenikom što se tiče čuvanja izvorne vrijednosti poluglasa (prvi su *Kijevski listići*), a *Savina* se *knjiga* također smatra jednim od arhaičnijih stsl. tekstova u tom pogledu¹⁰¹. *Marijinsko* je *evanđelje* pak, u kojem je posvjedočen oblik *тънѣ*, poznat po svojoj nepouzdanosti što se tiče poluglasa. U njemu postoji tendencija općega širenja *ъ* na štetu *ь*¹⁰², i općenito ondje jor može biti na mjestu svakoga izvornoga jera. Tako su riječi ondje posvjedočene s jerom pravi arhaizmi¹⁰³. No sve to navedeno nije pravi dokaz, s obzirom na to da i u *Zografskom evanđelju* i u *Savinoj knjizi* također ima dosta primjera sekundarnih promjena poluglasa. Tako u *Zografskom evanđelju* postoji tendencija da se jer javi ispred prednjega samoglasa u idućem slogu, a da jor ispred stražnjega samoglasa u idućem slogu. Odatle primjerice sekundarno *бѣдѣти* umjesto *бѣдѣти* ili sekundarno *вѣрънѣ* umjesto *вѣрънѣ*, ali nepromijenjeno *вѣръни* kada je prednji samoglas u sljedećem slogu¹⁰⁴. Tako i oblik *тънѣ* može biti sekundaran ondje i mi se vraćamo na početak problema.

Ostavimo li (ne)dosljednost stsl. pisanja po strani, možemo zaključiti da paralelizam 1. i 2. I. jd. u D. i I. nikako nije dovoljan argument da bi se pretpostavilo da je oblik *тънѣ* stariji. Tim više što takav paralelizam zapravo stoji samo za južnoslav. i stsl., dočim u sjeverozapadnom slav., kako je već rečeno, nailazimo na oblik *тобѣ* u D. jd. koji je uspoređan s *тънѣ*, a ne s *тънѣ*. Osim toga, paralelizam oblika lako može biti i sekundaran. Za daljnju raspravu o *тънѣ* i *тънѣ* v. § 46.

U stsl. je D. jd. 2. I. glasio *тебѣ*. Taj je oblik neproblematičan unutar stsl., iako se to ne može reći za općeslavenski, kako ćemo vidjeti.

---

⁹⁷ This is the opinion of Vaillant 1950: 136 and Lunt 1974: 65 for instance.

⁹⁸ Takvo je objašnjenje, dakako, moguće i za promjenu *тънѣ* > *тънѣ*.

⁹⁹ Npr. Leskien 1990: 109. On smatra da je moguće da je *ь* sekundaran, nastao pod utjecajem *ѣ* u idućem slogu.

¹⁰⁰ Vondrák 1912: 459.

¹⁰¹ Vondrák 1912: 268–269.

¹⁰² Vondrák 1912: 272.

¹⁰³ Leskien 1990: 29.

¹⁰⁴ Nandriš 1959: 39, Leskien 1990: 28.

U A. su jd. stsl. oblici bili *mę, tę*, tada još jamačno naglašeni. Upotreba je genitivnih oblika *mene, tebe* za naglašeni A. (svodeći *mę* i *tę* na klitike) inovacija u stsl. Ta se rana promjena dogodila u svim slavenskim jezicima.

Lokativ je jednak dativu – *тънѣ/тънѣ, тебѣ*, osim što nenaglasnice *mi, ti* nisu postojale u lokativu.

Stsl. je u I. jd. imao oblik *тънојѣ*. Oblik je *мнојѣ* očito mlađi (slabi je poluglas nestao). Oblik je 2. l. *тобојѣ*, s *-o-* u korijenu, koje, kako je rečeno, odgovara reduciranomu *-ъ-* u 1. l.

Bugarski

§ 16 U suvremnom se bugarskom malo toga očувало, s obzirom na to da se većina padeža izgubila. Taj je gubitak bio gotovo potpun u imenskoj sklonidbi (izuzev vokativa), ali nešto manji kod zamjenica. Kod zamjenica se je ipak očувao nešto veći broj oblika¹⁰⁵. No proces analitizacije traje do danas, što ćemo jasno vidjeti u slučaju dativnih oblika.

Genitivni su oblici formalno ostali nepromijenjenima: *мене, тебе*, ali su se stopili s odrazom starih dativnih oblika **тънѣ* (analogijom ⇒ **meně* s **-e-* iz G.) i **tebě*, koji su također pravilno (**ě > e*), dali *мене, тебе*. U bugarskom nema pravih genitivnih oblika, dakako, jer su stari genitiv **mene* i **tebe* postali, kao i drugdje u slavenskom, naglašanim akuzativima, a to su danas u bug. akuzativni tj. opći kosi oblici.

Oblici su *мене, тебе* donedavna mogli stajati zasebno u dativnoj službi (s obzirom na to da su nastali i od starih **тънѣ, *tebě*), no takva je poraba danas u bugarskom više–manje zastarjela i preferiraju se analitički izrazi *на мене, на тебе*. Kratki su nenaglašeni dativni oblici očувани: *ми, ти*, kao i stari akuzativi koji su, kao i drugdje u slav., postali nenaglašanim akuzativnim oblicima *ме, те*.

Više se može doznati iz srednjobugarskoga. Izlažemo sustav spomenika *Evangelie 1139* (Hock 1992 I: 119): *менѣ, мнѣ, мѣ (мѣ), мнѣж* and *тебѣ, тебѣ, тѣ (тѣ), тобоѣж*. Naglasak je u G. dočetan: *менѣ, тебѣ*. To je jamačno ranom analogijom prema dočetnom naglasku u DL. *мнѣ, тебѣ* (v. § 52). Suvremeni su bug. oblici *мене, тебе* vjerojatno nastali povlačenjem naglaska kao u **selò > bug. сѣло*. U I. je jd. naglasak na prvom slogu nastavka: *-ѣж*. No kako je isti takav i naglasak u *ā*-osnovama n. p. *b* i n. p. *c* u dotičnom dijalektu (usp. *женѣж, странѣж*, Hock 1992 I: 90), ti oblici nisu toliko indikativni kao ðnī hrvatski (v. § 17, 54). Naglasak je dočetan i u oblicima kao *въ мѣ, за мѣ* (usp. novoštok. *ú me, zá me*).

Makedonski

U makedonskom je situacija više–manje slična onoj u bugarskom. No dativni se oblici *мене* i *тебе* (uglavnom udvojeni u *мене ми* i *тебе ти*) i dalje normalno rabe, bez prijedloga

---

¹⁰⁵ Kao što to već biva, usp. i slučaj romanskih jezika ili engleskoga koji su također očували ostatke sklonidbe samo u zamjenicama.

на, za razliku od bugarskoga. No oblici se poput *на мене* umjesto *мене* ipak javljaju u dijalektima i u govornom jeziku¹⁰⁶.

U makedonskom su, za razliku od bugarskoga, duži oblici redovno udvojeni s kraćima (primjerice *мене ме* umjesto *мене*), izuzev u posebnim slučajevima kao što su elipse ili zakletve. U bugarskom se duži oblici mogu javljati i zasebno, iako je i ondje udvajanje objekta prilično često.

Hrvatski

§ 17 U hrv. su genitivni oblici *mene* i *tebe* ostali nepromijenjeni. Danas služe i kao naglašeni akuzativi, dok su izvorni akuzativi *me* i *te* danas genitivno–akuzativne klitike.

U DL. je nastavak *-i* jednak nastavku *ā*-osnovâ kao *žèni* ← *ženě (poopćeno je *-i* iz palatalnih osnova). U jekavskim se štok. govorima očekuje *menje*. I to doista i jest posvjedočeno u sthrv., primjerice u Dubrovniku (ARj). U ekavskim dijalektima također postoji analoško *meni*, *tebi* u nekim govorima, a izvorno *mene*, *tebe* u drugima¹⁰⁷. Vokalizam je u DL. sekundaran, nastao analogijom prema GA. Stariji su oblici *тънѣ*, *мни*, *ман*¹⁰⁸ posvjedočeni u starijim tekstovima i dijalektima (ARj). Analoško je *meně* posvjedočeno od 14. st. Izvorno je *mn-* u DL. nestalo, ali je očuvano u I. (bar u nekim dijalektima, uključujući i standardni hrv.). Isto se primjerice dogodilo i u ukrajinskom (v. § 28).

U zapadnim tj. hrvatskim novoštokavskim dijalektima nalazimo u GA. i DL. kratki silazni naglasak: *mène*, *mèni* i *tèbe*, *tèbi* (također *zà mene*, *òd tebe*, *ò tebi* itd.). Tako je i u standardnom hrv. U istočnim tj. srpskim novoštokavskim dijalektima nalazimo kratki uzlazni naglasak, npr. u standardnom srpskom: *mène*, *tèbe*, *za mène*, *o tèbi* itd. U novoštokavskim je govorima obično ujednačen jedan od ovih dvaju naglasaka u obama oblicima (za kajk. usp. bednjanski *màna*, *tàba*, *mànje*, *tàbe*). U Posavini¹⁰⁹ je prema Ivšiću obično *mène*, *mèni*, *tèbe*, *tèbi*, no javlja se i *sebì*, *mèni*, *tèbi*, *menĩ*, *tebĩ* u DL. te rijetko i *mène*, *tèbe* u GA. (neki posavski govori imaju sekundarni *~* umjesto *``* u DL., kao i neki čak.). Iz Posavine imam zabilježeno (osobni podatci) – Sapci *od mène*, *kod mène*, *ko^d sèbe*, *mèni*, *k mèni*, *tèbi*, Glogovica *kòd mene*, *mèni*, *oko sèbe*, *sèbi*, *na sèbi*, *o sèbi*, Oprisavci *mène*, *po tèbe*, *sèbi*, *na sèbi*, Bebrina *mèni*, *tèbi*, Gundinci *na mène*, *tebì*, Orubica *mèni*, Dubočac *mèni*, Siče *tèbi*. Ti podatci ukazuju samo na sustav *mène* – *mèni/menì* u Posavini, za razliku od Ivšića koji navodi *mène* – *mèni* kao najčešći. Također imam zabilježeno i *mène*, ali *mèni* te *tèbe*, ali *tèbi* za Slavonski Brod (novoštok., osobni podatci). Ivšić (1971: [374]) također navodi čak. (Lumbarda) *menĩ*, *tebĩ* (no i *meně*), citira Kušarove podatke za sela na Rabu gdje se javljaju oblici *mène*, *mèni/menì* and *tèbe*, *tèbi/tebì*. Prema takvoj je građi zaključio da je obrazac *mène*, *menì* izvoran i najstariji, a da su *mène*, *mèni* i *meně/mène*, *menì/mèni* poopćenja bilo

¹⁰⁶ Конески 1965: 123.

¹⁰⁷ Marešovo (2001: 136) objašnjenje da je *meni* nastalo miješanjem izvornoga *mene* < *meně (dotična je promjena očito moguća samo u ekavskim govorima) i nenaglašenoga *mi* je potpuno netočna, s obzirom na to da se *meni* javlja i u jekavskim govorima i s obzirom na to da se nikako ne može odvojiti od opće tendencije poopćenja mekih nastavaka u štokavskom.

¹⁰⁸ To je primjer "jakoga vokalizma" u čakavskom.

¹⁰⁹ Ivšić 1971: [370, 373, 374].

genitivnoga bilo akuzativnoga naglaska. Za očuvan izvorni obrazac (primjerice u sjevernočak.) usp. također (Jurišić 1966: 84–85, Jurišić 1973): Vrgada *mène, mèni* i *tèbe, tèbi*, no u lokativu *po menīn, o tebīn* itd.¹¹⁰, Susak¹¹¹ *mène, menī, tēbe, tebī* itd., no Cres *menè, menī*. U moliškohrvatskom nailazimo na zanimljive oblike: u Mundimitru (Piccoli & Sammartino) *mène*, ali *tébe* (< **mène, *tebè*), no u Živavodi Kruču (Breu & Piccoli: 404–405) *mén^a, téb^a* (< **menè, *tebè*)¹¹². Rešetar (1911: 212) navodi moliško *mén(e), téb(e)* u G., *mèn(e), tèb(e)* u A. (neobična je razlika G. i A. naglaskom!) te *mèn(i), tèb(i)* u D.¹¹³

Naglasak je u *mène, tèbe* izvorno bio čeonu naglasak (tj. izvorni cirkumfleks) te je preskakao na prednaglasnicu – *òd mene* itd. Usp. npr. na Vrgadi *kòd mene, près tebe, ìza mene, ìspri mene, ù tebe, ù mene* itd., te na Susku *òd mene, kèl mene, òl tebe, kèl tebe* (sa sekundarnim duljenjem) itd. No u zapadnom novoštoku (i u hrv. standardu) se to nije očevalo nego dotični oblici glase *òd mene, zà mene* itd. Ondje je poopćeni ` u GD. počeo funkcionirati kao sekundarni silazni naglasak (a u D. je doista bio sekundaran, za razliku od G. gdje je izvoran). Na te je oblike utjecao i sekundarni silazni naglasak drugdje u drugim zamjenicama – *tògā, òd togā* (umjesto starijega *tòga*), *njèga, zà njega* (umjesto starijega *njèga*).

Kako je već rečeno, stari su akuzativi *me* i *te* postali u hrv. klitike za GA. No njihova se stara naglašenost očituje u svezama kao: *zá me, zá te, ná me, ná te, pó te* itd. (naglasak je uvijek ´ u dvosložnim oblicima). Ako je više slogova, naglasni je obrazac drugačiji: *pòdā te, ùzā me* itd. U novoštoku je uobičajen naglasni tip *zá me*, no u Posavini (stšok.), nekim čak. govovima i kajk. nalazimo na tip *zā me, nā te* itd. Npr. Bednja *nāu ma, nāo ta, zāu ma, prād ma*¹¹⁴, Orlec *zā te, vā me, pō me*¹¹⁵ itd. Neki čak. govori (kao Vrgada) imaju oblike poput *nā me, zā te*, sasvim sigurno od starijega *zā mè (kao novoštoku. *zá me*). To je potvrđeno i u Posavini (Ivšić 1971: [375])¹¹⁶.

U I. su jd. posvjedočena dva lika – *mnóme* (obično kada stoji zasebno) i starije *mnōm* (obično s prijedlogom). U 2. je licu *tòbōm* (*tobome* je dan-danas jako rijetko iako je posvjedočeno u ARj)¹¹⁷. Navezak je *-e* u *mnome* posvjedočen od 16. st. (ARj), a njegov

¹¹⁰ Ovakva se razlika u naglasku i obliku D. i L. rijetko susreće. Vrgadsko *menīn, tebīn* u L. vjerojatno treba izvoditi od **menī, *tebī* < **meñi, *tebi*, dočim je u D. *mèni* uzet naglasak iz G.. Usp. također na Vrgadi D. *rièmu*, no L. *riemū*, oboje od staroga *riemū.

¹¹¹ Na Susku prema svemu sudeći nema razlikovnoga tona pa izostavljamo ` u pisanju. Duljina je u susačkim oblicima *mène, òd mene* dakako sekundarna.

¹¹² Jednostavnosti radi je transkripcija govora Živavode Kruča malko prilagođena.

¹¹³ Akuzativni oblici *mèn(e), tèb(e)* upućuju na zaključak da su i uzlazni i silazni naglasci postojali u u GA. i DL. u pretku dotičnoga govora. Inačice su sa silzanim naglaskom pobijedile u većini slučajeva (usp. i I. *mènom, tèbom*), ali je uzlazni naglasak poopćen u G. eda bi se sekundarno razlikovali od A. Sličan je slučaj sekundarnoga razvoja u naglasku G. i D. posvjedočen u Kašičevoj gramatici (Kapović *uskoro b*).

¹¹⁴ Jedvaj 1956: 306.

¹¹⁵ Houtzagers 1985: 102.

¹¹⁶ Oblici su kao *ú me* također posvjedočeni, no rijetko.

¹¹⁷ Mareš (2001: 138) ponovno ima lijepu teoriju o tome da postoji samo *mnóme*, no da nema **tobome, *sobome* jer svrha naveska *-e* bijaše stvoriti dvosložan oblik (koji bi se onda slagao s dvosložnima *mene, meni* itd.), a *tobom, sobom* je već bilo dvosložno pa nije bilo potrebe dodavati *-e*.

postanak nije sasvim jasan¹¹⁸. Prije dodavanja *-e*, postojao je samo oblik *mnop* (posvjedočen od 14. st.), koji pak postaje od starijega *mnop* (ARj) < *mnou < *mnoju < *mъnojъ (kao u *ā*-osnovama). U čak. nailazimo i na oblike *mnu* (Antun Dalmatinac) i *mānū* na sjeveru (*mānū* < *mъnō < *mъnōq < *mъnōjъ < *mъnojъ), npr. Susak *z mānu*. Na jugu nema stezanja staroga **-ojъ*, kao ni u štok., ali se također javlja "jaki vokalizam": *mānōm*. Novoštok. *mnōm*, *mnóme* (i *tōbōm*, *tobóme* – naglasak u drugom obliku tako naznačuje Bелић 1964: 104, no to bi moglo biti artifičijelno), na prvi pogled upućuje na starije *mnōm* (i *mnōtē*), no u Posavini (Ivšić 1971: 370) je samo *mnōm* posvjedočeno¹¹⁹. Naglasak *mnóme*, dakle, mora biti sekundaran u novoštok., nastao pod utjecajem zamjenice 3. l. *njīm*, *njíme*, gdje je stariji oblik doista bio *njīm* (usp. u Posavini *njīm*, *njíme* ali *mnōm*). Za razvoj *njīm*, *njíme*, usp. i G. mn. *glāvā* (a ne *glāvā) od starijega *glāv*¹²⁰. Takav je razvoj uopćen u *mnōm*, *mnóme*, iako tu izvorno nije bilo neoakuta. Usp. također naglasak *sā mnōm*, *zā tobōm*, u dij. i *zā tobōm*, npr. Vrgada *zā menōn*, *zā tobōn*, Oprisavci (Posavina, osobni podatci) *zā sobom*, ali Prapatnice *zā tebōn*, Korenica (Jurišić) *prē tobōm*. U mnogim je govorima ujednačena osnova po G. – *mēnōm* umjesto *mnōm*.

Nenaglašeni su oblici u D. *mi*, *ti* ostali nepromijenjenima. Standardni hrvatski ima i povratni oblik *si*, kojega nema u standardnom srpskom.

U Križanićevoj su gramatici (1984: 110) sljedeći oblici: N. *Jâz*, *Jâ*, GA. *Méne*, *Me*: *Menè*, *Mè*, DL. *Méni*, *Mi*: *Mně*, I. *Ménoju*: *Mnóju* i N. *Tî*, GA. *Tébe*, *Te*: *Tebè*, *Tè*, DL. *Tébi*, *Ti*: *Tebě*, I. *Tóboju*: *Tobóju*. Oblici *Menè*, *Tebè* u GA., oblici *Mně*, *Tebě* u DL., i I. *Tobóju* su najvjerojatnije rusizmi. Njegov je rodni govor očito imao početni naglasak u G., D. i I.

Slovenski

§ 18 U slovenskom je objašnjenje za oblike GDAL. jednako kao u hrv.: u DL. je uneseno analoško *men-/teb-* iz G., nastavak je *-i* jednak kao u *ā*-osnovama, a stari su akuzativni oblici *me*, *te* danas klitike za GA. Uzlazni se naglasak u GDAL. u sln. slaže s naglaskom standardom srpskoga *mène*, *tèbe*, *mèni*, *tèbi*.

Stari se akuzativi *mē, *tē rabe s prijedlozima: *nāme*, *nāte*, *čēzme*, *čēzte*, *pōdme*, *pōdte* itd.

I. *menój* i *tebój* (s analoškom osnovom *men-/teb-*) ukazuju na neoakut na nastavku – *menój* < *mъnojъ što se slaže sa strus. (v. § 27). Varijanta koja se rabi s prijedlozima čuva stariji oblik osnove: *z māno* < *sъ mъnō, no naglasak je teško objasniti (v. § 54). Oblik je *tābo* nastao analogijom prema *māno*.

Nešto u tome ima, no Mareš zanemaruje činjenicu da je *tobome* posvjedočeno u 16. st., istodobno kad i *mnome* (ARj). Osim toga, ne može se samo tako odvajati instrumentalni navezak *-e* od lokativnoga. Osim toga, u I. postoje i oblici *tome*, *lijepome* itd. koji pokazuju da se *-e* javlja i u dužim oblicima.

¹¹⁸ Bелић (1964: 104) misli da je nastao od čestice *-re/-r* < *že.

¹¹⁹ Na Hvaru (Jurišić) je osim *tōbon/tēbon* i *mēnon* posvjedočeno i *menōn*.

¹²⁰ Kada se pojavi (tj. doda) slog, neoakut se pomiče na nj prema ustaljenom obrascu tipa *pūt*, *pūtā/púta* itd.

Češki

§ 19 Stari je G. *mene zamijenjen s *mne*, analogijom prema *mn-* u DL. i I., jako rano, kao i u svim zapadnoslav. jezicima. Novi oblik G. (kao i nepromijenjeno *tebe*) ima i ulogu naglašenoga A., kao i drugdje. Stari akuzativi *mę i *tę > *mä, *tä > *mě, tě* su danas nenaglašeni. DL. *mně* je očuvan, kao i nenaglašeni oblici *mi, ti*. No razlika DL. *mně* i GA. *mne, mě* postoji samo u književnom češkom. U govornom se češkom svi ti oblici izgovaraju jednako – kao [mńe]¹²¹. Dakle u govornom češ., kao u polj., ima samo jedan oblik u GDAL.

U DL. 2. I. jd. češ. ima *tob-*, kao i polj. i drugi zapadnoslav. jezici. Oblik je *tebě* posvjedočen u stčeš. dij. tekstovima¹²² i u suvremenim češ. govorima.

U stčeš. su se stari akuzativni kratki oblici mogli slagati s prijedlozima, npr. *na tě*. Danas toga više nema, a u suvremenom se jeziku čuva primjerice u frazi *dojde na tě* "shvatit ćeš".

U instrumentalu stčeš. ima oblik *mnú* (< *mъnŏ < *mъnojo), što pravilno daje suvremeno *mnou*. Stčeš. *tobú* pak dobiva kasnije sekundarno *-e-* u osnovi iz GA. pa je suvremeni oblik *tebou*. Analoško se *tebú* javlja od 14. st., a proširilo se vrlo brzo, tako da je starije *tobú* bilo nestalo već u 15. st. Najstariji su tekstovi, oko 1300. godine, još imali staro *tobú*¹²³.

Slovački

§ 20 Izvorno je *men- u G. zamijenjeno, kao i drugdje u zapadnoslav., u *mn-*, analogijom prema drugim kosim padežima (DL. i I.). Klitike su *mi* i *ti* u D. očuvane.

U D. je očuvano *mne*, dok bi *teb-* u 2. I. moglo biti sekundarno iz G(A)., usp. češ. *tobě*. No slovačko bi *tebe* s *-e-* mogla biti i još jedna izoglosa koja povezuje (srednjo)slovački s južnoslavenskim (u južnoslav. je posvjedočeno samo *tebě*). Oblici su *tebě* i *tobě* mogli (bar u nekim slovačkim dij.) supostojati od početka¹²⁴. Pauliny (1990: 151) misli da je oblik *sobě* (pa tako i *tobě*) bio rašireniji u stslč. Dokaz su za to po njemu osobna imena koja sadrže u sebi taj oblik. Navodi sljedeća imena s područja današnje Slovačke posvjedočena u spomeniku *Cividský evanjeliár* (iz 9. st.): *Soběmysla, Soběgojь, Soběslava, Sobina*, ali *Sebětuxь, Sebědragь, Sebětěxь, Seběmyslь*. Uspoređuje i suvremeno ime *Sebeslavce* s mađarskim *Szoboszló* (1230/1285. – *Scebeslou*, 1294. – *Zebezlouch*, ali 1271/1284. *Zobozlo* te 1234. *zoboslaus, comes nitriensis*). Oblici se *sobe, tobe* osim toga javljaju i u starim tekstovima, s potvrdama između 1479. i 1665. (Pauliny 1990: 152). Za oblike DL. *tebe, sebe* navodi najranije primjere iz 1380. Još nešto upućuje na postojanje staroga *tobe, sobe*. Istočnoislč. ima oblike *tebe, sebe* u GDAL. No zapravo bi se očekivali, bar

¹²¹ U Pragu se i uopće u srednjočeš. govorima *mě* izgovara kao [mńe].

¹²² Gebauer 1896: 528, Vážný 1964: 121.

¹²³ Gebauer 1896: 529.

¹²⁴ Mareš (2001: 136) misli da se ti slč. oblici mogu bez ikakvih problema smatrati još jednim od brojnih slč. južnoslavenizama.

u GA., gdje *-e-* mora biti staro, oblici ***t'ebe*, ***šebe*. Tvrdi se suglasi u istočnoslč. *tebe*, *sebe* objašnjavaju čuvanjem nepalataliziranih suglasa iz staroga DL. **tobě*, **sobě*¹²⁵.

Stari je nastavak GA. *-e* u *mne*, *tebe* očuvan u istočnoslč.: GA. *t'ebe*, *sebe* kod starijih govornika u govoru Liptove¹²⁶, te GA. *mne* – *me*, *t'ebe/tebe* – *t'e/te* u Gemeru¹²⁷. Ondje je staro **ę* dalo *e* (odatile **me*, **tę* > *me*, *ce*). U srednjo- i zapadnoslč. (kao i u standardnom slč.), gdje **ę* daje *a*, kratki su oblici utjecali na duge i nastavak je *-a* analoški postao i nastavak dugih oblika (slč. DL. *mňa*, *teba*). Ondje se dakle dogodila ista promjena u GA. kao u ruskom (v. § 27). U tim je govorima DL. ostao nepromijenjen (tj. *mně*, *tebě* > *mne*, *tebe*), ali se u GA. izvorno *mne*, *tebe* mijenja u *mňa*, *teba* (već od 15. st., v. Pauliny 1990: 153), analogijom prema kratkim oblicima *ma* i *t'a* (izvorno A., a poslije klitike GA.). Tako GA. i DL. ostaju različitim u tim govorima (inače bi GA. *mne*, *tebe* i DL. *mně*, *tebě* dalo GDAL. *mne*, *tebe*).

Promjena je u kratkim oblicima tekla ovako: *mę* > *mă* ⇒ *ma* i *tę* > *t'ă* > *t'a*. U većini je srednjoslč. govora oblik *mă* dao *ma* analogijom prema *t'a* (ta se promjena još uvijek događa). Srednjoslč. govori koji još imaju *mă*, imaju također i *t'ebă*, *sebă*¹²⁸. U slovačkom kraći akuzativni oblici ne mogu stajati s prijedlozima.

Ul. je izvorno *mn-* očuvano, s obzirom na to da je postalo osnovom svih kosih padeža, a u 2. je licu izvorno *tob-* zamijenjeno mlađim *teb-* iz G(A)., kao u češkom. To ne iznenađuje s obzirom na činjenicu da je *teb-* poopćeno u svim kosim padežima u (srednjo)slč.¹²⁹ U zapadnoslč. spomenicima iz 15. st. nailazimo i na oblik *sebou* i na oblik *sobu*. Danas oblike *tebu*, *sebu* imaju uglavnom srednjo- i istočnoslč. govori, dok se oblici s *to-*, *so-* javljaju u sjevernoj i istočnoj Slovačkoj i u Gemeru¹³⁰.

(Srednjo)slč. nastavak *-ou* izgleda identičnim češkomu nastavku *-ou*, ali su ta dva nastavka različita postanja. U češkom je dvoglas nastao diftongizacijom staroga *-ú* (od stegnutoga **-ō* < **-ojō*), dočim je slč. *-ou* pravilan odraz nestegnuta **-ojō* nakon nestanka **-j-* (**-ojō* > **-oju* > *-ou*). U dijalektima postoje i oblici *mnú* i *mnu* pored *mnou*¹³¹.

Gornjolužički (gornjolužičkosrpski)

§ 21 U gluž. se također dogodilo tipično zapadnoslav. uopćavanje osnove *mn-* u svim kosim padežima. G. i A. su sjedinjeni istim oblikom na uobičajen način. Stari su A. *mje*, *će* danas kratki oblici, a stari G. *mnje*, *tebje* dugi (za GA. dakako). Za razliku od češ., polj. i dluž. iz druge polovice 20. st. (v. § 19, § 23, § 27), gluž. još razlikuje GA. od DL. i u 1. i u 2. l. jd.: *mnje*, *tebje*, ali *mni*, *tebi*, iako se osnova *teb-* (a ne *tob-*) nalazi i u DL., a *mn-* u svim

¹²⁵ Fedák 1937: 74.

¹²⁶ Stanislav 1932: 315.

¹²⁷ Orlovský 1975: 80.

¹²⁸ Pauliny 1990: 151.

¹²⁹ Za razliku od češ., koji ima *tob-* u DL. i danas, a u stčeš. i u l.

¹³⁰ Pauliny 1990: 153.

¹³¹ Pauliny, *ibid.*

kosim padežima. To je zato što je u DL. uzet nastavak *-i < *-i* (iz *jā*-osnova kao *zemja*, DL. jd. *zemi*) umjesto izvornoga *-je < *-ě*¹³². Kratki su dativni oblici također očuvani.

U D. se 2. l., već je rečeno, javlja osnova *teb-*. To je ili analogijom prema GA. umjesto staroga *tob-* (posvjedočena u starom dluž., v. § 22) ili od starine. Stara se osnova *tob-* pak, za razliku od češ., očuvala u l. *tobu*. Na ovom se primjeru jasno vidi kako ujednačavanja djeluju različito u različitim jezicima – u lužičkom je analogijom promijenjen DL. (ako to nije ipak ostatak staroga stanja), u češkom je promijenje l., a u slč. (dakako nije li posrijedi južnoslavenizam) i DL. i l.

Donjolужиčki (donjolужиčkosrpski)

§ 22 Dluž. je po većini oblika i promjena jednak ili vrlo sličan gluž., izuzmu li se inovacije iz 20. st. U starijoj dluž. normi, s početka 20. st., opisanoj u knjizi Šwela 1952 (: 38–39)¹³³, puni oblici GDAL. nisu još bili potpuno jednaki – djelomično su se još bili razlikovali u 1. licu. Ondje je GA. bio *mnjo*, a DL. *mnjo* i *mnje*. U 2. licu je GDAL. bio *tebje*, *tebjo* (iako Šwela nema oblik *tebjo* u L.¹³⁴ Od kratkih je oblika u G. *mje*, *śi*, a u DA. *mě*, *śi*. Kao što se vidi, neki su se oblici još razlikovali, kao u gluž., ali je stapanje već bilo počelo. U mlađoj su normi, iz druge polovice 20. st., koju opisuje Janaš 1976 (: 172–176), ovi oblici već potpuno jednaki. Puni su oblici (koji se rabe nakon prijedloga) u GDAL. *mnjo*, *tebje*, a kratki oblici (koji se rabe bez prijedloga) *mje* u G., *mě* u DA. i *śi* u 2. licu u GDA.

U D. je, kao u gluž., osnova *teb-*, koja je ili analoška prema GA. ili varijanta naslijeđena iz općeslav. Oblik je *tobje* posvjedočen u Jakubičinu dluž. prijevod Novoga zavjeta iz prve polovice 16. st.¹³⁵

Oblici su u l. *mnu* i *tobu*, kao u gluž. Analoško *tebu* je posvjedočeno kao dijalekatni lik s kraja 18. st.¹³⁶

Još jednu stvar treba spomenuti – kako Mareš (2001: 137) primjećuje, oblici bi na *teb-* po glasovnim zakonima u gluž. zapravo trebali glasiti ***ćeb-* u gluž. te ***śeb-* u dluž. (bar u GA. gdje je *-e-* staro). Likovi su na *teb-* očito nastali analogijom prema N., staroj varijanti DL. s *-o-* i l. (ti svi padeži imaju *t-* na početku).

Poljski

§ 23 U poljskom je razvoj os. zamj. bio umnogome sličan razvoju u drugim zapadnoslav. jezicima. G. i A. su sjedinjeni na uobičajen slav. način, a glasovnim se zakonima oblik GA. *mnie* izjednačio s DL. (osnova je *mn-*, dakako, svagdje poopćena). Razlika DL. i GA. još postoji u kratkim oblicima te u 2. licu gdje se čuva stara zapadnoslav. osnova *tob-*, dočim se

¹³² Vaillant 1958: 458.

¹³³ Knjiga je zapravo napisana 1905.

¹³⁴ Jednostavnosti radi pišem *nj* i *bj* umjesto *ń* i *ǫ*.

¹³⁵ Muka 1891: 390.

¹³⁶ Muka, *ibid*.

osnova *teb- > *cieb-* (nije uzeto analoško **teb- kao u lužičkom!) javlja u GA. Oblici u I. *mnā, tobā* potpuno odgovaraju stčes. *mnú, tobú* (< *mъnō < *mъnojo and *tobō < *tobojo).

Meillet (1934: 453) je vjerojavao da su kratki oblici u GA. bez nazala – *mie, cie* (za razliku od standardnoga polj. *mię, cię* < *mę, *tę), koji se javljaju u nekim stpolj. tekstovima i suvremenim dijalektima (kao i u kašupskom, slovjinskom i polapskom), stari i da ih treba izvoditi iz praslav. *me, *te, što bi se dalje izvodilo iz jednakih praie. oblika¹³⁷. Ti su se nenazalni oblici rabili kao klitike s glagolima, dok su se nazalni oblici rabili nakon prijedloga. Npr. u stpolj. spomeniku *Psalterz floriański – na mię*, ali *czemu mie męczysz*, u slovjinskom – (*na-*)*mja*, ali *-mjä*, u polapskom (*no-*)*mang*, ali *-me*. No zapravo nema nikakva razloga pretpostavljati da su ti oblici toliko stari i da ih treba izvoditi i općeslavenskoga *me, *te umjesto *mę, *tę (što je svugdje posvjedočeno). Nenazalni su oblici zapravo vjerojatno nastali pod utjecajem punih oblika u GA. (izvorno samo G.), koji otpočetak nisu imali nosnoga samoglasa – tako bi *mie* nastalo analogijom prema *mnie*¹³⁸. Ti su oblici naknadno bili ograničeni na porabu uz glagola, dočim su se starije varijante s nosnim samoglasima nastavile rabiti uz prijedloge.

Kašupski

§ 24 Oblici su uglavnom u skladu s tipičnim zapadnoslav. razvojem. GDAL. imaju isti oblik u 1. licu, kao u poljskom, s poopćenim *mn- > *m-*. U 2. je licu razlika očuvana, zahvaljujući čuvanju razlike osnova *teb- > *ceb-* i *tob-*. U kašupskom se oblik *tobę* javlja samo u D., dok u L. postoje i *tobę* i *cebę*. Oblik bi *cebę* mogla biti inovacija (pod utjecajem drugih padeža) ili arhaizam naslijeđen iz općeslav. Slovjinski je u tom pogledu još radikalniji (v. § 25) jer ondje oblika na *to- uopće nema u L. Stari su oblici *mnō* i *tobō* očuvani u I. (usp. polj. *mnā, tobā*). Kratki su oblici također očuvani, a akuzativni se kratki oblici još mogu rabiti i uz prijedloge¹³⁹.

Slovjinski

§ 25 Tipično je obilježje slovjinskoga to da u svim oblicima, osim u I., ima naglašenu i nenaglašenu inačicu – uključujući ne samo L. (gdje inače nema nenaglašenih, kratkih oblika nigdje u slav.), nego i N. Osim toga su oblici i razvoj jako slični kašupskom (jednak naglašeni oblik u GDAL. 1. lica s poopćenim *mn- > *mj-*, razlika osnova *tob- i *teb- u D. i GA. 2. lica itd.).

Vidjeli smo da kašupski u L. ima i *tobę* i *cebę*. Slovjinski je tu dosljedniji jer se u L. javlja samo oblik *ciębjä*. To je ili analoški razvoj u L. ili poopćenje jedne od općeslav. inačica u L., a jedne u D. (teoretski bi to mogao biti i arhaizam, od općeslav. D. *tobę, a L. *tebę). Zahvaljući tomu (bez obzira je li to inovacija ili arhaizam), kašupski i slovjinski pripadaju

---

¹³⁷ V. također Schmidt 1978: 50.

¹³⁸ Vaillant 1958: 444, Aitzemüller 1991: 108.

¹³⁹ V. Lorentz 1925: 156.

među rijetke slavenske idiome koji razlikuju D. i L. osobnih zamjenica. Sekundarna razlika između D. i L. postoji primjerice u hrv. govoru Vrgade (v. § 17).

U D. su nenaglašeni oblici u 2. l. jd. *čā* i *tā*. Drugi oblik ima *t-* analogijom prema *tū̇bjā*¹⁴⁰. To je jasno po tome što to sekundarno *tā* postoji samo u D., gdje naglašeni oblik počinje s *t-*. U GAL., gdje naglašeni oblici počinju s *c-*, postoji samo nenaglašeno *čā*. Ta je promjena ili jako mlada, s obzirom na to da oblika *tā* nema u L. (pretpostavimo li da **te-* ondje nije staro), ili se može uzeti kao znak da je **te-* u L. doista izvorno, staro, tj. naslijeđeno iz općeslav.

Zanimljivo je da je nenaglašeni oblik G. ovdje zapravo porijeklom nenaglašeni oblik D. (a ne stari A. kao drugdje!). Tako je i u 1. i u 2. l. gdje imamo *mjä* i *čā* u GDAL. To je po svoj prilici tako zato što je oblik *mjä* pravilan odraz ne samo G. **mъ/ьne* i D. **mъ/ьně*. Oblik *mjä* dakle služi i kao G. i kao D. zbog stapanja starih različitih oblika. Dvostruka je uloga oblika *čā* nastala analogijom prema 1. licu¹⁴¹. Oblici su se *mjä* i *čā* pokazali prilično agresivnima i prodrli su i u A. (uz staro *mja*, *ca*).

Zanimljiv je i dočetni naglasak u instrumentalu – *mnóy* i *təbóy*, koji bi mogao ukazivati na neoakut (tj. na **-ojō*) poput sln. (no ne nužno, v. § 54).

Polapski

§ 26 Kod polapskoga su najveća prepreka nepouzdan zapis i malo građe¹⁴². I ovdje, kao i u slovjinskom, nenaglašeni oblici postoje čak i u N. Razvoj oblika, koliko se može prosuditi, nije bitno različit od općega zapadnoslav. razvoja.

U GDA. (stari se G. rabi i za A. naravno) postoje i oblici s dočetnim (*miné*, *mané*, *tibé*) i s početnim naglaskom (*mánə*, *tíbə*). U 1. je licu *man-* očekivano prema starom **mъ/ьn-*, a *min-* je analoško prema obliku *tib-* u 2. licu. Očekuje se *i* < **e* ispred labijala, kao u *síbe* < **sebe*, *zímá* < **zemlja*, ali ne i ispred **-n-* kao u *zéna* < **žena*¹⁴³. To dakle ne može biti primjer očuvana **men-* u zapadnoslav. Kako su se G. i D. uglavnom stopili u polapskom¹⁴⁴, gotovo da ne treba ni napominjati da osnova **tob-* nije posvjedočena u DL. – ili je zamijenjena analogijom prema **teb-*, ili je to **teb-* naslijeđeno iz općeslav. Usp. također istu dvojnju mogućnost u kašupskom, slovjinskom, slovačkom i lužičkom. Izvorno je **tob-* doduše očuvano u l. – *tābō* (usp. polapski *vāđā* < **voda* za promjenu **o* > *ā*)¹⁴⁵.

Stari se A. *mā* rabi nakon prijedloga, ali oblik 2. lica nije posvjedočen.

¹⁴⁰ V. također Lorentz 1903: 275.

¹⁴¹ Lorentz 1903: 275.

¹⁴² Usp. građu kod Schleichera (1871: 259) i kod Селищева (1941: 440), koja nije potpuno jednaka.

¹⁴³ V. Schleicher 1871: 47, 49.

¹⁴⁴ Селищев 1941: 440, ali usp. i Schleicher 1871: 260.

¹⁴⁵ Schleicher (1871: 262) tumači oblik *tābō* analogijom prema *mānō*, ali iz nepoznata razloga s obzirom na to da bi i **ъ* i **o* ovdje dali isti odraz.

Ruski

§ 27 Strus. su oblici gotovo jednaki stsl., osim što je u DL. u 1. l. bila samo varijanta *тънѣ*, a u 2. l. i *тебѣ* i *тобѣ* (kao u zapadnoslav.). Oblik se *тънѣ* slaže s oblikom *тобѣ* (i *ъ* i *о* su stražnji samoglasni), za razliku od stanja u stsl.

Ukrajinski i bjeloruski imaju u 2. licu DL. samo na *то-*, baš kao češ. ili polj. No suvremeni rus. ima samo *тебѣ*. Strus. je osim *тебѣ* imao i oblik *тобѣ*. I *тебѣ* i *тобѣ* su posvjedočeni od najranijih vremena – primjerice u tekstu iz 1073.¹⁴⁶

Дурново (1924: 258) tvrdi da su oblici *тебѣ* i *себѣ* u strus. došli pod stsl. utjecajem. To pokušava dokazati time što se u nekim strus. tekstovima, kao u spomeniku *Архангельско евангелие* (1092), gdje se *ѣ* obično jasno razlikuje od *е*, *-ѣ* piše dosljedno tako u *тобѣ*, *собѣ*, ali ne i u *тебѣ*, *себѣ*, gdje se također piše i kao *тебе*, *себе*. To je doista veoma dobar argument koji pokazuje da su oblici *тебѣ*, *себѣ* doista bili staroslavenizmi u nekim strus. tekstovima. No to ne znači da je to bilo tako u svim tekstovima/govorima. To pitanje ionako nije pretjerano bitno, kao što ćemo vidjeti.

S obzirom na to da se oblici s *-e-* javljaju u većini suvremenih rus. govora, znamo posve sigurno da takvi oblici moraju biti domaći, a nikako posuđeni iz stsl. Ònō što nije jasno jest je li to *тебѣ* u rus. nastalo kasnijom analogijom prema GA. (što bi značilo da je izvorno u rus. postojalo samo **tobě*) ili su oba oblika jednako izvorna u rus. (što bi značilo da je strus. iz općeslav. naslijedio i **tobě*, kao zapadnoslav. jezici, i **tebě* kao južnoslavenski i vjerojatno neki zapadnoslav. jezici¹⁴⁷). Na to je pitanje teško dati odgovora jer se takova inovacija, analoško *-e-* umjesto *-o-* u DL. jd., mogla dogoditi jako rano, kao primjerice inovativni G. **тъ/ъне* u zapadnoslav.¹⁴⁸. Ako je **tebě* ruska inovacija (a ne oblik naslijeđen iz općeslav.), zacijelo se i jest dogodila jako rano s obzirom na to da su oba oblika posvjedočena u strus. od najranijih spomenika. Čini se ekomičnijim pretpostaviti da je oblik **-e-* naslijeđen u DL., nego da je ponovno stvoren analogijom¹⁴⁹. No prema Marešu (2001: 135–136)¹⁵⁰, prvi su pouzdani zapisi oblika *тебѣ*, *себѣ* u strus. (a ne u csl.) istom od 14. st. Ako je vjerovati njegovu mišljenju, oblici bi se s *-e-* mogli doista smatrati unutarruskom inovacijom, premda cijeli problem ostaje spornim¹⁵¹.

Kiparsky (1967: 133) kaže da je oblik *тобѣ* bio učestaliji od oblika *тебѣ* u strus. No od 14/15. st. DL. na *-e-* postaje sve češći što konačno rezultira potpunim nestankom DL. na *-o-* do kraja 17. st. u većini govora.

Черных (1962: 218) misli da su oblici na *-e-* potisnuli oblike na *-o-* pod utjecajem književne stsl. tradicije. To doduše može biti točno u objašnjenju pobjede oblika na *-e-* u

¹⁴⁶ Meyer 1923: 147.

¹⁴⁷ Tako npr. misle Eckert, Crome & Fleckenstein (1983: 140).

¹⁴⁸ **mene* s **-e-* appears se u zapadnoslav. ne javlja čak ni u najstarijim spomenicima.

¹⁴⁹ Na to se može i drugačije gledati. Kiparsky (1967: 133) misli da je oblik **tobě* izvorno bio u L., a da je oblik **tebě* izvorno stajao u D. Za raspravu v. § 47, § 72.

¹⁵⁰ Usp. i Филин 1972: 430–431 te Борковский & Кузнецов 1965: 232–233.

¹⁵¹ Mareš (*ibid.*) sâm kaže: “It is rather difficult to say, if Sorbian and Russian forms *teb-/seb-* DL sg. can be interpreted as a belated branch of a tendency whose root was in the South Slavic territory, or if we are dealing in this case with a quite independent and typologically parallel phenomenon (...)”.

književnom jeziku, ali kako se isti lik javlja i u većini dijalekata, utjecaj je stsl. književne tradicije teško mogao biti jako bitnim.

Oblici na *-o-* su ipak uspjeli preživjeti u nekim govorima – usp. npr. *тобѣ, собѣ* u sjevernoruskom i *табѣ, сабѣ* u južnoruskom¹⁵². Tendencija je ujedinjavanja osnova DL. i GA. bila jaka i rezultirala je pobjedom osnove *те-* u ruskom. No prije konačne je pobjede dolazilo i do drugačijega ujednačavanja. Osnove se na *то-* bilježe u GA. već od 14. st., no ne prečesto (toga ima i danas u nekim govorima). Prvi je put oblik *тобе* u GA. zabilježen 1382.¹⁵³

Suvremeni GA.¹⁵⁴ ima danas neobičan nastavak: *меня, тебя*. No te oblike nije teško objasniti. Kao što je to već objasnio Vatroslav Jagić, ti su oblici nastali križane izvornih oblika *мене, тебе* s kratkim oblicima *мя, ты* < **мѣ, *тѣ*. Mareš (2001: 136) to objašnjava ovako: «The phonemes /e/ and /ě/ were merging in Russian, and in the XVth century this coalescence was already accomplished in most of the Great Russian dialects. Accordingly, the genitive–accusative and the dative–locative forms of the pronouns *ты* and *се* became homophonous: *тебе, себе*. This undesired lack of communicative clearness led to the assumption of the ending of the shorter forms *тѣ* > *тја*, *сѣ* > *сја* (A sg.): *тебѣ/себѣ* GA sg. X *тја/сја* GA sg. > *теbjá, сеbjá*. All other endings having been the same with all three pronouns, the pronoun *ја* was adapted in the framework of the whole system: *менѣ* GA sg. X (*мѣ* >) *тjа* A sg. > *менjá*, like *теbjá, сеbjá* (though there was no homophonous fusion in genitive–accusative and in dative–locative: *мене* vs. *мне*)»¹⁵⁵. Suvremeni je oblik *меня* prvi put posvjedočen 1383., a *тебя* 1461–1464. Novi oblici jačaju u 16. st. i do 17. su stoljeća u potpunosti nadvladali sve¹⁵⁶.

Krakti su oblici u potpunosti nestali iz suvremenoga ruskoga (i iz svih suvremenih istočnoslav. govora također) u 16/17. st. Stari su se akuzativni oblici *мя* i *ты* još bili rabili i u naglašenom i u nenaglašenom položaju u 13/14. st. (Kiparsky 1967: 134). Eckert, Crome & Fleckenstein (1983: 141) tvrde da su se kratki oblici *ми* i *мя* rabili u Moskvi sve do kraja 17. st.¹⁵⁷, no Борковский & Кузнецов (1965: 232) tvrde da su se nenaglašeni oblici rabili samo u uvriježenim svezama već u 15. st. Prije nego što su potpuno nestali, ovi su oblici bili reducirani, usp. suvremeni rus. povratnu česticu–*сь* i *-ся* kod glagola. Kratki se oblici javljaju u nekim rus. govorima, no neki su od tih oblika i inovacije, a ne arhaizmi.

Oblici su *мнѣ* i *тобѣ* u l. inovacije, posvjedočene u rus. (i bjelorus.) od 13/14. st.¹⁵⁸ Stariji oblici imaju dočetano *-ю*: *мнѣю* i *тобѣю*, a rabe se i danas kao poetski oblici.

Što se tiče naglaska u strus., stanje je nešto drugačije nego u suvremenom rus. Suvremeni rus. oblici kao *меня, тобѣ* (*тобѣю*) nisu uopće relevantni. Kako je prvi oblik

---

¹⁵² Борковский & Кузнецов 1965: 229.

¹⁵³ Кузнецов 1959: 122.

¹⁵⁴ Izvorni su akuzativni oblici u potpunosti nestali iz suvremenoga ruskoga.

¹⁵⁵ V. i Vaillant 1958: 456.

¹⁵⁶ Kiparsky 1967: 131–132.

¹⁵⁷ V. i Черных 1962: 219.

¹⁵⁸ Mareš 2001: 138.

inovativan, jednako bi tako i naglasak mogao biti inovativan, a u drugom bi obliku naglasak također mogao biti sekundaran, s obzirom na to da je nastavak skraćen. U strus.¹⁵⁹ su oblici G. i D. *мѣне, тѣбе, мѣнѣ, тѣбѣ/тѣбѣ* bili "nenaglašeni" tj. imali su naglasak na prvom slogu, iako su postojale i varijante s dočjetnim naglaskom (koje odgovaraju suvremenom *меня́, тебѣ́*). U I. je naglasak bio na zadnjem slogu – *мною́, тобою́*.

Ukrajinski

§ 28 U ukrajinskom je razvoj zamjeničkih oblika bio puno jednostavniji nego u rus. Većina je suvremenih oblika posve pravilno postala od izvornih sjevernoslavenskih oblika. Jedina su iznimka DL. u 1. I. jd., gdje je staro *MH-* promijenjeno u *MEH-* analogijom prema GA. (usp. rus. *мнѣ*). Stari je oblik *MHÍ* očuvan u nekim zapadnoukr. govorima¹⁶⁰.

U DL. je 2. lica jd. staro sjeverozapadnoslav. *-o-* očuvano. Za razliku od rus., nije bilo opasnosti da će se GA. i DL. stopiti u 2. I. jd., ne samo zbog razlike u osnovama *teb-/tob-* (razlike *MEH-/MH-* u 1. I. doduše više nema), nego i zato što se *ě i *e u ukr. nisu stopili, za razliku od ruskoga.

Mareš (2001: 137–8) primjećuje nekoliko zanimljivih stvari o ukr. dativnim oblicima. Osnova je *MEH-* u DL. u ukr. jedini takav slučaj u sjevernoslav. (rus. i bjr. imaju staro *MH-*), ali ne samo ondje – to je i jedini slučaj da je u DL. *men-*, ali da istodobno nema paralelnoga *teb-* (i *seb-*). Mareš to objašnjava na sljedeći način: ukr. je *MHÍ* bio izoliran nenominativni jednosložan oblik. Kako je to bio jedini jednosložan oblik, analoški je pretvoren u dvosložan. U rus. i bjr. oblici DL. 1. I. jd. nisu bili izolirani jednosložni kosi padežni oblici, s obzirom na to da je I. ondje bio ili jednosložan ili dvosložan¹⁶¹, pa stoga nije bilo razloga za takovu promjenu.

I u GA. i u DL. naglasak je dočetan u suvremenom ukr., kao u rus. U I. je stari dočetni naglasak zamijenjen naglaskom na prvom slogu nastavka, koji odgovara nastavku *-óю* u *ā-* osnovama. Izvorni dativni i akuzativni kratki oblici su, kao i u rus., nestali. Očuvani su u nekim ukr. govorima (Meyer 1923: 146).

Bjeloruski

Bjeloruski je najarhaičniji istočnoslav. jezik što se tiče čuvanja osobnih zamjenica. U bjr. su djelovali samo pravilni glasovni zakoni – nije bilo nikakvih analoških promjena, osim kraćenja instrumentala *мно́й* i *табо́й*, kao i u rus. (stari su oblici *мно́ю, табо́ю* poetske varijante). Stari su se *ě i *e i u bjr., kao i u rus., stopili, no miješanja GA. i DL. nije bilo jer su ti oblici imali jasno različite osnove (GA. *мяне́* – DL. *мнѣ́*, GA. *цябе́* – DL. *табе́*). Naglasak je GA. i DL. na kraju, kao u rus. i ukr. (ali ne i strus.). Kratki su oblici, kao i u rus. i ukr., nestali.

¹⁵⁹ Зализняк 1985: 143.

¹⁶⁰ Mareš 2001: 137.

¹⁶¹ Usp. ukr. *мно́ю* s rus./bjr. *мно́й/мно́ю*.

Osobne zamjenice u množini

Slavenski *my i *vy

§ 29 Rekonstrukcija općeslav. *mŷ i *vŷ, kao ni *tŷ, nije problematična. Podudarnosti su potpuno jasne.

Cirkumfleks u *mŷ i *vŷ potvrđuju sln. *mî, vî*, čakavski (npr. Novi, Orlec) *mî, vî*, kajk. (Bednja) *mêi, vêi*, češ. *my, vy*, slovjinski *mǎ, vǎ*, strus. *мы́, вы́* – ti su oblici «enclinomena»¹⁶² (usp. *и́ мы, и́ вы, мы же́, вы бо́*¹⁶³), i srbug. *мы же́, вы же́*¹⁶⁴.

Stštok., južnočak. i kajk. (većina govora) *mī* i *vī* je drugotno, nastalo analogijom prema *jā* (jednako tako i *tī*, v. § 14). U novoštok. na neoakutsko porijeklo *mî, vî* ukazuje *ì vī, ì mī* (a ne **i mī, *i vī*).

Odrzi su izvornoga *my* i *vy* očuvani u većini jezika. Jedine su iznimke bug. *нйе* i makedonsko *ние*, gdje je *n-* iz kosih padeža, a nastavak analogijom prema pokaznim zamjenicama poput *тие* (< *ti-ję s *ję izvorno iz A. mn.)¹⁶⁵.

Oblik se *ny* umjesto *my* javlja i u dijalektu *Kijevskih listića*, gdje je to jedini zabilježen oblik (7x). Oblik se *ny* javlja umjesto *my* i u stsl. tekstu *Kločev glagoljaš*, no ondje je vjerojatno posrijedi samo pisareva omaška¹⁶⁶.

Oblik je *нйе* u bug. posvjedočen od 13. st.¹⁶⁷ Oblik se *мие* sa starim *m-* javlja u makedonskom govoru Mijaca.

U sln. su nastali novi posebni ženski množinski oblici analogijom prema imenskim nastavcima *o-* i *ā-*osnova: *mî, mê, vî, vê*¹⁶⁸.

Polapski ima oblik *jai* umjesto očekivana *vâi. Vjerojatno je riječ o posuđenici iz niskonjemačkoga *jî*⁶⁹.

---

¹⁶² Зализняк 1985: 143.

¹⁶³ Дыбо 1981: 35, 51, Дыбо 2000: 62.

¹⁶⁴ Дыбо 1981: 51.

¹⁶⁵ Georgijevljevo objašnjenje putem sandhija *my esmъ > *mye smъ i *vy este > *vye ste (Хараламниев 2001: 108–9) nije baš uvjerljivo.

¹⁶⁶ V. Weingart 1937–8: 202.

¹⁶⁷ Хараламниев 2001: 109.

¹⁶⁸ Isto se dogodilo u slovjinskom i kašupskom u N. dvojine.

¹⁶⁹ Usp. Schleicher 1871: 262, Vaillant 1958: 452. Polapsko bi se *jai* moglo izvesti i iz starijega slav. *ji. Zanimljivo je da bi to bilo upravo ono što bismo očekivali od praie. *yūs (početno *y– inače u slav. nije očuvano u ovoj riječi, v. § 48). No nije baš vjerojatno da bi se takav arhaizam očuvao samo u polapskom (Vaillant, *ibid.*).

Kosi padeži 1. i 2. lica množine

Oblici su 1. i 2. lica jd. uvijek isti, osim početnoga suglasa (*m-/n- : v-*). Razvoj je množinskih kosih padeža osobnih zamjenica u slav. jezicima jednostavniji nego u jedini.

Staroslavenski

§ 30 Oblici su GL. jednaki u stsl. (i u drugim slav. jezicima). Takvo je stanje nastalo glasovnim stapanjem starih nastavaka **-som* i **-su* u slav. (v. § 69).

Stari su akuzativi *ny*, *vy*. U suvremenim su slav. jezicima oblici G. *nasъ* i *vasъ* preuzeli u potpunosti njihovu ulogu zahvaljujući slav. tendenciji da se stope zamjenički oblici G. i A. Taj se proces vidi već i u stsl., gdje se *nasъ* i *vasъ* također pojavljuju umjesto očekivana *ny* i *vy* u A. Takva je pojava u stsl. očita inovacija.

U nekim se stsl. tekstovima (*Sinajski euhologij*, *Suprasaljski zbornik*, *Kločev glagoljaš*) oblici *ny* i *vy* rabe i kao nenaglašeni dativni oblici. Takva se upotreba javlja i drugdje – u makedonskom i bugarskom, strus., sthrv., nekim crnogorskim i srpskim govorima itd.

Bugarski

§ 31 Kako je već rečeno, bugarski je izgubio dosta oblika u sklonidbi pa je mnogo izvornih oblika izgubljeno. Sačuvani su sljedeći oblici: stari GL. *hъc*, *vъc*, danas opći kosi množinski padež; stari naglašeni A./nenaglašeni D. *ни* i *ви*, danas nenaglašeni DA. (stari se G. *hъc*, *vъc* rabi za naglašeni A., kao i u drugim slav. jezicima); i stari D. *hъm* and *vъm*, koji su danas arhaični (za razliku od situacije u makedonskom) i umjesto kojih se upotrebljavaju analitične sveze *на hъc* i *на vъc*.

Više se može saznati iz srbug. (Hock 1992 I: 119–120), gdje su oblici praktički jednaki staroslavenskima. Oblik je koji odgovara hrv. dij. *nъmi*, *vъmi* i češ. *nъmi*, *vъmi* srbug. *hъми*, *vъми*. U spomeniku se *Evangelie 1139* (Hock 1992) javljaju i sveze u A. *на hъ́*, *на vъ́* (sa sekundarnim naglaskom). Stariji su oblici kao *hъ ны* kao fakultativni očuvani u drugim srbug. tekstovima (Дыбо 1981: 50).

Makedonski

U makedonskom je situacija slična bug., ali ne potpuno ista. Naglašeni su D. mn. *нам* i *вам* očuvani u suvremenom makedonskom, za razliku od bug. gdje su arhaični. Izvorni G., a danas A. (tj. opći kosi padež) *нас*, *вас* se, kao i D., udvaja s nenaglašenim oblicima. U D. su nenaglašeni oblici *ни*, *ви*, a u A. su novi, analoški oblici *не*, *ве* (kao u nekim crnogorskim govorima).

Hrvatski

§ 32 U novoštok. se izvorna sklonidba uveliko promijenila. Stariji je sklonidbeni obrazac očuvan u mnogim čak. i kajk. govorima.

Stari je GL. *nasъ, *vasъ danas GA., i naglašen i nenaglašen. U A. su ti oblici posvjedočeni od 15. st. Naglašeni oblici u nekim sjevernijim čak. govorima (npr. na Cresu, Susku), u kajk. (npr. Bednja GAL. *nòs, vòs*) i u nekim jugozapadnim štok. govorima imaju $\bar{\text{~}}$: *nàs, vàs*. Južnočak. i posavski tu imaju sekundarni $\bar{\text{~}}$: usp. Posavina *nàs*, Hvar *nòs*. Odatle dolazi i novoštok. *nàs, vàs, nà vàs, zà vàs*¹⁷⁰. Izvorni se naglasak još vidi u štok. posvojnim zamjenicama: *nàš, vàš*. Izvor se sekundarnoga neoakuta u štok. i južnočak. treba tražiti u zamjениčkim oblicima poput *njīh, tēh* (> *tīh, tījeh* itd.) te u čestoći novoga akuta u G. mn. uopće – usp. imenske G. mn. poput *kostī, rukū*, u štok. i *glāvā*¹⁷¹. Takav naglasak vjerojatno nije pretjerano star u novoštok. – prema Rešetaru (1911: 212) moliški tu još ima stari naglasak: *nàs, vàs*. Kako su se moliški Hrvati u Italiju doselili u 15/16. st., to znači da su u to dobar oblici *nàs, vàs* još bili u upotrebi u novoštok. – ako ništa drugo, a ono između Cetine i Neretve, odakle su današnji Moližani došli. Danas je u tim krajevima naglasak *nàs, vàs*. Inovacija je *nàs, vàs* ⇒ *nàs, vàs* (*nàs, vàs*) vjerojatno bila kasnija izoglosa koja je obuhvatila većinu štok. i južnočak.

U standardnom se jeziku i u većini štok. govora za DLI. mn. upotrebljavaju stari dvojniski oblici: *nàma, vàma*. Oblik je *vama* u D. mn., primerice, potvrđen od 15. st. (ARj). U L. mn. se *nama, vama* javljaju od 17. st., a u I. mn. od 14. st.¹⁷² Oblici se *nami, vami* u D. mn. rabe od 14. st., a u L. mn. od 17. st.¹⁷³

Jasno je da sustav od samoga početka nije bio stabilan. U I. se mn. npr. oblici *nam* i *vam* umjesto *nami, vami* javljaju već od 13. st.¹⁷⁴ Upotreba je *nas, vas* u L. mn. očuvana uglavnom u kajk. i čak. govorima. U štok. upotreba *nas* u L. mn. opada od 17. st. (ARj). Stari se D. mn. *nam* još rabi kao nenaglašeni D. mn.¹⁷⁵ Stari se I. *nàmi, vàmi* upotrebljava i kao DLI. mn. u mnogim štok. govorima (primjerice u Vrgorskoj krajini). U Posavini¹⁷⁶ su posvjedočeni oblici *nàmī* i *vàmī* (analogijom i *nàmā*) s dugim $\bar{\text{~}}$ prema $\bar{\text{~}}$ LI. mn. *o*-osnova (*zubī, vòlīs* – $\bar{\text{~}}$ izvorno iz n. p. *b* *–īхъ i n. p. *c* *–īхъ). To se slaže sa sln. *nāmi, vāmi* i dij. slč. *namí, vamí* (v. § 33, § 34).

Prema ARj oblik se *ni* nikada nije rabio za A. mn., osim pod stsl. utjecajem¹⁷⁷. Oblik je *ni* kao enklitika D. mn. posvjedočena u Boki kotorskoj te u nekim crnogorskim i istočnosrpskim govorima. Govori koji imaju klitiku *ni* u D. mn. obično imaju i novi A. mn. *ne* (kao makedonski), analogijom prema imenskoj sklonidibi (*ne* kao *kònje*) i prema drugim zamjenicama (A. mn. *tē, njē, svē* itd.).

¹⁷⁰ S obzirom na posavsko *nàs, vàs* jasno je da su Stangove (1957: 106) i Diboove (1981: 35, 2000: 63) tvrdnje da novoštok. *nàs, vàs* ima stari neocirkumfleks potpuno pogrešne. Kajk. (Prigorje) G. mn. *vàs*, ali L. *vàs* (Rožić 1889–94/116: 130) primjer je pravoga neocirkumfleksa (v. § 55 za raspravu). Usp. Bednja GAL. *nòs, vòs*.

¹⁷¹ Belićev (1964: 106) argument da je štok. *nàs, vàs* starije od čak. *nàs, vàs* nema smisla.

¹⁷² Jurišić 1992: 152.

¹⁷³ Белић 1964: 105.

¹⁷⁴ Jurišić, *ibid.*

¹⁷⁵ Varijacija je $\bar{\text{~}}$ *ma*: $\bar{\text{~}}$ *m* uobičajena u množini zamjenica i pridjeva u hrv.

¹⁷⁶ Ivšić 1971: [374].

¹⁷⁷ Križanić (1984: 110) navodi oblike *Nàs: Nī* i *Vàs: Vī* za A. mn. No kratki silazni naglasak tu (usp. dugi naglasak u N. mn. *Mī, Vī*) upućuje na zaključak da su to u njega artificijelni oblici kojih nije bilo u njegovu materinskom jeziku.

Za razliku od *ni*, koje je posvjedočeno samo u suvremenim govorima, a ne i u starim tekstovima, nenaglašeni je dativ *vi* dobro posvjedočen u sthrv., kao i A. mn. *vi* (ARj). Stari se G. mn. *vas* rabi umjesto toga oblika od 15. st.

Slovenski

§ 33 U sln. je razvoj množinskih oblika bio razmjerno jednostavno, za razliku od hrv. Stari se G. rabe za A., kao i obično, a nove su klitike u GDA. nastale obeznaglašivanjem naglašenih oblika.

Sln. se *nàs, nàm* slaže s čak. *nàs* i češ. *nás, nám*. Neocirkumfleks se u I. *nâmi, vâmi* objašnjava kao i hrv. dij. (Posavina) *nâmi, vâmi*. Razloh za neocirkumfleks (tj. za starije *-ī) treba tražiti u sln. oblicima kao što su *mîšmi, obrâzi, lêtî, mêtî, gorâmi, možmî, kostmî* itd. Razlog je za dugo *-ī tu duljenje u zamjenu *-Cь/ъmi > *-Cmī, i u pravilno očuvanoj duljini u oblicima poput *mîših, lêtih, možéh* (umjesto **možíh) itd. Pod utjecajem je dugoga *-ī u I. mn. nekih osnova (*i-* i *u-*), te duljine nastavka *-īxъ u L. mn. dugo *-ī poopćeno u sln.

Češki

§ 34 U češkom su oblici ostali praktički nepromijenjenima osim što se na uobičajen način *nás, vás* rabi i za A. Dugo se -á- tu slaže sa sln. i sjevernijim čak. govorima.

Slovački

U slč. stari G. *nás* i *vás* danas imaju i ulogu A. No stari je A. možda posvjedočen u slč. govorima¹⁷⁸.

U I. je mn. *namí, vamí* očekivano i slaže se s češ. *nâmi, vâmi* i hrv. dij. *nâmi, vâmi*. No dugi se samoglas u oblicima *nás, vás, nám, vám* ne može tako jednostavno objasniti (stari akut daje kračinu u slč.). U govorima se javlja i očekivano *nas, vas*¹⁷⁹. *Ad hoc* rješenje bi bilo pretpostaviti nekakvo nasumično duljenje, možda izvorno samo u *nám, vám* ispred sonanta (usp. *sám, sama* gdje je *sám* sekundarno za *sam). Druga je mogućnost da je posrijedi analogija prema posvojnim zamjenicama *náš, naša, naše* i *váš, vaša, vaše*, koje duljinu imaju samo u jednosložnim oblicima (a ondje je riječ o analogiji prema *môj, tvôj*), a kračinu u dvosložnim oblicima (baš kao *nás, nám, nam*)¹⁸⁰. Posuđivanje je tih oblika iz češ. isključeno s obzirom na to da se dugi oblici rabe i u dijalektima (ista je pojava posvjedočena i u stpolj., v. § 35).

U I. postoji još varijanata u dij. – na istoku se Slovačke osim *namí* rabi i stara dvojina *nama* (kao u hrv.). U središnjoj se Slovačkoj rabi *namí*¹⁸¹, što se objašnjava kao i sln. i posavski oblici.

---

¹⁷⁸ Pauliny 1990: 155.

¹⁷⁹ Pauliny 1990: 154.

¹⁸⁰ Siniša Habijanec (usmeno).

¹⁸¹ Pauliny, *ibid.*

Lužički

U lužičkom nema posebnih zanimljivosti u razvoju os. zamj. osim uobičajene porabe staroga GL. *nas*, *vas* i za A.

Polish

§ 35 Isto što vrijedi za lužički, vrijedi i za poljski – lužičke su i polj. os. zamj. u množini potpuno jednake. A. je *ny*, kao što to u polj. biva, posvjedočen kao hapaks¹⁸².

Stpolj. *Biblija kraljice Sofije (Biblia królowej Zofii)* iz 15. st., prije nestanka razlikovne duljine, ima oblike <nas>, <nam>, ali <náma> (pri čem <á> stoji za [a], a <a> za [ã]), što se slaže sa slč. *nás*, *nám*, ali *nama*. Te je oblike teško objasniti, ali je jamačno riječ o kakvu mlađem razvoju.

Kašupski

Stari se GL. rabi i kao A., kao i obično. U D. se, osim izvornoga *nom* i *vom*, rabe i izvorno instrumentalni oblici *namī* i *vamī* u nekim govorima, a što se 1. l. tiče, posvjedočen je za D. mn. i stariji DI. dvojine *nama* (kao u hrv. i slč. dij.). U I. je također varijacija – *nama* se rabi u nekim govorima mjesto *namī*.

Slovjinski

Kao što je uobičajeno, izvorni se GL. *nās* i *vās* upotrebljavaju i za A. Razvile su se i nove enklitike *nās*, *vās*, a isto se to dogodio i u D. Za razliku od kašupskoga, u množinskim su oblicima u slovjinskom stari oblici očuvani bez ikakve sekundarne fluktuacije oblika.

Polapski

Nema nikakvih posebnih problema. Samo pravilan glasovni razvoj.

Istočnoslavenski

§ 36 Rus., ukr. i bjr. imaju iste množinske oblike. Osim što je stari GL. i današnji A., ništa se drugo nije promijenilo. Izvorni se A. *ны* i *вы* upotrebljavaju u rus. do 17. st., ali je upotreba G. umjesto njih posvjedočena već od 13. st. za *васъ*, a od 14. st. za *насъ*¹⁸³.

Самойленко (1962) u svojoj statističkoj analizi tvrdi da su oblici *ны* i *вы* bili u strus. puno češći od *насъ* i *васъ* u A., ali da su u D. bili puno rjeđi od oblika *намъ*, *вамъ*.

GDLI. imaju naglasak na prvom slogu u strus., a i u suvremenim istočnoslav. jezicima. To ukazuje na stari akut, usp. strus. *над нами, о васъ*¹⁸⁴.

---

¹⁸² Klemensiewicz, Lehr-Spławiński & Urbańczyk 1955: 322.

¹⁸³ Kiparsky 1967: 137.

¹⁸⁴ Дыбо 1981: 35, Дыбо 2000: 62–63.

Kod starih akuzativa naglasak preskače na prijedlog što ukazuje na stari cirkumfleks (*nŷ, *vŷ): strus. *Нá НЫ, Нá ВЫ*¹⁸⁵.

---

¹⁸⁵ Дыбо, *ibid.*

Osobne zamjenice u dvojini

Rekonstrukcija je dvojinjskih oblika nešto teža jer je dvojina općenito slabije posvjedočena od jednine i množine, a u mnogim suvremenim slavenskim jezicima ni ne postoji kao kategorija. Ipak se dvojina javlja u starijim fazama svih slav. jezika koji su dovoljno rano posvjedočeni. Jedini su suvremeni jezici koju čuvaju dvojину slovenski, lužički i kašupski (kao i razmjerno nedavno izumrli slovjinjski).

Staroslavenski

§ 37 Dvojinjski oblici osciliraju već u stsl. U 1. se licu, osim dobro posvjedočena lika *vě*, javlja i sekundarno *na*, izvorno A., ali dosta rijetko. U 2. se licu javljaju i *va* i *vy*. Drugi je oblik jednak obliku 2. lica množine, no to ne znači da su ti oblici istoga porijekla (v. § 48, § 50). Oblik je *vy* u N. dvojine puno češći od oblika *va*¹⁸⁶ te se dosljedno rabi u starijim glagoljskim tekstovima kao što su *Zografsko evanđelje*, *Marijinsko evanđelje* i *Assemanijevo evanđelje*¹⁸⁷. N. se dvojine *va*, identičan A. dvojine *va*, javlja u ćirilčkim tekstovima *Suprasaljski zbornik* i *Savina knjiga*¹⁸⁸.

U A. se 1. lica osim izvornoga *na* javlja i mlađe *naju* (izvorno G.), a to zbog opće tendencije zamjeničkih genitiva da postanu akuzativima¹⁸⁹. Umjesto izvornoga A. dvojine *na* sekundarno stoje i množinski A. *ny* i G. *nasъ* (sekundarno i A.)¹⁹⁰.

U 2. se licu umjesto *va* javlja i izvorni G. *vaju*, kao i oblik *vy* koji je ili N. dvojine ili A. mn. u ovom slučaju.

Upotreba je *ny*, *vy* za A. dvojine dosljedna u starijim glagoljskim tekstovima *Zografsko evanđelje*, *Marijinsko evanđelje* i *Assemanijevo evanđelje*. Oblici su *na*, *va* posvjedočeni u mlađim ćirilčkim tekstovima *Suprasaljski zbornik* i *Savina knjiga*¹⁹¹.

U *Suprasaljskom se zborniku* u D. pored naglašenoga *vama* rabi i nenaglašeno *va* (kao *vamъ* – *vy* u množini)¹⁹². Oblik *na* u toj službi nije posvjedočen u stsl.

Srednjobugarski

U srbug. tekstu *Evangelie 1139* (Hock 1992 I: 119) nalazimo: *вѣ, нájю, нájма, нáj* i *вájю, вájма, вáj* (N. dvojine 2. lica nije posvjedočen u tekstu).

---

¹⁸⁶ V. Mareš 2001: 177.

¹⁸⁷ Nandriš 1959: 104.

¹⁸⁸ Diels 1932: 214.

¹⁸⁹ Usp. u jedini *mene* umjesto *mę*, u množini *nasъ* umjesto *ny* itd.

¹⁹⁰ Mareš (2001: 178) misli da je oblik *na* bio pred nestajanjem zbog sličnost s prijedlogom *na*. No kako je zamjenica bila naglašena, to je teško mogao biti ključan razlog u nestanku A. dvojine *na*.

¹⁹¹ Diels, *ibid.*, Weingart 1937–8: 202, Kurz 1969: 77.

¹⁹² Diels, *ibid.*

Hrvatski

§ 38 Dvojina ne postoji ni u jednom govoru suvremenoga hrvatskoga, ali su stari dvojinjski oblici ostavili trag u množinskoj sklonidbi standardnoga jezika. Izvorni se DI. dvojine *nāma*, *vāma* danas rabe kao DLI. množine.

Oblici su *vě, *na i *va neposvjedočeni čak i u sthrv. prema ARj (no vidi dolje za Bednju)¹⁹³. Oblici se *naju*, *vaju* javljaju u tekstovima sve do 17. st., ne samo u izvornoj službi GL. dvojine, nego i za A. dvojine i u množini (ARj). Nema svjedočanstava o naglasku tih oblika doli Križanića: *Nāju*, *Vāju* (1984: 110), tj. *nāju*, *vāju*.

U arhaičnom se bednjanskom kajkavskom¹⁹⁴ čuva ostatak staroga dvojinjskoga *va* > bednjanski *-vo* u govoru najstarijih ljudi (sredinom 20. st.). To je ondje čestica koja se dodaje množinskim zamjenicama *mêi* i *vêi* govoreći o dvjema osobama: *mivo dvâo* "nas voje", *vivo dvâo* "vas dvoje"¹⁹⁵. To *-vo* predstavljaju nevjerojatan arhaizam. Nije jasno je li riječ o starom N. dv. 1. lica (kao u stčeš. i stpolj. primjerice, v. § 38 i § 40) ili o starom A. dv. 2. lica.

Slovenski

§ 39 Suvremeni sln. još čuva staru dvojinu, s nekim promjenama dakako. U N. su stari oblici zamijenjeni novima aglutinativnima *mîdva*, *mîdve/mêdve*, *vîdva*, *vîdve/vêdve* (kao u litavskom), kod kojih se, kao i u mn., razlikuje rod. Stari se GL. *nāju* i *vāju* danas rabi i kao A. (kao u mn., i u dvojinu stari G. postaje i A.). U L. se rabe i stari oblici *nāju*, *vāju* i novi *nāma*, *vāma* (izvorno samo DI.). U GA. i D. nastali su i novi nenaglašeni oblici – *naju*, *vaju*, *nama*, *vama*.

I *nāju*, *vāju* i *nāma*, *vāma* imaju neocirkumfleks u sln. U *nāma*, *vāma* se ^ˆ objašnjava kao i u mn. – duljina je nastavka **-ma* poopćena iz *i-* i *u-* osnova gdje je nastala duljenjem u zamjenu (**-Сь/ъма* > **-Смā*), kao *mîšma*, a također i prema analogiji s množinskim *nāmi*, *vāmi* (v. § 33). Oblici *nāju* i *vāju* imaju ^ˆ vjerojatno analoški prema *nāma*, *vāma*. Mogao bi se također zamisliti i razvoj sličan onomu u stčeš., gdje nastaje *-ú* u *najú*, *vajú* (v. § 40), i u hrv., gdje je također *-ū*¹⁹⁶. No to je, strogo govoreći, nedokazivo jer je staro *-u* u sln. očuvano samo u *nāju*, *vāju*.

---

¹⁹³ Vaillant (1958: [252–253]) kaže da je "le vieux serbo-croate" imao te oblike, no nije jasno na što misli s obzirom na to da se postojanje dotičnih oblika jasno niječe u ARj.

¹⁹⁴ Jedvaj 1956: 306.

¹⁹⁵ ^ˆ je teško objasniti. Pretpostavka bi da je tu primjerice riječ o predmeilletovskom akutu bila poprilično nevjerojatna.

¹⁹⁶ U hrv. je dugo *-ū* (npr. u primjerima poput *nōgū*, *rùkū*, *slúgū*), danas jedan od nastavaka za G. mn., nastalo pod utjecajem G. mn. *-ī* *i*-osnova gdje duljina nastaje kontrakcijom staroga **-ijь* < **-ьjь*. Naglasak sthrv. *naju*, *vaju* nije poznat (osim kod Križanića, v. § 38).

Staročeski

§ 40 U stčeš. je oblik *vě* posvjedočen od 14/15. st. U 15. st. se javlja i mlađe *va*. Taj je oblik vjerojatno nastao analogijom prema mlađem glagolskom nastavku *-va* (umjesto starijega *-vě* – oba su nastavka posvjedočena u stčeš.) u 1. l. dvojine. Moguć je i utjecaj broja *dva*. Moglo bi se zamisliti i da je A. 1. lica dvojine **na* (usp. *va : va* u 2. licu dvojine u stsl.) utjecalo, ali taj oblik nije posvjedočen u stčeš. U glagolskom je nastavku *-vě* > *-va* nastalo pod utjecajem 2. lica dvojine na *-ta*. Nastavak je *-va* posvjedočen od 14. st., a N. dvojine *va* od 15. st.¹⁹⁷ To upućuje na zaključak da je inovativan glagolski nastavak utjecao na zamjenicu¹⁹⁸. 1502. je i 1672. posvjedočen još inovativniji oblik *ma*, s analoškim *m*⁻¹⁹⁹. U 2. licu N. dvojine nema oblika **va*, za razliku od stsl. Tu je posvjedočen samo oblik *vy*, koji je zapravo arhaizam (v. § 50).

Stari akuzativi **na* i **va* nisu posvjedočeni u stčeš. Izvorni se G. *najú, vajú* upotrebljava umjesto njih (zbog opće tendencije upotrebe G. umjesto A. u slavenskom). Poslije se također rabe i množinski oblici *ny* i *vy*.

Stari su oblici očuvani u GL. dvojine: *najú, vajú* (> *nají, vají*). Duljina je dočelnoga *-ú* sekundarna²⁰⁰, nastala analogijom prema oblicima u kojima se je *-ú* razvilo stezanjem: *jú* < **jejú*, *tú* < **tojú*, *dvú* < **dvojú*, *obú* < **obojú*, *mú* < **mojú*, *tvú* < **tvojú*, *svú* < **svojú*. To je dugo *-ú* poopćeno ne samo u *najú, vajú*, nego i u GL. dvojine svih imenica u stčeš.: *očú, ušú, host'ú, zubú, letú* itd. Duljina je od slav. staroga akuta u češ. *najú, vajú* na prvom slogu nestala zbog sekundarne duljine nastavka²⁰¹. Za rekonstrukciju općeslav. **nāju, *vāju*, usp. sln. *nāju, vāju* i strus. *В Нájú, В Вájú*²⁰².

DL. *náma, váma* su očuvani u stčeš. Ti se oblici upotrebljavaju u množinskom značenju u nekim češ. govorima²⁰³.

Lužički

§ 41 Lužički je, kako je već rečeno, očuvao dvojinu kao kategoriju, za razliku od većine drugih slav. jezika. Stara se zamjenica **vě* čuva u gornjoluzičkom dij. *wř*²⁰⁴, sa sekundarnim *-i* analogijom prema množini na *-i* kod *o*-osnovâ²⁰⁵. U donjoluž. je to zamijenjeno mlađim oblicima *mej* (1. lice), *wej* (2. lice), a u gornjoluž. oblicima *mój, wój*.

Mareš (2001: 183) tvrdi da su ti oblici nastali analogijom prema, također mlađim, dvojinim glagolskim nastavcima u 1. l. – usp. donjoluž. *njasomej* "nosimo" : *mej*

---

¹⁹⁷ Gebauer 1898: 15–16.

¹⁹⁸ U stčeš. se s kraja 14. st. javljaju rečnice poput: *vě na každý den obět vzdáváva* (Mareš 2001: 180).

¹⁹⁹ Mareš 2001: 180.

²⁰⁰ Svi su dugi samoglasni u zadnjem otvorenom slogu sekundarni, v. Kapović 2003: 57f.

²⁰¹ V. Kapović 2003, Kapović 2005.

²⁰² Дыбо 1981: 35, 2000: 63.

²⁰³ Mareš 2001: 181.

²⁰⁴ Muka 1891: 393–394.

²⁰⁵ Vaillant 1958: 458.

(analogijom i *we*), gornjoljuž. *smój* "jesmo" : *mój* (analogijom i *wój*). Glagolski je nastavak istovjetan osobnoj zamjenici i u množini: usp. donjoluž. *njasomy* : *my* (i *wy*), gornjoljuž. *smý* : *my* (i *wy*). U množini je glagolski nastavak *-my* nastao analogijom prema os. zamj. *my* (usp. i *-my* u poljskom i stčeš.).

Vaillant (1958: [252]) drugačije objašnjava lužičke oblike N. dvojine. On misli da oblici *mej*, *wej* imaju nastavak *-ej* prema zamjenicama *tej*, *wonej*. Tâ je ideja pomalo neobična i Mareš ju (2001: 183f) žestoko odbija. Vaillant (*ibid.*) gornjoljuž. *mój*, *wój* objašnjava tako da je *mój* nastalo analogijom prema *wój*, a da *wój* postaje od staroga *vy s dodanim dvojniskim *-j*. Promjena je *y > *ó* prema njemu nastala zbog prethodećega usnika (usp. oblik *móš* uz *mysš*). Objašnjenje utjecajem glagolskih nastavaka izgleda ekonomičnijim.

Stari se GL. *naju* i *waju* u lužičkom rabe kao GA. U L. se rabi stari oblik DI. (usp. stanje u sln., § 39).

Stari se DI. rabi i za L. U donjoluž. su ti oblici nepromijenjeni: *nama*, *wama*. U gornjoljuž. dobivaju sekundarno *-j* na kraju (*namaj*, *wamaj*) pod utjecajem nominativa *mój*, *wój*.

Staropoljski

§ 42 Za razliku od stčeš. gdje je mlađe *va* posvjedočenu zajedno sa starijim *vě* (tj. posvjedočeno je nakon njega), u stpolj. je zabilježeno samo mlađe *wa*, posvjedočeno od 15/16. st. (analogija je bila jednaka onoj u češ., v. § 40). U N. je 2. lica posvjedočeno samo *wy*, kao i u stčeš. i strus.

Oblici su A. dvojine izgubljeni prije najranijih spomenika – umjesto njih se u stpolj. rabe oblici G. mn. *nas*, *was*.

U 15/16. st. su stari GL. i DI. *naju*, *waju* i *nama*, *wama* još bili očuvani u stpolj. Ti se oblici još rabe u brojnim dijalektima uglavnom kao množinski oblici²⁰⁶.

Kašupski

§ 43 U kašupskom je dvojina očuvana kao kategorije, dakako uz neke promjene.

U N. su se dvojine u nekim kašupskim govorima razvili posebni sekundarni oblici ženskoga roda (kao u sln.). U 1. su licu dvojine zabilježeni oblici forms *ma*, *majú*, *najú*. Oblik je *ma* ovdje najstariji, nastao na sljedeći način: *vě > *va > *ma*, kao u stčeš. (*-a* prema glagolskom nastavku, a *m-* prema množini). Oblik je *najú* izvorno GL. (u kašupskom i A.). Isto vrijedi i za oblik *majú* u N. koji ima sekundarno *m-* prema N. dvojine *ma* (i množini *mə*). Upotreba A. za N. u slav. nije ništa neobično (usp. N. mn. *ā*-osnovâ na *-y*, što je izvorno nastavak A. mn.). U ženskom se rodu upotrebljava ili *ma*, ili sekundarni oblici *mé*, *mə* (s nastavcima **-ě*, **-y*). 2. je lice dvojine muškoga roda *va*. To je *va* vjerojatno nastalo

---

²⁰⁶ Klemensiewicz, Lehr-Spławiński & Urbańczyk 1955: 322.

analogijom prema obliku 1. lica *ma* i nema veze sa stsl. oblikom *va* u N. dvojine. Sekundarni se ženski rod razvija jednako kao i u 1. licu.

Stari GL. se, kao i obično, rabi i za A. (i za N. u 1. licu). Nastalo je i nekoliko sekundarnih oblika uz stare *najū*, *vajū* (npr. *vajix* s *-ix* iz G. mn.).

Stari su oblici *nama*, *vama* očuvani u DI.

Slovjinski

§ 44 U slovjinskom je dvojina također očuvana. Razvoj je oblikâ, dakako, sličan kašupskom.

Nominativi se *mā*, *vā* objašnjavaju jednako kao u kašupskom (v. § 43). Lorentz (1903: 274) je mislio da N. *mā* postaje analogijom prema starom A. **va* (sic! ne prema **na*), koji je prvo postao N. 2. lica pa je zatim utjecao i na N. 1. lica dvojine. To nije nemoguće, no stari akuzativi **na*, **va* nisu posvjedočeni nigdje u zapadnoslav. 2. bi lice dvojine *vā* moglo biti sekundarno prema *mā* koje bi imalo nastavak *-a* prema glagolskom nastavku. Čak i da je N. *vā* doista nastao analogijom prema A. **va*, to ne bi nužno značilo da je to *vā* isti onaj oblik kao stsl. *va*. To bi mogle biti nepovezane, paralelne inovacije (upotreba A. *va* za NA.) u slovjinskom (i kašupskom) i stsl. Osim navedenih oblika postoje i nove klitike *ma*, *va*, kao i sekundarni oblici ženskoga roda s nastavkom **-ě*: *mjĕ*, *vjĕ* (ovdje je vjerojatno bitno utjecao i broj *dvā*, *dvjĕ*), uz klitike *mjä*, *vjä*.

Izvorni se GL. *nājŕ*, *vājŕ* dakako rabi i za A. U DI. su očuvani izvorni oblici *nāmā*, *vāmā*.

Staroruski

§ 45 Strus. su oblici jako slično stsl. Oblik je *va* u A. dvojine posvjedočen samo u tekstovima sa stsl. utjecajem²⁰⁷. Oblik je *vy* u N. dv. posvjedočen već 1056. godine²⁰⁸. Mareš (2001: 179) kaže da oblici *na*, *va* nisu posvjedočeni u dativnoj funkciji u strus. No Vondrák (1912: 460, citirajući Sobolevskoga) kaže da su dotični oblici jako dobro posvjedočeni u strus.²⁰⁹ – to se vjerojatno odnosi na crkvenoslavenske tekstove. Za akcentuaciju oblika *na*, *va*, koji upućuju na slav. **nā*, **vā*, v. Зализняк 1985: 143.

²⁰⁷ Гадолина 1963: 112–113.

²⁰⁸ Соболевский 1907: 206.

²⁰⁹ Usp. i Birnbaum & Schaeken 1997: 75 za to.

Rekonstrukcija osobnih zamjenica u općeslavenskom

Dosada smo rekonstruirali općeslavenske oblike *jǎ i *jǎzъ < *jǎzь te *tŷ, *mŷ, *vŷ. Prva smo dva oblika detaljno raspravili, a rekonstrukcija je drugih triju poprilično jednostavna. Također smo prikazali i svu raspoloživu građu za rekonstrukciju drugih oblika osobnih zamjenica u slav.

Ovdje ćemo prvo raspraviti neke pojedinačne probleme vezane uz rekonstrukcija općeslav. sustava os. zamj., a zatim ćemo rekonstruirati sve paradigme – jedninu, množinu i dvojine 1. i 2. lica te dakako naglaske. Dosada smo uglavnom raspravljali o problemima koji su se dogodilo u povijesno vrijeme u pojedinačnim slav. jezicima. Sada ćemo raspravljati o promjenama koje su se događale u općeslav. i praslav.²¹⁰ O problemima ćemo vezanima uz izvođenje slav. oblikâ iz bsl. raspravljati uglavnom u sljedećem dijelu rada posvećenu rekonstrukciji bsl. sustava osobnih zamjenica (v. § § 69, § 70 i *passim*).

---

²¹⁰ Dakako nije uvijek lako razlikovati ova razdoblja.

DL. jd. *mъ/ьně

§ 46 Kako već rekosmo, DL. jd. 1. lica predstavlja poseban problem za koji je čini da ga je praktički nemoguće riješiti (barem unutar slav.), s obzirom na to da se ne može pouzdano utvrditi je li u prvom slogu stajao *ъ ili *ь. Stsl. nam ne daje odgovora jer se u njemu javljaju i jor i jer, a oba mogu biti sekundarna (v. § 15), a drugi su slav. jezici tu uglavnom beskorisni jer je u svim poluglas iz prvoga sloga jednostavno nestao.

Argument je koji se navodi za izvornost oblika *mъně* da je ь tu podudaran e u *tebě* (v. § 15). No to stoji samo za stsl. (i južnoslav.). Zapadno- i istočnoslav. imali su osim *tebě* u D. i *tobě*²¹¹, a to se *tobě* slaže s *mъně*, a ne s *mьně*. Čak ako i -o- u *tobě* nije staro (v. § 47, § 72 za njegov postanak), to ne znači da *mъně* nije staro²¹². Moguće je i da su oba oblika (*mъně i *mьně) postojala u općeslavenskom – to bi bilo paralelno postojanju varijanata *tebě i *tobě. Kako god bilo, postojanje paralelizma oblikâ *mъně* i *tebě* te *mъně* i *tobě* nikako ne razjašnjava porijekla tih oblika.

Dvije su osnovne mogućnosti nastanka osnove *mъn-/mьn-*. Ako je izvorni oblik bio *mъně*, jer se može objasniti redukcijom. To je moguće i za *mъně*, ali ne toliko vjerojatno jer primjera s reduciranim *ъ praktički i da nema. U slučaju objašnjenja redukcijom, to bi bila ista onakva promjena koju vidimo u riječima poput *čelovĕкъ – *čьlovĕкъ, *česò – *čьsò, *četýre – *čьtýre, *věčerь – *вьčerá "jučer", *mĕčь/mĕčь (< gotski *mēkeis*)²¹³ i *žeravь – *žьravь "ždral".

No takvu je redukciju teško objasniti. Navedeni primjeri svi imaju ispred ili iza jera *č (osim riječi "ždral"), a to dakako nemamo u *mъně. Sonant *-n- nakon samoglasa bi, dakako, također mogao pogodovati redukciji. To bi objasnilo odakle ta moguća redukcija u *mъně, ali ne i u *tebě. Glas *-b- nikako ne bi pogodio redukciji. Čini se važnim što je reducirani samoglas uvijek nenaglašen, a tako je i u slučaju našega D. *mъně (usp. G. *mĕne bez redukcije). No kako drugih primjera redukcije *e u *ь ispred *n nema, koliko mi je poznato, takav pristup nije baš plodonosan. Objasnjeno je oblika *mъně čist slučaj objašnjenja *obscurum per obscurius*.

U slučaju da je oblik *mъně* izvoran, tada je to jednostavno arhaizam povezan s latvijskom (eventualno i lit., v. § 59, § 62) dij. osnovom *mun-*. Oblik bi *mъně* u tom slučaju bio sekundaran. Kako baltijska (tj. letonska) građa doista pokazuje na osnovu *mun- u D., najlakše je pretpostaviti da je oblik *mъně izvoran. Za raspravu o tome v. § 73.

Zaključili smo dakle da je oblik *mъně* vjerojatno stariji. Kako onda objasniti oblik *mъně* u stsl.? Jedno je od mogućih objašnjenja već spomenuto – asimilacija stražnjega jora u prednji jer ispred prednjega jata u sljedećem slogu. To je pogotovu moguće imamo li na pameti činjenicu da je stsl. u 2. licu imao samo varijantu *tebě*. Asimilacija bi dakle proizvela paralelizam -e- i -ь- u D. Još je jedno objašnjenje moguće. U paradigmi je tu s obzirom na

²¹¹ Nije jasno jesu li svi sjevernoslav. dijalekti ispočetka imali oba oblika ili su neki od njih imali samo jedan (*tobě), v. § 20–28, § 47.

²¹² -o- je u *tobě* već moglo biti ondje u trenutno kada se pojavila osnova *mъn-*.

²¹³ Usp. i drugačiji slučaj posuđenice *česarь – *čьsarь.

oblike *mene – *mъně postojao prijevov –en– : –ъn²¹⁴, a on je lako mogao biti promijenjen u –en– : –ъn–, jako produktivan prijevovni obrazac²¹⁵.

---

²¹⁴ Tj. ako ne pravi prijevov, a ònò bar promjena samoglasa u korijenu koja je nalikovala prijevovu.

²¹⁵ Za takve promjene v. Matasović 2004.

DL. jd. *tebě/tobě

§ 47 Kao što vidjesmo, u DL. jd. 2. lica postoji i oblik s početnim *teb-* i s *tob-*. U južnoslav. je posvjedočeno samo *tebě. U istočnoslav. su posvjedočena oba oblika, no nije sigurno je li *tebě doista staro (tj. naslijeđeno iz općeslav. zajedno s *tobě) ili je riječ o neovisnoj ruskoj inovaciji (v. § 27). U zapadnoslav. se također javljaju i *tebě i *tobě, ali je opet teško reći je li *teb- naslijeđeno iz općeslav. ili je nastalo analogijom prema drugim padežima.

Promjena je DL. *tobě* u *tebě* pod utjecajem GA. *tebe* potpuno zamisliva, pogotovu s obzirom na čestotu i važnost GA. S druge strane oblici na *to-* teško da mogu biti sekundarnima jer nema nikakva razloga zašto bi DL. *tebě* bio promijenjen analogijom, recimo prema I.²¹⁶ Instrumental nije ni jako čest, niti je na bilo koji način blizak L.²¹⁷ Stoga svako *to-* možemo u načelu smatrati arhaizmom, dočim svako *te-* može biti i inovacija i arhaizam.

U češ. su i slč. i *te-* i *to-* posvjedočeni; u polj. samo *to-*; u lužičkom oba oblika; kašupski ima D. *to-*, a L. *te-/to-*; slovjinški D. *to-*, a L. *te-*; u polapskom je posvjedočeno samo *te-*. Dajemo pregled:

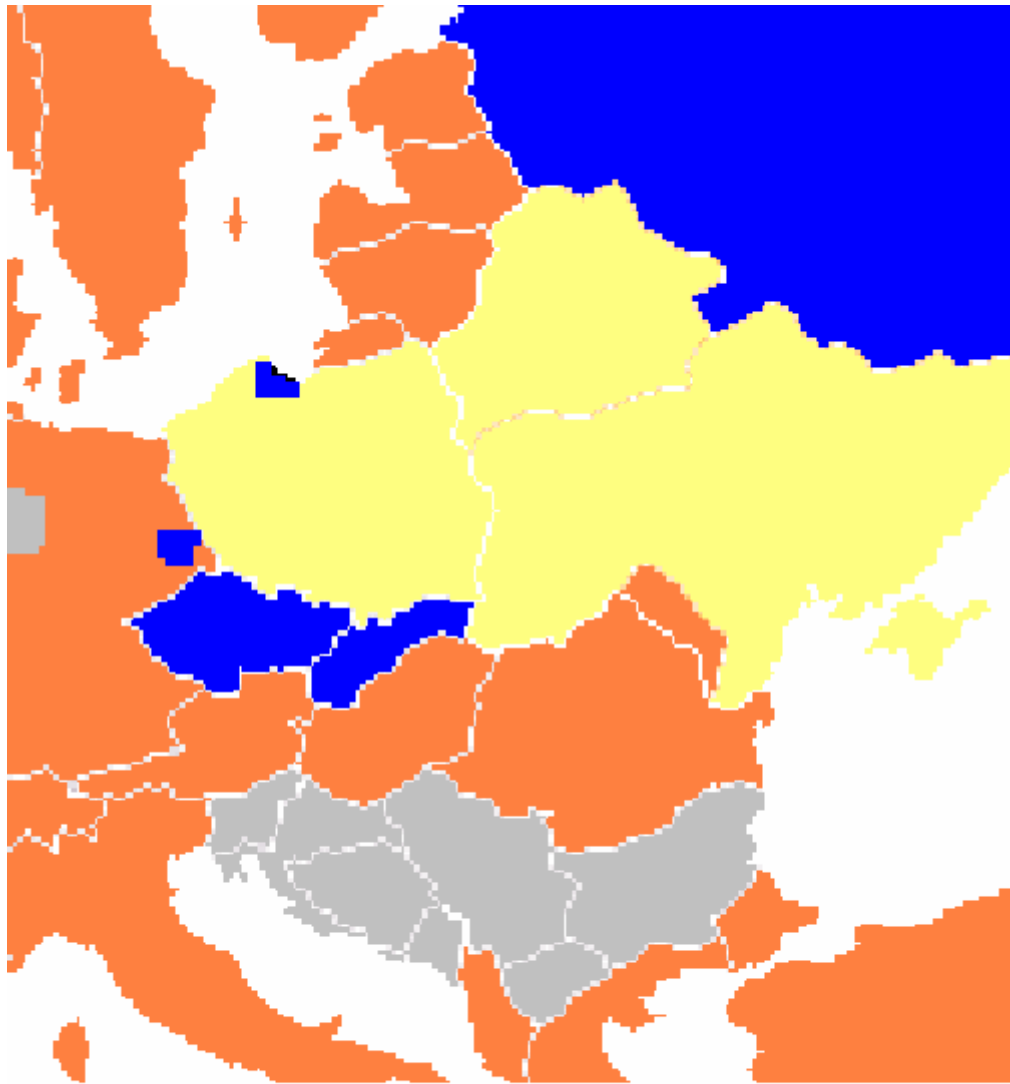
Samo <i>te-</i>	stsl., makedonski, bug., hrv., sln., polapski
Samo <i>to-</i>	polj., ukr., bjr. ²¹⁸
I <i>te-</i> i <i>to-</i>	češ., slč., gornjoluž., donjoluž., kašupski, slovjinški, rus.

---

²¹⁶ Teško je dosjetiti se drugomu izvoru za to pretpostavljeno sekundarno *-o-* u *tob-*.

²¹⁷ Upravo takvo *ad hoc* rješenje nudi Schenker 1995: 128.

²¹⁸ Prisutnost se ukr. i bjr. ovdje mora uzeti kao pomalo arbitrarna. Koliko mi je poznato, u suvremenim ukr. i bjr. dijalektima nema oblika s *te-*, no kako nema prave razlike između *strus.*, *stukr.* i *stbjr.*, postojanje oblika na *te-* u *strus.* upućuje i na njihovo postojanje u ranijim fazama ukr. i bjr.

- samo te-
- samo to-
- te-/to-

Moglo bi se tvrditi da je samo *to-* izvorna osnova u DL. u zapadnoslav., a da su oblici na *te-* sekundarni i analoški²¹⁹. To je doduše teoretski moguće, ali ne vrlo vjerojatno, s obzirom na to da gotovo svaki (sic!) zapadnoslav. jezik ima i oblike na *te-* (bar dijalektalno ili povijesno). Teško da je *te-* nastalo neovisnom analogijom u gotovo svim zapadnoslav. jezicima. Pretpostavimo li da se ta pretpostavljena analoška promjena dogodila u kakvu ranom prazapadnoslav., trebali bismo ili pretpostaviti da je u općeslav. postojao samo oblik **tobě* (što nije vjerojatno, v. § 47), ili da je inačica **tebě* prvo nestala u zapadnoslav. da bi se onda opet vratila analogijom. Takav pristup nije gospodarstven.

Stoga možemo zaključiti da je po svoj prilici bar u nekim zapadnoslav. jezicima doista naslijeđeno općeslav. **tebě*. Dakako, posve je moguće da je **tebě* u nekim jezicima naslijeđeno, a u drugima analoško.

Postavlja se pitanje – kako objasniti varijane **tebě* i **tobě* u DL. u općeslav.? Rekonstruiramo li općeslav. paradigmu samo na osnovi slav. građe, najlakše bi rješenje bilo rekonstruirati samo **tobě* u DL. Krenemo li od izvorne paradigme **tebe* – **tobě* – **tobojō* (kako je primjerice u polj. ili ukr.), nije teško doći do **tebe* – **tebě* – **tobojō* (kako je primjerice u hrv.) ili do **tebe* – **tebě* – **tebojō* (kako je u slč.).

Lak bi način da se objasne varijante **tobě/tebě* u DL. bio i pretpostaviti da je jedan od oblikâ izvoran u D., a drugi u L. Pretpostavimo li da je slovjinski najjarhaičniji, trebali bismo rekonstruirati **tebe* – **tobě* – **tebě* – **tobojō*, što bi dalo sve posvjedočene obrasce još lakše nego već predložena shema.

No iako smo se ovdje koncentrirali uglavnom na slavensku građu, ne možemo u ovom slučaju zanemariti izvanoslav. podatke. S obzirom na njih (primjerice na DL. kao što je stprus. *tebbe* ili avestički *ta'bya*, v. § 72, § 98) nema nikakvih dokaza koji bi ukazivali na to da je oblik **tobě* izvoran u D.²²⁰ Dakle takva teorija nije vjerojatna i slovjinski je po svoj prilici tu inovirao, poopćavajući jedan od naslijeđenih oblika u D., a drugi u L. Sekundarno je analoško *teb-* u L. također moguće.

Vaillant (1958: [249]) i Kiparsky (1967: 133) imaju drugačije objašnjenje. Oni tvrde da je u D. izvorno bilo **tebě*, a u L. **tobě*. To zaključuju prema tome što se kod povratne zamjenice osnova **sob-* nalazi u nekim izvedenicama za koje se čini da su povezane s L. Primjerice u stsl. postoji prilog *osobě* "posebno" (~ *o sobě), *posobije* "pomoć" (~ *po sobě), a u češ. *násobný* "različiti" (~ *na sobě). Prijedlog je zanimljiv, ali je jako spekulativan jer nijedan slav. jezik ne pokazuje takav obrazac (D. **tebě*, L. **tobě*). A što je još gore, jedini slavenski jezik koji ima razliku D. i L. što se tiče osnova **teb-/tob-*, slovjinski (i ne toliko dosljedno kašupski), ima potpuno obrnutu razdiobu osnova – **tobě* u D., a **tebě* u L.! Spomenute izvedenice doista upućuju na zaključak da je oblik **sobě* (pa tako i **tobě*) postojao i u ranijim fazama jezika kao što je stsl. u kojima nikada nije zabilježen. No te izvedenice ne dokazuju da su oblici s **-o-* bili jedine moguće varijante u L. i da ih nije bilo u D. Navedena bi teorija mogla biti točna, no razdioba bi **teb-* u D. i **tob-* u L. morala biti predopćeslav.

---

²¹⁹ To bi se moglo tvrditi i za južnoslav.!

²²⁰ U L. to ne bi bilo nemoguće, v. § 72.

Sudeći po odrazima u slav. jezicima najlogičnije se čini rekonstruirati i *tebě i *tobě u DL. jd. u općeslav. Oblik se *tebě rekonstruira jer je to jedino što je posvjedočeno u južnoslav., a također i u ostatku slavenskoga zajedno s *tobě (gledajući zapadne i istočne slav. jezike kao cjelinu). Oblik se *tobě također mora rekonstruirati za općeslav. jer nije nikako mogao sekundarn nastati u sjevernoslav. Kao što je već spomenuto, instrumental nije toliko čest da bi mogao biti uzorom za analogiju.

Kako onda objasniti te dvije varijante u DL. jd.? Čini se da unutar slav. nema očitih razloga zašto u DL. imamo i *teb- i *tob-, kao što ne vidimo ni zašto se *teb- javlja kao jedina mogućnost u G., a *tob- u I.²²¹ Isto stoji i za prijevodne smjene u kosim padežima 1. lica jednine. Zato ćemo o tom problemu raspravljati u bsl. dijelu (v. § 72).

---

²²¹ Moglo bi se reći da je u I. *tob-, a ne *teb-, zbog *-o- u *-ojo, ali to se baš ne može nazvati pravim objašnjenjem.

N. mn. *my i *vy

§ 48 U N. su mn. osobnih zamjenica oblici *my* i *vy*. Odlika je tih oblika da imaju isti nastavak kao i A. mn. *ny*, *vy* (i kao imenski A. mn. u *o-* i *ā-*osnovama). Upravo su se zato ti nastavci u literaturi često objašnjavali kao izvorni A. koji su analoški preuzeti u N.²²² No nema zapravo pravoga razloga za pretpostavljanje da je A. *vy* uzet i za nominativni oblik. Takav bi razvoj bio malo čudan tipološki, s obzirom na to da jezici u načelu pokušavaju očuvati razliku N. i A. u zamjenicama²²³, umjesto da je bezrazložno uklanjaju. Osim toga, usp. kašupski *majú*, *najú* u N. dvojine (§ 43). Unatoč tomu, neobično je da bi flektivan jezik poput slav. bez razloga ujednačio N. i A. 2. lica jednine os. zamj. (iako bi se povod mogao tražiti u *ā-*osnovama koje su imale nastavak *-y* u NA. množine).

No postoji i puno logičniji pristup problemu²²⁴. Prema lit. *jūs* (i prema drugim ie. jezicima), u slav. očekujemo *jūs > *jū > *jī > *ji. No u slav. je prije promjene *jū(s) > *jī(s)²²⁵ početno *j- zamijenjeno s *w- iz kosih padeža. Tako je nastao oblik *wūs koji pravilno daje posvjedočeno *vy*. Oblik je *my* nastao analogijom prema *vy* (usp. lit. *mēs*).

Tako objašnjavamo slav. NA. *vy* jednostavnim kao posljedicu jednostavna glasovnoga stapanja izvornih oblika *wūs and *wāns (a *my* uvjerljivom analogijom prema *vy*) i ne pretpostavljamo nemotivirano preuzimanje A. za nominativni oblik (ili nastavka A. u N.).

---

²²² V. npr. Meillet 1934: 454, Vaillant 1958: 452, Arumaa 1985: 168.

²²³ Usp. engleski *we* : *us*, obrazac naslijeđen iz praie., unatoč tome što padežnih oblika praktički nema osim u zamjenicama.

²²⁴ V. npr. Беседина–Невзорова 1962: 178, Aitzemüller 1991: 111.

²²⁵ V. i Schmidt 1978: 210.

Nenaglašeni D. mn. *ny i *vy

§ 49 U slav. se osim običnoga *namъ i *vamъ u D. mn. javljaju i klitike *ny i *vy, identične izvornim oblicima A. mn. Ti su se oblici često smatrali sekundarnima²²⁶. No postoje dva osnovna problema s takvim pristupom. Kao prvo, teško je, ako ne i nemoguće, objasniti kako točno naglašeni A. postaje nanaglašenim D. Osim toga, dativna je funkcija *ny* i *vy* potvrđena u nizu slav. jezika – stsl. (te bug. i makedonskom), strus., sthrv., te u crnogorskim i srpskim govorima. Stoga se čini da je to zapravo bio općeslav. oblik.

Kako objašnjenje tih oblika kao inovacije nije pretjerano uvjerljivo, treba provjeriti i drugu mogućnost – da je poraba *ny* i *vy* u D. zapravo arhaizam, a ne inovacija. Slavenski se akuzativi *ny* i *vy* izvode iz praie. nenaglašenih GDA. *nos/nōs, *wos/wōs (v. § 94), usp. GDA. *nas*, *vas* u vedskom. U (balto)slav. je dodano *-n- u A. pa odatle *nōs > *nōns > *nāns > *ny*. Kako je *nōns zamijenilo starije *nōs u A., starije je *nōs bilo zamijenjeno oblikom *nōns i u D. također. Tako dobivamo nenaglašene *ny*, *vy*, potpuno jednake A. (koji je postao naglašen već u bsl., v. § 79). Polifunktionalnost se vedskoga *nas*, *vas* vidi dakle i u slav.²²⁷ To je jedini način kako objasniti pojavu istogih oblika u A. i D. mn.

---

²²⁶ V. npr. Hamm 1970: 134.

²²⁷ V. Meillet 1934: 455, Vaillant 1958: 453.

N. dvojine 2. lica

§ 50 Mnogo je lingvista brzopleto prihvatilo stsl. N. dvojine 2. lica *va* kao najstariji slavenski oblik²²⁸. Razlog je tomu to što je oblik *va* različit od N. mn. *vy*. Logika je jasna – ako je dvojina posebna kategorija u slav., kao takva mora imati i posebne zamjeničke oblike da bi se u potpunosti razlikovala od jednine i množine. No pomnim ispitivanjem građe dolazimo do drugačije slike.

Oblik je *va* posvjedočen u stsl., ali samo u mlađim, ćiriličkim tekstovima (v. § 37). Osim toga se taj oblik javlja samo u kašupskom/slovjinskom, no ondje je to vjerojatno mlađi oblik nastao analogijom prema 1. licu (kašupski *ma*, v. § 43). Točno porijeklo bednjanskoga *-vo* nije sigurno (v. § 38). Svugdje se drugdje javlja samo oblik *vy* za N. dvojine 2. lica – u stsl. starijim, glagoljskim tekstovima, u strus., stčeš. i stpolj. To se teško može objasniti kao inovacija tj. kao preuzimanje množinskoga oblika s obzirom na to da je u 1. licu dvojinsko *vě* (ili mlađe *va*) jako dobro posvjedočeno u strus., stčeš. i stpolj. Ne izgleda vjerojatnim da bi se u svim ovim jezicima 1. lice tako dobro očuvalo, dočim bi poseban oblik 2. lica nestao bez ikakva traga.

Stoga je problemu potrebno pristupiti iz drugoga gledišta – treba pretpostaviti da je najbolje posvjedočen oblik 2. lica dvojine, *vy*, najstariji²²⁹, unatoč tomu što je potpuno jednak množinskomu obliku. Razlog je za identičnost množinskoga i dvojinskoga oblika jednostavan – nekoć su bili isti, ali su se naknadno, zbog glasovnih promjena, izjednačili. Kako je već rečeno, množinsko *vy* potječe od starijega *jūs u kojem je *j– zamijenjeno sekundarnim *w– (v. § 48). Sudeći prema lit. dij. *jù-du* u N. dvojine 2. lica, možemo za predpsl. rekonstruirati oblik *jū (v. § 69, § 70). Tu bi početno *j– također bilo zamijenjeno s *w– analogijom prema kosim padežima (GL. *vaju*, DI. *vama*, A. *va*), a novi bi se dvojinski oblik *wū stopio s novim množinskim *wūs nakon što su u slav. zakonom otvorenih slogova otpali svi dočetni suglasi.

Prethodno iznijetim scenarijem dolazimo do stanja gdje su i N. mn. i N. dv. *vy*. To je dakako bilo pomalo problematično jer je izgledalo kao da se množinski oblik rabi umjesto dvojinskoga. To je funkcioniralo u stčeš., stpolj. i strus. (no samo do određenog vremena jer je dvojina na kraju nestala u svim tim jezicima), no u jeziku stsl. ćiriličkih tekstova očito ne. Ondje je nesretno dvojinsko *vy* zamijenjeno izvornim A. dv. *va* koji je bio različit o množinskoga oblika. Tako je dvojina kao kategorija bila bolje razlučena od množine. U jeziku je stsl. glagoljskih tekstova pak stariji dvojinski oblik *vy* očuvan, no to je dovelo do opće nestabilnosti razlikovanja oblika dvojine i množine u NA. os. zamj. Kako je N. bio jednak u jd. i dv. (*vy* = *vj*), tako se je i A. mn. počeo rabiti u dvojini – odatle N. *vy* – A. *vy* u dvojini, kao i u množini. Kako se je A. mn. *vy* pojavljivao i u dvojini, tako se je i A. mn. *ny* počeo rabiti umjesto izvornoga *na*. Stoga izvorni A. dv. *na* i *va* uopće nisu posvjedočeni u stsl. glagoljskim tekstovima (ni u stčeš. i stpolj.) gdje je izvorno dvojinsko *vy* bilo očuvano. Čuvanje se izvornih A. *na*, *va* u ćiriličkim tekstovima objašnjava time što je stari N. dv. *vy* zamijenjen novim *va* iz A. što je pomoglo čuvanju opće razlike množinskih i dvojinskih oblika. Čuvanje je oblika *vě* (za razliku od *va* i *na*) u stsl. glagoljskim tekstovima, stčeš. i

---

²²⁸ Npr. Mareš 2001: 176.

²²⁹ V. npr. Vaillant 1958: 455 za takav pristup.

stpolj. (*vě* nije bilo zamijenjeno množinskim *my* isprva, to se u češ. i polj. dogodilo istom puno poslije) lako objasniti – oblik je *vě* (i mlade *va*) bio poduprt glagolskim dvojinim nastavkom 1. lica – *vě*. Stoga je *vě* očuvano, a *na* i *va* su nestali.

Vrlo je vjerojatno da je slučajno stapanje množinske i dvojinke osobne zamjenice 1. lica (tj. staro *jūs i *jū ⇒ *vj*) olakšalo opći nestanak dvojine kao kategorije u većini slav. jezika. To je bio jedan od razloga zašto je sustav postao nestabilan. Moglo bi se čak i tvrditi da je upravo navedeno stapanje dovelo do konačnoga nestanka dvojine kao kategorije u slavenskom. Da to nije pretjerana tvrdnja dokazuje činjenica da svi suvremeni slav. jezici koji još imaju dvojinu kao kategoriju (sln., luž. i kašupski – usputi budi rečeno, sve rubni dijalekti) razlikuju N. mn. i N. dv. kod 2. lica – usp. sln. *vî* : *vîdva*, donjoluž. *wy* : *wej*, kašupski *və* : *va*.

D. dv. *na, va*

§ 51 Normalni su D. dv. *nama, vama*. No u *Suprasaljskom se zborniku* javlja i oblik *va* kao nenaglašeni D.²³⁰. Oblik *na* nije posvjedočen kao D. u kanonskim stsl. tekstovima, ali se i *na* i *va* javljaju u toj službi u csl. tekstovima²³¹. I takvo dativno *na, va* mnogi smatraju sekundarnim i inovativnim²³², no Meillet (1934: 455) i Vaillant (1958: 455) misle da je to arhaizam²³³. Kao i kod klitike *ny, vy* u D. mn., teško se domisliti razlogu zašto bi naglašeni akuzativni oblici postali nenaglašenima dativnima. To se može objasniti samo time što oba oblika dolaze od izvorne klitike u kosim padežima²³⁴. Dakle, oblici su *na, va* izvorno bile klitike u GDA. koje su u slav. očuvane kao sekundarno naglašeni A. dv. i klitika D. dv. (v. § 80).

---

²³⁰ Diels 1932: 214.

²³¹ Vaillant 1958: 454.

²³² Mareš 2001: 176.

²³³ Usp. vedske klitike u GDA. dv. *nau* i *vām*.

²³⁴ Neuvjerljivost se postanka nenaglašenoga D. od naglašenoga A. ne treba miješati s praie. općim nenaglasnicama za kose padeže. Nije nimalo neobično da jedna klitika ima ulogu više kosih padeža.

Naglasak GD. jd. 1. i 2. lica

§ 52 Kao što vidjesmo u građi, kod odrazâ G. *mene, *tebe i D. *тънѣ, *tebĕ/tobĕ slav. jezici imaju naglasak u obama slučajevima ili na prvom ili na drugom slogu.

Za naglasak na prvom slogu usp. hrv. *mĕne, tĕbe, mĕni, tĕbi*, strus. *méne, tébe, мѣнѣ, тѣбѣ/тѣбѣ*, a za naglasak na kraju srpski *mène, tèbe, мѣни, тѣби*, sln. *méne, tébe, méni, tébi* i srbug.²³⁵ *менé, мнѣ, тебé, тебѣ*²³⁶.

U polarskom postoje i početni i dočetni naglasak: *miné, mané, mánə, tíbə, tibé*.

Naglasak slovjinskoga *cĭĕbjā, tĕĕbjā* nije relevantan jer bi se dočetni naglasak ioanko pomaknuo s kratkoga završnoga sloga.

Rješenje se ove razdiobe naglasak vidi, kako je već rečeno, u arhaičnim hrv. govorima (štok. i čak.) koji čuvaju čeonni naglasak u G.: *mĕne, tĕbe, òd mene*, ali dočetni naglasak u D.: *mĕnĭ, tebĭ* (v. § 17 za dij. građu). Stoga treba rekonstruirati općeslav. G. *mĕne, *tĕbe i D. *тънѣ/тънѣ, *tebĕ/tobĕ.

---

²³⁵ *Evangelie 1139* (Hock 1992 I: 119).

²³⁶ Suvremeno bug. *mène, tèbe* je rezultat povlačenja naglaska.

Naglasak A. *mę, *tę

§ 53 Problem naglasak izvornih A. jd. *mę i *tę nije lako riješiti. Glavni je razlog to što su ti akuzativi očuvani u izvornoj funkciji samo u stsl., a ondje nema naglasnih znakova. U suvremenim su slav. jezicima ti oblici, ako su očuvani, nenaglašeni, što nimalo ne olakšava rekonstrukciju staroga naglasaka. Zapravo je jedini relevantan materijal za rekonstrukciju naglasaka *mę i *tę naglasak svezâ prijedlogâ i tih oblika, kao *za mę, *na tę itd. i to u hrv. (štok., kajk. i čak.) i sln. U ruskom nema takvih sveza, a kračina zapadnoslav. prijedloga u takvim svezama (npr. stčeš. *na těj*) nije jako relevantna jer je prijedlog ondje ionako uvijek kratak pa je kračina teoretski mogla biti i ujednačena.

U sln. takve sveze imaju $\hat{}$ na prvom slogu: *nâme, zâte*. Tako je i u kajk. (npr. Bednji), nekim čak. i nekim stštok. govorima (npr. u Posavini): *nâ me, zâ te*.

U novoštok. takvi oblici glase: *nâ me, zâ te* (od starijega *nâ mę, *zâ tę)²³⁷. Takva je akcentuacija potvrđena i u nekim čak. govorima, ali sa sekundarnim pomicanjem naglasaka, npr. Vrgada *nâ me* (od starijega *nâ mę)²³⁸. No ako je poluglas vokaliziran na kraju prijedloga u novoštok. obrazac je drugačiji: *põdâ me, nâdâ te, ùzâ me* (od *podъ mę itd. s vokalizacijom poluglasa ili sekundarnim samoglasom nastalim da razbije suglasnički skup *-d m-). Na Vrgadi je u takvim slučajevima isti obrazac kao i kada nema vokaliziranoga poluglasa: *uzâ me*.

Rekonstrukcija općeslav. akcentuacije ovih sveza nije laka zbog nepodudaranja u građi koja upravo vidjesmo. Kajk., čak. i stštok. upućuju na staro *nâ mę, tj. na *mę. To bi se *mę slagalo s drugim akuzativima os. zamj. (*nÿ, *vÿ, *nâ, *vâ, v. § 56, § 57). U strus. se *мя, тя* ne ponašaju kao *ны, вы, на, ва* – prve dvije su "плюсовые энклитики" (kao *ми, ти*), što izgleda kao inovacija, dočim su množinski i dvojinjski oblici "минусовые энклитики"²³⁹. Stoga s *мя* i *тя* naglasak nije preskakao kao u *на ны, на вы*²⁴⁰. Srbug. *въ мѣ, за мѣ* (Нock 1992 I: 120) je također vjerojatno sekundarno (usp. i *на ны* u dotičnom spomeniku, prema *на ны*, obliku očuvanu u nekim drugim srbug. spomenicima).

Kajk. se, čak. i stštok. oblici kao *nâ me* mogu lako izvesti iz slav. *nâ mę. Takvi bi primjeri bili jedini slučaj očuvana (tj. neskraćena) dugoga cirkumfleksa na prijedlogu s čeonim naglasku u hrv. U svim je drugim slučajima, kao *nâ svijět, nâ strânu, zâ męso* itd. cirkumfleks skraćen zbog broja slogova, dok *nâ mę čuva duljina kao *męso > *męso*²⁴¹. No sln. se oblici ne mogu baš tako jednostavno objasniti. Sln. se *nâme* ne može pravilno izvesti iz općeslav. *nâ mę jer bi to dalo sln. **na mę s progresivnim pomakom cirkumfleksa. Nije jasno kako objasniti sln. oblike poput *nâme*. *Ad hoc* bi se mogla pretpostaviti analogija sa slučajevima poput *nî za mę > *ni zâ me*, no nije baš vjerojatno da su takve sveze s dvama prijedlozima bile dovoljno česte da bile uzor za analogiju.

²³⁷ Duljina se ujednačuje u slučajevima kao *pó me, pó te* gdje se očekuje **pò me, **pò te.

²³⁸ Takvo je pomicanje naglasaka poznato u čak., premda nema općega pomaka naglasaka, usp. vrgadsko *tŭcí* umjesto starijega *tŭc` (tipično za sve čak. govore), *pŭta* umjesto *pŭtâ itd.

²³⁹ Зализняк 1985: 143.

²⁴⁰ Дыбо 1981: 35, Дыбо 2000: 62.

²⁴¹ Detaljnije v. u Kapović 2003: 58–61, Kapović 2005: 77–81.

S druge strane, novoštok. obrazac *ná me* < *nā mē upućuje na moguće općeslav. *nā mē. No oblici kao *pòdā me* se slažu s dij. hrv. *nā me* (vrgadsko bi *uz°ā me* dakle bilo ujednačeno prema *z°ā me*). Moguće je da je u ovim slučajevima očuvana stara akcentuacija, dok je *nā me* promijenjeno u sekundarno *ná me*. S obzirom na to da praktički samo novoštok. (i srbug.) upućuje na takvu akcentuaciju i s obzirom na strukturalne razloge²⁴², čini se najsigurnijim pretpostaviti da je upravo naglasak kao *nā me* arhaičan²⁴³. Valja napomenuti da se s time slaže i stčes. *na tē* itd.

Nije teško objasniti sekundarnu akcentuaciju u novoštok. Oblici su kao *nā me*, *zā te* bili izolirani u sustavu – jedino se u takvim slučajevima javljao dugi silazni naglasak na prijedlogu. U svim je drugim slučajevima naglasak na prijedlogu (ako je naglasak bio ondje) bio ili $\grave{}$ (kao u *zā strāne*, *nā rūku*, *zā brōd*) ili $\`/´$ (kao u *nā ulicu*, *zā kuću*, i u svezama kao *trī dāna* < *trī dāna*, *stó godīnā* < *stō gōdīnā*, *dvá trī* < *dvā trī*). Stoga su neobični oblici kao *nā me* zamijenjeni obrascem koji se javljao primjerice u novoštok. tipu *dvá trī*. S druge strane, dij. je hrv. *nā me* jako teško objasniti kakvom god analogijom ili sekundarnim razvojem, s obzirom na to da se $\hat{}$ na prijedlozima javlja samo tu. To je još jedan od razlogâ zašto treba pretpostaviti da je *nā me* starije od *ná me* – uobičajeno je u povijesnoj lingvistici ònō što izgleda čudno i što se ne može objasniti kao inovativno smatrati arhaizmom.

---

²⁴² Očekivao bi se cirkumfleks u A., a ne akut, zbog Meilletova zakona (v. § 57) i zato što svi ostali akuzativi os. zamj. imaju cirkumfleks.

²⁴³ Iako sln. zapravo ne potvrđuje takvu akcentuaciju.

Naglasak I. jd. 1. i 2. lica

§ 54 Kako je poznato, zamjениčki je nastavak I. jd. *-ojǵ, kao u *mъnojǵ i *tobojǵ, istovjetan nastavku $\bar{a}$ -osnovâ, npr. u *ženojǵ*. U $\bar{a}$ -osnovama se iz strukturalnih razloga očekuje naglasak *-òjǵ u n. p. *b* i *-ojǵ u n. p. *c*²⁴⁴. U $\bar{a}$ -osnovama je odraz stare n. p. *c* *-ojǵ poopćen (i u n. p. *c* i u n. p. *b*) u čak. *nogōn*, *ženōn* (< *nogōm* < *nogōv* ⇐ *nogoŭ ⇐ *nogojǹ < *nogojǵ)²⁴⁵ i sln. *nogó*, *ženó*. S druge strane rus. *ногóю*, *женóю* (jednako u strus.), upućuje na poopćenje staroga *-òjǵ. No ruski se -óю može izvoditi i iz staroga -ою analogijom prema ostalim padežima gdje je naglasak uvijek bio na prvom slogu poslije osnove. Naglasak bi na -ою bio jedina iznimka u paradigmi. U strus. su posvjedočeni oblici *мною* and *тобою*, gdje je -ою doista i posvjedočeno. Ondje su u drugim padežima bili potpuno drugačiji oblici – primjerice *мя*, *тя*, koji su bili potpuno drugačiji od drugih naglašanih oblika, zatim naglasak na prvom slogu u GD. – stoga nije bilo pritiska da-ою postane -óю, što se možda dogodilo u $\bar{a}$ -osnovama (ako -óю ondje nije jednostavno odraz staroga *-òjǵ iz n. p. *b*, što je, dakako, također moguće). U srbug. dijalektu teksta *Evangelie 1139* (Hock 1992) nalazimo oblike *мноѡ*, *тобоѡ*, s istim naglaskom koji imaju i imenski oblici *женóѡ* (n. p. *b*), *странóѡ* (n. p. *c*).

U jednom je govoru ipak očuvana razlika staroga *-òjǵ u n. p. *b* i *-ojǵ u n. p. *c* – u bednjanskom kajk. Ondje I. jd. imenice *storešēinǵ* (n. p. *b*) glasi *storešīnu*, dočim I. jd. imenice *rōūkǵ* (n. p. *c*) glasi *rukū*²⁴⁶. Kako je primijetio Vermeer (1978: 376), *rukū* treba izvoditi od *rǵkǵ < *rǵkǵojǵ, a *storešīnu* od *starēšīnǵ < *starēšīnǵojǵ, s tipičnom kajk. promjenom $\tilde{ } \hat{ } > \tilde{ } \check{ }$ koju je protumačio Ivšić (usp. kajk. *zābāva > *zābava*, ali *otāva > *otāva*).

Naglasne su paradigme i 1. i 2. lica os. zamj. pripadale posebnu tipu pomične n. p. *c* – to je jasno s obzirom na oblike kao *mēne, *òť mene, no *mъnē itd. (v. § 56 za više pojedinosti). Kako je paradigma imala pomičan naglasak, na osnovi bismo strukturalnih razloga očekivali I. *mъnojǵ, *tobojǵ s dočetnim naglaskom. I upravo to i vidimo u strus. *мною*, *тобою*, sln. *menóј*, *tebóј*, te možda u slovjinjskom *mnoú*, *tebóú*. No slovjinjski bi se primjeri mogli izvoditi i iz *-òjǵ ako se stezanje dogodilo nakon djelovanja Ivšićeva zakona²⁴⁷, kao što je bilo u Bednji. U Bednji nema Ivšićeva zakona u obliku *starēšīnǵ – naglasak je povučen istom poslije u tipičnu kajk. procesu. Na dočetan bi naglasak moglo ukazivati i *menōn* na Hvaru (čak.), no to bi lako mogao biti mlađi oblik nastao analogijom prema imenicama kao *ženōn* – isti govor ima i inačicu *mēnon*.

No ima i oblikâ koji upućuju na drugačiji općeslav. naglasak. Sln. ima i oblike *māno*, *tābo* (gdje je drugi očito postao analogijom prema prvom) koji se rabe uz prijedloge i koje je poprilično teško objasniti. Vaillant (1958: 460) izvodi dotične oblike iz starijih koji bi imali

²⁴⁴ V. Stang 1957: 62.

²⁴⁵ Nastavak je -ōv dug jer slog -u postaje neslogotvornim (-u > -ǹ) pa se gubitak toga sloga nadoknađuje duljenjem u zamjenu prethodnoga sloga (˜ je očekivan s obzirom na to da je naglasak bio na kraju, -oŭ > -ōv). Vaillantova (1931: 13–14) je pretpostavka da -ovъ dolazi od zamjениčkoga *-ojevǵ nepotrebna.

²⁴⁶ Jedvaj 1956: 300.

²⁴⁷ Tj. nakon pomicanje unutarnjega *ˆ.

naglasak na prijedlogu (kao hrv. *sà mnōm*), naglasak bi u sln. bio pomaknut unaprijed stvarajući uobičajen $\acute{a}$, a produženi bi poluglas pravilno dao *a*. No sln. se *z māno* ne može uspoređivati s hrv. *sà mnōm* jer $\grave{a}$ u hrv. obliku upućuje na izvorni kratki neoakut $\acute{a}$, a ne na izvorni cirkumfleks²⁴⁸ (v. dolje za razvoj hrv. oblika). *Ad hoc* rješenje bi bilo da se rekonstruira prijedložna sveza $\ast s\grave{a} m\grave{n}oj\grave{o}$ koja bi dala sln. *z māno* (kako predlaže Vaillant), uz obično $\ast m\grave{n}oj\grave{o}$ bez prijedloga što daje sln. *menóji*. No kako objasniti to navodno čudno $\ast s\grave{a} m\grave{n}oj\grave{o}$? *Ad hoc* bismo opet mogli predložiti analogiju sa svezama kao $\ast \grave{o}t\check{s}$ mene (problem je i u tome što $\ast m\grave{e}ne$ uopće nije posvjedočeno u sln.), no to je već potpuno nevjerovatno. Zasada problem ostaje neriješenim.

U hrv. ti oblici glase *mnōm*, *sà mnōm/zà mnōm* (dij. čak. i *mànōm* s vokaliziranim poluglasom) i *tòbōm* (*zà tobōm*, ali dij. i *zà tobōm*). Posavski *mnōm* potvrđuje izvornost $\acute{a}$ (stoga ne treba izvoditi *mnōm* < $\ast\ast mn\grave{o}m$, što bi inače također bilo moguće u novoštok.). Znajući da *mnōm* ima izvorno $\acute{a}$ (a ne $\grave{a}$), oblici se *sà mnōm* i *tòbōm* mogu lako objasniti Ivšićevim zakonom – neocirkumfleks se nastao stezanjem nastavka $\ast\text{--}oj\grave{o}$ povlači na prethodni slog (ako ga ima). U *mnōm* naglasak nije maknut jer je poluglas u prvom slogu nestao (ali dij. *mànōm* s vokaliziranim poluglasom i shodno pomaknutim naglaskom). U oblicima je *sà mnōm*, *tòbōm*, kako rekosmo, naglasak pomaknut na prethodni slog kao kratki neoakut Ivšićevim zakonom: $\ast s\check{s} m(\grave{b})n\grave{o}v > \ast s\grave{a} m(\grave{b})n\grave{o}v \Rightarrow s\grave{a} mn\grave{o}m$, $\ast tob\grave{o}v > \ast t\grave{o}b\grave{o}v > \ast t\grave{o}b\grave{o}v \Rightarrow t\grave{o}b\grave{o}m$. Naglasak je *zà tobōm* izvoran, dočim je *zà tobōm* analogijom prema *sà mnōm*. Usp. takvo sekundarno povlačenje izvornoga kratkoga neoakuta u hrv. *pròlijēm – nè proljēm*, no ne i u *ljēm – nè ljēm*. Stanje se u hrv. (*tòbōm* $\leftarrow \ast t\grave{o}b\grave{o}v < \ast tob\grave{o}v < \ast tob\grave{o}ju$) slaže sa srbug. *мнóж, тобóж*²⁴⁹.

Vidimo dakle da hrv. (štok. i čak.) i srbug. (*Evangelie 1139*) upućuju na staro $\ast m\grave{n}òj\grave{o}$ and $\ast tob\grave{o}j\grave{o}$, za razliku od sln. i strus. Kako je u imenicama poopćena varijanta $\ast\text{--}oj\grave{o}$ (stštok./čak. *nogōm, ženōm*), teško je razumjeti odakle $\ast\text{--}òj\grave{o}$ u os. zamj., tim više što drugi jezici ukazuju na $\ast\text{--}oj\grave{o}$, a takav bi se nastavak očekivao i na strukturalnoj osnovi, kako je već rečeno. Ovaj bi se problem mogao riješiti tako da se pretpostavi $\ast\text{--}òj\grave{o}$ u jednoj, a $\ast\text{--}oj\grave{o}$ u drugoj zamjenici, no nemamo razloga pretpostavljati takvo što. Treba također uzeti u obzir i činjenicu da pomična naglasna paradigma u zamjenicama nije potpuno ista kao imenska (v. § 56) i da nije nemoguće da $\ast m\grave{n}òj\grave{o}/m\grave{n}oj\grave{o}$ predstavlja staru dijalekatnu izoglosu u slav. Ovdje ćemo rekonstruirati oba oblika u općeslav. Za daljnju raspravu v. § 78.

²⁴⁸ Koji bi se pomakao na sljedeći slog u sln.

²⁴⁹ Hock 1992 I: 119.

Naglasak GL. mn.

§ 55 Naglasak je GL. mn. os. zamj. jednak u većini sln., kajk. i čak. govora, usp. sln. GL. *nàs, vàs*, kajk. (Bednja²⁵⁰) GL. *nòs, vòs*, čak. *nàs, vàs* (npr. Cres). No u prigorskom kajk. nailazimo na²⁵¹ – G. *nàs, vàs* s neocirkumfleksom, no L. *nàs, vàs*.

Postavlja se pitanje bi li to moglo biti arhaično, tj. je li neocirkumfleks u G. mn. bio tu već u općeslav.^{252?} To nije baš vjerojatno. Kao prvo, prigorski je obrazac prilično izoliran. Kao drugo, lako bi mogao biti sekundaran, s obzirom na to da se neocirkumfleks pravilno javlja u imenicama poput *krâv, njîv, sît* itd. I kao treće, sveslavensko je porijeklo neocirkumfleksa daleko od sigurna, s obzirom na to da mu nema traga u ruskom, usp. rus. G. mn. *короб*, ali hrv. dij., sln. *krâv*, češki *krav*.

Stoga se čini najlakšim pretpostaviti da je prigorski neocirkumfleks u G. mn. inovacija, a ne arhaizam, bar što se slav. tiče (u okviru je kajk.–sln. zapravo izvoran – sln. *nàs*, kajk. *nàs* je zapravo izvorno samo L. mn.). Izvorni je naglasak GL. mn. akut kako potvrđuju čak. *nàs, vàs*, češ. *nás, vás* itd. Za objašnjenje inovativnih oblika u štok. i slč. v. § 32 i § 34.

---

²⁵⁰ Jedvaj 1956: 306.

²⁵¹ Rožić 1889–1894/116: 130.

²⁵² Stang 1957: 106.

Pomična naglasna paradigma slav. osobnih zamjenica

§ 56 Kao što je općeprihvaćeno, u slavenskom postoje tri naglasne paradigme – n. p. *a*, n. p. *b* i n. p. *c*. Te paradigme nisu uvijek jednake – vrste riječi su različite pa tako i njihove naglasne paradigme, naglasne su paradigme različite ovisno o kojoj je deklinaciji ili konjugaciji riječ itd. No naglasne paradigme uvijek imaju neke osnovne stvari zajedničke – u n. p. *a* uvijek je akut negdje na osnovi, u n. p. *b* je naglasak uvijek na prvom zaosnovnom slogu (ili neoakut na osnovi ako je naglasak pomaknut), a u n. p. *c* je naglasak pomičan – ili je na početku (pa skače na prednaglasnicu) ili je na kraju ili je akut na prvom slogu nastavka.

Pomičnost se može smatrati prototipom paradigme koja mora imati tri navedena obilježja (čeonni naglasak, dočetni naglasak ili akut na prvom slogu nastavka) iako ne moraju sve tri mogućnosti biti zastupljene u paradigmi. Način na koji će se ta apstraktna pomična paradigma ostvariti na površini u pojedinoj paradigmi u načelu ovisi o karakteristikama nastavaka koji se javljaju u paradigmi (neki nastavci privlače naglasak, neki ne).

Jedan se vid pomičnosti javlja i u os. zamj. (usp. i Зализняк 1985: 143 koji svrstava strus. os. zamj. u n. p. *c*). Kod osobnih zamjenica nailazimo na sve odlike n. p. *c*: čeonni naglasak – *mène, *mê, *tÿ, *tèbe, *tê, *mÿ, *nÿ, *vÿ, *vê, *nâ, *vâ²⁵³ (kao *gôrdъ, *gôlvô), dočetni naglasak – *тъ/ънê, *тъноjò, *te/obê, *tobojò²⁵⁴ (kao L. *golvê, *golvojò, *gordomъ), i akut na prvom slogu "nastavka" (v. dolje) *násъ, *námъ, *nâmi, *vâsъ, *vâmъ, *vâmi, *nâju, *nâma, *vâju, *vâma (kao *golvâmъ, *golvâxъ, *golvâmi, *golvâma). Dakako, pomična naglasna paradigma osobnih zamjenica ima neke svoje osobitosti, kao što i glagoli imaju svoje, pridjevi svoje, kao što su *i*-osnove različite od *o*- i *u*-osnovâ itd. Oblik se kao *tÿ može usporediti s imenicama kao *krÿ "krv", *sÿnъ, oblik *tèbe s *gôrda, *te/obê s L. jd. *golvê, *mê s *gôlvô, *tobojò s *golvojò, *mÿ s *gôlvÿ, *nâsъ s *golvâxъ, *námъ s *golvâmъ, *nâmi s *golvâmi, *nÿ s *gôlvÿ, *nâma s *golvâma itd. Mogu se vidjeti mnoge sličnost s drugim morfološkim tipovima, ali nigdje ne nalazimo potpuno isti obrazac.

Oblike ćemo *nâsъ, *námъ, *nâmi, *vâsъ, *vâmъ, *vâmi, *nâju, *nâma, *vâju, *vâma morati posebno objasniti. Kao što jasno, ti oblici nisu zapravo imali stari akut na središnjem slogu kao oblici *golvâmъ, *golvâxъ, *golvâmi, *golvâma. No taj se akut sinkronijski ponašao i smatrao akutom na unutarnjem slogu, kao i naglaskom na prvom slogu nastavka, što se tiče djelovanja Meilletova zakona (v. § 57).

---

²⁵³ V. Зализняк 1985: 143 koji kaže da je strus. *вѣ* najvjerojatniji "enklinoomenon". Rekonstrukcija oblikâ *nâ, *vâ počiva na strukturalnim razlozima, s obzirom na to da nema izravnih dokaza koji na to upućuju.

²⁵⁴ Varijante se *тънòjò i *tobòjò u I. (v. § 54) mogu smatrati posebnom odlikom zamjeničke pomične naglasne paradigme.

Meilletov zakon u NA. osobnih zamjenica

§ 57 U slav. NA. osobnih zamjenica imaju cirkumfleks²⁵⁵, tj. NA. imaju čeonu naglasak (nenaglašeni su): *mĕ, *tŷ, *tĕ, *mŷ, *nŷ, *vŷ, *vĕ, *nā, *vā. Oblici kao stprus. *toŭ*, *ioŭs* i latv. *jŭs* upućuju na bsl. akut u tim oblicima (v. § 81). Razlika se između balt. i slav. objašnjava Meilletovim zakonom – nestankom akuta u oblicima s početnim naglaskom u pomičnim naglasnim paradigmama²⁵⁶. Da je u NA. mn./dv. izvorno bio akut, jasno je i po tome što svi kosi padeži imaju akut (*nāsъ, *nāmъ, *nāmi, *vāsъ, *vāmъ, *vāmi, *nāju, *nāma, *vāju, *vāma). Objašnjavanje svih potankosti djelovanja Meilletova zakona u os. zamj. nije lako, kao što ćemo vidjeti.

Točni uvjeti i način djelovanja Meilletova zakona nisu poznati. Stang (1957: 10) pretpostavlja da je riječ o analogiji – akut je prvo nestao u prednaglasnom slogu u *golvā, a zatim je analogijom nestao i u naglašenom položaju (*gólvo > *gōlvō). To povezuje Meilletov zakon s nestankom akuta u prednaglasnim slogovima (v. dolje). Rasmussen (1999b: 474–475) objašnjava Meilletov zakon apsolutnom polarizacijom naglasaka u pomičnoj paradigmati u slav. te tako povezuje Meilleta sa skakanjem naglasaka na prednaglasnice. Možda se ta dva tumačenja mogu i povezati. Gubitak bi akuta u *gōlvō doista mogao biti analogijom prema *golvā – oblik *gōlvō stoga dobiva naglasak na prvoj mori (za razliku od starijega *gólvo gdje je naglasak bio na drugoj mori), a zatim je polarizacija naglasaka proširena i na sveze s prijedlozima i odatle *nā golvō itd. No to je samo spekulacija.

Točno je mjesto Meilletova zakona u relativnoj kronologiji također nesigurno. No čini se da bi se moglo raditi o razmjerno mladu procesu. Holzer 2005 (: 43–44) tvrdi da je Meilletov zakon djelovao nakon metateze likvidā. Navodi npr. primjere rus./ukr. *лани́та*, češ. *lanitva* "obraz" i rus. *рамя́но* "jako" (~ sln. *rámeno*), gdje *ra-/la-* (a ne *ro-/lo-*) upućuju na akut u početnom prednaglasnom slogu. Ukoliko su primjeri pouzdani, oni zapravo upućuju da se je nestanak prednaglasnoga akuta dogodio nakon metateze likvidā. Ta hipoteza pretpostavlja da je dotični nestanak prednaglasne akutske intonacije i nestanak akuta u početnim slogovima u pomičnoj naglasnoj paradigmati bio istodoban, tj. da je to jedan te isti proces (v. gore).

Dva su problema koja se tiče djelovanja Meilletova zakona u os. zamj. Prvi je nedjelovanje Meilleta u obliku *jā, a drugi je problem djelovanja zakona u množini – kako objasniti oblike *mŷ, *nŷ i *vŷ?

Djelovanje je Meilletova zakona jasno u 2. licu jednine. Naglasna je paradigma očito pomična – *tĕbe, *te/obĕ, *tobòjō/tobojò (v. § 56). Stoga oblici s početnim naglaskom dobivaju cirkumfleks po Meilletovu zakonu *tŷ > *tĕ, *tĕ > *tĕ. Postavlja se pitanje – ako su novi oblici s cirkumfleksom nastali Meilletovim zakonom u N. i A. u 2. licu, kako onda objasniti očuvan akut u jednom od nominativâ u 1. licu – *jā (v. § 13 za tu rekonstrukciju)? Na to pitanje postoji jednostavan odgovor. Da bi Meilletov zakon djelovao, nužno je

---

²⁵⁵ Kortlandtovo se tumačenje da su sve osobne zamjenice u slav. imali neizmijenjeni stari akut (v. npr. Kortlandt 1997: 29) ne može nikako potkrijepiti građom (v. § 4, § 6–8, § 13, § 14, § 29 za primjere). Svi odrazi upućuju na cirkumfleks u *ty, *my, *vy što čini Kortlandtovu hipotezu potpuno nemogućom.

²⁵⁶ V. i Дыбо 1981: 37 za objašnjenje da *tŷ, *mŷ, *vŷ postaju Meilletovim zakonom.

postojanje paradigme – i to pomične naglasne paradigme. I u 1. je licu jasna pomičnost naglasaka – usp. *mène, *mъnè (v. § 56). Doista, pomičnost je tu, ali gdje je paradigma? To da oblici *nâgъ, G. *nâga i *golvá, A. *gôlvô pripadaju u jednu paradigmu nije upitno. Čak ni to da oblici *tŷ, *tèbe, *te/obè, *tê, *tobòjô/tobojô pripadaju u jednu paradigmu također nije upitno – iako je situacija nešto drugačija jer je paradigma nepravilna, svi su ti oblici dovoljno slični da bi se smatrali paradigmom, iako su puno manje prototipni od prvih dvaju primjera. Stoga djelovanje Meilletova zakona u oblicima *tŷ i *tê nije iznenađujuće jer ti oblici čine dio paradigme s pomičnim naglaskom. No u slučaju 1. lica nije bilo tako. Ondje je N. bio potpuno izoliran na više načina. Kao prvo, nominativni su oblici (*jǎ i *jǎzъ < *jǎzь) potpuno drugačiji od ostalih oblika. Kao drugo, oblici su N. jd. posebni po tom što ih je dva čega drugdje nema. Kao treće, *jǎ nimalo ne nalikuje ni na jedan drugi N. ili A. os. zamj. (ni što se tiče početnoga suglasa, ni što se tiče završetka). Stoga taj oblik jednostavno nije bio dio paradigme u koji pripadaju *mène, *mъnè, *mê, *mъnòjô/mъnojô. Oblik je *jǎ dakle bio izoliran oblik (kao i *jǎzь), a ne dio paradigme s pomičnim naglaskom²⁵⁷, te, logično, Meilletov zakon nije kod njega djelovao i oblik je očuvao svoj stari akut²⁵⁸.

Lako je razumjeti da *tŷ > *tŷ²⁵⁹ s obzirom na *tèbe, *te/obè (pomična naglasna paradigma), no zašto je Meilletov zakon djelovao u starom *mŷ, *nǎsъ, *nǎmъ, *nǎmi? Ako su svi oblici izvorno imali akut, zašto je paradigma *mŷ, *nǎmъ identificirana s paradigmom *gólvy, *golvǎmъ (akutskom pomičnom paradigmom), a ne s paradigmom *rŷby, *rŷbamъ (akutskom nepomičnom paradigmom, tj. n. p. a)? Osnovni je problem u oblicima *gólvy i *rŷby – koja je razlika među njima? Možemo pretpostaviti da fonetske razlike nije bilo, tj. da su se izgovarali jednako. Razlika je vjerojatno bila samo u tome što naglasak oblika *gólvy nije bio uvijek na istom slogu u drugim padežima, dok je naglasak riječi *rŷby uvijek bio na dotičnom slogu²⁶⁰. To što su *mŷ, *nǎsъ (i *vŷ, *vǎsъ i dvojniski oblici) identificirani kao akutska pomična paradigma (a ne kao akutska nepomična paradigma) vjerojatno ima veze s tim što je Meilletov zakon djelovao u *tŷ > *tŷ (gdje je pomičnost naglasaka bila očita). Analogijom su prema *tŷ > *tŷ i oblici *mŷ, *nŷ i *vŷ, koji su se rimalovali s *tŷ (a također i NA. dv. zajedno s njima), interpretirani da imaju "pomičan", a ne "nepomičan" akut. To upućuje na zaključak da Meilletov zakon u osobnim zamjenicama nije bio potpuno fonetska

²⁵⁷ Dakle supletivnost se potpuno nepovezanih (ili jako različitih) oblika ne smatra jednom paradigmom nego dvama (ili više) različitim oblicima. Može se postaviti priručna hijerarhija prototipnih paradigama – najprototipnije bi bile paradigme tzv. potpuno pravilnih oblika kao što su hrv. *kònj, kònji* ili engleski *horse, horses*. Manje bi prototipne bile paradigme tzv. nepravilnih oblika kao što je hrv. *tŷ, tèbe* ili engleski *man, men*. Najmanje su prototipni (a samim time ni nisu prave paradigme) slučajevi sinkronijske supletivnosti kao hrv. *čòvjek – ljŷdi, dòbar – bòljŷ* ili engleski *good – better*. Tradicionalne nas gramatike uče da je oblik *bòljŷ* komparativ od *dòbar*, no to nije ni izbliza tako jednostavno – pogotovu govorimo li doista o onome što je doista u glavi izvornoga govornika, a ne o tome što je u slovnici.

²⁵⁸ U obliku je *jǎzь akut, kako rekosmo, nestao u prednaglasnom slogu.

²⁵⁹ Djelovanje se Meilletova zakona u jednosložicama vidi u 2. i 3. licu jd. aorista, usp. hrv. *bŷh, bŷ, bŷ* (*dòbŷh, dòbŷ, dòbŷ*) u n. p. c, ali *šŷh, šŷ, šŷ* (*ùšŷh, ùšŷ, ùšŷ*) u n.p. a.

²⁶⁰ Tipološka se usporednica može vidjeti u hrv. – oblici se *nògu* i *kŷću* izgovaraju fonetski potpuno jednako (u većini govora), ali se potpuno različito ponašaju u drugim padežima (*nòga*, ali *kŷća*), ili s prijedlozima (*nǎ nogu, ù kuću*). Ti su oblici, kao i općeslav. *gólvy i *rŷby, jednaki na površini, ali različiti po tome kako se ponašaju u raznim okruženjima.

promjena, nego da je dijelom bio i analoška promjena – što se vidi po njegovu djelovanju u – *mŷ, *nŷ and *vŷ.

To dakle objašnjava odsutnost Meilletova zakona u kosim množinskim i dvojinim padežima (kao *násъ, *námъ, *nami itd.) – akut je u tim oblicima smatran dijelom nastavka, kao da je riječ o akutu u sredini riječi, a ne na početku (kao u *golvámъ, *golváxъ, *golvámi itd.). Da su ti akuti bili percipirani početnima, svi bi dobili cirkumfleks po Meilletovu zakonu (no to bi bilo jako čudno jer se cirkumfleks inače nije javljao u tim padežima pa je stoga takvo što i izbjegnuto). Dakako, sve to nije baš etimološki jer su se dotični oblici izvorno raščlanjivali kao *nǎ-sъ, *nǎ-mъ, *nǎ-mi (< *nō-su, *nō-mos, *nō-mih₁s, v. § 69), za razliku od *golv-ǎmъ, *golv-ǎxъ, *golv-ǎmi, *golv-ǎma (< *g^holHw-eh₂mos, *g^holHw-eh₂su, *g^holHw-eh₂mih₁s, *g^holHw-eh₂moh₁). Samoglas je *-ǎ- u zamjenicama izvorno dio korijena, dok je u *ǎ*-osnovama to dio nastavka (ili tematski samoglas koji čini jednu cjelinu s nastavkom). Stoga treba pretpostaviti krivo raščlanjivanje u slav., no to uopće nije problematično jer su dotični nastavci sinkronijski izgledati jednako.

Moglo bi se i tvrditi da je djelovanje Meilletova zakona u *tŷ > *tŷ bio glavni razlog koji je pokrenuo njegovo djelovanje i u množini (te onda analogijom i u dvojini). Tako bi cirkumfleks u NA. jd. *tŷ, *tê bio osnovom za pojavljivanje cirkumfleksa u NA. mn. i dv. Analogija je jednostavna, kako je već istaknuto – *tŷ je utjecalo na *mŷ i *vŷ u N. mn. A. je mn. u 2. licu ionako bi jednak N. mn. (*vŷ), a A. se mn. 1. lica *nŷ rimovao s ostalim oblicima. Stoga se novomu cirkumfleksu nije bilo teško proširiti u množini. U dvojini je također u N. bio oblik *vŷ (v. § 50), što je olakšalo pojavu cirkumfleksa i u NA. dv. analogijom prema množini. No bijaše još jedan bitan čimbenik koji je omogućio takvu promjenu – već spomenuta analogija s *ǎ*-osnovama pomične akutske množinske naglasne paradigme. Kako u DLI. mn. (i DI. dv.) nije bilo Meilletova zakona u *ǎ*-osnovama (gdje je naglasak bio u sredini riječi – *golvámъ, *golváxъ, *golvámi, *golváma), razumljivo je da ga nije bilo ni u morfološki sličnim padežima os. zamj. u mn. i dv.²⁶¹ Paralelizam je os. zamj. u mn./dv. s mn./dv. *ǎ*-osnova očit. Razdioba je akuta na kraju i početnih cirkumfleksa jednaka. Jedina je razlika u tome što su *ǎ*-osnove bar dvosložne u NA. mn./dv., a što su kosi padeži bar trosložni, dok su NA. kod os. zamj. jednosložni, a kosi padeži dvosložni.

Paralelizam osobnih zamjenica i *ǎ*-osnovâ:

N. *vŷ	*gólvy	< slav. prije Meilletova zakona *vŷ, *gólvy
D. *vámъ	*golvámъ	
A. *vŷ	*gólvy	< slav. prije Meilletova zakona *vŷ, *gólvy
L. *vásъ	*golváxъ	
I. *vámi	*golvámi	
D/I. *váma	*golváma	

²⁶¹ Pritom je pomagalo i to što su N. mn. *my – A. mn. *ny, N. mn. *vy – A. mn. *vy imali iste nastavke kao N. mn. *golvy – A. mn. *golvy (što je u N. mn. bilo zapravo posve slučajno, v. § 48).

Zaključili smo dakle da je djelovanje Meilletova zakona u NA. mn./dv. os. zamj. bilo uzrokovana analogijom prema očekivanom *tŷ, *tê u jednini i analogijom prema množinskom/dvojinskom obrascu $\bar{a}$ -osnovâ pomične akutske paradigme. Moglo bi se reći da je takva analiza nategnuta tj. neuvjerljiva. No činjenica je da slav. jezici prilično jasno ukazuju na cirkumfleks u NA. osobnih zamjenica, dok baltijski jezici tu ukazuju na akut (kao i kosi padeži u slav.). Promjena se akuta u cirkumfleks može objasniti samo Meilletovim zakonom²⁶². Jedini je problem ovdje – kako je Meilletov zakon tu djelovao? Predložena nam shema, iako na prvi pogled u detaljima komplicirana, pruža odgovor na to pitanje.

---

²⁶² Rasmussen (1999b: 481) objašnjava sln. *tî, mî, vî* svojim pravilom da su jednosložice u bsl. mogle imati samo cirkumfleks. Takvo pravilo ne mogu prihvatiti, ne samo zbog slav. aoristâ kao što su *bî, *šî (hrv. *bî, šî*), koji ne izgledaju kao da su nastali analogijom, nego i zbog postojanja slav. *jǎ (sjevernočak. *jǎ*).

Rekonstrukcija općeslavenske paradigme

§ 58 Ovdje ćemo izložiti rekonstruirane općeslav. paradigme osobnih zamjenica. Većina je oblika dobro posvjedočena u jezicima-potomcima, no akcentuacija je nekih oblika (kao *nâ, *vâ) temeljena na strukturalnim razlozima²⁶³.

1. lice jednine

N. *já, *jāzъ < *jāzъ́
G. *mène
DL. *mъnè, *mi
A. *mê
I. *mъnòjъ/*mъnojò

2. lice jednine

N. *tŷ
G. *tèbe
DL. *tebè, *tobè, *ti
A. *tê
I. *tobòjъ/*tobojò

1. lice množine

n. *mŷ
gl. *nāsъ
d. *nāmъ, *ny
a. *nŷ
i. *nāmi

2. lice jednine

n. *vŷ
gl. *vāsъ
d. *vāmъ, *vy
a. *vŷ
i. *vāmi

1. lice dvojine

N. *vê
GL. *nāju
D. *nāma, *na
A. *nâ
I. *nāma

2. lice dvojine

N. *vŷ
GL. *vāju
D. *vāma, *va
A. *vâ
I. *vāma

---

²⁶³ Дыбо 1981: 35 primjerice ne rekonstruira NA. dv. zbog nedostatka građe.

2. OSOBNE ZAMJENICE U BALTIJSKOM

Paradigme

Navedeni su oblici standardnih jezika. Što se tiče stprus., navedeni su najreprezentativniji oblici (drugi se posvjedočeni oblici mogu naći u raspravi).

LITAVSKI

jednina

N. àš	tù
G. manėš	tavėš
D. mán	táv
A. manė	tavė
L. manyjė	tavyjė
I. manimì	tavimì

množina

n. mės	jūs
g. mūsų	jūsų
d. mūsų	jūsųms
a. mūsų	jūs
I. mūsųjė	jūsųjė
i. mumìs	jumìs

dvojina

NA. mùdu	jùdu
GL. mù-dviejù	jù-dviejù
D. mù-dviem	jù-dviem

LATVIJSKI

jednina

N. es	tu
G. manis	tevis
D. man	tev
A. mani	tevi
L. manī	tevī

množina

n. mēs	jūs
g. mūsu	jūsu
d. mums	jūms
a. mūs	jūs
I. mūsuos	jūsuos

STAROPRUSKI

jednina

N. as, es	toū, tu
G. maisei	twaise
D. mennei	tebbe(i)
A. mien	tien
I. māim	

množina

n. mes	ioūs
g. nuson/noūsan	iouson/ioūsan
d. nūma(n)s/noūma(n)s	iūma(n)s/ioūma(n)s
a. mans	wans

Kako je ovdje riječ o samo tri jezika²⁶⁴, nećemo izlaganje dijeliti u različita poglavlja za raspravu o oblicima jd., mn. i dv. O svim će se oblicima jednoga jezika raspravljati pod istim poglavljem.

---

²⁶⁴ Tri baltijska jezika iz praktičnih razloga svrstavamo zajedno iako autor ne vjeruje u postojanje prabaltijskoga (v. Uvod).

Litavski

§ 59 Osobne se zamjenice u dijalektima i starijem jeziku znaju bitno razlikovati od suvremenoga standardnoga litavskoga²⁶⁵. Litavski su oblici slični latvijskima, što nije čudno s obzirom na to da ta dva jezika čine istočnobaltijsku granu bsl. Lit. se i latv. pak puno više razlikuju od stprus., koji je jednako blizak slavenskomu kao i istočnobaltijskom (ipak postoje i neke promjene koje povezuju stprus. s lit. i latv.). To je jedna od činjenicâ koje upućuju na nepostojanje baltijske grane baltoslavenskoga koja bi uključivala istočnobalt. (lit. i latv.) i zapadnobalt. (stprus.). U stlit. i lit. dijalektima postoje i sekundarni padeži kao što su alativ, inesiv itd. Kako je svrha ovoga rada strogo poredbena, ovdje se tim sekundarnim padežima nećemo baviti osim ako nisu bitni za raspravu o padežima naslijeđenima iz prabsl. i praie. (tj. "starim" padežima). Za lit. se sustav osobnih zamjenica može općenito reći da nije jako arhaičan. Istočnobalt. sustav os. zamj. je u načelu puno inovativniji od stprus. i slav.

Jednina

N. je jd. 1. lica u suvremenom lit. *àš*. U stlit. i dijalektima je posvjedočen i oblik *eš*, bliži drugim ie. jezicima (latv. *es*, lat. *ego* itd.). Kolebanje je početnoga *e-* i *a-* posljedicom posvemašnjega miješanja odrazâ izvornoga bsl. **a-* (< ie. **h₂e-*, **Ho-*) i **e-* (< ie. **(h₁)e-*) u lit., što se naziva pravilom Rozwadowskoga. Staro **a-* i **e-* u lit. daju *e-/a-* bez vidljive pravilnosti²⁶⁶. Lit. dij. (Anykščiai) *õš* (s *õ-* < *a-*) je problematično jer se ne može izvesti od staroga **eš*, usp. *esmù* "jesam" u istom dij., s nepromijenjenim **e-*²⁶⁷. U dijalektima se također često dodaju i razni sufiksi i u 1. i u 2. licu: npr. dij. *ašai, àšai, àšen*²⁶⁸, *àšenai; tùje, tùjei, tùjeinas, tùjeino(s), tùjen, tùjenai* itd.²⁶⁹

Standardni je lit. N. jd. 2. lica *tù*. Taj je oblik dvoznačan. Može se izvesti i od staroga **tù*, s duljinom (kao stprus. *tū, toū* i stsl. *ty*) i akutom skraćenim po Leskienovu zakonu, i od staroga kratkoga **tù* (kao latv. *tu*, grč. dorski *τù* itd.). No sjeverozapadno žemaitiski oblik *tò* bez ikakve sumnje upućuje na staro kratko **tù*. Stoga i standardno lit. *tù* valja također izvoditi iz staroga **tù*. Neće biti da su i **tù* and **tù* posvjedočeni u lit. dijalektima. Kako je i u latv. posvjedočen kratki oblik, to upućuje na istočnobaltijsko poopćenje dotičnoga oblika.

Razvoj se lit. G. i A. mora razmatrati odjednom. U dij. i starim tekstovima postoje različiti oblici. Najstariji su oblici jamačno bili **mene* (usp. stsl. *mene*, av. *mana*) i **tewe* (ved. *táva*) u G., i **mēn*, **tēn*²⁷⁰ (stprus. *mien, tien*, stsl. *mę, tę*) u A. Suvremeni su lit. G. i A. očito inovativni (kao i cijela paradigma uostalom). Stare su osnove **men-* i **tew-* promijenjene u *man-* i *tav-* u lit. (u dij. također i *mun-*, *tev-*) u svim kosim padežima pa tako i u G. (i A.).

---

²⁶⁵ Za dobar pregled više potpunih sustava posvjedočenih u lit. dijalektima i starim tekstovima v. Rosinas 1995: 12–21.

²⁶⁶ Kortlandt *uskoro* a.

²⁶⁷ Endzelīns 1971: 186.

²⁶⁸ To bi se *-en* vrlo spekulativno moglo povezati s ie. **-om* (> slav. *-ъ*), kao odraz prijevorne varijante **-em* dotičnoga sufiksa (Steven Young, usm.).

²⁶⁹ Senn 1966: 190.

²⁷⁰ Čini se da je potrebno rekonstruirati dugo **ē* ovdje bar zbog slav. oblikâ.

Staro je *mene, *tewe dakle u lit. bilo preoblikovano u *mane, *te/awe²⁷¹ (v. § 74–75). Cjelovit se razvoj do suvremenih lit. oblikâ može objasniti ovako²⁷²: stari se G. *mane (kao primjer ćemo uzeti oblik 1. lica, iako isto vrijedi i za 2. lice) bio počeo upotrebljavati za A. (usp. npr. sekundarnu upotrebu oblika *mene* u A. u slav.). Onda je dotično *mane kontaminirano sa starim A. *mēn, koji je vjerojatno imao akut – *mēn. Tako dobivamo oblik *manēn i u A. i u G.²⁷³. Umjesto kontaminacije oblikâ *mane i *mēn, moglo bi se zamisliti i da je oblik *mēn jednostavno analoški pretvoren u *m-an-ēn, dobivši tako osnovu *man-koju su imali svi drugi kosi padeži. Novi je GA. *manē izgledao zbog nazala kao A. Stoga je stvoren novi G. *manēs dodavanjem tipičnoga genitivnoga *-s. Akut je zatim promijenjen u cirkumfleks *manēs ⇒ *manēs analogijom prema cirkumfleksu u imenskom G. (*žiemōs, aviēs, sunaūs*). U A. je u obliku *manē zadnji slog pokraćen u *manè* po Leskienovu zakonu (u dij. i *mani*)²⁷⁴. Slijedi shematski prikaz navedenoga razvoja:

istočnobalt.	G. *mane, A. *mēn
	G. *manēn, A. *manēn
	G. *manēs, A. *manē
standardni lit.	G. manēs, A. manè

Stang (1966: 249) kaže da postoji mogućnost da je *manè* nastalo i nepravilnim kraćenjem od *manē*. To nije nemoguće, ali nije baš vjerojatno. Dij. A. *manē* vjerojatno ima naglasak ujednačen prema G. Neki dijalekti imaju oblik *manē* bez -s u G., a *manè* u A. Arumaa²⁷⁵ tvrdi da -ēs u G. mora biti starije od -ē zato što neki dijalekti imaju alativ na -ēsp(i) no G. na -ē. To ipak nije dovoljno uvjerljivo. U govoru su Garliave²⁷⁶ posvjedočene 3 varijante G.: *manè*, *manès* i *manēs*. Prva je pravilan odraz staroga *manē, a druga staroga *manēs bez analoškoga cirkumfleksa (što je također ondje posvjedočeno). U sjeverozapadnom je žemaitskom posvjedočeno *mōnēs* i *tāvēs/tēvēs* koje ukazuju na naglasak na prvom slogu (kao slav. *mēne, ved. *māma*). U dijalektima se u G. javlja i nastavak -ies, posuđen iz i-osnovâ – *maniēs*. Bezzenberger (1877: 162) za A. bilježi i moguć, no nesiguran oblik *tuwe*.

Što se tiče brkanja G. i A., Stang (1966: 250) izriče oprječne tvrdnje na istoj strani svoje knjige. Prvo kaže da su razlozi za miješanje očiti – oblici su se G. i A. stopili jer su kod os. zamj. bili sintaktički bližima nego kod imenica. To je stoga što se G. os. zamj. u jd. nije

²⁷¹ Stang (1966: 250) rekonstruirao naglasak *manè, a Rosinas (1995: 37) *menè i *teuè. Takva je rekonstrukcija naglasaka neosnovana i očito se temelji na naglasku inovativnoga lit. A. *manè, tavè*.

²⁷² Stang 1966: 249–250.

²⁷³ Isto se dogodilo i u rus., gdje se novi GA. *меня* razvio kroz miješanje izvornoga G. *мене* i izvornoga A. *мя*, v. § 27.

²⁷⁴ Razlog je za rekonstrukciju staroga *manē kao praoblika suvremenoga *manè* to što samo tako možemo objasniti nazal u G. *manēs* (Stang 1966: 250). Ako je nazal u G., zasigurno je nekoć postojao i u A. Da nema toga, moglo bi se slobodno izvoditi *manè* iz praoblika *manè.

²⁷⁵ Citirano prema Stang 1966: 250.

²⁷⁶ Stang 1966: 251.

rabio u posvojnim konstrukcijama²⁷⁷. Stoga je G. imao razmjerno usku ulogu – rabio s samo nakon nekih prijedloga i u niječnim rečenicama. Tako je G. bio više nalik A. sintaktički nego što je to uobičajeno. Nešto dalje u tekstu Stang veli da nije lako objasniti miješanje G. i A. te tvrdi da je situacija u slav. različita jer se ondje G. rabi umjesto A. za živa bića²⁷⁸. Unatoč toj tvrdnji, uporaba se G. za A. ne čini tako čudnom. G. i A. doista jesu sintaktički prilično bliski – primjerice, za izravni se objekt u pozitivnim rečenicama rabio A., a u negativnim G. Želimo li izbjeći problem objašnjavanja zašto su se pomiješali G. i A., možemo jednostavno objasniti novi A. *m-an-é kao analoški preoblikovan stari oblik *m-é, kao što rekosmo. Miješanje bi se oblikâ *mané i *mane u tom slučaju dogodilo zbog sličnosti dvaju oblika.

U D. standardni lit. ima oblike *mán* i *táu*. U stlit. je rijetko posvjedočen i oblik *mani*, od kojega nastaje *mán* (nestankom dočelnoga *-i*). Usp. također i dij. *távi*. Oblik *mán* upućuje na staro *màni²⁷⁹. Nastavak *-i*, koji tu vidimo, istovjetan je nastavk *-i* koji se javlja u stlit. imenskim dativima kao *šuni* "psu" ili *dukteri* "kćeri". Taj se nastavak očito izvodi od ie. *-i, izvorno L. u imenskoj sklonidbi. Umjesto osnovâ *man-*, *tav-*, u dijalektima se javljaju i *mun-* i *tev-*. Žemaitsko je *mun-* sekundarno prema Stangovu mišljenju (1966: 252), nastalo fonetskom promjenom *-an-* > *-un-*. Osnova se *tev-* javlja u nekim sjeverozapadnim žemaitskim govorima. U dijalektima su posvjedočeni i dativi s dočelnim *-ie* i *-ei* kao *mánie/mānie*, *mānei*. Taj nastavak jamačno dolazi od ie. dativnoga *-ey (usp. stprus. *mennei*).

U stlit. i nekim suvremenim dijalektima u GDA. jd. postoje i nenaglašeni oblici *mi* i *ti* (također i skraćeni *-m*, *-t*). Mogu biti afiksi ili neovisne enklitike. Prema Rosinasu (1988: 160, 1995: 10), ti su se oblici rabili za GDA. Prema Stangu (1966: 253), ti su se oblici rabili samo za DA. Razlika je vjerojatno u tome što Stang nije smatrao javljanje dotičnih oblika u niječnim rečenicama dovoljno važnim da bi ih se smatralo i oblicima nenaglašenoga G. I doisa, svi su Rosinasovi primjeri (1995: 10) genitivne porabe *mi* i *ti* negativne rečenice, osim rečenice "pa mi gaylies"²⁸⁰.

Oblici su lokativa – *manyjè*, *tavjè*, i instrumentala – *manimì*, *tavimì* očito sekundarni, nastali pod utjecajem *i*-osnovâ (usp. i dijalektalne oblike na *-ies* u G.). U govornom se litavskom L. i I. skraćuju u *manj(j)* i *manim̃*.

Množina

§ 60 U množini su se također dogodile dalekosežne promjene. Ondje je izrazito jak bio utjecaj imenskih *u*-osnovâ. Razlog je tomu bilo analoško širenje *-ū- iz osnove N. 2. lica množine koje je poslije poistovječeno s *-u- iz *u*-osnovâ.

Oblici su N. mn. *mēs* i *jūs*. U dijalektima se javlja i *mēs̃*, što je ili analogija prema 2. licu ili pravilan odraz izvorne varijante *mēs̃²⁸¹. Naglasak je u *mēs* nastao pod utjecajem *jūs*,

²⁷⁷ Usp. lit. posvojne oblike *màno*, *tàvo* – G. se ne rabi u toj funkciji.

²⁷⁸ To je doduše sekundarno u slav.

²⁷⁹ Stang 1966: 168.

²⁸⁰ Za građu i primjere stlit. *mi*, *ti* v. Hermann 1926: 15–88.

²⁸¹ Usp. i analoški utjecaj 2. lica u množinskim kosim padežima.

a cirkumfleks je u potonjem obliku također po svoj prilici sekundaran – izvorni je akut posvjedočen ne samo u latv. *jūs* i stprus. *ioūs*, nego i u lit. G. mn. *jūsų*. Cirkumfleks je u lit. *jūs* nastao metatonijom, a oblik je bez nje posvjedočen u dijalektima²⁸². U standardnom lit. akut ne može biti u zadnjem (ili jedinom) slogu u riječi. Još je jedan razlog za promjenu moglo biti i oponašanje obrasca *u*-osnovâ, usp. N. mn. *sūnūs* s *-ūs* i A. mn. *sūnus* s *-us*. Jednako tako i *jūs* : *jūs*.

G. je mn. *mūsų*, *jūsų*, s dugim *-ū-* izvorno iz N. mn. 2. lica. To se *-ū-* proširilo i u kose padeže 1. lica.

U D. je i I. mn. *-u-* kratko, što je jamačno posljedicom analogije prema *u*-osnovama. Dugo je *-ū-*, izvorno dijelom osnove, krivo protumačeno kao dio nastavka te je prema tome skraćeno da bi bilo jednako kratkomu *-u-* u nastavcima *u*-osnovâ. Nastavci su uobičajeni množinski: *-ms* i *-mis*. Teoretski bi se D. *mūms*, *jūms* mogli izvoditi i iz staroga **mūms* < **mūmus*, a ne samo od **mūm(a)s*, no I. *mumīs*, *jumīs* potvrđuju kratko *-u-*, koje se onda mora pretpostaviti i za D.²⁸³

U A. su mn. *mūs* i *jūs*. Ti se oblici slažu s latv. *mūs* i *jūs*, a nastali su djelovanjem Leskienova zakona. Praoblici su im bili **mūns*, **yūns*, pri čem je prvi oblik nastao analogijom prema drugom iako se obično objašnjavaju i utjecajem *u*-osnova. Može ih se objasniti i umetanje akuzativnoga **-n-* u izvorni (nominativni) oblik **yūs*. Taj je novi oblik, **yū-n-s*, zamijenio stari akuzativ, posvjedočen u stprus. *wans* i stsl. *vy*. Dij. N. *mēs* i *jūs* ukazuju na to da treba rekonstruirati praoblake **mūns*, **yūns* u A. Nazalni je samoglas u N. očito nastao analogijom prema starom A.²⁸⁴. Staro je **jūs* potvrđeno i oblikom *iunspi* iz litavskoga teksta iz 1711. godine²⁸⁵. Treba napomenuti i da se oblici *mūs*, *jūs* mogu izvesti izravno iz **m/nōns*, **wōns*, kao i stprus. *mans*, *wans* i stsl. *ny*, *vy*. No to nije možda najbolje rješenje s obzirom na to da je **-ū-*, izvorno iz N. mn. 2. lica, inače poopćeno u svim kosim padežima u istočnobaltijskom.

Za razliku od drugih kosih padeža (GDAI. mn.) koji imaju uobičajene množinske nastavke, L. mn. u standardnom lit. ima analoški nastavak preuzet iz L. jd. *i*-osnova. To je jamačno tako zbog utjecaja jedninskih oblika *manyjè*, *tavyjè*²⁸⁶. U dijalektima su dobro posvjedočeni i oblici s uobičajenim množinskim lokativnim nastavcima *-mūsuošè*, *jūsuošè* (s nastavkom *o-* i *u*-osnovâ), *mumysè*, *jumysè* (s nastavkom *i*-osnovâ).

U stlit. su posvjedočeni N. mn. *juos* i G. mn. *juosų*. Stang (1966: 256) navodi i oblik *mousu* (zajedno s *junsu*) iz 17. st., pri čem je *mousu* vjerojatno omaška u Stangovoj knjizi i

---

²⁸² V. npr. Otrębsky 1958: 239. U žemaitiskim govorima koji čuvaju izvornu uzlaznu intonaciju akuta, oblik *jūs* također ima izvorni uzlazni naglasak.

²⁸³ Endzelīns 1923: 379.

²⁸⁴ Stang 1966: 255.

²⁸⁵ Arumaa 1933: 22.

²⁸⁶ *I*-osnove su izvršile velik utjecaj na jedninske oblike, dočim su tu ulogu u množini imale *u*-osnove.

stoji umjesto *muosu*²⁸⁷. Stang objašnjava to *-uo-* kao ostatak starih osnova **nō-/wō-*, posvjedočenih u stsl. *na-*, *va-*. Ako su ti oblici pouzdani, to bi značilo da je poopćenje **-ū-* u množini bila promjena koja se dogodila nakon raspada praistočnobaltijskoga (v. § 67).

Dvojina

§ 61 Standardni su lit. (aukštaitiski) dvojinjski oblici svi mlađega porijekla, nastali aglutinacijom osnova *mu-*, *ju-* i broja "dva". 1. se lice dakako, kao i obično, ùglēdā na 2. lice što se tiče samoglasa *-u-* u osnovi, a početno je *m-* iz množinskoga *mēs*²⁸⁸. Izvorno je **we-* (usp. stsl. *vě*) posvjedočeno u dijalektima, u žemaitiskom: *vėdŕ*, a također i u stlit.²⁸⁹. Oblik je *jùdu* dvoznačan, može se izvesti iz praobljka **yù-du*, ili **yu-dù* sa sekundarnim povlačenjem naglasaka, ili iz **yũ* > **yù* > **yù-du* s kraćenjem po Leskienovu zakonu. Leskienov bi zakon tu dakako djelovao prije dodavanja *-du*. Isto vrijedi i za *vėdŕ*, kako se čini. Oblik se *vėdŕ* izvodi od starijega *vėdu*, gdje se je kratki naglasak mogao razviti na iste načine kao i u *jùdu*.

U stlit. su posvjedočeni DI. dvojine *mùma*, *jùma*²⁹⁰ (u dij. i *mùmu*, *jùmu*). Ti se oblici vjerojatno trebaju izvoditi iz **mumō*, **yumō* (usp. stsl. *nama*, *vama*). Rosinas (1995: 30) spominje i dij. *mumì*, *jumì* kao arhaične instrumentale dvojine, koji bi se izvodili iz **mumī*, **yumī*. Ti su oblici zacijelo istočnobalt. (ili litavska) inovacija jer su D. i I. dvojine jednaki u stsl. i vedskom.

Često je citiran dij. A. *nuodu*²⁹¹ kao arhaičan oblik koji je jedini ostatak staroga dvojinjskoga **nō*, posvjedočena primjerice u stsl. *na*. U lit. je oblik *nuodu* posvjedočen samo u knjizi usmenenoga pjesništva *Lietuvių tauta III* (1920–1922: 417). No osim ondje, taj se oblik nigdje drugdje ne javlja. Sabaliuskas (1976) je provjerio rukopis dotične pjesme gdje je taj oblik zabilježen i ustanovio da oblik *nuodu* zapravo uopće ne postoji. U rukopisu stoji uobičajen lit. oblik *mudu*, a tobožnji je stari dvojinjski oblik *nuodu* obična tiskarska pogreška nastala krivim unošenjem dotičnoga oblika u pripremi za tisak. Tako da stvarnih ostataka stare dvojine **nō* u lit. ipak nema²⁹².

---

²⁸⁷ No ta omaška, ako je doista omaška, nije zabilježena u ispravicima i dopunama dotične knjige (1975).

²⁸⁸ Usp. jednak razvoj u stčeš. i kašupskom/slovjinskom u dvojini, v. § 40, § 43, § 44.

²⁸⁹ V. Rosinas 1995: 21 za oblike *vedu* i *muddu* u istom tekstu.

²⁹⁰ Vaillant 1958: 455f.

²⁹¹ Otrębsky 1956: 139, Stang 1966: 257, Zinkevičius 1966: 306 itd.

²⁹² Nažalost, dotični se nepostojeći oblik i dalje može naći u priručnicima, npr. u Fortson 2004: 127.

Latvijski

§ 62 Pretrpjeviši dosta promjena, latvijski je morfološki puno inovativniji od lit. Mnoge su promjene slične litavskima. Neke se od njih mogu pripisati praistočnobalt. razdoblju, a kod nekih je jednostavno riječ o usporednim neovisnim inovacijama²⁹³. Nije uvijek jednostavno razdvojiti jedne od drugih.

Jednina

U N. su jd. oblici *es* i *tu*. U dij. se javlja i oblik *ęs*. Visokolatv. *as* se također izvodi iz toga. To *a-*, dakle, nema nikakve veze s *a-* u lit. *ąš* ili sprus. *as*.

U kosim padežima latv., kao i lit., ima poopćenu osnovu *man-*. Za razliku od lit., u 2. licu ima poopćenu osnovu *tev-*, a ne *tav-*. U dijalektima se, međutim, javlja i *tav-*. U visokolatv. se umjesto *man-* javlja osnova *mun-*. U nekim dijalektima se ta osnova javlja u svim kosim padežima, a u nekima samo u D. (usp. stsl. *тънѣ*). Osnova se *mun-* također javlja i u posvojnoj zamjenici *muns* u svim visokolatv. govorima, čak i u onima koji imaju *man* (a ne *mun*) u D.²⁹⁴ Za razliku od žemaitškoga *mun-* (v. § 59), latv. se osnova *mun-* ne može objasniti kao sekundarna.

Standardni latv. G. *manis*²⁹⁵ se može usporediti i s lit. *manęs* i s lit. dij. *manięs*. Oba bi nastavka dala isti rezultat u latv. Kako je oblik *manęs* puno češći u lit., vjerojatnije je da je latv. *manis* također nastalo iz takva lika²⁹⁶. Latv. dij. *man*, *tev* se izvodi iz istoga izvora kao i lit. dij. *manė* u G. Latv. dij. *manes*, *teves* postaje analogijom prema *ė*-osnovama.

D. *man*, *tev* (dij. i *tav*) se izvode od starijega *mani, *tevi, kao lit. (v. § 59).

Za A. je *mani*, *tevi* moguće više praoblika – **manėn*²⁹⁷ ili *manin, analogijom prema *i*-osnovama²⁹⁸. Prva se mogućnost čini vjerojatnijom.

I. se jd. stopio s A. u latv. U dij. se javljaju i oblici *manim*, *tevim*, s izvornim nastavkom *i*-osnovâ, kao u lit. *manimì*, *tavimì*.

L. *manĩ*, *tevi* također ima izvorni nastavak *i*-osnovâ i može se usporediti s lit. *manyjė*, *tavyjė*. Oblici se *manė*, *teve*, koji odgovaraju lit. dij. *manė*, *tavė*, javljaju u nekim dijalektima.

Množina

---

²⁹³ Za pregled latv. dijalektalnih sustava os. zamj. v. Rosinas 1995: 32–33.

²⁹⁴ Endzelīns 1923: 375.

²⁹⁵ Isto, dakako, stoji i za *tavis*.

²⁹⁶ Endzelīns 1923: 373.

²⁹⁷ Kao u lit. dij. *manė* istoga porijekla, v. § 59.

²⁹⁸ *i*-osnove su, kao i u lit., jako utjecale na sklonidbu os. zamj. u jednini.

§ 63 Razvoj je množinskih oblika bio gotovo jednak litavskom. U N. je posvjedočen stari akut – *mēs, jūs* (dij. i *mēs*). Duljina je prvoga oblika ili nastala analogijom prema drugom obliku, ili je odraz staroga *mēs, što se može usporediti s lit. dij. *mēs*. Kratka je inačica posvjedočena u latv. dijalektima – *mes, mēs* (> *mas*). Ti oblici odgovaraju lit. *mēs*.

G. mn. *mūsu, jūsu* također odgovaraju lit. oblicima. Ti su oblici posvjedočeni sa svim trima mogućim naglascima – *mūsu/jūsu, mūsu/jūsu* i *mūsu/jūsu*. Prva je navedena mogućnost i najstarija. Druga je varijanta nastala širenjem pomičnosti naglasaka u istočnobalt. (usp. i lit. dij. *mūsuošē*) i zacijelo je sekundarna (v. § 81). Treća je varijanta nastala analogijom prema D. mn. *mūms/jūms*²⁹⁹.

D. *mums/jums* nastaje ili od staroga D. ili od staroga I.³⁰⁰ I opet su posvjedočene sve tri naglasne mogućnosti. Oblici *mūms, jūms* imaju kratko *-u-* analogijom prema *u-*osnovama. Oblici se *mūms/jūms* izvode ili iz staroga **mūms, *yūms*, ili su nastali pod utjecaj N. i G. s ³⁰¹.

A. se izvodi jednako kao u lit. (v. § 59), s očuvanim starim akutom. Dij. *mūs/jūs* ima naglasak analogijom prema drugim padežima. Oblici su *mūs, jūs* nastali analogijom prema D.

L. *mūsuošs, jūsuošs* odgovaraju L. dij. *mūsuošē, jūsuošē*. Usp. i latv. dij. *mumīšs*, što odgovara lit. dij. *mumysē*, s nastavkom preuzetim iz *i*-osnovâ.

Dvojina

Dvojina je, dakako, nesala u latv. Dijalektalni su oblici *mūduj, jūduj* iz Rucave nastali pod litavskim utjecajem.

---

²⁹⁹ Endzelīns 1923: 379.

³⁰⁰ U latv. nema posebna oblika za instrumental.

³⁰¹ Endzelīns, *ibid.*

Staropruski

§ 64 Staropruski je sustav os. zamj. puno konzervativniji od istočnobalt. Stprus. primjerice čuva supletivni obrazac množinske sklonidbe koji je u potpunosti nestao u istočnobalt. Jedini je problem sa stprus. što je njegovo pisanje prilično nedosljedno i što je točan fonetski ostvaraj mnogih oblika sporan.

Jednina

Stprus. je *as* posvjedočeno 46 puta, a oblik *es* dvaput (u *Drugom katekizmu*)³⁰². To na prvi pogled nalikuje situaciji u stlit. gdje je posvjedočeno i *aš* i *eš*. Kortlandt (2000) tvrdi da staro *e- uvijek i bez iznimke daje *a-* u stprus., te da je oblik *as* jedini pravi stprus. oblik za zamjenicu "ja". Tvrdi da je kod oblika *es* riječ o "sekundarnom prelasku u prednji glas" i da taj oblik nema nikakve veze s izvornim *es. Prema toj teoriji to izvorno *es pravilno daje *as* u stprus. No Kortlandt nikako ne objašnjava taj svoj "sekundarni prelazak u prednji glas" pa je njegov prijedlog posve *ad hoc*. Posve je moguće da staro *e- u stprus. doista daje *a-*³⁰³, no ne možemo stprus. oblik *es* jednostavno proglasiti sekundarnim i zanemariti ga. Ne bi uopće bilo nemoguće da je to doista ostatak starijega oblika s početnim *e-*. Po mojem je mišljenju to čak i veoma vjerojatno.

U N. se 2. lica javljaju sljedeće varijante: *tu* (često), *tou* (često), *toū* (6x), *tū* (jednom)³⁰⁴. Dug samoglas odgovara slav. *ty*, a ne istočnobalt. *tu. Pisanje *toū* s duljinom na drugom dijelu dvoglasa ukazuju na stari akut. Kratko *tu*, koje se također često javlja u tekstovima, vjerojatno predstavlja kratku varijantu te zamjenice koja odgovara istočnobalt. oblicima³⁰⁵. Pisanje je <ū> i <oū> posljedica razvoja diftongizacije u stprus.³⁰⁶ Stariji je izgovor bio [ū], a mlađi [oū]. Isto se može vidjeti i u množinskim osnovama os. zamj. (v. § 65)³⁰⁷.

U G. se javljaju oblici *maisei* i *twaise*, izvorno očito G. posvojnih zamjenica³⁰⁸. Palmaitis (1976) ih pokušava objasniti na kompliciran, ali moguć način. Prema njemu, nenaglašeno je *mey (u GD.) analogijom dobilo genitivno *-*s*³⁰⁹. To je *meys preoblikovano u *meyse analogijom prema pokaznom *stese*. To se *meyse zatim stopilo s izvornim *mey (koje je još bilo u porabi) te je tako došlo do novoga oblika *meysey. Taj je oblik pak zatim lako mogao biti pomiješan s izvornim G. *maisei* kod posvojne zamjenice.

---

³⁰² Stang 1966: 247. Za posvjedočenost stprus. os. zamj. v. Топопов.

³⁰³ Bar u većini slučajeva, v. i ostale primjere u Kortlandt 2000.

³⁰⁴ Stang, *ibid.* Oblik je još zapisan i kao: *tau*, *du*, *thou*, *thu*, *thuo*, *ton* (očito omaška) (Schmalstieg 1974: 138).

³⁰⁵ Sudeći prema ie. srodnim oblicima (v. § 90), Schmalstiegovo (1974: 139) je mišljenje da su kratki oblici u istočnobalt. "in all probability a later development" neosnovano.

³⁰⁶ Da <oū> nije bilo stvarni dvoglas, bilo bi jako teško objasniti zašto bi njemački pisari pisali stprus. /ū/ s uzlaznim naglaskom kao <oū> s duljinom na drugom slovu. To se čini nemogućim pa je, prema svemu sudeći, diftonški izgovor jamačno bio realan.

³⁰⁷ Za raspravu o diftongizaciji u stprus. v. npr. Kortlandt 2001.

³⁰⁸ Usp. i lat. G. *meī*, izvorno također G. posvojne zamjenice.

³⁰⁹ Usp. stlat. *mīs* < *mey-s.

U D. se javljaju oblici *mennei* (9x) i *tebbei* (često), te *tebbe* (4x) (usp. i *sebbei* posvjedočeno 3x)³¹⁰. Isti se nastavak *-ey javlja i u lit. dij. (v. § 59).

U A. su jd. posvjedočeni arhaični oblici *mien* i *tien* (usp. stsl. *mę*, *tę*). Nije jasno kako točno treba čitati dotične oblike, kao što je to uobičajeno u stprus. Stang (1966: 248) primjerice tumači to kao [m̥ien], a Schmalstieg (1971: 137, 1974: 137–139) misli da je to bilo ili [men] ili [min]. Osim *tien*, *sien* (povratna zamjenica), posvjedočene su i naslonjenice – *tin* (1x) i –*sin* (9x), –*si* (4x).

U I. je oblik *māim* posvjedočen 2x, a *maim* 1x. Te oblike nije lako objasniti. Berneker (1896: 209) ih i Trautmann (1910: 269) izvode iz osnove posvojnih zamjenica, kao i G., što nije nemoguće³¹¹. Stang (1966: 249) razmatra mogućnost izvođenja toga oblika iz klitike *moy i instrumentalnoga *-mī. Schmalstieg (1974: 138) neuvjerljivo pokušava protumačiti oblik *māim* kao /manim/, što bi u tom slučaju odgovaralo lit. *manimì*. Najveća je mana toga prijedloga to što bi taj oblik u I. trebao dakle imati osnovu *man-* (kao u istočnobalt.) iako stprus. ima samo *men-* u D. Oblik je *māim* jednom posvjedočen i kao D., što je zacijelo posljedicom ropskoga prijevoda s njemačkoga (usp. njemački D. *mir* i svezu *mit mir*)³¹².

Množina

§ 65 U N. mn. su oblici *mes* i *ioūs*. Prvi oblik odgovara lit. *mēs* (samoglas je kratak), a drugi, kao i latv. *jūs*, ukazuje na akut. Oblik je *mas* također jedanput posvjedočen u stprus. Schmalstieg (1976: 195) veli da je to ili "a scribal error or an indication of the very open pronunciation". Što god bilo, niti mi to možemo znati, niti je to zapravo jako važno.

U G. su mn. posvjedočene sljedeće varijante: *nuson*, *nusun*, *nusan*, *nusen*, *noūson*, *noūson*, *noūsan*, *noūsen*, *nouson*. U 2. su licu posvjedočeni oblici: *ioūsan*, *iouson*, *iousan*³¹³. Pisanje <oū> opet upućuje na akut. I stariji monofonški i mlađi diftonški izgovor su ovdje zabilježeni, kao i u N. jd. 2. lica. I ovdje je dakako *ū izvorno³¹⁴. Izgovor je nastavka G. mn. također sporan, kao i to treba li ga izvoditi iz starijega *-ōn (kao nastavak u istočnobalt.) ili iz *-on (kao nastavak u slav.).

U D. je mn. također posvjedočeno puno varijanata³¹⁵: *nūmas*, *noūmas*, *noūmans*, *noūmons*, *noumans*, *naūmans*. U 2. licu: *ioūmas*, *ioūmans*, *ioūmans*, *iousmas*, *iousmus*. Za variranje jednoglasâ i dvoglasâ u osnovi v. § 64. Vokalizam je u D. mn., kao i u G. mn., nastao anaogijom prema N. mn. *ioūs*. Novi je vokalizam prvo poopćen u 2. licu, a zatim a analogijom i u 1. licu. Što se nastavka tiče, javlja se i sekundarno –*mans* i izvorno –*mas*. Taj je drugi nastavak očuvan samo u os. zamj.³¹⁶

³¹⁰ Prema spornoj Kortlandtovoj teoriji (1974), dvostruki suglasi ukazuju na naglasak na slogu poslije njih.

³¹¹ Iako Schmalstieg odbija tu mogućnost (1974: 138).

³¹² Endzelīns 1944: 132.

³¹³ Schmalstieg 1974: 138–139.

³¹⁴ Usp. isti neovisan razvoj u istočnobalt.

³¹⁵ Schmalstieg, *ibid.*

³¹⁶ Za raspravu o D. mn. u bsl. v. Olander 2005.

U A. su mn. oblici *mans* i *wans*. Drugi oblik odgovara stsl. *vy*³¹⁷, a prvi ima početno *m-* analogijom prema N.³¹⁸. Endzelinsov (1944: 134) bi prijedlog da je oblik *mans* nastao disimilacijom od staroga *nans (usp. stsl. *ny*) mogao biti točan, u smislu da je slijed *n-n* u tom obliku lako mogao biti čimbenik u analoškoj promjeni *n-* u *m-*.

---

³¹⁷ Usp. supletivnost stprus. *ioūs* : *wans* čega nema u istočnobalt.

³¹⁸ Supletivnost je očuvana u stsl. *my* : *ny*.

Rekonstrukcija osobnih zamjenica u istočnobaltijskom

§ 66 Ovdje ćemo pokušati rekonstruirati praistočnobalt. sustav os. zamj., tj. sustav iz kojega su se razvili lit. i latv. sustav. Prvo ćemo raspraviti neke problematične slučajeve, a na kraju ćemo dati i provizornu rekonstrukciju.

U slučaju N. jd. 1. lica nema sumnje da se treba rekonstruirati oblik *eš. Litavsko je kolebanje između *e-* i *a-* (pravilo Rozwadowskoga) sekundarne naravi. Za razliku od slav. dočelnoga *-zъ*, i istočnobalt. i zapadnobalt. pokazuju varijantu sa *-ś u kojoj je poopćena bezvučna varijanta iz sandhija³¹⁹. Usp. također i lit. *iš* sa slav. *iz* < *jъz za takvu promjenu. Poopćenje bezvučne varijante iz sandhija također objašnjava i kratak samoglas u istočnom i zapadnom baltijskom – da je izvorni zvučni suglas bio očuvan, očekivali bismo djelovanje Winterova zakona, kao u slav. Stang (1966: 247) misli da se otpadanje dočelnoga *-an može objasniti "posebnim psihološkim položajem" ove riječi, no to je nepotrebna pretpostavka. Najlakše je pretpostaviti da toga *-an jednostavno nikad nije ni bilo³²⁰.

Lit. se klitike *mi*, *ti* obično izvode od starijih *mie, *tie, a one od još ranijih *mey, *tey (Otrębsky 1956: 137, Zinkevičius 1980: 50)³²¹, usp. OCS *mi*, *ti*. No Rosinas (1995: 12) uspoređuje lit. oblike s hetitskim *mi*, *tβ*³²². Kako već moramo rekonstruirati *mey, *tey za slav. (što Rosinas ne niječe), te kako se pretpostavljeni *mi, *ti ne javljaju nigdje drugdje osim možda u hetitskom, što je također vrlo upitno, taj prijedlog ne izgleda vjerojatnim³²³. U 16. je st. u porabi pretezala dativna, no u 17. je st. češća akuzativna funkcija što prema Stangu (1966: 253) dokazuje izvornu dativnu funkciju (za razliku od Rosinasa). Hermann (1926: 82) iznosi pretpostavku da su *-m(i)*, *-t(i)* mogli imati i još jedan izvor – stare nenaglašene A. *me, *te. To bi vjerojatno moglo objasniti i brojne stlit. primjere *-se* umjesto *-si*. No i to ostaje vrlo sporno premda ne nemoguće.

Najteži je problem u rekonstrukciji istočnobalt.³²⁴ sustava os. zamj. prijevoj (ili nazoviprijevoj) u jednini. Kada je riječ o promjenama samoglasa u osnovi os. zamj., jasno je da nije riječ o "pravilnim" prijevojnima alternacijama. Razni su "prijevojni stupnjevi" osnove uglavnom nastali glasovnim zakonima i analogijom, a ne zbog praie. ili bsl. prijevojnih promjena. Ovdje ćemo pokušati rekonstruirati istočnobalt. sustav (ili bar jedan od sustavâ koji se mogu rekonstruirati). Veći je dio rasprave ipak ostavljen za bsl. dio (v. § 71, § 73–76). U istočnobalt. se u 1. licu javljaju osnove *man-* i *mun-*. Osnova je *mun-* posvjedoena u nekim latv. dijalektima³²⁵. Osnova se *mun-* u nekim govorima javlja u svim kosim padežima, a u drugima samo u dativu. Kako treba objasniti dijalektalne obrasce poopćenih osnova

³¹⁹ V. npr. Endzelīns 1971: 186.

³²⁰ Tako i Schmalstieg 1976: 195.

³²¹ Promjena se *-ey > *-ie > -i inače očekuje pod akutom, no ovdje se čini posljedicom nenaglašenosti tih oblika (Stang 1966: 254).

³²² V. npr. Иванов 1965: 230.

³²³ To bi tražilo rekonstrukciju ne samo ie. *moy i *mey (v. § 99) nego i *mi.

³²⁴ I bsl. općenito.

³²⁵ It also occurs in some Lithuanian dialects, but it is irrelevant there, see § 59.

man- i *mun-* u svim kosim padežima, to je najlakše učiniti pretpostavimo li da se osnova *mun-* isprva javljala samo u D. (a da je *man-* bila osnova drugih padeža). Čini se da takvu pretpostavku potvrđuju i izvanji dokazi poput stsl. *mъně*.

U 2. se licu javljaju osnove *tav-* i *tev-*³²⁶. To je najlakše objasniti time da je izvorno *tev-* bilo u D., a *tav-* u drugim padežima pa da su kasniji dijalekti poopćili jednu ili drugu osnovu. Razloge za rekonstrukciju *tev-* u D. treba tražiti izvan istočnobalt. S obzirom na to da znamo iz drugih jezika (stprus. *tebbeī*, stsl. *tebě*) da je izvorna osnova u D. bila *teb-*, osnova se *tev-* u D. može objasniti na sljedeći način: osnova je **tew-* pravilno u bsl. promijenjena u **taw-* ispred samoglasa, ali je ostala nepromijenjena u **teb-*. Poslije je to **teb-* analogijom promijenjeno u *tev-* u istočnobalt. Dakako, tu bi se moglo u za istočnobalt. rekonstruirati i **teb-*, no kako nema konkretnih dokaza za osnovu **teb-* u istočnobalt., metodološki je ispravnije pretpostaviti da je već tada to bilo **tev-*. Dakako, treba pretpostaviti da u to vrijeme promjena **ewV > *awV* više nije bila djelotvorna. Treba također pretpostaviti i to da je promjena **ewV > *awV* bila neuvjetovana, tj. da je djelovala i ispred prednjih i ispred stražnjih samoglasa. Neki lingvisti vjeruju da se ta promjena odvila samo ispred stražnjih samoglasa³²⁷. Takva formulacija jako otežava objašnjavanje istočnobalt. oblikâ. Ta je glasovna promjena veoma važna u rekonstrukciji osobnih zamjenica te ćemo o njoj raspravljati u bsl. dijelu (v. § 71). Također treba istaći da je i pitanje istočnobalt. osnovâ 1. i 2. lica jednine povezano s problemom posvojnih zamjenica. U lit. je posvojna zamjenica *tāvas*, a u latv. postoje *mans* i *muns*, *tavs* i *tavs*. Vidi više u § 76.

§ 67 Kao što vidjesmo, i 1. i 2. lice množine imaju mlađe **-ū-* u osnovi³²⁸. Nije sigurno je li ova promjena bila provedena već u praistočnobalt. Ovdje ćemo pretpostaviti da jest. Iako takva analoška promjena zapravo uopće nije problematična, Rosinas (1995: 29) iznosi mogući razlog za nju. On povezuje analoško uvođenje osnove **yū-* u kose padeže s pravilnom glasovnom promjenom **wō- > *ō-* u istočnobalt.³²⁹ Staro je **wō-* u kosim padežima 2. lica mn. (usp. stsl. *vasъ*, *vamъ*) pravilno promijenjeno u **ō-*. To je **ō-* u kosim padežima izgledalo čudno pa je uneseno **y-* iz nominativa **yūs*. Zatim se to novo **yō-* promijenila dalje u **yū-* i tako se u osnovi u potpunosti izjednačilo s N. Uskoro je istim putem krenulo i 1. lice i staro je **nō-* zamijenjeno s **nū-*, a zatim i s **mū-*³³⁰. Takav scenarij izgleda uvjerljivo.

Provizorna rekonstrukcija istočnobaltijskoga sustava osobnih zamjenica:

1. lice jednine	2. lice jednine
N. <i>*èś</i>	<i>*tù</i>
G. <i>*màne</i> , <i>*mey</i>	<i>*tàwe</i> , <i>*tey</i>
D. <i>*mùni</i> , <i>*mey</i>	<i>*tèwi</i> , <i>*tey</i>
A. <i>*mēn</i> , <i>*mey</i>	<i>*tén</i> , <i>*tey</i>

³²⁶ Moguća je lit. osnova *tuv-* jako upitna, v. § 59.

³²⁷ Npr. Stang 1966: 32–33.

³²⁸ Te dakako i mlađe početno **y-* i **m-* također iz N.

³²⁹ V. npr. Mažiulis 1970b za tu promjenu.

³³⁰ Dakako, moglo je i odmah biti zamijenjeno s **mū-*.

1. lice množine

n. *mès/més
 g. *mūsōn
 d. *mūmas
 a. *mūns
 i. *mūmīs

2. lice množine

*yūs
 *yūsōn
 *yūmas
 *yūns
 *yūmīs

1. lice dvojine

N. *wè/wě
 D. *mūmō
 I. *mūmō/mūmī

2. lice dvojine

*yù/yǔ
 *yūmō
 *yūmō/yūmī

Potrebno je dati nekoliko komentara što se tiče rekonstrukcije. U G. i A. rekonstruirani su oblici *mane i *mēn. Moguće je da je već u praistočnobalt. bio oblik kao *manēn(s)³³¹, ali ovdje, zbog raznih posvjedočenih G. i A. u istočnobalt., ipak rekonstruiramo starije oblike tih padeža.

Kako osnova *men-* nije posvjedočena u istočnobalt., rekonstruiramo *man- u G. Osnova se *mun- u D. rekonstruira na osnovi dij. latv. građe (v. § 62) i na osnovi podudarnosti sa slav. *mъně.

Naglasak izvornoga G. *mane nije siguran. Lit. građa upućuje na naglasak na prvom slogu u G. i D. (v. § 59). Dakle *màne itd., što se slaže sa slav. *mène i ved. *máma*.

Akut je u oblicima *mēn, *tēn također ponešto spekulativan, ali se njime može objasniti dočetni naglasak suvremenoga lit. *manė, tavė* (usp. rus. *мeнѧ*)³³².

Nastavak je *-i u D. posvjedočen u dij. i stlit. Uzimamo taj nastavak za najstariji jer se čini da je taj nastavak bio najstariji i u praie. (v. § 101). Nastavak bi *-ey (kao u stprus. *mennei*) lako mogao biti sekundaran, no mogao je postojati u praistočnobalt. ili čak bsl. To je nemoguće utvrditi. L. je isprva vjerojatno bio identičan D., a suvremeni su oblici mlađega postanja.

Nećemo rekonstruirati praoblik *manimī za I. iako je moguće da je već tada postojao.

Što se tiče nenaglasnicâ, rekonstruiramo samo *mey, *tey (koji su potvrđeni i izvanjim dokazima). Oblici *mi, *ti nisu uvjerljivi, a dokazi su o postojanju *me, *te nesigurni (v. § 66).

³³¹ Usp. Rosinas (1995: 34), koji rekonstruira *mene/ē, *menes, *menen(s) i *menā (za suvremenu posvojnu zamjenicu *māno*) za G. i *mene, *menen za A. Osnova je *men- tu temeljena na izvanbaltijskim podacima dakako.

³³² Stang (1966: 249) smatra naglasak oblikâ *mēn, *tēn nepoznatim.

U množini rekonstruiramo i kratko *mès i dugo *més. Moguće je i da je drugi oblik nastao sekundarno pod utjecajem oblika *yūs.

Osnove se *mǔ- i *yǔ- rekonstruiraju u cijeloj paradigmi iako je moguće da proces poopćenja nije još bio završio u doba praistočnobalt.³³³ Da bismo rekonstruirali stariju fazu ovih osnova, trebalo bi pogledati izvanbaltijsku građu, a to ćemo ovdje nastojati izbjeći ako je moguće³³⁴. Za nastavak G. mn. v. § 70.

U svim je kosim množinskim padežima rekonstruiran akut na osnovi. Takav je naglasak jamačno postao analogijom prema N., tj. preuzet je s nominativnom osnovom³³⁵. Pomičan je naglasak u modernim idiomima zacijelo sekundaran.

U dvojini se mogu rekonstruirati samo tri padeža. U slučaju je *yù/yǔ građa dvosmislena i oba se praoblika mogu rekonstruirati. Također je moguće i da su oba oblika zajedno postojala.

D. i I. dv. se rekonstruiraju na osnovi dij. lit. građe, pri čem je I. istočnobalt. (ako ne lit.) inovacija – usp. nastavak *-mī bez množinskoga *-s na kraju.

Osnove se kosih padeža *mǔ-/yǔ- rekonstruiraju i u dvojini, iako je moguće da je ondje doista bila riječ o oblicima *mu-/yu-, koji su odgovarali suvremenom *mùmu*, *mùma*, *mumi*, i koji bi odgovarali mogućemu kratkomu *yù. Ako je N. bio samo *yǔ, kosi su padeži svejedno mogli imati kratko *-u³³⁶.

---

³³³ Za moguće ostatke staroga *-ō- od bsl. *nō-/wō- u lit. v. Stang 1966: 256 i § 60.

³³⁴ To je jedan od općih problema pri rekonstrukciji. Oblici često posve nestanu iz jezika, a poslije se ne može nikako rekonstruirati ònō što je u potpunosti nestalo iz jezikâ potomaka (iako je taj oblik doista postojao jednom u sustavu). Da je istočnobalt. izolirana jezična porodica, najvjerojatnije ne bbo nikakve mogućnosti rekonstruirati išta drugo doli *mǔ- i *jǔ- u kosim množinskim padežima.

³³⁵ Iako je akut već i prije bio u svim kosim padežima u bsl., v. § 81.

³³⁶ Dugo se je *-ū- moglo uvesti i iz množine.

Rekonstrukcija osobnih zamjenica u zapadnobaltijskom

§ 68 Ovdje ćemo pokušati rekonstruirati zapadnobalt. tj. predstprus. sustav os. zamj. Na osnovi se stprus. građe (uz minimalnu porabu izvanjih dokaza) može rekonstruirati:

1. lice jednine

N. *eś

D. *meney

A. *mēn

2. lice jednine

*tű, *tu

*tebey

*tēn

1. lice množine

n. *mes

g. *nűso/ōn

d. *nűmas

a. *ma/ōns

2. lice množine

*yűs

*yűso/ōn

*yűmas

*wa/ōns

N. se *eś, s početnim *e-, rekonstruira na osnovi stprus. *es*. Ako je *e-* tu ipak sekundarno (prema Kortlandtu), treba rekonstruirati *a-. Dočeto se *-ś dakako rekonstruira na osnovi izvanjih podudarnosti.

U 2. licu osim dugoga akutirana *tű, treba rekonstruirati i kratko *tu. Neće biti da je svako stprus. <tu> zapravo /tű/, a ne /tu/.

Stari se G. ne može rekonstruirati na osnovi stprus. građe. Stprus. bi D. *mennei* (usp. stsl. *mьně*) mogao imati osnovu prema starom G. *mene, ali bi isto tako mogao preuzeti *-e-* analogijom prema *tebbei*.

Akcentuacija D. *meney i *tebey nije poznata. Upućuju li *-nn-* i *-bb-* doista na naglasak na slogu poslije toga (Kortlandt 1974), treba rekonstruirati *menèy, *tebèy. No kako Kortlandt pretpostavlja i progresivni pomak naglasaka u stprus.³³⁷, to bi značilo da stprus. /mennéi/ nije baš relevantno jer bi se moglo izvesti i iz starijega *menèy i iz starijega *mènèy.

Izgovor je stprus. *mien*, *tien* sporan, kako je već spomenuto. Iako Schmalstieg (1976: 195) veli da ne vidi zašto bi se na osnovi tih oblika rekonstruiralo *ē više nego za bilo koji odraz u baltijskom, rekonstrukcije se *mēn, *tēn čine najuvjerljivijima. Izvorno bi *men, *ten dalo **men, **ten, usp. *mes > *mes*.

I. nije rekonstruiran jer stprus. oblik *māim* očito nije arhaičan.

---

³³⁷ Hipoteza da geminate ukazuju na naglasak na sljedećem slogu i hipoteza o pomaku naglasaka na sljedeći slog trebale bi biti neovisnima, tj. ne bi trebale ovisiti jedna od drugoj prema Kortlandtu.

Analoško *nŭ- i *yŭ- se rekonstruiraju u GD. mn. U D. se mn. rekonstruira stariji nastavak *-mas, a u G. mn. nije moguće reći treba li rekonstruirati *-ōn (kao u istočnobalt.) ili *-on (kao u slav.), v. § 70. Isto stoji i za A. gdje se može rekonstruirati i *-ōns i *-ans. Strukturalna analiza ipak ukazuje na praoblake s *-ōns (v. § 79).

Širenje osnovâ s *-ŭ- u množinskim kosim padežima veže stprus. s istočnobaltijskim iako nije sigurno je li posrijedi zajednička izoglosa ili neovisna inovacija. Valja primijetiti da stprus. nije uveo novi oblik u A. te da u 1. licu nema *mŭ- nego *nŭ- za razliku od lit. i latv.

3. REKONSTRUKCIJA OSOBNIH ZAMJENICA U BALTOSLAVENSKOM

§ 69 Ovdje ćemo rekonstruirati bsl. sustav osobnih zamjenica na osnovi već rekonstruiranoga slav., istočnobalt. i zapadnobalt. sustava. Predložena se rekonstrukcija osniva uglavnom na unutarnjoj bsl. građi, uz upotrebu izvanbsl. podataka po potrebi. Ovdje ćemo govoriti i o promjenama koje su se dogodile od bsl. do slav., istočnobalt. i zapadnobalt. O promjenama će od ie. do bsl. biti riječi u ie. dijelu.

Još ćemo jednom pogledati rekonstruiran slav. (tj. predpraslav. sustav, rekonstruiran uz pomoć izvanslav., baltijske i ie. građe), istočnobalt. i zapadnobalt. sustav, nakon čega ćemo dati bsl. rekonstrukciju te raspraviti ključne probleme:

Slavenski

1. lice jednine

N. *ěž, *ěžàn
G. *mène
D. *munà/ây, *mey
A. *měn
L. *munà/ây
I. *munayān

2. lice jednine

*tŭ
*tèbe
*te/abà/ây, *tey
*měn
*te/abà/ây
*tabayān

1. lice množine

n. *mŭs
g. *nŏsan
d. *nŏmas, *nŏns
a. *nŏns
l. *nŏsu
i. *nŏmīs

2. lice množine

*wŭs
*wŏsan
*wŏmas, *wŏns
*wŏns
*wŏsu
*wŏmīs

1. lice dvojine

N. *wě
GL. *nŏyaw
DL. *nŏmō, *nō
A. *nŏ

2. lice dvojine

*wŭ
*wŏyaw
*wŏmō, *wō
*wŏ

Bilješke:

U DL. se jd. ne može znati predstavlja li slav. *-ě starije *-ay ili *-āy.

Izvorni naglasak I. jd. nije siguran (v. § 54, § 78).

Navode se oblici prije djelovanja Meilletova zakona.

Istočnobaltijski

1. lice jednine

N. *eś
G. *màne, *mey
D. *mùni, *mey
A. *mēn, *mey

2. lice jednine

*tù
*tàwe, *tey
*tèwi, *tey
*tēn, *tey

1. lice množine

n. *mès/mēs
g. *mūsōn
d. *mūmas
a. *mūns
i. *mūmīs

2. lice množine

*yūs
*yūsōn
*yūmas
*yūns
*yūmīs

1. lice dvojine

N. *wè/wē
D. *mūmō
I. *mūmō/mūmī

2. lice dvojine

*yù/yū
*yūmō
*yūmō/yūmī

Zapadnobaltijski

1. lice jednine

N. *eś
D. *meney
A. *mēn

2. lice jednine

*tū, *tu
*tebey
*tēn

1. lice množine

n. *mes
g. *núso/ōn
d. *númas
a. *ma/ōns

2. lice množine

*yūs
*yūso/ōn
*yūmas
*wa/ōns

Baltoslavenski

1. lice jednine

N. *éž, *èś, *ēžàn

G. *mène, *mey

D. *mùni, *mèni, *mey

A. *mėn, *mey (?)

L.

I. *menàyan (?)

1. lice množine

n. *mès, *mėś

g. *nóso/ōn, *nōns

d. *nómas, *nōns

a. *nóns, *nōns

l. *nósu

i. *nómīs

1. lice dvojine

N. *wė, *wè (?)

G. *nóyaw, *nō

D. *nómō, *nō

A. *nó, *nō

L. *nóyaw

I. *nómō

2. lice jednine

*tú, *tù

*tàwe, *tey

*tèbi, *tùbi, *tey

*tėn, *tey (?)

*tawày (?)

*tawàyān (?)

2. lice množine

*yús

*wóso/ōn, *wōns

*wómas, *wōns

*wóns, *wōns

*wósu

*wómīs

2. lice dvojine

*yú, *yù (?)

*wóyaw, *wō

*wómō, *wō

*wó, *wō

*wóyaw

*wómō

Opće bilješke o rekonstrukciji baltoslavenskih osobnih zamjenica

§ 70 U N. 1. lica jednine treba rekonstruirati tri oblika. Oblik je *ěs samo sandhi–varijanta primarnoga oblika *ěz ispred bezvučnih suglasa. Oblik je *ěs poopćen u dvjema baltijskim granama, dok su druga dva oblika posvjedočena u slav. Razlika se u duljini objašnjava Winterovim zakonom koji je djelovao ispred zvučnoga *z < *g, ali ne i ispred bezvučnoga *s < *k. U oblik je *ězàn Winterov zakon djelovao u zatvorenom slogu³³⁸, usp. ie. *egHóm (v. § 101).

Rekonstrukcija bi se triju oblika za "ja" – *ěz, *ěs i *ězàn – mogla komu učiniti neuvjerljivom. No oblici *ěz i *ěs nisu zapravo bili različiti oblici, kako rekosmo. Njihova je alternacija na početku bila automatska, a poslije jednostavno naslijeđena – oblik se *ěz javljao ispred zvučnih, a *ěs ispred bezvučnih suglasa. Moguće je i da je jedan od oblika (*ěz ili *ěs) bio poopćen u raznim dijalektima već u prabsl. Takva je alternacija, pogotovu ima li se u vidu i postojanje još jednoga oblika, *ězàn, zacijelo nestala prilično rano raznim poopćavanjima.

U N. su jd. 2. lica također postojala dva lika – *tú* and *tù. Prvi je oblik odražen u slav. i stprus., a drugi u istočnobalt. i vjerojatno u stprus.

Postojanje bsl. *yù je sporno s obzirom na to da lit. *jù-du* ukazuje ili na *yú ili na *yù. Oblik *yú potvrđuje slav. *vy* pa ga moramo rekonstruirati za bsl. Oblik je *yù također mogao postojati u bsl., ali se to ne može dokazati.

Naglasak je G. *mène i *tàwe rekonstruiran prema slav. *mène, *tèbe i ved. *máma*, *táva*. Čini se da lit. također ukazuje na početni naglasak (v. § 59), no kako izvorni oblik nije očuvan, to nije potpuno sigurno.

U D. lit. *mán*, *táu* ukazuje na početni naglasak, a slav. na naglasak na kraju. Slavenski je tu vjerojatno inovirao, što je možda povezano s inovativnim nastavkom. Točno porijeklo slav. dočelnoga naglasaka nije jasno. U slav. je nastavak *–*ě* naglašen u L. jd. n. p. *c ā*–osnovâ, a nenaglašen je u D. jd. n. p. *c ā*–osnovâ i u L. jd. n. p. *c o*–osnovâ. Nastavak *–*i* rekonstruiramo jer ie. građa ukazuje na to da je taj nastavak najstariji (v. § 101). Taj je neobičan dativni nastavak zamijenjen na mnoge načine, možda već u bsl. U istočnobalt. se javlja i nastavak *–*ey* (iz suglasničkih i *i*–osnovâ), a isti je nastavak posvjedočen i u stprus. Slav. se je nastavak *–*ě* često objašnjavao kao DL. *ā*–osnovâ³³⁹. No to bi također mogao biti i odraz ie. *–*oy*, L. *o*–osnovâ (v. § 72 za tu teoriju). Nastavak je *–*ě* u DL. jd. jamačno bio jedan od razloga što je instrumentalno *–*ojō* preuzeto u *ā*–osnove u slav. Kako je DL. jd.

³³⁸ Matasović 1995.

³³⁹ V. npr. Birnbaum & Schaeken 1997: 74.

osobnih zamjenica ionako već bio jednak $\bar{a}$ -osnovama³⁴⁰, to je bio razlog zašto je i nastavak I. *-o $\bar{y}$ također preuzet od zamjenicâ kada je za to nastupila potreba³⁴¹.

Slav. * $m\bar{e}$, * $t\bar{e}$, lti. *manè, tavè* i strus. *mien, tien* ukazuju na * $m\bar{e}n$.

U N. mn. 1. lica rekonstruiramo i * $m\bar{e}s$ i * $m\bar{e}š$. Potonji je oblik odražen vjerojatno u latv. *mēs* i lit. dij. *mėš*. Latv. bi se i dij. lit. oblici mogli objasniti i utjecajem oblika 2. lica mn. ili utjecajem glagolskoga nastavka *- $m\bar{e}s$ (kako god on nastao). Varijanta bi * $m\bar{e}š$, ako je stvarna, bila rezultat duljenja u jednosložicama³⁴².

G. je mn. imao dvije varijante: *-on and *- $\bar{o}n$ ³⁴³. Prva je odražena u slav., a druga u istočnobalt³⁴⁴. Jezici su očito poopćili istu inačicu kao u imenicama.

Nastavak je *-yaw u GL. preuzet od pokaznih zamjenica (usp. stsl. *toju*), gdje je *-y- bilo dio osnove³⁴⁵.

DALI. mn. i DI. dv. imaju iste nastavke kao i imenice. To je uglavnom posljedica bsl. inovacijâ. Nastavak je A. dv. u * $n\bar{o}$, * $w\bar{o}$ bio jednak nastavku A. dv. *o*-osnovâ u bsl. Oba nastavka potječu od ie. *-oh₁ (v. § 95).

---

³⁴⁰ Kako god taj DL. na *- $\bar{e}$ izvorno nastao.

³⁴¹ Stari je ie. nastavak za I. jd. $\bar{a}$ -osnovâ nestao zato što je bio jednak nastavku N. jd.: *- $\bar{a}$ (ie. N. jd. *-eh₂ i I. jd. *-eh₂eh₁ oba pravilno daju slav. *- $\bar{a}$). Litavcima, nasuprot tomu, izgleda nije smetalo što im i N. jd. i I. jd. završavaju na - $\bar{a}$.

³⁴² V. Stang 1966: 254.

³⁴³ Za bsl. ćemo odraz ie. *-n i *-m dosljedno pisati *-n.

³⁴⁴ Izvođenje lit. - $\bar{y}$ < ie. *- $\bar{o}m$ pretpostavlja da je ie. *-om pravilno dalo lit. - $\bar{a}$ in A. jd. *o*-osnovâ. Uzme li se da je taj A. nastao analogijom prema N. -*as*, lit. se- $\bar{y}$ može izvesti iz ie. *-om, kao i slav. -*z*. U tom bi se slučaju u G. mn. u bsl. moglo rekonstruirati samo *-on. No mi ćemo ovdje rekonstruirati i *-on i *- $\bar{o}n$ za G. mn.

³⁴⁵ Ie. je dvojinjski nastavak zapravo bio *-ow.

Promjena *ew > *ow u baltoslavenskom

§ 71 Prije rasprave o jedninskim osnovama bsl. os. zamj. potrebno je raspraviti problem promjene heterosilabičkoga *ew > *ow u bsl. Očito je da je pitanje je li promjena ie. *tewe > bsl. *tawe ili izostanak te promjene u bsl. od velike važnosti što se tiče razvoja osnovâ os. zamj.

Dva su osnovna pristupa. Jedan je da je promjena heterosilabičkoga *ew bila neuvjetovana³⁴⁶, a drugi je da se je ta promjena dogodila samo ispred stražnih samoglasa³⁴⁷. Relativna je kronologija te promjene također sporna, tj. sporno je je li to bila bsl. promjena ili neovisna inovacija u balt. i slav.³⁴⁸ Čini se da nema razloga sumnjati u to da se ta promjena dogodila u bsl. vrijeme³⁴⁹.

Mikkola (1913: 44) smatra da je promjena pravilna ispred svih samoglasa i objašnjava prividne iznimke sekundarnima. Tako su stsl. *devęť* i lit. *devyni* (umjesto **novęť i **navyni) oblikovane analoški prema *desęť* i *dęšimt*. To je prilično uvjerljivo, s obzirom na to da nam analogija ionako treba da se objasni početno *d-*. Mikkola objašnjava izostanak promjene u stsl. *nevęsta* i *nevodъ* time što su to složenice, što objašnjava nemijenjanje početnoga *ne-*. To je objašnjenje također zadovoljavajuće. Čak i ako dotične riječi nisu zapravo bile složenice (etimologija je riječi *nevęsta* sporna), nema uopće sumnje da mogle biti tako raščlanjene, što to pitanje čini nebitnim.

Vaillant (1950: 110) misli da je promjena bila pravilna samo ispred stražnjih samoglasa te daje primjer stsl. *revę/rovę*, gdje se dvojnost *-ev-/-ov-* objašnjava različitim generalizacijama staroga *rovę – *revęť. Taj primjer izgleda na prvi pogled uvjerljivo, ali su oblici *reveši*, *revęť*, *revemo* itd. mogli nastati i asimilacijom *o-e > e-e (*rovęť > *revęť* itd.) ili jednostavno analoškim ponovnim uvođenjem *e-* stupnja u korijen.

Shevelov (1964: 357–359) navodi oblike *novъ* : *nevęsta* kao ogledne primjere, no, kako je već rečeno, čak i ako su ove dvije riječi istoga porijekla, druga je vrlo lako mogla biti krivo raščlanjena kao složenica. Shevelov navodi i stsl. prilog *drevlje* "jednoč" (očito sekundaran jer bi se tu očekivalo *-u-, a ne *-ev-*) te razne slav. odraze pridjeva *drevъnъ. Posljednji primjer, međutim, sigurno nije arhaičan i lako ga je objasniti kao sekundarnu izvedenicu³⁵⁰. Lit. *drėvė* "šuplje deblo" i latv. *dreve* Arumaa (1964: 69) procjenjuje irelevantnima, s obzirom na to da je *-ė* tu izvedeno od starijega *-yā (stind. *dravya-* "drvni")³⁵¹. Dij. rus. pridjev *нѣвенный* "tanak" koji Shevelov navodi (povezujući ga s *нав* "mrtav") ne izgleda relevantno. Shevelov također pokušava objasniti neka od pretpostavljenih paradigmatičkih ujednačavanja. Objašnjava slav. *slovo*, *slovese* kao ujednačeno prema NA. jd. To nije nemoguće iako bi se u tom slučaju u većini padeža zapravo prema njemu očekivalo

³⁴⁶ Npr. Mikkola 1913: 44, Arumaa 1964: 68–69.

³⁴⁷ Npr. Vaillant 1950: 110, Shevelov 1964: 357–359, Stang 1966: 32–33, Endzelīns 1974: 32.

³⁴⁸ Ista se promjena dogodila u keltskim i italjskim jezicima.

³⁴⁹ Shevelovljevo (1964: 359) argumentiranje protiv bsl. porijekla dotične promjene nema smisla.

³⁵⁰ Etimologija ove riječi nije potpuno jasna. Obično se povezuje s ie. *d(e)r(e)w- "drvo", no semantički pomak "drvo" > "star, drevan" nije baš trivijalan.

³⁵¹ Usp. i lit. *dravis*, latv. *drava* "Waldbienenstock", stprus. *drawine* "Beute, Bienenfaß" i latv. *drava* "Höhlung im Bienenstock" (Pokorny). To ne moraju nužno biti odrazi ie. *-ow-.

*slev-. On također objašnjava i N. mn. *synove* analogijom prema G. mn. *synovъ*, a D. jd. *synovi* uopće ne spominje. Uopće nije jasno zašto bi -ev- u D. jd. i N. mn. bilo promijenjeni u -ov- pod navodnim utjecajem G. mn. Takva je analogija krajnje neuvjerljiva – zašto bi G. mn. uopće utjecao na D. jd.? Analoško je poopćavanje jednoga lika korijena, kao u primjeru *slovo*, sasvim jasno. No ovdje je riječ o nastavcima. Zašto bi se pretpostavljeni nastavci *-evi, *-eve i *-ovъ, koji uopće nisu posebno bliski, preoblikovali u -ovi, -ove i -ovъ? I zašto bi bili preoblikovani prema G. mn.³⁵², tj. zašto bi se dva oblika mijenjala analogijom prema jednom, a ne obrnuto? Takva analoška promjena izgleda jako čudno i krajnje neuvjerljivom. Shevelov također navodi i rus. *можжевелик* "borovnica" kao tobožnji dokaz za staro *-ew-, ali nekako uspijeva ne zamijetiti -жж- ispred tobožnjega očuvana -ев-. Shevelov također objašnjava prezente kao *пловѣ, словѣ, trovѣ* itd. poopćavanjem -ov- u paradigmama. To je također moguće, unatoč tomu što se mora pretpostaviti da su svi oblici ujednačeni prema samo dva koji su izvorno imali -ov- (1. lice jd. i 3. lice mn.).

Arumaa (1964: 68–69) pristupa problemu drugačije. On vjeruje da je promjena bila pravilna u svim uvjetima, ali da je u nekim slučajevima promjena spriječena pod utjecajem prednjega samoglasa u sljedećem slogu. On to pripisuje tendenciji, a ne strogu glasovnomu zakonu. To izgleda kao *ad hoc* rješenje, ali se ne može reći da je nemoguće jer sporadičnih tendencija u jeziku svakako ima.

Stangovi (1966: 32–33) su glavni primjeri latv. oblici os. zamj. kao *tevis, tevim* etc. No on ne spominje da su u lit. i u latv. dij. posvjedočeni i oblici s *tav-*, kao ni to da bi *tev-* tu moglo biti objašnjeno analogijom prema osnovi *teb- (usp. stprus. *tebbei*). Stang također spominje dva lit. primjera koja mora objasniti na drugi način (umjesto pravilnim odrazom heterosilabičkoga *-ew-): žemaitiski *šlavù* (što objašnjava odrazom ie. *-ow-, a ne *-ew-) i Daukšino *sráwanczio* (od ie. *srew-, za koje ne nudi objašnjenja).

Pretpostavimo li da se promjena *ew > *ow dogodila samo ispred stražnjih samoglasa, zamjeničke je oblika na *taw- jako teško objasniti (v. § 74). Dokazi koji se podastiru u prilog dokazivanju tvrdnje da se promjena dogodila samo ispred stražnjih samoglasa nisu pretjerano jaki ni uvjerljivi. Svi se navedeni primjeri mogu objasniti i na drugi način (v. gore), a mnogi se od pretpostavljenih analoških promjena (kao ònā u *u*-osnovama) krajnje neuvjerljive. Još je jedna stvar poprilično indikativna – prema njihovim tvrdnjama ispada da se u paradigmama uglavnom ujednačuje samo -ov-. Ako su ondje izvorno stajali i -ov- i -ev-, zašto bi se u paradigmama, čak i u onima gdje su oblici na -ev- brojniji, baš uvijek ujednačili oblici na -ov-³⁵³? To sve upućuje na zaključak da je promjena heterosilabičkoga *ew u *ow bila pravilna u svim uvjetima. To se jasno vidi u paradigmama gdje se samo -ov- pojavljuje. U nekim je drugim primjerima ta promjena poništena zahvaljujući sekundarnim kasnijim promjenama. Prednost je našega pristupa u tome što ovako, kako već spomenusmo, možemo uvjerljivo i bez problemâ objasniti razvoj jedninskih osnova u 2. licu osobnih zamjenica.

³⁵² A ne prema NA. kao u *slovo*, što je daleko uvjerljivije.

³⁵³ Npr. u prezentu glagola kao *пловѣ* i u *u*-osnovama.

Baltoslavenske jedninske osnove osobnih zamjenica

§ 71 Puno je problema vezanih uz osnove os. zamj. u kosim padežima u jd. u bsl. Takvih je problema dosta i što se tiče slav., ali je istočnobalt. pogotovu nemoguć u tom pogledu. Najveći je problem s istočnobalt. jedninskim osnovama os. zamj. to što òne nikako nemaju smisla u širem ie. okviru te ih je, dakako, teško iz ie. izvesti. Dovoljno je primjerice citirati Stanga (1966: 253) koji veli da uopće neće ni pokušati objasniti porijeklo istočnobalt. osnove *man-*. Kako se u ovom radu bavimo upravo problemom rekonstrukcije bsl. os. zamj., ne možemo si takvo što priuštiti.

Prvo ćemo pogledati koje su sve osnove posvjedočene u G. i DL. jd.³⁵⁴ u bsl. U slav. je u G. osnova *men-*, a u DL. *мъn-*³⁵⁵, nadalje *teb-* u GDL. i *tob-* u DL. U stprus. su u D. *menn-* i *tebb-*. Istočnobaltijski je nešto kompliciraniji. U lit. su posvjedočene osnove *man-*³⁵⁶ i *tav-*, *tev-*, ovisno o dijalektu³⁵⁷. Latv. ima *man-*, *mun-* (u svim kosim padežima ili samo u D.) i *tav-*, *tev-*, ovisno o dijalektu. Slijedi pregled:

slavenski   G. *men-*, *teb-*, DL. *мъn-*, *teb-/tob-*

staropruski   D. *menn-*, *tebb-*

litavski   GD. *man-*, (*mun-*), *tav-*, *tev-*

latvijski   GD. *man-*, *mun-*, *tav-*, *tev-*

Krenemo li od ie. i bsl., očekujemo **men-* (kao u slav. i stprus.), **taw-* (kao u lit. i latv.) i **teb-* (kao u stprus. i slav.). Pretpostavivši jednostavnu analogiju **teb-* > **tew-* (pod utjecajem osnove **taw-*), dobivamo i **tew-* (kao u lit. i latv.). Isto to stoji i za **tab-* (u slav.) umjesto **taw-* analogijom prema **teb-*. Bsl. je osnova **men-* izvedena iz ie. G. jd. **men-*, **tew-* iz ie. G. jd. *tew, a **teb-* iz ie. D. jd. *teb^h.

Stprus. osnove *menn-* i *tebb-* u D. ne trebaju posebna objašnjenja. Isto vrijedi i za slav. *men-* u G.

---

³⁵⁴ Osnova je slav. I. objašnjena drugdje (v. § 77). I. je u istočnobalt. i zapadnobalt. sekundaran, kao i istočnobalt. L.

³⁵⁵ Sudeći prema usporedbi s latvijskim, to je bio najstariji lik te osnove.

³⁵⁶ Također i *mun-*, no vjerojatno sekundarno u svim slučajevima (v. § 59).

³⁵⁷ Možda i *tuv-*, v. § 59.

Slavenski *tebĕ/*tobĕ

§ 72 Slav. *teb-* (umjesto **tov-) u G. i *teb-/tob-* (umjesto samo *teb-) u D. treba objasniti. U G. se *-b- umjesto *-v- lako objašnjava analogijom prema D., a isto vrijedi i za *-e- umjesto *-o-. Tako prema *tebĕ dobivamo i analoško *tebe umjesto *tove³⁵⁸. No kako objasniti dva oblika u D.? Postoje dva moguća objašnjenja.

Kada je G. *tove promijenio *-v- u *-b-, nastao je oblik *tobe. Taj je G. *tobe dobio i sekundarnu inačicu *tebe ne samo prema D. *tebĕ, nego i prema *mene. Tako je došlo do dvaju oblika u G. – *tebe i *tobe. Analogijom prema tome u D. nastaje sekundarno *tobĕ koje od tada supostoji uz izvorno *tebĕ. Odatle jedno vrijeme u G. postoje *tebe i *tobe, a u D. *tebĕ i *tobĕ. No zatim je oblik *tebe u potpunosti prevladao u G. To je zacijelo bilo pod utjecajem oblika *mene u 1. licu. No u D. je u 1. licu bio oblik *тънĕ³⁵⁹ koji nije nikako mogao utjecati na varijante *tebĕ i *tobĕ te su obje očuvane u općeslav. i odražene u slav. jezicima³⁶⁰. Kako u slav. nema nikakva odraza pretpostavljenoga *tobe u G., možemo s priličnom sigurnosti zaključiti da je taj oblik u slav. već bio nestao u doba prije raspada na posebne jezike.

Slijedi shematski prikaz izloženih promjena (nije moguće točno odrediti detalje što se razdobljâ u kojima su se pojedine promjene događale):

indoeuropski	G. *mene, *tewe, D. *teb ^{hi}
baltoslavenski	G. *mene, *tawe, D. *tebi
predpraslavenski	G. *mene, *tabe, *tebe, D. *tebay
praslavenski	G. *mene, *tabe, *tebe, D. *tebay, *tabay
općeslavenski	G. *mene, *tebe, D. *tebĕ, *tobĕ

Slav. se D. *tebĕ/tobĕ može objasniti i tako da se krene od L. *twóy u predbsl. (usp. stind. *tvé*³⁶¹). U bsl. bi *twóy analogijom postalo *tewóy, što bi poslije pravilno dalo *tawáy. Taj bi oblik bio zamijenjen oblikom *tabáy u slav. jer je ondje *-w- u 2. licu uvijek analoški zamijenjeno s *-b-. To bi *tabáy dalo *tobĕ u L., a nastavak bi *-ĕ bio odande prenesen i u D. *tebĕ.

Vaillant (1958: [249]) i Kiparsky (1967: 133) pretpostavljaju da je osnova *tob- izvorno bila samo u L. Do toga zaključka oni dolaze analizom izvedenica iz osnove *sob- u slav. (v. § 47), a ne izvođenjem oblika iz ie. No jedini slav. jezik koji razlikuje D. i L.

³⁵⁸ Ovdje ćemo, jednostavnosti radi, rabiti tradicionalnu slavističku notaciju u rekonstrukcijama (kao *v umjesto *w, *o umjesto *a, *ъ umjesto *u itd.).

³⁵⁹ I sekundarno *тънĕ.

³⁶⁰ Usp. isto objašnjenje za očuvanje D. *tobĕ i nestanak G. *tobe u okviru druge teorije u Hujer 1911.

³⁶¹ Za *twoy v. npr. Stang 1966: 253, Schmidt 1978: 130–131.

osnovom, slovjinski, ima obrnutu razdiobu tih osnova³⁶². Stoga se čini da su, ako je navedeni scenarij točan, već u općeslav. i *tebē i *tobē služili i za D. i za L.

Prednost je navedene teorije u tome što ne objašnjava samo *teb- i *tob- u slav. DL., nego i nastavak -ě³⁶³ i dočetni naglasak u DL.: *t(e)wóy > *tobĕ³⁶⁴. Stoga možda u L. treba rekonstruirati praoblik *tawáy. Također, ne može se isključiti ni mogućnost da su oba naša navedena rješenja postanka slav. DL. *teb-/tob- točna. Teško je reći koja je od dviju teorija bolja, no svakako je prednost teorije koja uključuje praoblik *twóy to što objašnjava sve, a ne samo fluktuaciju *teb-/tob-* u DL.

---

³⁶² *tob- u D. i *teb- u L., v. § 25.

³⁶³ Objašnjenje da je -ě uzeto iz ā-osnovâ nije uvjerljivo jer je motiv za takvo preuzimanje nejasan.

³⁶⁴ Naglasak bi u *mъnĕ onda bio analogijom prema 2. licu.

Baltoslavensko *muni

§ 73 U D. smo jd. rekonstruirali bsl. *muni, zasnovano na latv. dij. *mun-*, posvjedočenu u nekim dijalektima samo u D., i na stsl. *мън-* u D.³⁶⁵ Kako ta dva oblika ne mogu biti uvjerljivo objašnjena kao sekundarna, treba ih smatrati bsl. arhaizmima. No te je oblike teško objasniti. Od ie. bismo *meg^h- (v. § 101) očekivali bsl. *men- ovdje (kako *mež- nije posvjedočeno).

Neobična se osnova *mun- možda može objasniti na sljedeći način – osim oblika *tebi u D.³⁶⁶, u bsl. je supostojala i varijanta *tubi. To je *tubi vjerojatno istoga porijekla kao i stind. *túbhyam*³⁶⁷. Ta bi se bsl.-ind. izoglosa mogla smatrati ili praie. dijalektalizmom³⁶⁸ ili neovisnom inovacijom (v. § 98 za raspravu o ie. rekonstrukciji). No takvo *tub-* nije posvjedočeno nigdje u bsl.³⁶⁹ što čini takvu pretpostavku spekulativnom. Varijante su *tebi/tubi izazvale i nastanak varijanata *meni/muni u 1. licu. Dativna je osnova *men- posvjedočena u stprus. *mennei*, ako to nije nastalo analogijom prema *tebbei*. Osnova je *mun- posvjedočena u latv. i stsl.³⁷⁰, a *teb- u slav. i istočnobalt.³⁷¹ Osnova *tub- po svemu sudeći nije posvjedočena nigdje, što je i najveći problem ovakve pretpostavke³⁷².

Postoji još nekoliko rješenja kako doći do bsl. *tu- u kosim padežima što bi objasnilo stvaranje osnove *mun-. Jedno je da se pretpostavi analogije prema posvojnoj zamjenici *tuwos (latv. dij. *tuvš*), varijanti oblika *twos (stind. *tvás* i grč. *σόζ*)³⁷³. No nije jasno zašto bi posvojna zamjenica tako utjecala na D.

Treća je mogućnost postojanje staroga L. *twoy (v. § 72) koji bi imao varijantu *tuwoy. Taj bi se oblik onda pomiješao s D. *tebi i u D. bi se pojavili novi likovi *tub-/tuw-. No sve tri navedene hipoteze dijele problem da *tub-/tuw- nije posvjedočeno nigdje u bsl. (osim spornoga *tuv-* u lit., kako je spomenuto).

Bsl. *mun- bi bio pravilan odraz ie. *mŋ-, no pojavu je nultoga prijevojnoga stupnja ispred samoglasa jako teško objasniti. To bi zahtijevalo uvođenje laringala, tj. korijen *mŋH-. Ranko Matasović (usmeno) predlaže analogiju prema 1. licu medijalnoga prezenta *-h₂ey – pa tako *b^heroh₂ey mŋh₂ey "nosim si (dosl. meni)", usporedno uvođenju nastavka 1. lica aktivnoga prezenta *-oh₂ u *e^goh₂ iz *e^goh₂ b^heroh₂ "(ja) nosim". Ideja je zanimljiva, no takav bi razvoj bio poprilično neobičan.

³⁶⁵ Za *мън-* u I. jd. v. § 77.

³⁶⁶ Posvjedočeno u stprus. *tebbei* i slav. *tebě*.

³⁶⁷ V. Endzelīns 1971: 187.

³⁶⁸ Kortlandt *uskoro c*, rekonstruirao ie. D. *h₁migh₁, *tub^h₁ i bsl. *minoy, *tub^hoy (znakovi su rabljeni u rekonstrukcijama prilagođeni), zasnovano (unutar bsl.) na polj. *mnie*, *tobie*, *sobie* (i na odgovarajućim likovima u češ. i stprus.), istočnobalt. dij. *mu-* prema *tu-* i stprus. *subs* "sebe". Izvan bsl. navodi skr. *túbhyam* i oskički *sífeí*. No ne spominje ništa o tome da nam poljski *mnie* ne govori ništa o tome je li u bsl. bilo *-u- ili *-i-. Također ne objašnjava kako točno *tub^hoy (= općeslav. *tǔbĕ) daje polj. *tobie*, da ne spominjemo češ. *tobě* (u ruskom bar jaki *ъ daje *o*). Za rekonstrukciju ie. oblikâ v. § 98, § 101.

³⁶⁹ Osim mogućega hapaksa *tuv-* u lit. u A., v. § 59.

³⁷⁰ Možda i u lit., ako su neki od primjera s *mun-* stari.

³⁷¹ Promijenjeno analogijom u *tev-*.

³⁷² Usp. i Stang 1966: 252.

³⁷³ Usp. i Stang 1966: 252 za *tuwos.

Matasović (usmeno) predlaže i još jedno rješenje. Pođe li se od ie. dativne klitike 1. lica *-mu, očuvane u hetitskom *-mu* (klitika DA.) i stir. *-m-* (oblika infigirane zamjenice i zamjениčkoga nastavka 1. lica zamjениčkih prijedloga). U stir. činjenica da to *-m-* nikada nije palatalizirano ukazuje na praoblik *-mu, usp. *duit* "tebi" < *to-tī < ?*to-toy, ali *dom* < *to-mu (a ne **duim). U bsl. bi tomu *mu- bila dodano *-n- analogijom prema G. *mene. U tom bi slučaju oblik *mu bio arhaizam, a *moy (posvjedočen u grč. i stind.) inovacija, možda prema obliku *toy.

Teško je reći koja je od navedenih teorija najvjerojatnija. Ovdje ćemo neobavezno zastupati ideju da je ie. *túb^hi moguć izvor bsl. *muni (v. § 98), no problem ostaje otvoren.

Istočnobalt. *tav-*/*tev-*

§ 74 Pretpostavi li se da je promjena *ew > *ow pravilna u svim okolnostima u bsl., istočnobalt. je varijaciju osnovâ *tav-* (od bsl. **taw-* < ie. **tew-*) i *tev-* (od bsl. **teb-*, s analoškim *-w-) lako objasniti. No pretpostavi li se da promjena *ew > *ow djeluje samo ispred prednjih samoglasa, osnovu *tav-* u istočnobalt. nije baš lako objasniti. Stang (1966: 251) pretpostavlja utjecaj posvojnoga *tavas < *tewos, ili mogućega instrumentala **taway-* < **teway-* (1966: 253). Moguće je pretpostaviti i L. *twoy ⇒ *tewoy > *taway (v. § 72). No nijedno od tih rješenja nije elegantno. Teško je zamisliti zašto bi osnova *tav-*, izvorno obilježje samo I., L. ili posvojne zamjenice, postala jedinom osnovom u mnogim istočnobalt. dijalektima. Da ne govorimo da bi još trebala utjecati i na izvorno **men-* da postane *man-* (v. § 75). Kako su ti pretpostavljeni praoblici ionako vrlo upitni, može se zaključiti da takva rješenja zapravo ne mogu objasniti činjenice. Stoga treba prihvatiti tvrdnju o pravilnosti promjene *ew > *ow u bsl. u svim uvjetima (v. § 71).

Istočnobaltijski *man-*

§ 75 Sljedeći je problem koji treba riješiti problem zagonetne istočnobalt. osnove *man-*. Kako je poznato, istočnobalt. osim osnove *mun-*, o kojoj smo već govorili, ima još samo osnovu *man-*. Osnova ***men-* nije nigdje posvjedočena. To se na prvi pogled čini čudno, s obzirom na to da su i *tav-* (od bsl. **taw-* < ie. **tew-*) i *tev-* (od bsl. **teb-*, s analoškim **-w-*) dobro posvjedočeni. Samoglas *-a-* u *man-* ne može biti izvoran (usp. slav. G. *mene*, stprus. D. *mennei*) – tj. sigurno je sekundaran. Očit je uzor za analogiju *tav-*. Možda nas nepostojanje osnove **men-* u istočnobalt. i ne mora zabrinjavati. Pretpostavimo li da se analoška promjena **men-* ⇒ **man-* dogodila još u razdoblju kada nije bilo posebnoga nastavka za L. i I., tada bismo imali samo **mane* u G. i **muni* u D. (s varijantom **mani* umjesto **meni*). Bilo je dovoljno da se osnova analoški promijeni samo u jednom padežu (u G.) i osnova je **men-* zauvijek izgubljena. Kada su se pojavili posebni L. i I., osnova je *man-* već bila jedina koja je postojala³⁷⁴.

Iako se čini da nema drugoga objašnjenja doli smatrati da je osnova *man-* nastala analogijom prema *tav-*, Stang (1966: 253) primjećuje da je problem u tome što je *man-* u latvijskom najslabije posvjedočeno³⁷⁵ upravo u onim dijalektima u kojima su posvjedočeni samo *tav-* i *sav-*, ne samo u D., nego i u posvojnoj zamjenici. No takva bi situacija mogla biti rezultatom kasnijega razvoja.

---

³⁷⁴ Dakako, zajedno s *mun-*.

³⁷⁵ Tj. tu je posvjedočena osnova *mun-*.

Posvojne zamjenice u istočnobaltijskom

§ 76 Posvojne su zamjenice u istočnobalt. često povezivane s osnovama kosih padeža osobnih zamjenica. Tako se *mun-* u kosim padežima os. zamj. 1. lica u latv. objašnjavalo utjecajem posvojne zamjenice. No razlog za tu analogiju nije baš jasan. Osim toga, porijeklo je osnove *mun-* u posvojnom *muns*, posvjedočenu u gotovo svim visokolatv. dijalektima, također nejasno. To je čist slučaj postupanja *obscurum per obscurius*.

Objašnjavanje oblika *muns* analogijom prema posvojnim zamjenicama *tuvš*, *suvs* (od *tuwos) također ne izgleda uvjerljivo jer baš oni latv. dijalekti koji imaju *muns* često imaju samo *tavš*, *savš*³⁷⁶.

Lakše bi bilo povjerovati da su posvojne zamjenice kao *muns* nastale analogijom prema osnovi *mun-* iz kosih padeža. To bi nas moglo dovesti i do zaključka da i oblik *tuvš* možda dolazi od osnove *tuv-* iz kosih padeža (koja inače nije posvjedočena, v. § 71). I to je također jako spekulativno. *-u-* u *tuvš* može također biti i analogijom prema N. *tu*, što se čini kao dobro rješenje.

---

³⁷⁶ Stang 1966: 252.

Slavenski instrumental jednine

§ 77 Oblici I. jd. u istočnobalt. i zapadnobalt. izgledaju mladi (v. § 64, § 67). Slavenski bi pak oblici mogli biti nešto starijima iako nije sigurno da bi se trebali rekonstruirati već u prabsl. – možda samo kao prabsl. dijalekatne varijante?

Kako objasniti slav. *мънојо* i *тобојо*?³⁷⁷ Treba početi sa zamjeničkim osnovama *moy- i *tway- kojima je dodan instrumentalni nastavak *-oh₁. Taj je nastavak pomalo neobičan jer bi trebao nastati krivom raščlambom nastavka *-o-h₁ o-osnovâ. Nije jasno zašto bi se baš taj nastavak pridodavao na *moy-/tway-, no upravo nam takav nastavak treba da bismo objasnili slav. *-o. Ti se oblici *moy-oh₁, *tway-oh₁ nadalje analoški preoblikuju u *menoyoh₁ i *tewoyoh₁ pod utjecajem oblikâ *mene, *tewe. Oblik *tewoyoh₁ pravilno daje *tawayō. Tada se na kraj dodaje uobičajen (balto)slavenski instrumentalni nastavak *-mi. Tako dobivamo *menayōmi i *tawayōmi. Ti su četverosložni oblici bili predugi u usporedbi s drugim zamjeničkim oblicima. Stoga su skraćeni – dočetano je *-i nestalo³⁷⁸. Nastadoše novi oblici *menayōn i *tawayōn. Drugi je oblik primio analoško *-b- umjesto *-w- u slav., kao i G., te je pravilno dao oblik *тобојо*.

Drugo je moguće objašnjenje da je nastavak *-oјо* potekao iz I. pokaznih zamjenica kao *тојо* < *toy- oh₁-m(i)³⁷⁹, te da je analoški preuzet u os. zamj. No to bi nas možda lišilo mogućnosti da protumačimo otpadanje dočetnoga *-i time što su oblici *menayōmi i *tawayōmi bili predugi. Osim toga, nije jasno zašto bi os. zamj. preuzimale nastavak od pokazne zamjenice ženskoga roda. Ako je nastavak *-oјо* doista sekundaran u os. zamj., onamo je zacijelo preuzet prije nego što je preuzet u *ā*-osnove (v. § 70). Dakako, moguće je i da se je nastavak *-oјо* razvio odjednom i kod os. zamj. i kod pokaznih.

Što se tiče 1. lica, ondje se zagonetno našlo staro *-u- umjesto *-e-, tj. *мънојо*, a ne **menoјо. Najlakše je izvor toga jora potražiti u D. *мънѣ*, ali je motivacija za to prilično nejasna. Moguće bi objašnjenje bilo da je oblik *тобојо* imao osnovu *tob-* kao D. *tobě* pa je stoga i *мън*³⁸⁰ uzeto u I. analogijom. Drugo bi rješenje bilo da se pretpostavi da su novi instrumentalni oblici (koji u ie. nije bilo) jednostavno odmah stvoreni od dativnih osnova *mun- i *tob-, kako god nastale te osnove. No to je samo formalno rješenje jer nije jasno zašto bi I. bio građen baš od osnove D. (iako su vjerojatno postojale samo dvije različite osnove – genitivna i dativna). Takvo bi izvođenje bilo problematično u 2. licu jer ondje osnova *tob- nije jako stara. Slavenski bi instrumentali u slučaju takva izvođenja trebali biti prilično mladi, tj. trebali bi biti mlađi od D. na *tob-. Prihvati li se to, ne bi se mogao objasniti nastavak *-oјо s obzirom na to da gore iznesena shema (koja pretpostavlja raniji nastanak instrumentalnih oblika) ne bi bila moguća.

³⁷⁷ Stind. *máyā*, *tváyā* nemaju izravne veze sa slav. oblicima. To su mlađi oblici (usp. ved. *tvá*, *má nije posvjedočeno), nastali analogijom prema I. jd. *-áyā* u *ā*-osnovama, s uobičajenim sekundarnim *-ay-*, i prema pokaznom *táyā*, gdje je *-ay-* staro (ie. osnova pokazne zamjenice *toy-, no valja zamijetiti nedjelovanje Brugmannova zakona u *táyā*).

³⁷⁸ Dakako, to nije bila pravilna promjena, no takva nepravilna kraćenja u zamjeničkim oblicima nisu ništa neuobičajeno, usp. npr. suvremeno lit *manimi* > *manimī* ili dij. hrv. *mèn* < *mèni* itd.

³⁷⁹ Za osnovu *toy- usp. *toysom > stsl. *тѣхъ*, *toymos > *тѣмъ*.

³⁸⁰ Možda je to bio samo jedan od oblikâ u D., mlađe je *мънѣ* također već moglo postojati.

Naglasak slavenskoga instrumentala jedine

§ 78 Naglasak I. jd. u slav. nije lako objasniti. Kako vidjesmo (v. § 54), hrv. (štok. i čak.) i srbug. (*Évangélie 1139*) ukazuju na staro *mъnòjъ and *tobòjъ, dočim sln. i strus. ukazuju na *mъnojǫ, *tobojǫ. To su mogle biti i općeslav. dijalektalne varijante. No kako ih objasniti?

Krenemo li od izvornoga *moy-, *twoy-, možemo pretpostaviti da su novi instrumentali *móy-oh₁, *twóy-oh₁, kao i ostali kosi padeži izvorno, imali naglasak na početku. Od tih oblika nastaju novi, *menàyōn i *tawàyōn, s nepromijenjenim mjesto naglasaka. Ti bi pretpostavljeni *menàyōn i *tawàyōn mogli biti izravno odraženi u općeslav. *mъnòjъ i *tobòjъ. U tom bi se slučaju dočeta naglasak u strus. i sln. (tj. dijalektalna varijanta u općeslav.), objašnjavala na sljedeći način:

Izvorni su oblici bili *mъnòjъ i *tobòjъ. Kada je nastavak *-ojъ preuzet analogijom u ā-osnove³⁸¹, ondje su se pojavile nove naglasne varijante da bi se dotične naglaske uklopilo u imenski naglasni sustav: u n. p. *b* *^l-ojъ (*-òjъ nakon Dyboova zakona), a u n. p. *c* *-ojǫ³⁸². S vremenom bi naglasak na kraju iz n. p. *c* *-ojǫ mogao biti preuzet i u *mъnojǫ i *tobojǫ u nekim praslavenskim dijalektima³⁸³, s obzirom na to da je takav naglasak bio dobro uklopljen u zamjensku pomičnu naglasnu paradigmu. Tako bi i *mъnòjъ i *mъnojǫ mogli biti praslavenskim dijalektalnim izoglosama.

No ako je Dyboov zakon djelovao i u slučaju unutarnjih slogova n. p. *c* (u Rasmussenovoj interpretaciji³⁸⁴), a ne samo u n. p. *b*, oblici bi *mъnojǫ, *tobojǫ, posvjedočeni u strus. i sln., bili pravilni odrazi staroga *menàyōn i *tawàyōn. U tom je pak slučaju varijante *mъnòjъ i *tobòjъ gotovo nemoguće objasniti. Štok. su i čak. poopćili inačicu *-ojǫ u I. jd. ā-osnovâ i u n. p. *c* (gdje se to očekuje) i u n. p. *b* (gdje se to ne očekuje) – usp. hrv. dij. -òv u objema paradigmama. Tako da je potpuno nejasno na koji bi način nastali sekundarni *mъnòjъ i *tobòjъ. Pitanje je djelovanja Dyboova zakona u unutarnjim slogovima n. p. *c* presloženo da bi se ovdje njime bavili.

---

³⁸¹ Zato što je izvorni I. jd. *-ā (< ie. *-eh₂eh₁) bio jednak nastavku N. jd.

³⁸² U n. je p. *b* naglasak u slav. prije Dyboova zakona bio na zadnjem slogu osnove, kao u svim ostalim padežima, a u n. je p. *c* instrumental postao "jakim" padežom te je dobio naglasak na kraju. Novi je nastavak *-ojǫ očito interpretiran kao da ima svoj naglasak (tj. da ima +, a ne – u teoriji valencijâ).

³⁸³ Strus. -oio u os. zamj., no -óio u imenicama možda proturječi toj mogućnosti (v. § 54).

³⁸⁴ V. Rasmussen 1999b: 478. Dyboov bi zakon ovdje djelovao kao i u *pečète > *pečetè.

Baltoslavenske osnove kosih padeža u množini i dvojini

§ 79 U bsl. su svi kosi padeži u mn. i dv. oblikovani od osnovâ *nō- i *wō-. Te su osnove izvorno iz ie. nenaglašenoga GDA. mn. *nōs i *wōs³⁸⁵. U dvojini su osnovom za sve kose padeže bili stari nenaglašeni oblici NA. dv. *nō i *wō < ie. *noh₁, *woh₁³⁸⁶ (v. § 100, 102).

U množini su čak i akuzativi preoblikovani: *nōs > *nōns i *wōs > *wōns, usp. stsl. *ny, vy* i strpus. *mans, wans*. U dvojini je izvorno *nō i *wō očuvano (stsl. *na, va*), ali su postali naglašeni – bar u akuzativnoj funkciji. Novostvoreni su se množinski padeži često objašnjavali spojem *nōs, *wōs i nastavaka³⁸⁷. I dok to funkcionira za *nōs-o/ōn, *wōs-o/ōn (ili *nōs-so/ōn, *wōs-so/ōn, sa zamjeničkim nastavkom *-so/ōn, kao u *toyso/ōn) i *nōs-su, *wōs-su. U slučaju bi se D. mn. *nōmas, *wōmas i I. mn. *nōmīs, *wōmīs mogla pretpostaviti promjena *-sm- > *-m- kao u slav. *tomu* < *to-sm- (usp. skr. *tasm-*). No u A. mn. *nōns, *wōns takvo objašnjenje ne bi bilo moguće. Stoga je lakše uzei da su osnovama bili goli korijeni *nō-, *wō- od početka. Kada je u A. mn. umetnuto *-n-, *nōns su i *wōns raščlanjeni kao *nō-ns, *wō-ns, te su nastale nove osnove. Akut je izvornoga *nōs i *wōs ostao te su svi ti novi oblici dobili akut na prvom slogu (za porijeklo toga akuta v. § 106).

Prema rečenom, osnove su *nō- i *wō- u kosim padežima, posvjedočene u slav., najstarije. U istočnobalt. su kosi padeži potpuno preoblikovani analogijom prema nominativnim oblicima. U zapadnobaltijskom je samo A. mn. 2. lica uspio zadržati izvornu osnovu *wa*-³⁸⁸. U drugim su kosim padežima nastupile iste promjene kao u istočnobalt. (osim što 1. lice ima *n-* u GD. mn., a ne *m-*).

No moglo bi se tvrditi i da nije bilo bsl. osnovâ *nō- i *wō- u kosim množinskim padežima i da je to jednostavno slav. inovacija. Bsl. je primjerice mogao tu imati drugačije oblike, možda naslijeđene iz ie. Ti bi onda bili zamijenjeni s novima *nō-, *wō- u slav., s novima *mū-, *yū- u istočnobalt. i s novima *nū-, *yū- u zapadnobalt. neovisno³⁸⁹. No takva ideja ne izgleda vjerojatnom. Početak osnove na *n- u zapadnobalt. u GD. mn. 1. lica ukazuje na izvorno *nō-. Inače bismo tu očekivali jednostavno osnovu *mū-, kao u istočnobalt., s *m- kao u N. mn. *mes* i A. mn. *mans*. Da nije uopće bilo bsl. osnove *nō- u kosim padežima, strpus. bi *n-* u GD. bilo teško objasniti. Jednako tako, strpus. A. mn. *wans*, od ie. *wo/ōs preoblikovana u "normalan" akuzativ, upućuje na starije *w-* i u GD. mn.

Kako su osnove *nō-, *wō- bile poopćene u svim kosim padežima, to upućuje na zaključak da je strpus. A. mn. *mans, wans* izvorno glasio *nōns, *wōns, a ne *nons, *wons.

Razvoj se množinskih osnova kosih padeža u bsl. može sažeti na sljedeći način:

1. **predbaltoslavenski**   nepoznate osnove, vjerojatno *ins-, *us- < ie. *ņs-, *us-³⁹⁰
2. **baltoslavenski**   *nō-, *wō- (od ie. klitikâ kosih padeža *nōs i *wōs)

³⁸⁵ Usp. ved. *nas, vas* < *nos, *wos te lat. *nōs, uōs*.

³⁸⁶ Usp. nenaglašeni gatha-avastički *nā* i ved. *vā-m*.

³⁸⁷ V. npr. Birnbaum & Schaeken 1997: 74–75.

³⁸⁸ U 1. je licu *m-* uneseno iz N. mn. ili razjednačavanjem (v. § 65).

³⁸⁹ Kako tu zapadnobalt. ima *n-, a istočnobaltijski *m-, općebaltijska inovacija nije baš vjerojatna (v. § 68).

³⁹⁰ Za te oblike v. § 102.

3A. slavenski	očuvano *nǫ-, *wǫ-
3B. zapadnobaltijski 1	očuvano *nǫ-, *wǫ-
zapadnobaltijski 2	A. mn. *nǫ-, *wǫ-; analoški GD. mn. *yǫ- i *nǫ-
staropruski	A. mn. *wǫ-; analoški GD. mn. *yǫ- i *nǫ-, analoški i A. mn. *mǫ-
3C. istočnobaltijski 1	očuvano *nǫ-, *wǫ-
istočnobaltijski 2	analoško *mǫ-, *yǫ- ³⁹¹

---

³⁹¹ Moguće je da je promjena i u istočnobalt. provedena kroz više faza, no za to nemamo nikakvih dokaza.

Nenaglasnice

§ 80 Nenaglasnice su u istočnobalt. i slavenskom pošle potpuno drugim putem³⁹². U stlit. postoje samo klitike *-mi*, *-ti* < *mey, *tey u GDA. jd., koje su očuvale svoju izvornu polifunkcionalnost (i proširile ju, v. dolje). U slav. su pak *mey, *tey očuvani kao *mi*, *ti* no samo u dativnoj ulozi.

I inače je slav. očuvao samo dativnu ulogu svojih klitika, ne samo u jednini nego i u množini i dvojini. U dvojini su ie. polifunkcionalne nenaglašene zamjenice *nō, *wō postale naglašenim akuzativima, no također su ostale i nenaglašenim dativima (tako je u stsl.). U jednini staru polifunkcionalnost *mey, *tey dokazuje stlit. Nema izravnih dokaza koji bi upućivali na polifunkcionalnost bsl. klitikâ i u mn. i dv. s obzirom na to da su sve klitike u slav. samo dativne, a da klitikâ u mn. i dv. u balt. nema. No uzev u obzir polifunkcionalnost u jd. i postojanje polifunkcionalnosti u praie. (v. § 100), rekonstrukcija se bsl. klitika u GDA. mn./dv. čini razmjerno pouzdanom.

Valja napomenuti da su zamjenice *mey/moy, *tey/toy služile samo za GD. jd. u ie. (v. § 99). Upotreba je tih zamjenica i za A. bsl. ili istočnobalt./lit. inovacija. Ovdje smo *mey/tey rekonstruirali uvjetno i za bsl. iako nije sigurno jesu li već tada služile i kao akuzativne klitike.

U množini su ie. polifunkcionalni nenaglašeni kosi oblici *nōs, *wōs bili preoblikovani. Upotrijebljeni su kao osnova za sve nove (naglašene) kose padeže, no također su i očuvani kao nenaglašeni dativni oblici (tako je u stsl., v. § 30, § 49). No kako su stari *nōs, *wōs preoblikovani u *nōns, *wōns u A.³⁹³, i nenaglašeni je D. *nōs, *wōs također promijenjen u *nōns, *wōns. Kako su te klitike posvjedočene samo u slav., ne možemo znati je li se to dogodilo već u bsl. prajeziku.

U dvojini su i naglašeni A. *nō, *wō i nenaglašeni D. *nō, *wō ostali isti jer je njihov nastavak *-ō odgovarao nastavku NA. dv. *o*-osnovâ.

---

³⁹² Stprus. akuzativne klitike *-tin*, *-si(n)* izgledaju sekundarne, tj. izgledaju kao da su nastale klitizacijom naglašenih oblika *tien*, *sien*.

³⁹³ Usp. stsl. *ny*, *vy* i stprus. *mans*, *wans*, koji najvjerojatnije dokazuju da je ta promjena bila provedena već u bsl.

Baltoslavenske naglasne paradigme osobnih zamjenica

§ 81 Kako se čini, naglasna paradigma bsl. osobnih zamjenica nije bila pomična, tj. naglasak je bio uvijek na prvom slogu³⁹⁴. Puno je bilo jednosložnih oblika (kao *ěž, *tŭ, *mès, *nŏ itd.), a kod nekih je oblika početni naglasak naslijeđen iz ie. (kao u *mène, *tàwe, *tèbi itd.). Akut je na prvom slogu u kosim padežima mn. i dv. izveden iz akuta koji su u bsl. imale izvorne klitike – *nŏs, *nŏ itd. Sve su bsl. os. zamj. s dugim samoglasom u prvom slogu imale akut. Za porijeklo toga akuta v. § 106.

U slav. je u jednini nastala pomična naglasna paradigma zbog naglaska na kraju u D. i I. Naglasak, kao ni sam oblik instrumentala, nisu previše pouzdani (v. § 77, § 78). U DL. bi se dočetni naglasak možda mogao objasniti uvođenjem nastavka *ā*-osnovâ umjesto izvornoga **-i*. Kako je rečeno, nastavak je DL. *ā*-osnovâ bio nenaglašen u D., a naglašen u L. n. p. c. D bi se objasnio slav. naglasak na kraju u *тѣнѣ, *тебѣ, trebalo bi pretpostaviti izvorni D. *тѣнѣ i L. **тѣнѣ*³⁹⁵, što je poslije ujednačeno u DL. jd. *тѣнѣ. Iako nije nemoguće, takvo se objašnjenje čini samo formalno zadovoljavajućim. Vidi i § 72 za mogućnost razvoja **t(e)wŏy* > *tobѣ itd.

Bsl. je *mène, *tàwe u slav. interpretirano kao nenaglašeno³⁹⁶ kada je cijela paradigma interpretirana kao pomična nakon pojave konačnoga naglaska u DL. i I. Za promjene koje se tiču Meilletova zakona u slav. v. § 56, § 57.

U istočnobalt. je naglasna paradigma bila također isprva nepomična, s akutom na svim oblicima s dugim samoglasom u osnovi. Pomična je naglasna paradigma, vidljiva u suvremenom lit. i latv. mlađega postanje. Širenje je pomičnoga naglaska u os. zamj. (lit. *manimì*, *manyjè*, *mumìs* itd.) očito izravno povezano s uvođenjem novih imenskih nastavaka, stvaranjem novih oblika (kao novoga L. jd.) i analoškim promjenama kao što je skraćivanje **-ū*- u DI. mn. itd.

---

³⁹⁴ Dakako, u nekim se slučajevima naglasak ne može pouzdano rekonstruirati. Jedan je oblik ipa imao naglasak na kraju – *ěžàn (no i ondje je dugi samoglas u prvom slogu bio akutiran, zahvaljujući Winterovu zakonu).

³⁹⁵ Npr. D. jd. *vŏdĕ – L. jd. *vodĕ, usp. hrv. D. jd. *vŏdi*, L. jd. *vŏdi*.

³⁹⁶ Tj. "enklinaomena", riječi s čeonim naglaskom.

4. REKONSTRUKCIJA OSOBNIH ZAMJENICA U INDOEUROPSKOM

§ 82 Ovdje ćemo rekonstruirati sustav osobnih zamjenica u praie. S obzirom na to da je glavna tema ovoga rada rekonstrukcija bsl. os. zamj., bavit ćemo se uglavnom ie. problemima vezanima uz bsl. kako bismo uspješno izveli bsl. oblike iz njihova ie. izvornika. Dakako, neophodno je raspraviti i mnoge probleme vezane uz druge ie. jezike. No mnoge nas inovacije koje su se dogodile u pojedinim ie. jezicima neće ovdje zanimati. Glotogonijskim se problemima, inače jako popularnim u istraživanju ie. osobnih zamjenica, ovdje također nećemo baviti³⁹⁷. Ne treba ni posebno spominjati da je literatura vezana uz problem rekonstrukcije ie. os. zamj. golema. Bilo bi nemoguće citirati makar i mali dio nje. Stoga se ograđujemo od pokušaja davanja iscrpnoga popisa literature o temi. Za pregled literature i reference valja konzultirati knjige Schimdt 1978 i Szemerényi 1989.

Paradigme

Ovdje ćemo izložiti paradigme os. zamj. u raznim ie. jezicima (dakako, izostavit ćemo baltoslavenski)³⁹⁸. Nakon toga ćemo iznijeti pregled ie. paradigama os. zamj. koje su rekonstruirali drugi lingvisti koji su se time bavili. Kao što je već spomenuto, taj je pregled više reprezentativan nego iscrpan. Kratko ću kritizirati neke od predloženih rekonstrukcija te ću zatim predložiti i svoju rekonstrukciju zajedno s raspravom. Kako je već istaknuto, naglasak će biti na izvođenju bsl. likova iz njihovih ie. korijenâ.

HETITSKI

jednina

N. uk, ugga	zik
G. ammēl, -miš	tuēl
D. ammuk, -mu	tuk, -ta, -du
A. ammuk, -mu	tuk, -ta, -du
Ab. ammēdaz	tuēdaz

---

³⁹⁷ Tako ćemo primjerice rekonstruirati ie. *eǵHóm ne ulazeći u moguće raščlambe dotičnoga oblika (*eǵ-Hóm ili *eǵH-óm), izvor početnoga *eǵ- i dočelnoga *(H)om itd. Tâ su pitanja nedvojbeno jako zanimljiva, ali su sasvim sigurno izvan okvira ovoga rada i sama po sebi jako spekulativna.

³⁹⁸ Uvijek navodimo najstarije, najarhaičnije oblike, npr. vedske, a ne klasične sanskrske, starohetitske, a ne srednjohetitske, eolske ili dorske oblike umjesto atičkih (što se tiče os. zamj. u mn.) itd. Mlađima se i očitima inovacijama u pojedinim jezicima nećemo baviti, osim kada su nam od posebna značenja.

množina

n. wēš	šumēš
g. anzēl	šumēl, šumenzan, –šmiš
d. anzāš, –naš	šumāš, –šmaš
a. anzāš, –naš	šumāš, –šmaš
ab. anzēdaz	šumēdaz

STAROINDIJSKI

jednina

N. ahám	tuvám
G. máma, me	táva, te
D. máhya(m), me	túbhya(m), te
A. mām, mā	tvām, tvā
L. máyi	tvé, tváyi
I. máyā	tvā́, tváyā
Ab. mát	tvát

množina

n. vayám	yūyám
g. asmākam, nas	yušmākam, vas
d. asmé, nas	yušmé, vas
a. asmān, nas	yušmān, vas
ab. asmát	yušmát

dvojina

N. vām	yuvám
G. āváyos	yuvós, yuváyos
A. āvām, nāu	yuvám, vām
Ab. āvát	yuvát

AVESTIČKI

jednina

N. azəm, azēm	tū, tuvēm
G. mana, mōi	tauuā, tōi
D. ma'biīā, mōi	ta'biīā ³⁹⁹ , tōi
A. maṃm, mā	θβaṃ, θβā
I.	θβā
Ab. maṭ	θβaṭ

množina

---

³⁹⁹ Oblici se *ma'biīā*, *ta'biīā* itd. mogu pisati i *ma'byā*, *ta'byā* i kao *maibyā*, *taibyā*.

n. vaēm	γῦš, γῦžēm, γῦžəm
g. ahmākəm, nē, nō	γῦšmākəm, vē, vō
d. ahma'biīā, nē, nō	γῦšma'biīā, vē, vō
a. ahma, nā, nō	–, vā, vō
i. ēhmā	xšmā
ab. ahmaṭ	γῦšmaṭ

dvojina

N. vā
G. γauuākəm
A. ēāuuā, nā

GRČKI

jednina

N. ἐγώ, ἐγών	τύ, τύνη, σύ
G. ἐμέο, μεο	σέο, τέο, σεο
D. ἐμοί, μοι	σοί, τοί, σοι
A. ἐμέ, με	σέ, τέ, σε

množina (eolski)

n. ἄμμεϛ	ὔμμεϛ
g. ἄμμέων	ὔμμέων
d. ἄμμι(ν)	ὔμμι(ν)
a. ἄμμε	ὔμμε

dvojina

NA. νῶ, νῶε	σφῶ, σφῶϊ
GD. νῶν, νῶϊν	σφῶν, σφῶϊν

(STARO)LATINSKI

jednina

N. egō	tū
G. meī, mīs	tuī, tīs
D. mihī	tibī
A. mēd	tēd
Ab. mēd	tēd

množina

n. nōs	uōs
g. nostrum, nostrī	uostrum, uostrī
d. nōbīs	uōbīs
a. nōs	uōs
ab. nōbīs	uōbīs

ARMENSKI

jednina

N. es	du
G. im	k'ó
D. inj	k'ez
A. is	k'ez
I. inew	k'ew
Ab. inēn	k'ēn

množina

n. mek'ć	duk'ć
g. mer	jer
d. mez	jez
a. mez	jez
i. mewk'ć	jewk'ć
ab. mēnĵ	jēnĵ

GOTSKI

jednina

N. ik	þu
G. meina	þeina
D. mis	þis
A. mik	þik

množina

n. weis	jus
g. unsara	izwara
d. uns, unsis	izwis
a. uns, unsis	izwis

dvojina

N. wit	
G.	igqara
D. ugkis	igqis
A. ugkis	igqis

STAROIRSKI

jednina

NA. mé	tú
GDA. -m'ć, -m	-th'ć, -t

množina

n. sní	sí
gda. -nn	-b

TOHARSKI B**jednina**

N. ñäś, ñiś	twe, tuwe
G. ñi	tañ
(kosi padež) ñäś, ñiś	ci

množina

n/(kosi padež) wes	yes
g. wesi, wesäñ, wesäṃ	yesi, yesäñ, yesäṃ
gda. -me	-me

dvojina

N/(kosi padež) wene	yene
---------------------	------

ALBANSKI**jednina**

N. unë	ti
GDA. mua, më	ty, tÿj, të
Ab. meje(t)	teje(t)

množina

n. ne	ju
gda. në, neve, na	juve, u
ab. nesh	jush

Prethodne rekonstrukcije

Ovdje ćemo, kako već rekosmo, iznijeti neke od prethodnih rekonstrukcija ie. sustava osobnih zamjenica. Pregled nije iscrpan, a naglasak je na novijim radovima. Kratko ćemo komentirati svaku od predloženih rekonstrukcija. Komentarâ će o prethodnim rekonstrukcijama biti i u glavnoj raspravi. U pregled smo uvrstili standarne novije indoeuropeističke opće priručnike – Szemerényi 1989, Beekes 1995, Sihler 1995 i Meier-Brügger 2002, klasičnu monografiju o ie. osobnim zamjenicama – Schmidt 1978, te jako dobru noviju disertaciju o ie. osobnim zamjenicama – Katz 1998.

§ 83 Schmidt 1978⁴⁰⁰

jednina

N. *eĝ-H > *eĝ	*eĝ-H-o/ōm
G. < GAb. *(e)me-ne/ē	
DL. *(e)m-oy	
D. < L.	*(e)me-ĝ-bhi > *(e)meĝhi
L.	*(e)me-ĝe
A. *(e)me, *mē	*(e)me-ĝe
Ab. < l. *(e)med (*(e)m-ed)	

N. *tu-H	*tu-H-om
DG. < L. *tew	
D. < L. *tu-bhey	
A. *tu	*te (enklitika)
L. *tew	*tw-i(-n), *tow-oy
Ab. < GAb. *tus	
l. *tw-ē/ō	

množina

n. *mes	*we-y (mlađe)
g. *m̥ser-om (*moser-om)	
d. < l. *m̥s-bhey	
a. *mōs	*mos (enklitika)
l. *m̥ser (*mos-er)	
l. > dg.	*mos (enklitika)
i. -	
ab. < gab. *m̥s- ^e /os	

n.	*yuH-s
g.(ab.) *wos	*wos-om (samo g.)

---

⁴⁰⁰ Schmidtove su rekonstruirane paradigme navedene prema njegovim sažetcima u knjizi (1978: 110, 144, 205–206, 245–246). Izostavio sam posvojne oblike, promijenio sam poredak padeža te preveo njemačke bilješke na hrvatski.

dg. (enklit.) < l. *wos

d. < l. *wos-bhi

a. *us-me

l. *us-m-ey

i. *wos?

dvojina

N. *ṅH-we   *we (eliptično)   *we-de (produženo)

G. *noH-Hu

D. < L. *noH-bhi (ortotonično)   *noH (enklitika)

L. *noH-Hu

N. *yuH

GAb. -

G(L.?) *yuH-eH₂q^w-Hu

D. < L. *yuH-eH₂q^w-bhi?   *woH

A. *sg^whes   *woH

L. *yuH-eH₂q^w

I. -

Schmidtova je knjiga nezaobilazna u bilo kojem ozbiljnom proučavanju ie. zamjenicâ jer pruža izvrstan pregled građe i teorijâ dostupnih prije 1978. No njegova rekonstrukcija ie. sustava os. zamj. nije nikako zadovoljavajuća. Kako se može vidjeti, rekonstrukcije su mu često proizvoljne, premaštovite i često neosnovane na građi.

On inzistira na rekonstrukciji sedam padežnih oblika iako za to nema pravih dokaza. Ie. je sustav os. zamj. prema svemu sudeći imao manje padeža od imenske sklonidbe. Schmidt je također presklon glotogonijskim rješenjima te primjerice rekonstruirao naslonjenicu *mos (umjesto *nos), s *m- koje nije posvjedočeno ni u jednom ie. jeziku.

Kao primjer nerazumnih rekonstrukcija možemo navesti njegov DGL. jd. 2. lica *tew, koji nije nigdje posvjedočen, ili GAb. *tus, posvjedočen samo u germ. (got. *þus*), L. mn. 1. lica *ṅser (*mos-er), G. mn. 2. lica *wos-om (iako je očito da slav. *vasъ* nije arhaično) itd. Najstrašnija je njegova rekonstrukcija dvojninskoga oblika 2. lica *yuH-eH₂q^w-, koja se osniva praktički samo na iir. (ved. *yuvāk-*).

§ 84 Szemerényi 1989

jednina

N. *eg(h)om, *egō

*tū, *tu

G. *mene, *mei/moi

*tewe/tewo, *t(w)ei, *t(w)oi

D. *mei/moi, *mebhi

*t(w)ei/t(w)oi, *tebhi

A. *(e)me, *mē, *mēm

*twe/te, *twē/tē, *twēm/tēm

Ab. *med

*twed

množina

n. *wei, *ṅsmés	*yūs, *usmés (uswes?)
g. *nosom/nosōm	*wosom/wosōm
d. *ṅsmei	*usmei
a. *nes/nos, *nēs/nōs, *ṅsme	*wes/wos, *wēs/wōs, *usme, *uswes
ab. *ṅsed/ṅsmed	(*used?)/usmed

Szemerényijev je pristup os. zamj. neobičan na više načina i ne može se prihvatiti. Njegovi glotogonijski pokušaji da se oslobodi supletivnosti nikako ne mogu biti normalna metodologija⁴⁰¹.

Akuzativ je *mēm u ie. nepotreban jer je nastavak *-m očita inovacija pojedinih jezika. Isto stoji i za ablativne oblike. Oblik je *mebhi uglavnom posljedica Szemerényijeve neobičnene nesklonosti prema supletivnosti.

Tobožnji N. mn. *ṅsmés i *usmés očito nisu praie. Da ne spominjemo da su odrazi tih tobožnjih pralikova posvjedočeni samo u grčkom. Ti likovi teško da su arhaični i Szemerényi ih rekonstruira samo iz svojih glotogonijskih nagnuća. Oblici su G. mn. također neutemeljeni u građi, osim što se tiče slav., a ondje su ti oblici očito sekundarni.

Glavna je mana Szemerényijeva pristupa to što mu je teorija (koja ni sama nije baš uvjerljiva) važnija od građe. Da bi se oslobodio supletivnosti, ide u krajnosti te rekonstruira posve nepostojeće oblike kao što je *ṅsmés, čija je rekonstrukcija potpuno strana svakoj logici i lingvističkoj metodologiji⁴⁰².

§ 85 Beekes 1995

jednina

N. *h ₁ eǵ (-oH, -Hom)	*tuH
G. *h ₁ méne, *h ₁ moi	*téwe, *toy
D. *h ₁ még ^h yo, *h ₁ moy	*téb ^h yo, *toy
A. *h ₁ mé, *h ₁ me	*twé
L/l. *h ₁ móy (h ₁ moi)	*toy
Ab. *h ₁ méd	*twéd

množina

n. *wey	*yuH
g. *ṅs(er)o-, *nos	*yus(er)o-, *wos
d. *ṅsmey, *ṅs	*usmey
a. *ṅsmé, *nōs	*usmé, *wos
l. *ṅsmí	*usmi
ab. *ṅsmed	*usmed

⁴⁰¹ Za dobru kritiku Szemerényijevih pogleda v. Katz 1998: 28–37.

⁴⁰² Potpuno je nevjerojatno da bi većina ie. jezika poopćila N. mn. *wey-, potpuno drugačiji od drugih kosih padeža, umjesto oblika *ṅsmés, koji se razmjerno lijepo slaže s kosim padežima.

Beekesov pristup nije preradikalan. Tipična je za nj rekonstrukcija nepotrebna *h₁- u 1. licu jd. te pretpostavka da bi stind. *-ya* < *-yo mogao biti najstariji nastavak jer je inače neobjašnjiv. Pritom zanemaruje činjenicu da taj nastavak nije posvjedočen izvan iir. Rekonstrukcija se posebnih ablativnih oblika na *-ed čini nategnutom – ti su oblici posve lako mogli biti stvoreni i poslije, analogijom prema imenskoj sklonidbi. Njegova je rekonstrukcija G. mn. *ṅs(er)o- i *yus(ero)- (usp. got. *unsara, izwara*) također potpuno neuvjerljiva.

§ 86 Sihler 1995

jednina

N. *eǵoH	*ti/ī (tu/ū)
G. *mé-me, *mos (pridj.)	*té-we, *tos (pridj.)
D. *méb ^h i, *mey, ? moy	*teb ^h i, *tey/toy
A. *mé, *me	*t-wé, *te
Ab. **mm-ét (> *mét)	*tw-ét

množina

n. *we-i	*yūs (? yuHs)
g. *ṅsóm, *nos/nōs	*usóm
d. *ṅsm-éy, *nos/nōs	*usm-éy, *wos/wōs
a. *ṅsmé, *nos/nōs	*usmé, *wos/wōs
ab. *ṅsm-ét	*usm-ét

dvojina

N. *weh ₁	*yuh ₁ (? yūh ₁)
A. *ṅh ₁ -wé, *no/ōh ₁	uh ₁ -wé, *wo/ōh ₁

U Sihlerovoj poredbenoj grč. i lat. gramatici nalazimo opširno poglavlje posvećeno rekonstrukciji osobnih zamjenica. Njegov pristup također karakterizira nekoliko neobičnih rješenja.

Primjerice, rekonstruira ie. *méb^hi na osnovi av. *ma'biā*, zanemarujući pritom stind. *máhyam* i lat. *mihī*. No ideja da je staro *m-b^h disimilarno u *m-ǵ^h uopće nije uvjerljiva. Nije jasno zašto bi *b^h disimilacijom dalo palataliziran (sic!) aspirirani velar. Stoga je puno logičnije pretpostaviti da je av. *ma'biā* nastalo analogijom prema *ta'biā* (v. § 101). Također i rekonstrukcija oblika *méme u G. (stind. *máma*) izgleda nepotrebnom i zasnovanom na isključivo glotogonijskim razlozima. Što se tih problema tiče, Sihleri dijeli mišljenje sa Szemerényijem.

Sihler također rekonstruira ie. N. *ti/ī na osnovi het. *tik*. To također nije logično, s obzirom da het. *-i* može predstavljati pravilan odraz ie. *-ū u tom položaju (v. § 90).

Rekonstrukcija je ablativnih oblika neuvjerljiva, kako je već rečeno, jer je očito da ie. sustav os. zamj. nije imao sve padeže kao imenska sklonidba⁴⁰³. Osim toga, kako Ab. ionako

⁴⁰³ Za to v. npr. Petersen 1930: 164.

ima poseban nastavaka samo u *o*-osnovama, nije uvjerljivo da ga se pošto-poto mora tražiti i u sklonidbi os. zamj.

Rekonstrukcija je G. mn. *ḡsóm, *usóm poprilično *ad hoc*. Strukturalno bi to moglo proći, s obzirom na to da su posrijedi uobičajene množinske osnove kosih padeža **ḡs-*/*us-* + **-(s)om*, ali takav oblik zapravo nije nigdje posvjedočen. Ili ie. uopće nije imao naglašanih oblika G. mn. ili su izvorni oblici svugdje izgubljeni (ili promijenjeni do te mjere da se više ne mogu prepoznati). Čini je sigurnijim ne rekonstruirati G. mn., umjesto da se pribjegava potpuno spekulativnim oblicima, koliko god se oni dobro uklapali u zamišljen sustav.

§ 87 Katz 1998⁴⁰⁴

jednina

N. * <i>eḡ(H)-(o/ō(H?)m)</i> ⁴⁰⁵	* <i>tú</i> / <i>tú</i>
G. * <i>méne</i> , * <i>moy</i>	* <i>téue</i> , * <i>toy</i>
A. *(<i>m-</i>) <i>mé</i>	* <i>t(u)é</i>

množina

n. * <i>uḡey(e)s</i> , * <i>més</i>	* <i>ḡūs</i>
a. * <i>ḡsmé</i> , * <i>no/ōs</i>	* <i>usuḡé</i> , * <i>uo/ōs</i>

dvojina

N. * <i>uḡé</i>	* <i>ḡiḡ</i>
A. ** <i>ḡh₃mé</i> , * <i>noh₃</i>	* <i>uh₃uḡé</i> , * <i>uoh₃</i>

Katz rekonstruirao sufix u A. mn. 2. lica kao **-wé*, umjesto **-mé* koje se inače rekonstruirao⁴⁰⁶. Uobičajena se rekonstrukcija *usmé osniva na jasnim podudarnostima grč. eol. ᾠμμε, ὕμμε⁴⁰⁷ i stind. *asmá-*, *yušmá-*. No Katz ukazuje na razne tragove starijega **-wé* u drugim ie. granama – keltskom, germanskom, anatolijskom i armenskom (osim toga se detaljno bavi i toharskim oblicima). Dokazi svake grane pojedinačno možda nisu prejak, ali svi su zajedno prilično uvjerljivi.

⁴⁰⁴ Katz se zapravo ne bavi rekonstrukcijom čitava sustava u svojoj disertaciji. Bavi se naglašenim A. mn. i dv. u raznim ie. jezičnim porodicama, usputno rekonstruirajući neke od drugih oblika. Kako su njegove rekonstrukcije dotičnih oblika drugačije od tradicionalnih, mislim da je opravdano uključiti ih u naš pregled. Kako Katz ne navodi cijeli rekonstruiran ie. sustav, neke od navednih oblika možda valja shvatiti uvjetno.

⁴⁰⁵ To je dakako formula, a ne prava rekonstrukcija. Katz ne iznosi svojega mišljenja o rekonstrukciji D. jd.

⁴⁰⁶ Zanimljivo je da i Szemerényi, čija stajališta Katz žestoko odbija, također rekonstruirao **usw-* u 2. licu mn. No dok Katz svoju rekonstrukciju obrazlaže pomnim istraživanjem građe "neklasičnih" ie. jezika, Szemerényi svoju rekonstrukciju **usw-* bazira uglavnom na glotogonijskim razlozima (kao jedini trag staroga **usw-* navodi got. *izw-*).

⁴⁰⁷ Usp. dorski ᾠμμέ i ὕμμέ za stariji naglasak.

U keltskom Katz izvodi stir. *sní, sí* iz ie. * η smé, *uswé aferezom početnih * η - i *u- te duljenjem (emfatičkim ili u jednosložicama)⁴⁰⁸. Takvo objašnjenje nije preproblematično⁴⁰⁹ i u svakom je slučaju bolje od svih drugih objašnjenja dotičnih oblika⁴¹⁰.

U germanskom Katz izvodi got. *izw-* u *izwis* iz ie. *uswé. Taj oblik snažno podupire rekonstrukciju *-wé. Glas je -z- u germanskom nastao Vernerovim zakonom, a početno je *i-* nastalo razjednačavanjem *u- -w- > *i- -w-⁴¹¹.

Anatolijska je građa⁴¹² nešto manje indikativna. Katzovo je izvođenje het. *anzāš*, 1. lica klinopisnoga luvijskoga *ānza* i 2. lica *ū(n)za* iz ie. * η swé, *uswé⁴¹³ moguće, ali ne i sigurno. S druge strane, izvođenje hijeroglifskoga luvijskoga *á-zu-za* /ancunc/, *u-zu-za* /uncunc/ iz istih oblika izgleda puno vjerojatnijim. Glas bi -u- u drugom slogu dotičnih oblika trebao biti odrazom ie. *-w-. No ne mogu prihvatiti Katzovo izvođenje het. *šumāš* iz *swé > *suwé s prvotnom aferezom. Stara se pretpostavka da se *šum-* izvodi metatezom od staroga *usw- (ili *usm-)⁴¹⁴ čini puno uvjerljivijom.

U slučaju su armenskoga dokazi za staro *-mé i *-wé neizravni⁴¹⁵, ali s obzirom na druge dokaze Katzova analiza izgleda zadovoljavajućom.

Možemo zaključiti da je vrlo vjerojatno da je sufiks *-wé u naglašenom A. mn. 2. lica doista postojao u ie. Taj je sufiks možda već tada bio samo jedna od mogućih varijanata (v. § 100, § 102 za rekonstrukciju).

U dvojini Katz rekonstruirao kose padeže pomoću *-h₃-. Iako bi nam to omogućilo izvođenje homerskoga $v\omega\epsilon$ izravno iz * η h₃wé, ne mogu prihvatiti Katzovu⁴¹⁶ tvrdnju da to *-h₃- ne mora biti povezano s imenskim nastavkom *-h₁-. Stoga bih radije i ovdje rekonstruirao *-h₁- unatoč problemima (v. § 102 za daljnju raspravu).

§ 88 Meier-Brügger 2002

jednina		množina	
N. *eǵóh ₂ , *eǵh ₂ óm	*túh ₂	*wéys	*yúHs
G. *méne	*téwe		
D. *me-ǵ ^h ey, *me-ǵ ^h y-om	*te-b ^h ey, *te-b ^h y-om	* η s-mé-i	*us-mé-i

⁴⁰⁸ V. Katz 1998: 77–106. U keltskom *ē > *ī pravilno, *-w- pravilno nestaje u stir. (usp. stir. *sí* i srednjoveški *chwi*). Cijela promjena glasi: * η s-mé ⇒ * η s-né (asimilacija) ⇒ *sné (afereza) ⇒ *snē (duljenje) > *snī > stir. *sní*, galski SNÍ, srednjoveški *ni*. Slično i: *us-wé ⇒ *swé (afereza) ⇒ *swē (duljenje) > *swī > stir. *sí*, srednjoveški *chwi*.

⁴⁰⁹ Ideja o aferezi nije uopće čudna jer je afereza tipološki jako česta kod zamjenica. Usp. hrv. dij. *nàkō, vākō* od *onākō, ovākō* (iako je i analogija prema *tākō* moguća).

⁴¹⁰ Ti se oblici uobičajeni izvode od *ad hoc* rekonstrukata *s-nēs i *s-wēs (tobože povezanih s *no/ōs, *wo/ōs). V. npr. Schmidt 1978: 218.

⁴¹¹ Katzovo (1998: 111) rješenje problema početnoga *i-* nije prihvatljivo. Za dočetno *-is*, za oblik 1. lica itd. v. Katz 1998: 107–131. Katzovo objašnjenje nastavka *-is* nije potpuno uvjerljivo, ali promjena se *usw- > *izw-* čini nesumnjivom.

⁴¹² Katz 1998: 134–151.

⁴¹³ Nastavak je *-wé očito poopćen u anatolijskom, za razliku od iir. i grč.

⁴¹⁴ U het. se ne može reći je li posrijedi bilo *-w- ili *-m- jer bi oboje dalo *-m-* iza *-u-*. Ako je bilo *-m, to bi značilo da *-wé ipak nije bilo poopćeno u anatolijskom, no to se čini manje vjerojatnim.

⁴¹⁵ V. Katz 1998: 186–193.

⁴¹⁶ 1998: 209f.

G/D. nenagl. *moy	*toy		
A. *mē, *me	* tē, *t(w)e	*ṛs-mé, *nos	*us-mé, *wos

Meier-Brüggerova je rekonstrukcija prilično konzervativna. U D. jd. rekonstruira nastavak *-ey, na osnovi stprus. *tebbeī* ili lat. *tibī*. To je logično iako treba znati da je *-ey uobičajen dativni nastavak koji lako može biti i sekundaran. Drugu pak varijantu na *-y-om rekonstruira isključivo na autoritetu sanskrta, "najdražega" jezika većine indoeuropeista. Poznato je da je u skr. čestica *-om jako omiljena u os. zamj. te nije vjerojatno da se to *-om treba pripisivati praie.

Dobra je strana Meier-Brüggerove konzervativnosti to što ne rekonstruira padeže kao što su Ab. i I. jd., ili G. mn. gdje jednostavno nema dovoljno raspoložive građe na osnovi koje bi se moglo uvjerljivo rekonstruirati ie. praoblike.

Rekonstrukcija osobnih zamjenica u indoeuropskom

Kako već napomenusmo više puta, ovdje se uglavnom bavimo bsl. os. zamj. i njihovim ie. izvorištem. Stoga ćemo najviše pažnje posvetiti upravo problemima ie. rekonstrukcije os. zamj. vezanima uz bsl. Preciznije, ponajviše ćemo se baviti problemom duljenja u jednosložicama u ie. koje je od velika značenja za probleme bsl. akcentuacije. Drugo je važno pitanje ònō bsl. oblika *mès i njegova ie. izvora. Važno je i pitanje mogućega bsl. D. jd. *tubi i njegove povezanosti sa stind. *túbhya(m)*, iako je to pitanje zapravo nerješivo te je nemoguće doći do pouzdana zaključka. Ostalo je više–manje nesporno iako dakako treba spomenuti problem nenaglašanih oblika *moy/mey, *toy/tey. Izbjegavat ćemo duge rasprave o problemima gdje nije vjerojatno da se može reći išta originalno.

Osobne zamjenice s mogućim duljenjem u jednosložicama

§ 89 Poznato je da mnoge ie. os. zamj. imaju odraze i s kratkim i s dugim samoglasom, primjerice grč. *σύ*, ali lat. *tū*. Takvi su se odrazi uglavnom objašnjavali na dva osnovna načina: ili laringalom – npr. izvornim *tuH (ili *tuh₂), ili duljenjem u jednosložicama – *tú/*tū*⁴¹⁷. Mana je pri rekonstrukciji laringala to što se ne mogu uvjerljivo objasniti kratki odrazi⁴¹⁸. Stoga treba pretpostaviti da je uvijek kada se mogu naći i kratki i dugi odrazi riječ o duljenju u jednosložicama⁴¹⁹. Pretpostavimo li da su kratki i dugi odrazi nastali kao posljedica takva procesa, lako je razumjeti nastanak dvojnih oblika. Izvorni je kratki samoglas produljen (već u ie., ili poslije u pojedinim jezicima) i tako je došlo do dva oblika. Fonetsko je duljenje u jednosložnim riječima jako čest fenomen tipološki pa nema razloga da ga se ne prihvati i za praie.

Prvo ćemo pogledati sve primjere kod kojih postoji mogućnost da je riječ o duljenju u jednosložicama:

Naglašeni N. jd. 2. lica

§ 90

***tu** – grč. dorski *τύ*, latv. *tu*, lit. žemaitiski *tò*, steng. *bu* (njem. *du*), stir. *tu-ssu*⁴²⁰, *tú*⁴²¹, stind. *t(u)vám*⁴²², *tú* (čestica), gatha-av. *tuvām*, het. A. *tuk*⁴²³, stprus. *tu*, toh. B *t(u)we* (?)

***tū** – lat. *tū*, grč. homerski *τύνη*, av. *tū*, stsl. *ty*, stprus. *tū*, *toū*, steng. *bū* (eng. *thou*)⁴²⁴, alb. *ti*, stind. *tū* (čestica), het. *zik* (?)⁴²⁵, bretonski *te*⁴²⁶

⁴¹⁷ Ideju o fakultativnu duljenju u jednosložicama spominje već Hirt (1921–37/II: 227).

⁴¹⁸ Ranko Matasović (usmeno) predlaže drugačiji scenarij. Počinje se s izvornim *tu i varijantom **tuh₂*om (kao **e*g i **e*gh₂om). Time bi stind. *tuvám* bilo arhaično (usp. i oskički *tiium*). Od **tuh₂*om bi se krivom raščlambom moglo dobiti *tuh₂. To je objašnjenje formalno zadovoljavajuće, ali se ne čini uvjerljivim imamo li na umu primjere li poput grč. *τύ*, *τύνη*. Osim toga, duljenje se u jednosložicama ne javlja samo u ovom primjeru.

⁴¹⁹ Usp. Rasmussen 1999a: "Given the possibility of emphatic forms, I see no reason to read laryngeals into the forms **u*é 'we two', **i*ú 'you two' or even **i*ús 'you', secondary lengthening of old short vowels will do".

⁴²⁰ V. Pedersen & Lewis 1937: 215. Schmidt 1978: 116 misli da je stir. *tu-ssu* postalo analogijom prema *me-ssu* (a da je bretonski *te* analogijom prema *me*). To ne izgleda uvjerljivim.

⁴²¹ Vjerojatno sa stir. duljenjem u jednosložicama, kao u *me > *mé*.

⁴²² Praoblik bi *tū-om ili *tuH-om u stind. vjerojatno dao **tūvám, kao i u av., no to je sporno – primjeri kao stind. *ba-bhūvān* od korijena *bhū*- (ie. **b^huH*-) to potvrđuju, ali usp. i stind. *bhúvat*.

⁴²³ Melchert 1994: 132, 188.

⁴²⁴ Steng. bi primjer mogao biti sekundaran (kao i ostali germanski primjeri). Ondje je duga varijanta bila naglašena, a kratka nenaglašena. Stoga bi ta varijacija mogla biti posljedicom kasnijega duljenja ili kraćenja (usp. i sekundarno *ɹ* "ja" u steng.). Čini se da u praie. duljina nije ovisila o naglasku (v. § 96).

⁴²⁵ Melchert 1994: 84, 132.

⁴²⁶ U britskom *ū > *ī > *i pravilno, a u bretonskom pravilno *i > *e*.

Oblici se nekih jezika mogu izvesti iz obiju varijanta – primjerice armensko *du*⁴²⁷. Čini se da steng. čuva obje varijante (ako to nije sekundarno), kao i bsl. (najvjerojatnije i stprus.), iir. i grč.

Vidjevši svu građu treba rekonstruirati ie. *tú, *tű, pri čem drugi oblik nastaje duljenjem u jednosložicama. Rekonstrukcija je **tuH nemoguća jer se njome ne mogu objasniti brojni kratki odrazi.

Naglašeni N. mn. 2. lica

§ 91

*yūs – av. *yūš*, stind. *yūyám*⁴²⁸, lit. *jūš*, latv. *jūs*, stprus. *ioūs*, stsl. *vy*

Arm. je *duk* ' dvoznačno, kao i got. *jus*⁴²⁹. Svi oblici ukazuju na dugi samoglas⁴³⁰. Stoga tu možemo birati hoćemo li rekonstruirati praoblik *yuHs s laringalom ili sekundarno produljeno *yūs, iako kratka varijanta nije nigdje posvjedočena. Moglo bi se pretpostaviti da je duga varijanta poopćena već u praie. ili da kratko **yūs slučajno nije posvjedočeno. Prema drugim ću oblicima (pogotovu prema 2. licu dvojine, v. § 92) provizorno rekonstruirati *yūs koje se izvodi od starijega, neposvjedočenoga **yūs jednosložnim duljenjem⁴³¹.

Naglašeni N. dv. 1. lica

§ 92

*we – got. *wit*

*wē – av. *vā*, stsl. *vě*

Ved. su *vām* i žemaitiski *vēdō* dvoznačni. Unatoč samo trima razmjerno pouzdanim primjerima, možemo rekonstruirati ie. *wé, *wě⁴³².

Naglašeni N. dv. 2. lica

*yu – stind. *yuvám*⁴³³

*yū – stsl. *vy*

---

⁴²⁷ Ie. *u, *ū > arm. *u*.

⁴²⁸ S –y– analogijom prema *vayám*.

⁴²⁹ U sjevernom i zapadnom germanskom oblik *jiz ima samoglas analogijom prema 1. licu mn. *wiz te nam tako ne govori ništa o izvornom samoglasu.

⁴³⁰ Alb. se *ju* može izvesti iz ie. *yus s kratkim samoglasom. No početno *y– u alb. zapravo uglavnom daje *gj–* ili *z–* pa je takvo izvođenje nepouzdan.

⁴³¹ Dakako nije nemoguće da je praie. imao *tú/*tű, ali *yúHs.

⁴³² Dočetno se –t u germanskom obično izvodi iz ie. *dwoh₁ "dva", ali detalji nisu jasni.

⁴³³ No vidi napomenu za *t(u)vám*.

Lit. je *jùdu* opet dvoznačno⁴³⁴ (v. § 61), no možemo rekonstruirati ie. *yú, *yǔ. Kao i u N. mn. 1. lica, nema razloga rekonstruirati laringalističko *weh₁, *yuh₁, unatoč malobrojnoj građi kod 2. lica.

Naglašeni/nenaglašeni A. jd. 1. lica

§ 93

*me – grč. ἐμέ, με, stir. *mé*⁴³⁵, got. *mi-k*

*mē – stind. *mā*, av. *mā*, lat. *mēd* (?)⁴³⁶, velški *mi* (?)⁴³⁷, galski *mi* (< *mē)

Čini se da na *mē neizravno upućuje i bsl. (v. § 70). Rekonstrukcija se ie. *mé, *mē, *me, *mē čini sigurnom. Dugi su i kratki oblici postojali i pod naglaskom i izvan njega.

Naglašeni/nenaglašeni A. jd. 2. lica 2nd

*t(w)e – grč. σέ, τέ (dorski), σε

*t(w)ē – stind. *tvā*, av. *θβā*, lat. *tēd* (?)

Vrijedi isto što i u 1. licu. Možemo rekonstruirati ie. *twé, *twē, *te, *tē. Za problem početnoga *tw-/t-, v. § 101.

Nenaglašeni GDA. mn. 1. lica

§ 94

*nos – stind. *nas*, het. *-naš*, kasnoav. *nō*, gatha-av. *nə*, alb. *na*, grč. νόσ-φιλ(v) "osim"

*nōs – lat. *nōs*, stsl. *na-*, gatha-av. *nā* (?)⁴³⁸

Dokazi su prilično jaki i možemo bez sumnje rekonstruirati ie. *nos, *nōs⁴³⁹.

---

⁴³⁴ U got. oblik nije posvjedočen, a steng. *git* ima vokalizam prema 1. licu *wit.

⁴³⁵ Duljina je u *mé* stir. kasnija inovacija. Ie. bi *mē u stir. dalo **mí.

⁴³⁶ Lat. oblik nije pouzdan jer dočetano *-d* nije jasno. Najčešće je objašnjenje da je riječ o čestici ili o miješanju s ablativnim oblikom.

⁴³⁷ Velški *mi* nije pouzdano jer bi *-i* moglo stajati analogijom prema *ti* < *tū. V. Pedersen & Lewis 1937: 204.

⁴³⁸ Ne stoji li analogijom prema A. mn. U kasnoav. je GDA. mn. *nō*, dok je u gatha-av. GD. mn. *nə*, a A. mn. *nā*. To se ne slaže sa stind. GDA. mn. *nas*.

⁴³⁹ Stind. bi se *nas* moglo teoretski izvoditi i iz *nes, ali lat. *nōs* i stsl. *na-* upućuju na *o*-vokalizam.

Nenaglašeni GDA. mn. 2. lica

*wos – stind. *vas*, kasnoav. *vō*, gatha–avestički *vā*

*wōs – lat. *uōs*, stsl. *va-*, gatha–av. *vā* (?)

Kao i u 1. licu, nema nikakvih problema pri rekonstrukciji ie. **wos*, **wōs*.

Nenaglašeni GDA. dv. 1. lica

§ 95

*noh₁ – grč. *vō*, stind. *nau*, av. *nā*, stsl. *na*, stir. *ná-(tha)r*⁴⁴⁰

Svi odrazi upućuju na izvorni dugi samoglas. Zbog toga, ali i zbog činjenice da se laringal nalazi i u naglašenom A. dv. (stind. *āv-* < **ṛh₁-*), čini se da se, za razliku od ostalih slučajeva, ovdje mora rekonstruirati **noh₁* s laringalom.

Nenaglašeni GDA. dv. 2. lica

*woh₁ – stsl. *va*, stind. *vām*⁴⁴¹

Unatoč samo dvama odrazima, treba rekonstruirati oblik **woh₁* (usp. bolje posvjedočenu duljinu kao odraz **noh₁*).

Strukturalni razlozi također idu u prilog rekonstrukciji oblikâ **noh₁*, **woh₁*. Usp. nenaglašeni GDA. dv. **noh₁*, **woh₁* s naglašenim A. dv. **ṛh₁wé*, **uh₁wé* s odnosom nenaglašenoga GDA. mn. **nos*, **wos* s naglašenim A. mn. **ṛsmé*, **usm/wé*.

Treba napomenuti da se mogu također rekonstruirati i produljene varijante **nōh₁*, **wōh₁*, no to je nedokazivo jer bi ti oblici dali isto što i kratki **noh₁*, **woh₁*.

---

⁴⁴⁰ Vjerojatno od **noh₁-tero-* što se može raščlaniti kao stari nenaglašeni dvojni oblik i kontrastivni sufiks **-ter-o-*.

⁴⁴¹ Stind. *vām* vjerojatno postaje razjednačavanjem od starijega **vau*. Tako se mogu objasniti i *nau* i *vām* na isti način. Pretpostavi li se da je oblik *vām* napravljen dodavanjem uobičajene čestice *-am* u stind., bilo bi teško objasniti odakle tako bitna razlika u ponašanju ovih dvaju usporednih oblika. Oblik je *vām* rgvedski hapaks, a normalni je nominativ *āvām* nastao analogijom prema A. (*āvām* : *āvām* kao *tvām* : *tvām*, usp. Katz 1998: 202f).

Duljenje u jednosložicama

§ 96 Već vidjesmo da je pretpostavka o duljenju u jednosložicama jako korisna u rekonstrukciji os. zamj. Ovdje ćemo se pozabaviti tim problemom nešto detaljnije.

Osnovna su obilježja duljenja u jednosložicama:

- 1) Duljenje u jednosložicama nije pravilno u mladogramatičarskom smislu. Dakle ne može se opisati kao običan glasovni zakon.
- 2) Duljenje se u jednosložicama događa i u nenaglasnicama (usp. ie. nenaglasnice *nōs, *mē).
- 3) Oblici su nastali duljenjem u jednosložicama vjerojatno bili samo fonetske varijante kratkih oblika (tako je *tū bila samo jedan od fonetskih ostvaraja fonološkoga *tu).

Prva je točka očita iz činjenice da postoje mnoge jednosložice u ie. koje su uvijek kratke – npr. *éǵ "ja" ili *nókʷts "noć". To govori da je duljenje u jednosložicama zapravo tendencija, tj. fakultativna promjena – jednosložice su u ie. mogle biti produžene fonetski, no to je bila samo mogućnost.

Druga točka govori protiv moguće teze da je duljenje u jednosložicama zapravo bilo emfatičko duljenje. Teško je zamisliti emfatičku upotrebu klitika. Neke se od ie. dugih klitika, kao što je to *mē, mogu objasniti analogijom prema naglašanim oblicima poput *mē, no u slučajevima kao što je *nōs nema takva izvora analogije. Moglo bi se i pretpostaviti da je duljina u *nōs ili *wōs posljeie., no to se ne čini vjerojatnim⁴⁴². Kako rekosmo, duljenje je u jednosložicama tipološki dobro posvjedočeno. Događa se ne samo u praie., nego i poslije u pojedinačnim ie. porodicama i jezicima – npr. u germanskom, latinskom, staroirskom itd. Tipološka potvrda za postojanje dugih zamjениčkih klitika dolazi iz hrvatskoga gdje postoje duge klitike kao *jē* ili *jōj*⁴⁴³.

Treća je točka usko vezana uz prvu. Duljina nastala sporadičnim duljenjem u jednosložicama nije fonološka. To je zapravo bila samo fonetski dugi varijanta. Tako su dugo *ū i *ī u jednosložicama bili samo fonetski ostvaraji inherentno kratkih fonema *u i *i. Poslije, nakon što je *uH dalo *ū, a *iH > *ī, ti su alofoni postali fonemima. Neki su jezici poopćili kratku (latv. *tu*), a neki dugu varijantu (stsl. *ty*), a kod nekih su zadržane obje (možda steng. *bū*, *pu*). Moguće je da u nekim slučajevima kratka ili duga varijanta nije očuvana posve slučajno (primjerice u *yūs, gdje je posvjedočena samo duga varijanta). Dakako, moguće je da u nekim slučajevima nikada nije ni došlo do duljenja.

---

⁴⁴² Sihlerov (1995: 38) argument da je *tu isprva bilo nenaglašeno, a da je *tū bilo naglašeno nije moguć jer je *nōs bilo uvijek nenaglašeno pa svejedno ima i kratku i dugu varijantu.

⁴⁴³ U hrvatskom su nenaglašene varijante dugih naglašanih osobnih zamjenica također duge (kada su u zanaglasnom položaju dakako). U gramatikama se standardnoga jezika to ne bilježi, no postojanje je takvih oblika u bar nekim novoštok. govorima neupitno, usp. npr. *zónnijo bi nās* u Imotskom i Bekiji (Šimundić 1971: 120).

Ovdje ćemo pogledati koristi i mane pretpostavke o duljenju u jednosložicama. Koristi su koje dobivamo duljenjem o jednosložicama:

1) Jednostavno rješenje problema dvojnih oblika zamjenica kao *tú, *tú koje se ne mogu objasniti laringalnom teorijom.

2) Pretpostavka o duljenju u jednosložicama objašnjava i rekonstrukciju mnogih ie. lestica i priloga (naglašenih i nenaglašenih):

ie. *nu "sada" > stind. *nú*, grč. *vu*, lat. *nu-nc*, stir. *nu, no*, latv. *nu*, stsl. *нь* "ali" (?)
*nū⁴⁴⁴ > stind. *nũ*, av. *nũ*, grč. *vũv*, stsl. *ny-ně*, lit. *nũnai*

ie. *ud "visoko" > stind. *úd*
*ūd > got. *ut* [ūt], duljina se vidi u eng. *out*, njem. *aus*⁴⁴⁵

ie. *ne "ne" > stind. *ná*, stsl. *ne*, lat. *ne-que*, got. *ni-h*
*nē > lat. *nē*, stir. *ní*, got. *nē*, stsl. *ně-*

ie. *ǵhi (čestica) > stind. *hí*, grč. *-χι*
*ǵhī > stsl. *-zi*

ie. *u, *ū (čestica) > stind. *u, ū*

ie. *g^{wh}e/o (čestica) > stind. *gha, ha*, stsl. *že, -go*⁴⁴⁶, grč. *-θε* (?)
? *g^{wh}ō > hrv. *ga*

ie. *ni "dolje" > stind. *ní*
*nī > stsl. *ni-zb*

Mogući problemi u vezi s duljenjem u jednosložicama:

1) Problem rekonstrukcije dugoga *ī i *ū kojih inače nema u ie. To nije problematično s obzirom na to da su to bili samo alofoni u ie. (v. gore).

2) Problem jednosložnoga duljenja u klitikama – proces bi duljenja u klitikama mogao izazvati neke sumnje. To se doista čini kao zdravorazumska pretpostavka, no kako je postojanje dugih klitika posvjedočeno tipološki (v. gore), to također nije pravi problem.

3) Problem nepravilnosti kod duljenja u jednosložicama. To također nije pravi problem jer bi to mogla biti posljedica poopćenja različitih varijanata, a pravilnost se ionako ne bi ni očekivala u procesu kao što je taj.

---

⁴⁴⁴ Sekundarnost se duljine tu vidi i po tome što je *nu "sada" vjerojatno samo nulti prijevoini stupanj korijena *new-o- "nov".

⁴⁴⁵ Stsl. *vy-* je posljedica Winterova zakona.

⁴⁴⁶ U G. jd. zamjenicâ kao *togo*.

Treba pogledati i duljinu koja se javlja u korijenskim imenicama. Može li to isto biti duljina nastala duljenjem u jednosložicama? Je li to moguće objašnjenje inače čudna duljenja u korijenskim imenicama kao što je *pōds "stopalo"⁴⁴⁷? Mnoge korijenske imenice, poput već spomenutoga *nókʷts "noć" nemaju dugoga samoglasa u N. jd. Čini se da duljenje u riječima poput *pōds ne pripada potpuno istomu fenomenu kao što je duljenje u *tú, *tǔ⁴⁴⁸. To je prije svega očito po tome što kod korijenskih imenica nema dvojnosti tipa da se ista imenica javlja i s duljinom i bez nje (korijenske su imenice ili kratke ili duge u N. jd.). Detalje je teško rekonstruirati, ali duljenje je u jednosložicama moglo djelovati u više faza u ie. Čini se da su dugi samoglasu u ie. korijenskim imenicama u bsl. tretirani kao i svi drugi dugi ie. samoglasu. No duljina je nastala duljenjem u jednosložicama u bsl. imala drugačiji razvoj što se tiče naglasaka (v. § 106). To upućuje na zaključak da stabilna duljina u korijenskim imenicama nema duljinu iz istoga izvora kao i nestabilna duljina u osobnim zamjenicama (te jednosložnim česticama i priložima). Što se ovoga rada tiče, ostavit ćemo stoga korijenske imenice izvan razmatranja problema duljenja u jednosložicama. Stoga ćemo se baviti duljenjem u jednosložicama kao fenomenom koji se javlja u zamjenicama, česticama i priložima. Razlog je zbog kojega su jednosložne imenice možda bile izuzete od toga sporadičnoga procesa to što je duljina u imenskim oblicima bila strogo određena prijevodom. Ako se nekakva fonetska duljina ondje i pojavila, mogla je brzo bi eliminirana analogijom, naknadnim uvođenjem staroga prijevojnoga stupnja itd. Također, sporadična se je duljina koja se je javljala u korijenskim imenicama kao *pōds mogla brzo biti i stabilizirana (tj. mogla je postati fonološkom, a ne samo fonetskom) analogijom prema dugom prijevojnomo stupnju, primjerice onom koji se je javljao kod osnovâ na sonant, gdje duljina nije bila rezultat duljenja u jednosložicama (npr. u *kwōn "pas" itd.)⁴⁴⁹. To bi objasnilo i drugačiji naglasni razvoj duljine u zamjenicama i duljine u korijenskim imenicama u bsl. (v. § 106).

Na kraju je svega, ostavivši po strani sporno duljenje u imenskim oblicima, poprilično očito da u ie. postoji sekundarno duljenje u jednosložnim os. zamj., česticama i priložima. Stoga zaključujemo da je naša rekonstrukcija ie. osobnih zamjenica točna i da se duljenje u jednosložicama mora prihvatiti kao stvarni praie. fenomen.

---

⁴⁴⁷ Ne mora svaka duljina u N. jd. korijenske imenice nastati duljenjem u jednosložicama. Primjerice, duljina bi u riječi *kēr "srce" mogla biti uzrokovana otpadanjem dočetnoga *-d, ako se to dogodilo već u praie. (usp. grč. κῆρ, het. *kīr*).

⁴⁴⁸ Inzistira li se na objašnjavanju duljine kod korijenskih imenica nekom vrstom duljenja u jednosložicama, može se pretpostaviti i postojanje prvoga i drugoga ie. duljenja u jednosložicama.

⁴⁴⁹ U osnovama je na sonant duljina nastajala otpadanjem nominativnoga nastavka *-s: **kwons > *kwōn.

Indoeuropsko *més?

§ 97 Baltoslavenski su N. mn. 1. lica *mes i odgovarajući armenski lik *mek* oduvijek izazivali probleme. Razlog je za to to što su ti oblici potpuno različiti od oblika koji se mogu naći u drugim ie. jezicima – stind. *vayám*, got. *weis*, het. *wēš*, svi od staroga *wey–((e)s).

Dva su osnovna načina kako se može pristupiti tomu problemu. Prvi je da se oblici s *m– smatraju arhaičnima. To je, dakako, upravo ono što glotogonisti žele jer se to *mes savršeno slaže s osnovom jedninskih kosih padeža 1. lica *me–, s osnovom množinskih kosih padeža *ṛns– < **ṛns–⁴⁵⁰, s glagolskim nastavkom 1. lica jd. *–m i s glagolskim nastavkom 1. lica mn. *–me. Problem je s tim *mes što je taj lik posvjedočen u samo dva jezika⁴⁵¹, a to nije dosta da bi se nešto rekonstruiralo za praie. osim ako jedan od tih dvaju jezika nije sanskrt.

Drugo je objašnjenje da su ti oblici nekako inovativni. Stoga se nekako pokušava te oblike svesti na staro *wey–((e)s)⁴⁵². Početno se *m– objašnjava ili utjecajem *m– iz jednine, ili utjecajem *–m– iz 1. lica mn. glagolskih nastavaka. Analogija N. mn. prema kosim oblicima jd. ne izgleda baš vjerojatnom⁴⁵³, no ideja da bi glagolski nastavci mogli utjecati na zamjenicu nije nemoguća.

Usp. npr. u njem. dij. (bavarsko–austrijski) zamjenicu 2. lica mn. *dir, des*⁴⁵⁴, umjesto standardnoga njem. *ihr*, gdje je *d–* nastalo u pogrješnoj raščlambi glagolskoga nastavka *–d* i nesuglasničkoga početka zamjenice. Švedska zamjenica 2. lica množine *ni* i (staro)norveške zamjenice 1. i 2. lica dv. i mn. na *m–* i *þ–* mogu se objasniti na sličan način⁴⁵⁵. Čuveni je bavarski oblik *mir* (umjesto *wir*), često spominjan u ovom kontekstu, nastao asimilacijom glagolskoga nastavka *–n* i početnoga zamjeničkoga *w–* u inverziji u brzom govoru⁴⁵⁶. Treba napomenuti da je u svim ovim slučajevima riječ o pogrješnoj analizi u sandhiju i da takvi slučajevi ne odgovaraju bsl.–arm. situaciji. Takva vrsta promjene nije bila moguća u bsl. s obzirom na to da glagolski nastavak sigurno nije bio samo *–m, a inverzija glagola i zamjenice teško da je bila tako česta (ako je je uopće i bilo).

Primjer je obostrana utjecaja osobnih zamjenica i glagolskih nastavaka polj. glagolski nastavak 1. lica mn. *–my*, nastao analogijom prema zamjenici *my*. Daljnja je usporednica utjecaj glagolskoga nastavka 1. lica dvojine *–va* na dvojinsku zamjenicu *vě* čime ona postaje *va* u stčeš. i stpolj. (v. § 40, § 42). Taj drugi primjer je tipološki najbliži navodnomu utjecaju glagolskoga *–m– na oblik *wey–((e)s). No u slučaju bsl. treba priznati da je i početni suglas bio promijenjen, za razliku od navedenoga primjera s dvojinom gdje je promijenjen samo završni samoglas. U primjeru je polj. *–my* zapravo utjecala zamjenica na glagolski nastavak, a ne obrnuto.

⁴⁵⁰ Usp. vjerojatno **–ms > *–ns u A. mn. imenske sklonidbe (*–m iz A. jd. i množinsko *–s, dakako).

⁴⁵¹ Ideja da se *mes krije u grč. oblicima kao ᾰμ–μες nije jako uvjerljiva.

⁴⁵² Ideja da je *mes pluralizacija jedninske osnove *m(e)– (Szemerényi 1989: 229) izgleda nevjerojatno.

⁴⁵³ U takvu bi se slučaju supletivnosti očekivalo da će početni suglas kosih padeža množine *n– biti preuzet analogijom i u N. mn., a ne da će se preuzimati osnova kosih padeža jednine (sic!). Stoga je teško prihvatiti takvu analogiju.

⁴⁵⁴ Howe 1996: 280–281.

⁴⁵⁵ Howe 1996: 300, 316–318.

⁴⁵⁶ Howe 1996: 280–281.

Može se prihvatiti da je početno *m- u bsl. i arm. postalo nekakvom analogijom sličnom gornjima unatoč tomu što nismo naišli na pravu tipološku usporednicu. No početno *m- ionako nije najproblematičnije. Problem je u tome što se arm. *-ek'* dade lijepo izvesti iz *-eyes⁴⁵⁷, no bsl. se *-es ne može nikako izvesti iz *-eys, *-eyes ili čak *-ey. Najlakše bi bilo pretpostaviti izvorno *wey (koje nigdje nije posvjedočeno, usput budi rečeno), koje bi se onda promijenilo prvo u *mey, a zatim u *mes⁴⁵⁸. No takva promjena izgleda također poprilično neuvjerljivom⁴⁵⁹.

S obzirom na nesigurno izvođenje bsl. oblika *mes iz ie. *wey-((e)s), provizorno ću ovdje zaključiti da bi oblik *mes doista mogao biti star, te ga da treba rekonstruirati uz bolje posvjedočeno *wey-⁴⁶⁰.

---

⁴⁵⁷ Matzinger 1997: 88f.

⁴⁵⁸ *-s bi moglo biti prema glagolskom nastavku ili prema *yūs.

⁴⁵⁹ Zamisao da *wey((e)s) daje *mes sa završnim *-es također prema glagolskom *-mes izgleda neuvjerljivo.

⁴⁶⁰ Najlakši bi način kako opravdati dva oblika 1. lica mn. os. zamj. bio da se pretpostavi oprjeka inkluzivnosti/ekskluzivnosti. Kako *mes ima zajedničku osnovu s *m- iz kosih padeža 1. lica jd., to bi mogao biti ekskluzivni oblik, dočim bi *wey-, koji očito dijeli istu osnovu s oblicima 2. lica mn. na *w-, bio inkluzivni oblik (usp. npr. Prokosch 1939: 282 ili Watkins 1969: 47).

Naglašeni D. jd. 2. lica

§ 98 Stind. je D. jd. *túbhya(m)* oduvijek bio kontroverzan. Obično se smatrao sekundarnim prema starijem ***tábhya(m)*, posvjedočenu u av. *ta'biiā*, stprus. *tebbei*, stsl. *tebě* i umbrijskom *tefe*. No motivaciju je za tu analogiju teško naći. Zašto bi *t(u)vám* utjecao samo u D. jd.? Staro je pravilo povijesne lingvistike – ne možeš li što objasniti kao inovaciju, tada to mora biti arhaizam. Stoga neki lingvisti rekonstruiraju **tub^h-* u D. jd.⁴⁶¹ Usporednica se stind. *túbh-* traži u bsl., gdje je pretpostavljeno **tub-* utjecalo na latv. dij. D. jd. *mun-* i možda na stprus. *subs* "sebe".

Možemo li doista rekonstruirati praie. **tub^h-* u D. jd. na osnovi tako bijednih dokaza? Ostali se oblici, koji ukazuju na **teb^h-*, lako mogu objasniti kao analoški, nastali pod utjecajem **téwe* (te **méne*, **még^hi*). Što bismo dobili pretpostavkom da je tu riječ o arhaizmu? Objasnili bismo stind. oblik, za koji se inače treba pretpostavljati *ad hoc* analogija s N. jd. Objasnili bismo i inače čudno javljanje *u*-vokalizma u latv. dij. također u D. jd. Čini se prevelikom slučajnosti da se neobičan *u*-vokalizam pojavi neovisno i u bsl. i u indoarijskom. Stoga ćemo ovdje provizorno rekonstruirati praie. D. jd. **túb^hi*. Pravilnija je varijanta **téb^hi* postojala možda već u praie.

---

⁴⁶¹ Npr. Hujer 1912, Schmidt 1978 (cf. :127–129 za raspravu), Kortlandt *uskoro* c itd.

Nenaglašeni GD. jd. 1. i 2. lica

§ 99 Rekonstruirali smo bsl. nenaglašeni GD(A?). jd. 1. i 2. lica kao *mey i *tey. To je rekonstrukcija iz koje se najlakše može izvesti stsl. *mi*, *ti*. Već je davno primijećeno da se stsl. *mi* i *ti* ne slažu s grč. $\mu\omicron\iota$ i $\tau\omicron\iota$ koji jasno ukazuju na *o*-vokalizam. No čini se razumnijim pretpostaviti ie. varijante *mey/moy, *tey/toy⁴⁶², nego tvrditi da su samo *moy i *toy izvorni samo na osnovi grčkoga autoriteta, te objašnjavati stsl. *mi*, *ti* putem kakva posebna glasovnoga zakona⁴⁶³.

Stind. nam *me* i *te* ne govore je li im praoblik glasio *mey/tey ili *moy/toy. No potvrda se za rekonstrukciju *mey, *tey možda može naći u stlat., gdje je oblik *mīs* najlakše objasniti kao staro *mey s dodanim genitivnim *-s⁴⁶⁴. Stlat. bi se oblik *mīs* možda mogao izvesti i iz *moy-s⁴⁶⁵, no to je upitno. Isto stoji i za lat. *mī* (< stlat. *mei* < ie. *mey) u vokativima kao *pater mei!*, *mī fili!*. Tomu bi se mogla uputiti zamjerka da nije sigurno da je stlat. *mīs* klitika, s obzirom na to da se nenaglasnice obično pišu zajedno s naglasnicama, primjerice *-que*, *-met*, *-pte* itd. No izvođenje *mīs* < *mey-s ne ovisi o tome je li stlat. *mīs* klitika jer je razvoj nenaglasnicâ u naglasnice jako dobro posvjedočen u svim ie. jezicima.

Može se pretpostaviti i da bi stind. L. jd. *máyi* i *tváyi* mogli upućivati na stare *mey- i *twey- jer bi *moy- i *twey- tu dali *-ā-* po Brugmannovu zakonu. No čini se da navedeni oblici nisu relevantni jer su premladi da bi bili pouzdani (usp. stind. stariji L. jd. *tvé*)⁴⁶⁶. Potpora lat. *mī* (i *mīs*) bsl. gradi omogućuje nam rekonstruirati ie. *mey/moy, *tey/toy.

---

⁴⁶² Za moguće ie. *mu umjesto *mey/moy v. § 73.

⁴⁶³ Primjerice da *-oy daje *-i* u klitikama u slav. Moglo bi se pomišljati i na usporednicu s imenskim *-i* < ie. *-oy itd.

⁴⁶⁴ V. npr. Sihler 1995: 377.

⁴⁶⁵ Usp. ie. I. mn. *o*-osnovâ na *-ōys koji daje lat. *-īs*. No u našem slučaju imamo kratko *-oys u vjerojatno nenaglašenoj jednosložici pa razvoj nije nužno isti.

⁴⁶⁶ Neki lingvisti misle da *tvé* nije staro, usp. Schmidt 1978: 79–84. Usp. i stind. pokazni I. jd. ženskoga roda *táyā*, koji također nema *-ā-* iako je ie. osnova bila *toy-. To ukazuje na nepouzdanost takvih oblika.

Rekonstrukcija praindoeuropskih paradigama

§ 100 Ovdje ćemo, nakon što smo raspravili sve veće probleme koji se tiču bsl., izložiti rekonstrukcije cijelih paradigama praie. os. zamj. Rekonstrukcije će biti obrazložene nakon danih paradigama, osim za slučaje o kojima već raspravljamo (v. § 90–95, § 97–99). Polazimo od pretpostavke da je praie. sklonidba os. zamj. imala manje padeža nego imenska sklonidba⁴⁶⁷. U slučajevima kada posvjedočeni oblici u jezicima–potomcima ukazuju na potpuno drugačije praobljike pretpostavit ćemo da ie. nije imao tih oblika (ili, ako ih je imao, da su nepovratno izgubljeni). Takav se pristup čini logičnijim od rekonstrukcije potpunih paradigama gdje se mnogi oblici temelje na građi samo jednoga od jezika (najčešće stind.) ili samo na teoretskim razmatranjima (v. § 83, § 84, § 86 za takvu rekonstrukciju). Stoga u jd. rekonstruiramo N., G., D. i A., u mn. i dv. od naglašanih oblika samo N. i A. te nenaglašeni GDA.

1. lice jednine

N. *éǵ, *éǵHóm, *éǵóh₂

G. *méne, *mey/moy

D. *méǵhi, *mey/moy

A. *mé/mé, *me/mē

2. lice jednine

*tú/tǔ

*téwe, *tey/toy

*túb^{hi}/téb^{hi}, *tey/toy

*twé/twē, *te/tē

1. lice množine

n. *wéy, *més

g. *nos/nōs

d. *nos/nōs

a. *ṛsmé, *nos/nōs

2. lice množine

*yús

*wos/wōs

*wos/wōs

*uswé/usmé, *wos/wōs

1. lice dvojine

N. *wé/wē

G. *noh₁

D. *noh₁

A. *ṛh₁wé, *noh₁

2. lice dvojine

*yú/yǔ

*woh₁

*woh₁

*uh₁wé, *woh₁

---

⁴⁶⁷ Iako nije potpuno sigurno ni da je opravdano rekonstruirati za ie. klasične cjelovite paradigme u mn. i kod imenica, s obzirom na to da se mnogi navodni ie. nastavci ponašaju zapravo često kao posljelozni.

Bilješke o rekonstrukciji:

§ 101 N. jd. 1. lica rekonstruiramo oblike *ég (het. *ūg*⁴⁶⁸, stlit. *eš*, slav. *ja*, ?av. *azā*⁴⁶⁹), *égHóm⁴⁷⁰ (stind. *ahám*, av. *azām*, stsl. *azъ*, grč. *ἐγών*⁴⁷¹) i *égóh₂ (lat. *egō*, grč. *ἐγών*, venetski *ego*)⁴⁷². Treća bi varijanta mogla biti inovacija, nastala zahvaljujući obrascu *-oh₂ : *-om u glagolima, no kako se javlja bar u trima ie. jezicima, postojala je vjerojatno već i u praie. vrijeme. Čini se da nema razloga za rekonstrukciju početnoga *h₁- (iako ga se može rekonstruirati) ili dočelnoga *-H u *ég⁴⁷³. Oblik je *ég očito najstariji, dok su *égHóm i *égóh₂ mlađe, dijalekatne varijante. Sandhijevski je oblik zamjenice *ég - *ék, s dočelnim obezvučenim okluzivom, posvjedočen u balt. (stprus. *as*, *es*) i prema svemu sudeći u het. varijanti *ugga*⁴⁷⁴.

Dokazi za rekonstrukciju ie. *égHóm s dočelnim *-óm nisu tako jaki kako se obično predmnijeva. Potvrda toga *-om u iir. nije relevantna jer je ondje *-om u os. zamj. sveprisutno. No slaganje ved. *ahám* i slav. *jāzъ (v. § 13) ukazuje na ie. *-óm te je jako indikativno. Moguće je i da je opće širenje sufiksa *-óm u iir. počelo baš od ovoga oblika. Grč. *ἐγών* gotovo sigurno odražava to *-óm neizravno, a vjerojatno se bar neki od germanskih oblika također izvode od *égHóm. Najjači dokaz za rekonstrukciju ie. *-óm dolazi upravo iz slav. -ъ jer se ondje ne može objasniti kao sekundarno kako Vaillant hoće (v. § 11). Stoga se čini da je rekonstrukcija ie. *égHóm, unatoč teškoćama, opravdana.

---

⁴⁶⁸ Het. *ūg* ima vokalizam prema starom *tū. V. npr. Melchert 1994: 7, 84.

⁴⁶⁹ Hapaks u gatha-av. prema Beekesu (1995: 207). No Beekes 1988a (: 137) veli da je tumačenje toga oblika dvojbena.

⁴⁷⁰ Umjesto nepoznata laringala, često se rekonstruira *-h₂- iako nema pravih dokaza koji bi nas na to upućivali. Prisutnost je nekoga laringala potvrđena glasom -h- u stind. Zatvoren slog također pomaže kod objašnjenja Winterova zakona u tom primjeru (v. Matasović 1995).

⁴⁷¹ -ω- je analogijom prema ἐγών. Lat. *egomet* se sinkronijski analizira kao *ego-met*, usp. i *nōs-met*, *uōs-met*. No moguće je da je izvorno *egom-et* krivo raščlanjeno kao *ego-met* te da su oblici kao *nōs-met* nastali analogijom prema *egomet* nakon krive raščlambe. Oskički *tiium* i umbrijski *tiom* vjerojatno upućuju na analogiju prema starom neočuvanu *egom u 1. licu.

⁴⁷² Germanski je problematičan. Got. je *ik*, steng. *ic*, stvnj. *ih* lako izvesti iz *égHóm. No runski germanski (s roga iz Gallehusa) ima oblik *ek*, ali *horna* "rog" < ie. *k₁nom. Runsko se *ek* ne može izvesti iz *égHóm s *-om, ali može iz *égV sa zagonetnim kratkim samoglasom (Sihler 1995: 369). Još je neobičnije staronordijsko nenaglašeno *-eka* uz naglašeno *-ek*. Oblik bi se *-eka* mogao izvesti iz ie. *égHóm, no čini se neobičnim da bi krajnji samoglas bio očuvan u nenaglašenu obliku, a da nestane u naglašenu (usp. Schmidt 1978: 24–25). Arm. nam *es* (umjesto očekivana *ec, vjerojatno iz sandhija) ne govori ništa o dočetu. Može se izvesti i iz *ég i iz *égHóm.

⁴⁷³ Schmidtova (1978: 27f) tvrdnja da se praoblik *ég_{h2} ne može rekonstruirati jer bi *-h₂ dalo *-o u slav. nije točan. U slučaju V. jd. eh₂-osnovâ, slav. -o dolazi od ie. *-e(h₂) > *-a(h₂) > *-a > -o, s nestankom laringala u pauzi, a ne od *-h₂. Schmidtovo izvođenje ruskoga *devjano-sto* "90" izravno iz ie. *-k₁th₂ ne treba ni komentirati.

⁴⁷⁴ Ranko Matasović (usmeno).

G. se jd. *méne⁴⁷⁵ rekonstruira prema av. *mana* i stsl. *mene*. Stind. *máma* pokazuje asimilaciju *m-n > *m-m i nije staro. Velški se *fy* "moj" može izvesti od *men⁴⁷⁶, tj. sinkopirana oblika *méne.

Osnova se *mégh- u D. jd. rekonstruira prema stind. *mah-* i umbrijskom *meh-*⁴⁷⁷. Sekundarnost av. *ma'biā* (analogijom prema *ta'biā*) dokazuje oblik iz vakhija *maž* "me" < iranski *mazya⁴⁷⁸. Osnova *men- u bsl. (uz *mun-) nastaje analogijom prema G. jd. *méne.

Dočetno je *-i posvjedočeno u stlit. (v. § 59) i iir. s dodanom česticom -a: ved. *máhya*. Usp. istu česticu i u D. jd. o-osnovâ: -āy-a < ie. *-ōy. Dočetno je -m u ved. *máhyam* nastalo analogijom prema -am u drugim oblicima⁴⁷⁹. To je neobično *-i, o čijem nastanku ovdje nećemo spekulirati, zamijenjeno s *-ey iz imenske sklonidbe u italском i stprus. primjerice. Nastavak *-i mora biti najstariji jer ga je inače nemoguće objasniti, dok je nastavak *-ey objašnjiv jednostavnom analogijom. Za moguću ie. dativnu klitiku 1. lica *mu umjesto *mey/moy v. § 73.

Vjerojatno nije bilo posebna oblika za Ab. jd. u ie. Stind. su *mát* i stlat. *mēd* vjerojatno neovisne inovacije⁴⁸⁰. Nema razloga ni za rekonstrukciju L. ili I.

Nominativi jd. 2. lica s dodanim *-om kao što su stind. *t(u)vám*, toh. *t(u)we*, oskički *tiium* i umbrijski *tiom*⁴⁸¹ vjerojatno predstavljaju neovisne inovacije, a neizravno dokazuju i rekonstrukciju *-om u 1. licu.

G. se jd. 2. lica *téwe rekonstruira prema stind. *táva*, stsl. *tebe* (s -eb- iz D. jd.) i istočnobalt. *tav-*.

U A. jd. 2. lica razdioba *tw- u naglasnicama *twé/twě i *t- u nenaglasnicama *te/tē nije nigdje posvjedočena. Neki su jezici u kosim padežima poopćili *t- svugdje (kao stsl., got., lat.), drugi *tw- (kao arm.), a treći imaju oboje bez vidljive razlike (grč. narječja). Samo iir. čuva razliku. Ondje se *t- javlja u nenaglašenom *te/oy (stind. *te*), a *tw- u naglašenom A. jd. *twe- (stind. *tvám*). Stind. je nenaglašeni A. *tvā* sekundaran. Kako nenaglašeno *te/oy ima samo *t-, analogijom prema tome pretpostavljamo da je i nenaglašeno *te/tē u A. jd. isto imalo *t-, te rekonstruiramo naglašeno *twé/twě i nenaglašeno *te/tē⁴⁸².

---

⁴⁷⁵ Kosi su padeži 1. lica jd. imali početno *m-. Početno a- u het., é- u grč. i í- u arm. ne dolazi od izvornoga *h₁-, nego od analoškoga *e-, uzeta iz N. jd.

⁴⁷⁶ Dakako, oblik je *mem' također teoretski moguć.

⁴⁷⁷ Kortlandtov (*uskoro c*) argument da je lat. *mih-* u *mihī* staro nije uvjerljiv. Lat. *mihī* i *tibī* imaju sekundarno oslabljene osnove *min-* i *tib-* (v. Sihler 1995: 40 za moguće objašnjenje). Usp. umbrijski *mehe*, *tefe*.

⁴⁷⁸ Morgenstierne 1945: 233.

⁴⁷⁹ V. npr. Schmidt 1978: 65.

⁴⁸⁰ To je posebno jasno u lat. gdje je sekundarno *-d u Ab. dodano u svim imenskim sklonidbama.

⁴⁸¹ V. Schmidt 1978: 113-115 za raspravu o tim oblicima koji izgledaju inovativnima.

⁴⁸² V. npr. Rasmussen 1999: 259.

Što rekosmo za I. i Ab. jd. 1. lica stoji i za 2. lice. Također, ni L. najvjerojatnije nije bilo u ie. Ved. su *tvé* < *twóy i mogući praoblik *twóy slav. *tobě* (v. § 72) vjerojatno neovisne inovacije ako su ti oblici uopće i povezani.

§ 102 U N. mn. 1. lica oblik *wéy (koji nigdje nije posvjedočen kao takav) rekonstruiramo na osnovi stind. *vay-ám* (av. *vaēm*), got. *weis* (od *weys ili *weyes)⁴⁸³ i het. *wēš* (od *weys ili *weyes). Oblici su *wey-s i *wey-es, s dodanim množinskim *(e)s, mogli postojati već i u praie.

Osim naglašenoga A. mn., nijedan se drugi oblik ne može rekonstruirati u ie. Svi drugi oblici posvjedočeni u ie. jezicima izgledaju kao očite inovacije. To je posebno jasno u slučaju G. mn. U D. se mn. naglašeno *ḡsméy obično rekonstruira zbog autoriteta ved. *asmé*. No taj oblik izgleda kao inovacija na osnovi A. mn. *ḡsmé (*-ey je nastavak D. jd.). Grčki se (eolski) ἄμμι ne može izvesti iz istoga praoblika kao ved. *asmé*.

U naglašenom A. mn. 2. lica rekonstruiram i *uswé i *usmé (v. § 87). Sekundarno je *usmé po svemu sudeći bilo dijalekatna varijanta već u praie., uz starije *uswé.

Čini se da je u naglašenom A. dv. nastavak *-*wé* bio poopćen već u ie. iako je u 1. licu dv. u predie. vjerojatno trebalo rekonstruirati *-*mé*. Izvornu razdiobu *-*mé* i *-*wé* prema licima (*-*mé* u 1. licu, *-*wé* u 2. licu) izgleda potvrđuju i jedninski oblici *mé i *twé. Takav je sustav, s razdiobom nastavaka prema licima, pretvoren u sustav s razdiobom nastavaka prema broju izgleda već u praie.⁴⁸⁴ Pa je tako *-*wé* poopćeno u dvojinim akuzativima, a *-*mé* u množinskim, bar u nekim jezicima (iir., grč., toh.).

Građa je za rekonstrukciju naglašenih A. u dv. slaba, ali se rekonstrukcija ipak čini točna⁴⁸⁵. Oblik se *ḡh₁wé rekonstruira prema av. *əṭāuuā* /āwa/ i stind. *āvā*⁴⁸⁶, a *uh₁wé prema stind. *yuvā-* sa sekundarnim *y-* i kratkim *-u-* iz nominativa. Rekonstrukcija je *uh₁wé dakle više temeljena na strukturalnim razlozima nego na samoj građi. Grč. (beatijski i jonski) *vṵε*⁴⁸⁷ upućuje na *nóh₁we, tj. preoblikovano staro *ḡh₁wé, analogijom prema nenaglašenom *noh₁ (koje je postalo naglašeno *vṵ* u grč.). Naglasak grč. *vṵε* ukazuje na sekundarnost toga oblika. Da se oblik izvodi izravno iz ie. *ḡh₃wé, kao što bi htjeli zastupnici *-*h₃* u dvojini, očekivali bismo oblik **vṵé.

---

⁴⁸³ U sjevernom i zapadnom germanskom odrazi stvnj. *wir* i stisl. *vér* ukazuju na kratko *wiz. To je vjerojatno analogijom prema dvojinom *wit. V. Schmidt 1978: 168–169.

⁴⁸⁴ Kako je praie. bio normalan jezik, kao i svaki drugi, mislim da rekonstrukcija "nesavršena" sustava nije problematična. Predie. je možda doista imao "savršen" sustav, sa simetričnom razdiobom *-*mé* i *-*wé*, ali tomu izgleda nije bilo tako u zadnjoj fazi praie. koji mi rekonstruiramo.

⁴⁸⁵ Za takvu rekonstrukciju v. Cowgill 1965: 169. Iako se oblici A. dv. rekonstruiraju praktički samo prema iir. i grč., strukturalni razlozi (tj. usporednost tih oblika s A. mn.) pokazuje da su oni doista arhaični.

⁴⁸⁶ Ved. je A. *āvām* nastao dodavanjem uobičajene čestice *-*om*.

⁴⁸⁷ Prema Cowgillu je (1965: 170) atički *vṵ* nastalo stezanjem toga oblika, a ne kao izravan odraz staroga nenaglašenoga *noh₁, kao što se obično misli.

Odras indoeuropske prijevorne duljine u baltoslavenskom

§ 103 Kao što vidjesmo, svi dugi samoglasni u bsl. paradigmi os. zamj. imaju akut (v. § 69 i § 81). Ie. su izvor tih dugih samoglasni (osim kod nenaglašenih dvojninskih oblika i možda u N. mn. 2. lica) fonetski dugi samoglasni nastali duljenjem u jednosložicama (v. § 89–95). Da bismo riješili problem akuta kod os. zamj. u bsl., prvo se trebamo pozabaviti velikim problemom bsl. akcentologije – odrazom ie. prijevorne duljine. Tradicionalni je pristup (koji danas zastupa primjerice Jens Elmegård Rasmussen)⁴⁸⁸ da je ie. prijevorna duljina dala akutsku intonaciju u bsl., kao i dugi samoglasni nastali ispadanjem laringala (koji također daju akut, što nije sporno). Drugi je pristup, koji zastupa Frederik Kortlandt, da je praie. prijevorna duljina dala cirkumfleks u bsl., u oprjeci prema akutu koji nastaje na dugim samoglasima nastalima otpadanjem laringala.

Prije početka potrebno je dati nekoliko uvodnih napomena. Kao prvo se postavlja pitanje relevantnosti problema. Jednostavno rečeno, broj je naslijeđenih ie. prijevornih duljina u bsl. razmjerno malen. Stoga, govori li se o svega desetak riječi ili čak i manje, taj problem i nije toliko bitan. Druga se napomena odnosi na to da ne treba nužno tražiti jednostavno rješenje. Odgovor možda uopće nije jednostavan – možda se ne može zaključiti da je pravilan odraz ili akut ili cirkumfleks. Odraz može biti različit u različitim uvjetima, odraz nove bsl. prijevorne duljine može biti različit od odraza ie. prijevorne duljine, odraz obične ie. prijevorne duljine može biti različit od odraza duljine nastale duljenjem u jednosložicama itd. Treća se napomena odnosi na to da treba pomno birati primjere – treba tražiti primjere kod kojih je ie. izvor prijevorne duljine siguran, tj. ònē primjere kod kojih je iz drugih ie. jezika jasno da treba rekonstruirati ie. prijevornu duljinu. Ako se prijevorna duljina nalazi samo u bsl., to nije dokaz da je tu posrijedi ie. prijevorna duljina jer su vrddhi-tvorbe bile jako produktivne u bsl. (v. dolje).

Zanimljiv je prijedlog da izvorna ie. prijevorna duljina daje bsl. cirkumfleks, dok nova, bsl. prijevorna duljina daje akut⁴⁸⁹. Tu pretpostavku potvrđuju slav. iterativi s novim slav. *-i-/-y- od izvornoga *-ь-/-ъ-/-u-. Usp. hrv. *màci* : *mìcati*, *dotàci* : *dòticati*, (*pro*)*drijéti* : *pròdirati*, (*u*)*prijéti* : *ùpirati*, (*u*)*mrijéti* : *ùmirati*, *bràti* : *ùbirati*, *-súti* : *s`ipati*, *uzéti* : *ùzimati*, *prodrijéti* : *pròdirati*, *sàhnuti* : *s`isati*, *svànuti* : *sv`itati* itd. Dodatni se dokazi za akut u takvim iterativima mogu naći u baltijskom⁴⁹⁰: usp. lit. *mýnioti*, latv. *mīnāt*, *mētāt* itd. Navedeni primjeri vjerojatno potječu iz iste bsl. faze kao i poznati primjeri akut u bsl. vrddhiju: hrv. *vràna*, *slàva* ~ lit. *vàrna*⁴⁹¹, žemaitiski *šlòvé*. Hrv. *sjèci* i lit. *sékti* vjerojatno također potječu iz te faze. No mislim da se akut kod prijevorne duljine može očekivati samo u nekim (balto)slavenskim fazama. U drugim se fazama (balto)slavenskoga prijevorne duljina mogla drugačije ponašati. S obzirom na tu mogućnost, jedini su primjeri koji mogu biti relevantni za dokazivanje odraza ie. prijevorne duljine ònī kod kojih je moguće nedvojbeno rekonstruirati ie. prijevornu duljinu. Jako je opasno nabacati sve moguće primjere prijevornih duljina zajedno – i praie. i balt. i slav. – s obzirom na to da je poznato da je prijevorna duljina

⁴⁸⁸ V. npr. i Panzer 1999: 327.

⁴⁸⁹ Matasović 2006.

⁴⁹⁰ V. npr. Endzelīns 1971: 227.

⁴⁹¹ Drugo je rješenje rekonstrukcija sufiksa *-h3n- ovdje (Kortlandt 1985: 121), usp. grč. κόρ-αξ "gavran", ali kop-ώv-η "vrana".

bila jako proizvođan morfonološki proces u bsl. Kako je već spomenuto, prijevorna se je duljina mogla naglasno različito ponašati ovisno o vremenu kada je nastala. Usp. hrv. iterative kao *pomòci* : *pomágati*, *slòžiti* : *slágati*, *prelòmiti* : *prelámati*, *umòriti* : *umárati*, *opròstiti* : *opráštati*, *skòčiti* : *skákati*, *prèsjeći* : *presijécati*, *izvúći* : *izvláčiti* itd., koji kao da potječu iz druge, vjerojatno slav., faze⁴⁹². No usp. i *otvòriti* : *òtvarati*, *hròm* : *hràmati* (uz *hrámati*), *glàbati* (uz *glámati*) s iznimnim akutom u *a*-iterativima, kao i *okrénuti* : *òkretati*. U baltijskom bi tvorbe poput lit. *žolė* "trava" mogli biti primjeri mlađih cirkumfleksnih vrddhi-tvoraba. Primjeri bi s cirkumfleksom mogli potjecati ili iz slav. ili iz baltijskoga ili iz bsl. razdoblja.

Mogući odrazi ie. kauzativâ kao što su hrv. *kániti*, *sáđiti*, *gásiti* nisu pouzdani. Ie. porijeklo prijevorne duljine nije sigurno, oblici bi mogli biti i mlađi, a *sáđiti* su i *gásiti* izvorno n. p. *c* (usp. hrv. dij. *gasīm*, *sadīm*). Ondje je akut mogao nestati Meilletovim zakonom ili u prednaglasnom položaju (v. dolje). Glagol je *kániti* također možda izvorno pripadao n. p. *c*, s obzirom da je novoštok. *kânīm* dvoznačno (v. Kapović 2003: 67–68), a riječi nema izvan južnoslav. Zanimljiv je i glagol *dáviti* (n. p. *b*, usp. sln. *dávim*), s prijevornom duljinom prema ie. *d^how-, no nema ie. usporednica za prijevornu duljinu. Moguće je da je riječ o mlađoj tvorbi.

Također treba raščistiti i pitanje relevantnosti jer je u raspravama o odrazu ie. prijevorne duljine često navođeno puno irelevantnih ili višeznačnih primjera. U slav. cirkumfleks (u n. p. *c*) može zamijeniti izvorni akut u dosta slučajeva. Najčešće je to kao posljedica Meilletova zakona⁴⁹³. Osim Meilletova zakona, sekundarni cirkumfleks u slav. može nastati i u odglagolskoj nesufiksanoj tvorbi imenica *o*-osnovâ (usp. hrv. *stràšiti* > *strâh*), kasnim širenjem pomičnosti naglasaka u *i*-osnovama (usp. sandžačku *o*-osnovu *zvěr* prema standardnoj hrv. *i*-osnovi *zvjêr*)⁴⁹⁴, te u nekim slučajevima sekundarnom pomičnosti u ranom slav. (općeslav. *dêverь prema lit. dij. *díeveris*)⁴⁹⁵. Slučajevi kao ti ne mogu se navoditi kao dokaz za izvornost cirkumfleksa.

Pretpostavimo li da je ie. prijevorna duljina dala bsl. akut, ti bi primjeri pripadali ili n. p. *a* ili n. p. *c* (putem Meilletova zakona ili drugih promjena) u slav. Pretpostavimo li da je ie. prijevorna duljina dala bsl. cirkumfleks, ti bi primjeri pripadali ili n. p. *b* ili n. p. *c* u slav.

ako ie. *ō > bsl. *ǫ > slav. n. p. a/c

ako ie. *ō > bsl. *ǫ > slav. n. p. b/c

⁴⁹² Taj je obrazac produktivan u hrv., usp. mlađe *stávljati* umjesto starijega *stǎvljati* (korijen je izvorno akutiran – *stǎviti*), *poprávljati* umjesto *pòpravljati* (~ *prǎviti*), *zaborávljati* umjesto *zabòravljati* (~ *zabòraviti*), *otváрати* umjesto *òtvarati* (~ *otvòriti*, v. gore), *okréтати* umjesto *òkretati* (~ *okrénuti*, v. gore) itd. Usp. i sekundarno hrv. *bírati*, *dírati*, *tícати* no izvorno *ùbirati*, *nàdirati*, *dòticati*, *mìcati*, *sìpati*. Izvorni je akut očuvan u glagolima s predmetkom. Iznimka je *nazívati* (~ *zvǎti*).

⁴⁹³ Kojim sve prijašnje riječi s pomičnim akutskim naglaskom (očuvanim u lit.) dobivaju pomičan cirkumfleksni naglasak. Slav. pomična paradigma uvijek ima cirkumfleks u oblicima s čeonim naglaskom.

⁴⁹⁴ Naglasak je u bsl. izvorno bio nepomičan (ie. *ǵ^hweh₁r). Lit. *žvérìs* (3) je sekundarno prema neposvjedočenoj n. p. (1), a slav. je pomičan naglasak nastao širenjem pomičnosti u *i*-osnovama.

⁴⁹⁵ Za posljednje tri promjene v. Kapović *uskoro* a.

To praktički znači da je n. p. *c* potpuno nepouzdana jer nam ne govori je li izvorni naglasak u njoj bio akut ili cirkumfleks⁴⁹⁶. Stoga želimo li dokazati da je ie. prijevorna duljina dala akut u bsl., treba tražiti primjere koji pripadaju n. p. *a*. Primjeri su n. p. *c* nepouzdati ako riječ nije posvjedočena u lit. ili latv., a primjeri su n. p. *b* protuprimjeri. S druge strane, da bi se dokazalo da ie. prijevorna duljina daje bsl. cirkumfleks, treba tražiti primjere n. p. *b*. Primjeri su n. p. *b* nepouzdati, a primjeri su n. p. *a* izravni protuprimjeri.

Relevantni primjeri u slavenskom:

za bsl. *ō > slav. n. p. *a*

za bsl. **ō̃* > slav. n. p. *b*

Sve je lakše ako je posvjedočena lit. ili latv. srodnica jer je ondje izvorni akut očuvan⁴⁹⁷.

§ 104 Sada ćemo pregledati odraze i moguće odraze ie. prijevorne duljine u bsl. Počet ćemo s primjerima koje navode Kortlandt 1997⁴⁹⁸ i Rasmussen 1999b. Prvi smatra da je pravilan odraz bsl. cirkumfleks, a drugi da je pravilan odraz ie. prijevorne duljine bsl. akut. Kako je Kortlandt 1997 kritika Rasmussena 1999b (izvorno objavljeno 1992), počet ćemo od toga.

Za cirkumfleksni odraz Kortlandt na početku navodi sljedeće primjere: lit. *akmuō* "kamen", *duktē* "kći", latv. *ābuōls* "jabuka" te hrv. *žērāv* i češ. *žeráv* "ždral". Prva su tri primjera doista relevantni jer pokazuju da su odrazi ie. *-*ōn*, *-*ēr* i *-*ōl* doista cirkumfleksni u balt. Tomu se može pridodati ie. *-*ōm* > lit. -*ū* u G. mn. *o-osnovā*⁴⁹⁹ (u ie. još vjerojatno nestegnuto: *-*o-om*). No valja primijetiti da to samo dokazuje da je cirkumfleks bio pravilan odraz u zadnjem slogu ispred sonanta. Slavenski je pak primjer težak, a Kortlandt zanemaruje dosta posvjedočenih oblika. Hrv. *žērāv* (n. p. *c*) ima i varijantu *žerav* (n. p. *a*), koja se slaže sa sln. *žerjāv*⁵⁰⁰. Češ. se pak *žeráv* nikako ne slaže s hrv. *žērāv* što kao da Kortlandt tvrdi⁵⁰¹ (u n. p. *c* bi se očekivalo češ. **žerav). Češ. se *žeráv* najlakše izvodi iz staroga **žerāv(j)ь* (n. p. *b*), što se slaže s rus. *журавль*, *журавля*. Teško je reći treba li ovdje rekonstruirati **žerāv(j)ь* (što bi bio protuprimjer Kortlandtovoju teoriji⁵⁰², a na što upućuje hrv. *žerav*, sln. *žerjāv*), *žērāvь (na što upućuje hrv. *žērāv*) ili **žerāv(j)ь* (na što upućuje češ. *žeráv*

⁴⁹⁶ Tako primjerice **h₂ow̃yóm* > hrv. (Dubrovnik) *jāje* nije pouzdano jer riječ ima pomičan naglasak, a balt. srodnice nema.

⁴⁹⁷ Slučajevi su sa sekundarnom metatonijom u balt. obično očiti.

⁴⁹⁸ Kortlandt je svoje poglede izložio i drugdje (npr. u Kortlandt 1985), no u prvospomenutom se članku bavi baš našim problemom.

⁴⁹⁹ Usp. akutirane lit. instrumentale *-mīs*, *-mī* od *-*mih₁s* i *-*mih₁*, nastale miješanjem instrumentalnih nastavaka/posljedoga *-*mi(s)* (usp. slav. *-mь* u l. jd. *u-* i *i-osnovā*) i *-*h₁* (usp. *-*oh₁* u lit. l. jd. *o-osnovā -ū*). Akut je u lit. A. mn. *o-osnovā -ūs* (ie. *-*ons*) vjerojatno nastao analogijom prema obliku *-ās* iz *ā-osnovā* gdje je akut laringalnoga porijekla (ie. *-*eh₂(n)s*).

⁵⁰⁰ Kortlandtovo je (1985: 113) objašnjenje da je riječ o analogiji s homonimom koji znači "goreći" jako čudno.

⁵⁰¹ Zadnji je slog u riječi, ako je dug, pokraćen u n. p. *c* u zapadnoslav., usp. Kapović 2003: 76–77 i 2005: 104–105.

⁵⁰² Riječ je o ie. *gérh₂ōws s prijevornom duljinom!

i rus. *жура́вль*). Na kraju možemo zaključiti da je ovaj primjer prenepouzdan tj. nejasan da bi ga rabili za dokazivanje odraza ie. prijevorne duljine.

Kortlandt navodi kao primjere i hrv. aorisne oblike *dònijēh*, *ùmrijēh*, *zàklēh* i infinitiv *řijet* (Dubrovnik). Umjesto zadnjega primjera, bolje je uzeti kao primjer sâm aorist *řijeh* prema kojem je oblikovan i navedeni infinitiv. Ti su primjeri doista relevantni, s obzirom na to da je riječ o izvornoj n. p. *b* (usp. hrv. dij. *zaklésmo*, *zakléste*, *zakléše*) unutar glagola n. p. *c* (usp. prezent *donèsem*, *mrémo*, *kùnem*). Ti su oblici odrazi ie. *s*-aoristâ koji su uvijek imali prijevornu duljinu.

U sljedećoj se skupini primjera navode hrv. aoristi u 2. i 3. licu jd. *dâ*, *lî* prema 1. licu *dâh*, *lîh*. Kortlandt izvodi prva dva oblika iz *dōs, *lēys s navodnim nestankom laringala nakon dugoga samoglasa (pa ovaj daje cirkumfleks), a druga dva od *doHs- i *leHs-. Teško je razumjeti razliku u duljini između 2/3. i 1. lica. Kortlandtovo izvođenje nije uvjerljivo. Oblici *dâ*, *lî* imaju cirkumfleks po Meilletovu zakonu i nisu bitni za ovu raspravu⁵⁰³.

Dalje navodi kao dokaz metatoniju u lit. futuru. Kortlandt opet pretpostavlja gubitak laringala nakon dugoga samoglasa. To mi se ne čini pravim objašnjenjem, ali ne možemo ovdje ulaziti u to. Kako god bilo, ovakvi su primjeri irelevantni jer nisu posrijedi ie. prijevorne duljine. Takvi nam primjeri samo smetaju u otkrivanju pravoga odgovora.

Nadalje Kortlandt spominje "izvorne korijenske imenice" – lit. *gėlà* "bol", *žolė* "trava" i *mėsà* "meso". Prvi primjer ne mora biti jako star pa nije ni relevantan. Vokalizam drugoga primjera pak jasno ukazuje na sekundarnost tvorbe (usp. lit. *žėlti* "rasti"). Problem je s riječi *mėsà* što bi to lako mogla biti posuđenica iz slav. Prema Fraenkeli bi pravi lit. oblik bio *mensā, što je odraženo u žemajtskom *miesa*. Stoga ni zadnji primjer nije pouzdan⁵⁰⁴.

Kortlandt također navodi sljedeće slav. primjere: hrv. *rijêč*, *čâr*, *sâm* i češ. *čár*, *čára* i *sám*. Hrv. su primjeri svi pomičnoga naglasaka, a *rijêč* je k tomu i *i*-osnova pa nisu relevantni. Češ. se *čár* (< *čāǫ, n. p. *b*) ne slaže s hrv. *čâr* (< *čārǫ, n. p. *c*). Češki se *čár* slaže s *čára* (< *čārā, n. p. *b*), što se pak slaže s ukr. *чарá* i ukazuje na izvornu neakutiranu (n. p. *b*) prijevornu duljinu, čiju starost čini se da dokazuje av. *čārā*. Kortlandt (1985: 118), nasljedujući Vaillanta, navodi još primjera izvornih ie. korijenskih imenica koje imaju cirkumfleks u bsl. Mnogi od tih primjera nisu relevantni (primjerice svi oni n. p. *c*), ali čini se da ònī primjeri n. p. *b*, kod kojih je prijevorna duljina potvrđena i izvan bsl., doista dokazuju da je cirkumfleks pravilan odraz ie. prijevorne duljine.

Što se tiče latv. *sāls* "sol" (lit. *sólymas* "rasol") koje Kortlandt spominje, tu je cirkumfleks teško objasniti, ali kako ta riječ dolazi od ie. *seh₂l- s laringalom, ne ulazi u predmet naše rasprave. Što se tiče latv. *gùovs* "krava", Kortlandt i tu rekonstruirao izgubljeni laringal nakon prijevorne duljine. No puno je lakše jednostavno rekonstruirati ie. **g^wōws*. To je također jedan od dokaza za cirkumfleksni odraz ie. prijevorne duljine u bsl.

Kortlandt povezuje lit. nastavak *-ė* s ved. *-dhá* i lat. *-dēs*, što je po njemu još jedan primjer gubitka laringala nakon prijevorne duljine. No primjer opet nije preuvjerljiv.

---

⁵⁰³ Ti glagoli pripadaju n. p. *c*, usp. hrv. glagolske pridjeve radne *dála*, *dálo* i *líla*, *lílo*. Odnos se *dâh* : *dâ* ima razumjeti kao odnos *polòmih* : *pòlomi*. Akut je u 2. i 3. licu interpretiran kao početni (kao u *pòlomi*) te je djelovao Meilletov zakon, dočim je u 1. licu tretiran kao unutarjni naglasak (kao u *polòmih*, *pròdah*), pa nije bilo Meilletova zakona. Usp. istu situaciju u množinskim os. zamj. (v. § 56, § 57).

⁵⁰⁴ Slav. su srodnice, kao hrv. *měso*, nepouzdana zbog mogućega djelovanja Meilletova zakona.

Kortlandt u svom članku također kritizira i Rasmussena 1999b (= 1992). Mnoge su od njegovih primjedaba dobre te ih ovdje nećemo ponavljati. Rasmussenovo povezivanje lit. *súolas* "klupa", lat. *suôls* s grč. (Hesihije) ἔλυατα "okvir postelje", želeći dokazati da prijevorna duljina daje akut, nije uopće uvjerljivo. Čak i ako su korijeni srodni (a etimologija je neuvjerljiva), nije baš vjerojatno da je posrijedi ie. prijevorna duljina. Kortlandtove su zamjerke sljedećim Rasmussenovim primjerima također opravdane: latv. *vâts* "rana" (neprihvatljiva je Rasmussenova rekonstrukcija *H₃wâth₂wy-), latv. *smiêtiês* "smijati se" i latv. *lâcis* "medvjed" (Rasmussenova je etimologija očito netočna). Što se tiče Rasmussenova primjera hrv. *sjêći* s akutom (usp. lit. *sékti*), taj je bolji od drugih, no tu duljina sigurno nije iz ie. doba⁵⁰⁵ pa je samim time i irelevantna. Taj primjer vjerojatno pripada fazi bsl. akutiranoga vrddhija zajedno s drugim primjerima (v. § 103)⁵⁰⁶.

Kortlandtova je kritika Rasmussenove teorije o cirkumfleksu u jednosložicama također ispravna. Lit. *tiẽ* "ti" očito nije staro, usporedimo li to s latv. *tiẽ*, a Kortlandt ima pravo i kritizirajući Rasmussenove ideje o 2. i 3. licu jd. aorista u slav. Za objašnjenje silaznih naglasak u os. zamj., za koje držim da su plod Meilletova zakona, za razliku od Kortlandta, v. § 57.

Hrv. je oblik *vâditi*, sln. *vâditi*, može li ga se povezati izravno s grč. ὠθέω (LIV), dobar primjer akutskoga odraza ie. prijevorne duljine. Tu bi možda mogla biti posrijedi usporedna neovisna inovacija u bsl. i grč.

§ 105 Na kraju možemo zaključiti da se čini da je pravilan odraz ie. prijevorne duljine u bsl. cirkumfleks, unatoč tomu što je malo sigurnih primjera. Tu našu pretpostavku potvrđuju sljedeći primjeri:

- ie. *-ōn > lit. -uō (*akmuō*)
- ie. *-ēr > lit. -ẽ (*duktẽ*)
- ie. *-ōl > latv. -ōl(s) (*âbuōls*)
- ie. *-ōm > lit. -ũ (G. mn.)
- ie. *-ōts > lit. -uo (*ménuo*)
- ie. *g^wōws > latv. *gùovs*

Osim tih primjera, slav. odrazi izvornih ie. korijenskih imenica, koji pripadaju n. p. *b*, također dokazuju neakutski odraz ie. prijevorne duljine. Jedan je takav primjer:

- ie. *k^wēr- (av. *čārā*) > češ. *čára*, ukr. *чарá*

Osim toga, hrv. *s*-aoristi kao *rijêh* < *wrêk- također dokazuju da je cirkumfleks pravi odraz ie. prijevorne duljine u bsl.

⁵⁰⁵ Prijevorna je duljina posvjedočena samo u bsl.

⁵⁰⁶ Atematska je tvorba iterativa pomalo neobična. No moguće je i da je iterativ istisnuo izvorni oblik glagola "sjeći" (Ranko Matasović, usmeno). Zamjena je obična glagola iterativom prilično uobičajena. Usp. hrv. iterativ *hódati* koji je gotovo u potpunosti zamijenio izvorni glagol *hòditi*, također *šívati* umjesto *šítí*, *spávati* umjesto *spàti* itd.

Moglo bi se tvrditi da su odrazi u zadnjem slogu (ili u zadnjem slogu prije sonanta ili samo prije sonanta) poseban slučaj, tj. da je cirkumfleks pravilan samo u tom položaju. No to ne može primjerice objasniti hrv. *s*-aoriste.

Treba imati na umu da je cirkumfleks pravilan odraz samo ie. prijevojne duljine. U slučaju je novih bsl., istočnobalt. ili slav. prijevojnih duljina rezultat očito akut (v. § 103), a u nekim slučajevima možda i cirkumfleks. Problem bi intonacije novih vrddhija u bsl. (kao što su slav. iterativi) trebalo u budućnosti pomnije i potanje istražiti.

Akut u osobnim zamjenicama u baltoslavenskom

§ 106 Ovdje ćemo se pozabaviti nastankom akuta u bsl. os. zamj. Kao što već pokazasmo, pravilan je odraz ie. prijevojne duljine u bsl. cirkumfleks. No sve bsl. os. zamj. s dugim samoglasom imaju akut, a ne cirkumfleks, unatoč tomu što njihova duljina u većini slučajeva ne dolazi od laringalâ. Stoga moramo postaviti pitanje – zašto dugi samoglasni (nastali duljenjem u jednosložnicama) tih ie. oblika u bsl. imaju akut, a ne cirkumfleks?

Više je mogućih odgovora. Prvi je očit – analogija. No kako dobiti akut u svim oblicima bsl. os. zamj. s dugim samoglasom pretpostavimo li da su samo ie. laringali uzrokovali akutsku intonaciju? Pogledat ćemo dakle postoji li mogućnost da je bsl. akut u os. zamj. nastao analogijom.

Prema našoj rekonstrukciji (v. § 90–95), jedini su jednosložni zamjениčki oblici s laringalom u ie. bili dvojinsko *noh₁ and *woh₁. Ti bi oblici pravilno dali bsl. *nō i *wō s akutom. Akut bi u N. dv. *wē i *yū mogao stajati analogijom prema navedenim oblicima. Iz oblika bi se *yū akut mogao proširiti i na *yūs. No taj bi oblik mogao biti i zakoniti odraz ie. *yúHs. Kako kratko **yús nije posvjedočeno, ne možemo biti sigurni da ispravna rekonstrukcija doista nije *yúHs (v. § 91). Množinske bi klitike *nōs i *wōs dobile akut iz dvojinskih *nō i *wō, a oblik je *tū mogao dobiti akut iz *ēz, gdje je akut nastao po Winterovu zakonu. Unatoč činjenici da je svaka od ovih analoških promjena moguća, objašnjenje u cjelini nije jako uvjerljivo. Trebalo bi pretpostaviti previše analogija, a početni razlog za širenje akuta iz samo dva ili tri oblika (*nō, *wō i možda *yūs) ostaje potpuno nejasnim. Stoga objašnjenje putem analogije valja odbaciti.

Pogledat ćemo još neka moguća objašnjenja. Može se pretpostaviti da cirkumfleks u bsl., kao ni u slav., nije bio posebna intonacija, nego više nedostatak akuta. Tako bi se cirkumfleks gledao kao neodređeni ton. Kako se zamjenice uglavnom rabe emfatički⁵⁰⁷, moglo bi se predložiti da su dobile sekundarni akut zbog emfatičke upotrebe. Kako je akut bio jedini "pravi" ton, os. bi zamj., često rabljene emfatički, dobile taj "neneutralni" ton. No i to se objašnjenje čini malo previše nategnutim

Treće je objašnjenje jako jednostavno – pretpostavimo samo da je bsl. odraz obične ie. prijevojne duljine bio drugačiji od odraza ie. dugoga samoglasa nastala duljenjem u jednosložnicama. U prvom bi slučaju u bsl. dobili cirkumfleks, a u drugom akut⁵⁰⁸. To je objašnjenje doista jednostavno iako je pitanje kako objasniti takav razvoj puno teže. Pretpostavka se da je duljina nastala duljenjem u jednosložnicama bila nekako fonetski drugačija od obične duljine ne čini baš dobrom. Pokušat ćemo ponuditi uvjerljiviju tezu.

---

⁵⁰⁷ Moglo bi se reći da se zamjenice kao takve uvijek rabe emfatički.

⁵⁰⁸ U tom bi se slučaju moglo tvrditi zbog primjerâ kao ie. *g^wōws > latv. *gūovs* da je duljina u takvim ie. imenicama bila različita porijekla od duljine nastale duljenjem u jednosložnicama ili da je duljenje u jednosložnicama bilo nekako drugačije od onoga u zamjenicama (i česticama). Na taj zaključak upućuje već i činjenica da kod imenica nema kolebanja duljine koje pronalazimo kod zamjenica i čestica (v. § 90–96).

Treba pretpostaviti da je duljina u os. zamj. ostala samo fonetska i u najranijem stadiju bsl. Tako je i ondje oblik *tú zapravo bio samo fonetski oblik fonološkoga *tú. Dakle, rani je bsl. očuvao istu situaciju kao ie. U međuvremenu su samoglasni ispred laringala (i poslije samoglasni ispred zvučnih okluziva) dobili akutski naglasak, dočim je izvorna ie. prijevojna duljina dobila cirkumfleksni naglasak. Dugi su samoglasni nastali duljenjem u jednosložicama, što je možda još uvijek bilo produktivno pravilo u bsl., i dalje bili tretirani kao puke fonetske varijante te dugi oblici nisu zahtijevali nikakve posebne intonacije. Istom su poslije, kada su ti kratki i dugi oblici doista postali prave leksičke varijante (a ne samo fonetske varijante)⁵⁰⁹, dugi oblici dobili intonaciju. No u toj su fazi bsl. dobili akut, a ne cirkumfleks. I tako je došlo do toga da su se promijenili na posve drugačiji način nego ie. dugi samoglasni koji nisu nastali duljenjem u jednosložicama. Taj zaključak podupire i akcentuacija česticâ/prilogâ (v. § 107).

---

⁵⁰⁹ Vjerojatno u vrijeme kada je duljenje u jednosložicama prestalo biti produktivnim pravilom u bsl.

Akut u baltoslavenskim česticama i prilogama

§ 107 Da bismo potvrdili iznijeto u § 106, treba pogledati akcentuaciju ie. česticâ i prilogâ koji također pokazuju duljenje u jednosložicama (v. § 96).

Što se tiče odrazâ ie. *nu "sada", u istočnobaltijskom latv. *nu* ima kratku osnovu korijena, dočim lit. *nù* može dolaziti i od staroga *nù i od staroga *nũ, te je dvoznačan. Kod lit. je *nũn* vjerojatno posrijedi metatonija kojom je oblik nastao od starijega lika s akutom. Lit. *nũnaĩ* ima sekundaran naglasak, vjerojatno ili prema obliku *nũn* (gdje se je dogodila metatonija) ili zato što je dodan sufiks. No stčeš. *nýnie* (posvjedočeno primjerice u *Aleksandridi*)⁵¹⁰, zajedno s rus. *ныне*, ukazuje nedvojbeno na općeslav. *nŷnĕ, gdje je očit akutski odraz ie. *nũ.

Akutska se intonacija vidi i u hrv. *nĕ-* < starije *nĵĕ-* u zamjениčkim oblicima kao *nĵĕtko*, *nĵĕšto*, *nĵĕkĩ*, *nĵĕkakav*, *nĵĕkoliko*, kao i u srbug. *нѣкто*, *нѣчто*, *нѣкыи* (Нock 1992, I: 121, II: 398–400) itd. Akutsko *nĕ- u slav. nastaje od ie. *nĕ (v. § 96) i potvrđuje, skupa s *nŷnĕ, moju tezu o tome da duljina nastala duljenjem u jednosložicama daje u bsl. akut.

---

⁵¹⁰ Suvremeno je češ. *nynĩ* beskorisno jer je akut nestao prije dugoga sloga (koji je tu sekundaran), usp. Kapović 2003: 57 i 2005: 77.

Zaključak

U disertaciji sam rekonstruirao općeslavenski, istočnobaltijski, zapadnobaltijski, baltoslavenski i indoeuropski sustav osobnih zamjenica. Ovdje ću ukratko izložiti najvažnije obrađene teme kod kojih su iznijeti najoriginalniji i najinovativniji zaključci:

- 1) Detaljno istraživanje slavenskih varijanata *ja i *jazъ te izvođenje obaju likova iz indoeuropskoga (§ 11).
- 2) Uvjerljivo objašnjenje dviju naglasnih varijanata spomenutih oblika, povezivanje dvaju različitih naglasaka s dvama različitim oblicima (*já and *jāzъ) i izvođenje obiju naglasnih varijanata iz indoeuropskoga (§ 13).
- 3) Detaljno ispitivanje problema stsl. *azъ* i njegova povezanost s razvojem općeslav. *ě-, *a- i *ja- u slav. jezicima (§ 10).
- 4) Detaljno bavljenje problemom razdiobe osnova *teb-* i *tob-* u slav. jezicima (§ 47).
- 5) Detaljno ispitivanje problema slav. *mъně i *mьně (§ 15, § 46).
- 6) Objašnjenje nekih manjih problema vezanih uz naglasak os. zamj. u slav. – primjerice naglasaka novoštok. *nās, vās* (§ 32).
- 7) Objašnjenje naglasaka slav. *mę, *tę i objašnjenje sekundarnoga novoštok. *zá me, ná te* (§ 53).
- 8) Objašnjenje uvjetâ djelovanja Meilletova zakona u os. zamj. i drugdje (v. § 56, § 57 za zamjenice i § 104f za aorist).
- 9) Detaljno istraživanje problema pomičnoga naglasaka u paradigmama os. zamj. i položaj posebne pomične naglasne paradigme os. zamj. unutar sustava naglasne pomičnosti u slav. općenito (§ 56).
- 10) Detaljan opis razvoja istočnobalt. paradigama os. zamj., posebno što se tiče problemâ različitih osnova (*man-*, *mun-*, *tav-*, *tev-*) i naglasaka (§ 66, § 71, § 73–76).
- 11) Detaljna rasprava o problemu glasovne promjene *ew > *ow u bsl. i njegovoj povezanosti s problemima rekonstrukcije os. zamj. (§ 71, § 74).
- 12) Rekonstrukcija prabsl. paradigama os. zamj., uključujući i akcentuaciju (§ 69, § 70).
- 13) Detaljno bavljenje problemom nastanka općeslavenskih oblika *tebę/tobę, uključujući i naglasak (§ 47, § 72).

14) Objašnjenje porijekla slav. instrumentalâ *тънојѣ* i *тобојѣ*, uključujući i naglasak (§ 54, § 77, § 78).

15) Rekonstrukcija praie. sustava os. zamj. pod pretpostavkom da njihove paradigme nisu imale 7 ili 8 padeža kao imenska sklonidba, nego manje (pogotovu u množini) (§ 100–102).

16) Detaljno sagledavanje problema duljenja u jednosložicama u praie. os. zamj. (i česticama i priložima) (§ 89–95, § 96).

17) Provizorna rekonstrukcija ie. oblikâ *túb^hi (§ 98) i *més (§ 97), koji se u standardnoj literaturi inače ne rekonstruiraju.

18) Detaljno bavljenje problemom odraza praie. prijevodne duljine u bsl. (s pomnim pristupom bsl. građi) i zaključak da je pravilan odraz bio cirkumfleks. Iznijeta je i ideja da se mora računati s više od jedne faze u razvoju bsl. vrddhija (§ 103–105).

19) Objašnjenje akuta na dugim slogovima bsl. os. zamj. i jednosložnih čestica/priloga – zaključak je da odraz ie. obične prijevodne duljine i ie. dugih samoglasa nastalih duljenjem u jednosložicama nije isti. U prvom slučaju u bsl. nastaje cirkumfleks, a u drugom akut (§ 106, § 107).

Bibliografija

- Aitzemüller, Rudolf 1991², *Altbulgarische Grammatik als Einführung in die Slavische Sprachwissenschaft*, U. W. Weilar, Freiburg
- Andersen, Henning 1996, *Reconstructing prehistorical dialects: Initial vowels in Slavic and Baltic* (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, 91), Mouton de Gruyter, Berlin
- Arumaa, Peter 1933, *Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina*, Tartu
- Arumaa, Peter 1964, *Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen, I. Band, Einleitung. Lautlehre*, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg
- Arumaa, Peter 1985, *Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen, III. Band, Formenlehre*, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg
- Bader, Françoise 1990 «Les pronoms dans les langues indo-européennes», *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris* 1990: 23–35
- Beekes, Robert S. 1988a, *A Grammar of Gatha–Avestan*, E. J. Brill, Leiden
- Beekes, Robert S. P. 1988b, «The origin of Indo-European pronominal inflection», *Festschrift Polomé*: 73–87
- Beekes, Robert Stephen Paul 1995, *Comparative Indo-European Linguistics: an Introduction*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia
- Белић, Александар 1909, “Замѣтки по чакавскимъ говорамъ”, *Извѣстия отдѣления русскаго языка и словесности Академии Наукъ* 14: 181–266
- Белић, Александар 1964⁴, *Историја српскохрватског језика, II/1 Речи са деκлинацијом*, Научна књига, Београд
- Berneker, Erich 1896, *Die preussische Sprache*, Karl J. Trübner, Strassburg
- Бернщейн, С. Б. 1948, *Разискования в области болгарской исторической диалектологии, Том I, Язык валашских грамот XIV–XV веков*, Издательство Академии наук СССР, Москва – Ленинград
- Беседина–Невзорова, В. П. 1962, *Старославянский язык*, Харьков
- Bezenberger, Adalbert 1877, *Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache auf Grund litauischer Texte des XVI. und des XVII. Jahrhunderts*, Gottingen
- Bielefeldt, Hans Holm 1961, *Altslawische Grammatik, Einführung in die slawischen Sprachen*, Veb Max Niemeyer Verlag, Halle (Saale)
- Birnbaum, Henrik & Schaeken, Jos 1997, *Das altkirchenslavische Wort. Bildung–Bedeutung–Herleitung. Altkirchenslavische Studien I*, Verlag Otto Sagner, München
- Борковский, В. И. & Кузнецов, П. С. 1965², *Историческая грамматика русскаго языка*, Издательство «Наука», Москва
- Brlobaš, Željka 1999, «Kajkavski govor Repušnice», *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25: 77–87
- Brozović, Dalibor & Ivić, Pavle 1988, *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod «Miroslav Krleža», Zagreb
- Brugmann, Karl & Delbrück, Berthold 1897–1916, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen I/1–2, II/1–3*, Strassburg – Berlin

- Cocron, Friedrich 1962, *La langue russe dans la seconde moitié du XVIIe siècle (morphologie)*, Paris
- Cowgill, Warren 1965, «Evidence in Greek», u: Werner Winter (ur.), *Evidence for Laryngeals*, The Hague – London – Paris: 142–180
- Черных, П. Я. 1962³, *Историческая грамматика русского языка, краткий очерк*, Москва
- Damjanović, Stjepan 2005⁵, *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Даничић, Ђура 1874, *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека*, Биоград
- de Bray, R. G. A. 1980, *Guide to the Slavonic Languages*, 1–3 (*Guide to the South Slavic languages, Guide to the West Slavic languages, Guide to the East Slavic languages*), Slavica, Columbus
- de Courtenay, Jan Baudouin 1929, «Einfluss der Sprache auf Weltanschauung und Stimmung», *Prace filologiczne* 14: 185–256
- Derksen, Rick 2002, “‘Rozwadowski’s change’ in Baltic”, *Baltu Filologija* 11 / 1: 5–12
- Diels, P. 1932–4, *Altkirchenslavische Grammatik I–II*, Heidelberg
- Дурново, Никоай 1924, *Очерк истории русского языка*, Государственное издательство, Москва – Ленинград
- Дыбо, Владимир А. 1981, *Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском*, Издательство «Наука», Москва
- Дыбо, Владимир А. 2000, *Морфологизированные парадигматические акцентные системы. Типология и генезис*. Том I, Языки русской культуры, Москва
- Đorđić, Petar 1975, *Staroslovenski jezik*, Matica srpska, Novi Sad
- Eckert, Reiner; Crome, Emilia & Fleckenstein, Christa 1983, *Geschichte der russischen Sprache*, Veb Verlag Enzyklopädie, Leipzig
- Endzelīns, Jānis 1923, *Lettische Grammatik*, Carl Winter’s Universitätsbuchhandlung, Heidelberg
- Endzelīns, Jānis 1944, *Altpreussische Grammatik*, Latvju grāmata, Rīga
- Endzelīns, Jānis 1971, *Comparative phonology and morphology of the Baltic languages*, Mouton, The Hague [prijevod djela: *Baltų kalbų garsai ir formos, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, Vilnius 1957*]
- Fedák, Ján 1937, “Zo šarišského skloňovania zámenného”, *Sborník Matice slovenskej* 15: 72–74
- Филин, Ф. П. 1972, *Происхождение русского, украинского и белорусского языков*, Ленинград
- FO 1981 = više autora, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ANUBiH, Sarajevo 1981
- Fortson, Benjamin W. IV 2004, *Indo-European Language and Culture, an Introduction*, Blackwell Publishing, Padstow
- Fraenkel, Ernst 1950, *Die baltischen Sprachen*, Carl Winter, Heidelberg
- Гадолина, М. А. 1963, *История форм личных и возвратного местоимений в славянских языках*, АН СССР, Институт славяноведения, Москва
- Gebauer, Jan 1896, *Historická mluvnické jazyka českého, III–1, Skloňování*, Praha – Vídeň
- Gebauer, Jan 1898, *Historická mluvnické jazyka českého, Tvarosloví – Časování*, Praha – Vídeň

- Горшков, А. И. 1963, *Старославенский язык*, Государственное издательство «Высшая школа», Москва
- Hamm, Josip 1970³, *Staroslavenska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb
- Хараламниев, Иван 2001, *Историческа граматика на българския език*, Фабер, В. Търново
- Hermann, Eduard 1926, *Litauische Studien, eine historische Untersuchung schwachbetonter Wörter im litauischen*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin
- Hirt, Hermann 1921–37, *Indogermanische Grammatik*, I–VII, Heidelberg
- Hock, Wolfgang 1992, *Der Flexionsakzent im mittelbulgarischen Evangelie 1139 (NBKM), I: Akzentgrammatik, II: Akzentwörterbuch*, Verlag Otto Sagner, München
- Holzer, Georg 1995, «Die Einlichkeit des Slavischen um 600 n. Chr. und ihr Zerfall», *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 41: 55–89
- Holzer, Georg 2005 (2006), «Zur relativen Datierung prosodischer Prozesse im Gemeinlavischen und frühen Kroatischen», *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51: 31–71
- Houtzagers, H. P. 1985, *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*, Studies in Slavic and general linguistics 5, Rodopi, Amsterdam
- Howe, S. 1996, *The Personal Pronouns in the Germanic Languages, A study of personal pronoun morphology and change in the Germanic languages from the first records to the present day*, Berlin/NY
- Hujer, O. 1911, «K slovanské deklinaci zámenné», *Sborník filologický* II: 188–207
- Hujer, O. 1912, «Zur Deklination der Personalpronomina», *Indogermanische Forschungen* XXX: 49–54
- Иллич–Свитыч, Владислав М. 1963, *Именная акцентуация в балтийском и славянском*, Издательство Академии наук СССР, Москва [prijevod: *Nominal Accentuation in Baltic and Slavic*, The MIT Press Cambridge & London 1979]
- Иванов, В. В. 1965, *Общеиндоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы*, Москва
- Иванов, В. В. 1983², *Историческая грамматика русского языка*, «Просвещение», Москва
- Иванов, В. В. & Топоров, В. Н. 1958, "On the Relations between Slavic and Baltic Languages", 4th *International Congress of Slavic Studies*, Moscow
- Ivšić, Stjepan 1911, "Prilog za slavenski akcenat", *Rad JAZU* 187: 133–208
- Ivšić, Stjepan 1913, "Današnji posavski govor", *Rad JAZU* 196 (I): 124–254, 197 (II): 9–138
- Ivšić, Stjepan 1971, *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije (Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent)*, mit einer Einleitung sowie Berichtigungen und Ergänzungen des Verfassers herausgegeben von Christian Alphonsus van der Berk, Slavische Propyläen, Texte in Neu- und Nachdrucken, Band 96, Wilhelm Fink Verlag, München
- Jaksche, Harald 1965, *Slavische Akzentuation, II Slovenisch*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden
- Якубинский, Л. П. 1953, *История древнерусского языка*, Москва
- Janaš, Pětr 1976, *Niedersorbische Grammatik*, VEB Domowina – Verlag, Bautzen
- Явнис, К. [= Jaunis, K.] 1908–1916, *Грамматика литовского языка*, Петроградъ
- Jedvaj, Josip 1956, "Bednjanski govor", *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1: 279–330
- Jembrih, Alojz & Lončarić, Mijo 1982–3, "Govor Gregurovca Veterničkoga", *Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku* 8–9: 5–62
- Junković, Zvonimir 1972, "Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta", *Rad JAZU*, knj. 363: 1–229
- Jurišić, Blaž 1966, *Rječnik govora otoka Vrgade, I dio, Uvod*, JAZU, Zagreb

- Jurišić, Blaž 1973, *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima*, II dio: *Rječnik*, JAZU, Zagreb
- Jurišić, Blaž 1992, *Nacrt hrvatske slovnice. Glasovi i oblici u povijesnom razvoju*, Matica hrvatska, Zagreb [pretisak]
- Kalsbeek, Janneke 1998, *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Amsterdam – Atlanta
- Kapović, Mate 2003 (2005), «Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima», *Filologija* 41: 51–82
- Kapović, Mate 2005 (2006), «The Development of Proto-Slavic Quantity (from Proto-Slavic to Modern Slavic Languages)», *Wiener slavistisches Jahrbuch* 51: 73–111
- Kapović, Mate (*uskoro a*), «Reexamining Meillet's Law»
- Kapović, Mate (*uskoro b*), «Bilješke o naglasku Kašićeve gramatike», *Croatica et Slavica Iadertina*
- Katz, Joshua 1998, *Topics in Indo-European Personal Pronouns* (PhD dissertation, Harvard)
- Kazlauskas, J. 1968, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, Mintis, Vilnius
- Kiparsky, Valentin 1967, *Russische historische Grammatik, Band II, Die Entwicklung des Formensystems*, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg 1967
- Klemensiewicz, Z., Lehr-Spławiński, Tadeusz & Urbańczyk, S. 1955, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa
- Knutsson, Knut 1935, "Altbulgarisch *azъ*", *Zeitschrift für slavische Philologie*, XII: 94–102
- Kortlandt, Frederik 1974, "Old Prussian accentuation", *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 88/2: 299–306
- Kortlandt, Frederik 1985, "Long vowels in Balto-Slavic", *Baltistica* XXI(2): 112–124
- Kortlandt, Frederik 1997, "PIE. lengthened grade in Balto-Slavic", *Festschrift for Eric P. Hamp*, vol. II: 26–31
- Kortlandt, Frederik 2000, "Initial a- and e- in Old Prussian", *Linguistica Baltica* 8: 125–127
- Kortlandt, Frederik 2001, "Diphthongization and monophthongization in Old Prussian", *Res Balticae* 7: 57–65
- Kortlandt, Frederik (*uskoro a*), "Indo-European e-, a-, o- in Slavic"
- Kortlandt, Frederik (*uskoro b*), "Miscellaneous remarks on Balto-Slavic accentuation", u: M. Kapović & R. Matasović (ur.), *Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005*
- Kortlandt, Frederik (*uskoro c*), "Hittite *ammuk 'me'*"
- Конески, Блаже 1965, *Историја на македонски јазик*, «Кочо Рацин» Скопје/«Просвета» Белград
- Križanić, Juraj 1984, *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku*, JAZU, Zagreb
- Kurz, Josef 1969, *Učebnice jazyka staroslověnského*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha
- Kustić, Nikola 2002, *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*, Zagreb
- Кузнецов, П. С. 1959, *Очерк исторической морфологии русского языка*, Москва
- Lehr-Spławiński, Tadeusz 1929, *Gramatyka połabska*, Lwów
- Lehr Spławiński, Tadeusz & Bartula, Czesław 1954⁴, *Zarys gramatyki języka staro-cerkwieno-słowiańskiego na tle porównowczym*, Zakład narodowy im. Ossolińskich wydawnictwo, Wrocław – Kraków
- Leskien, August 1922⁶, *Handbuch der Altbulgarischen (Altkirchenslavischen) Sprache*, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg

- Lorentz, Friedrich 1903, *Slovinzische Grammatik*, St. Petersburg
- Lorentz, Friedrich 1925, *Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache*, Walter de Gruyter & Co, Berlin – Leipzig
- Lorentz, Frydryk 1962, *Gramatyka pomorska, Tom III (Fleksja, Składnia)*, Zakład narodowy im. Ossolińskich wydawnictwo, Wrocław – Warszawa – Kraków
- Lorentz, Friedrich 1971, *Kaschubische Grammatik*, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim
- Łoś, J. 1922–7, *Gramatyka polska I–III*, Kraków
- Lunt, Horace G. 1974⁵, *Old Church Slavonic grammar*, Mouton, The Hague
- Małecki, Mieczysław 1934, *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w Soluńskim). I. Teksty, II. Słownik*, Kraków
- Mareš, František Václav 2001, *Diachronische Morphologie des Ur- und Frühslavischen*, Peter Lang, Frankfurt am Main
- Matasović, Ranko 1995 (1996), "A Reexamination of Winter's Law in Baltic and Slavic", *Lingua Posnaniensis* 37: 57–70
- Matasović, Ranko 2004, "The Proto-Indo-European syllabic resonants in Balto-Slavic", *Indogermanische Forschungen* 109: 337–354
- Matasović, Ranko 2006, *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika* (manuscript)
- Matzinger, Joachim 1997, "Zu armenischen *mek* 'wir'", *Historische Sprachforschung* 110: 83–92
- Mažiulis, Vytautas 1966, *Prūsų kalbos paminklai*, Mintis, Vilnius
- Mažiulis, Vytautas 1970a, *Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai*, Mintis, Vilnius
- Mažiulis, Vytautas 1970b, "Dėl balt. *ų nykimo", u: V. Rūķe–Draviņa (ur.), *Donum Balticum* (Festschrift Ch. Stang): 334–337
- Mažiulis, Vytautas 2004, *Prūsų kalbos istorinė gramatika*, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius
- Meier-Brügger, Michael 2002⁸, *Indogermanische Sprachwissenschaft. (8., überarbeitete und ergänzte Auflage der früheren Darstellung von Hans Krahe. Unter Mitarbeit von Matthias Fritz und Manfred Mayrhofer)*, Walter de Gruyter, Berlin/New York
- Meillet, Antoine 1934², *Le slave commun*, Librairie ancienne Honoré Champion, Paris
- Meillet, Antoine 1937⁸, *Introduction a l'étude comparative des langues indo-européennes*, Librairie Hachette, Paris
- Melchert, H. Craig 1994, *Anatolian Historical Phonology*, Rodopi, Amsterdam/Atlanta
- Meyer, Karl. H. 1923, *Historische Grammatik der russischen Sprache I*, Bonn
- Mihaljević, Milan (*uskoro*), "Zamjenice u hrvatskoglagoljskim fragmentima 12. i 13. st."
- Mikkola, Jooseppi Julius 1913, *Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen, I. Teil, Lautlehre, Vokalismus, Betonung*, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg
- Mikkola, Jooseppi Julius 1950, *Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen, III. Teil, Formenlehre*, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg
- Мирчев, Кирил 1963², *Историческа граматика на български език*, Државно издателство «Наука и изкуство», София
- Mladenov, Stefan 1929, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Walter de Gruyter & Co., Berlin – Leipzig
- Moguš, Milan 1966, "Današnji senjski govor", *Senjski zbornik* 2: 5–152

- Morgenstierne, Georg 1945, "Indo-European *k'* in Kafiri", *New Testament Studies* 13: 225–238
- Muka, K. A. [= Mucke, K. E.] 1891, *Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen (niederlautsitzisch-wendischen) Sprache. Mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialecte und des Obersorbischen*, Leipzig
- Nandriš, Grigore 1959, *Old Church Slavonic Grammar*, University of London, The Athlone Press, London
- Обнорский, С. & Барахудов, С. 1938–1949, *Хрестоматия по истории русского языка 1–2*, Москва
- Olander, Thomas 2005, "The dative plural in Old Latvian and Proto-Indo-European", *Indogermanische Forschungen* 110: 273–281
- Orlovský, Jozef 1975, *Stredogemerské nárečia*, Vydavateľstvo Osveta, Martin
- Otrębsky, Jan 1956, *Gramatyka języka litewskiego, Tom III, Nauka o budowie wyrazów*, Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa
- Otrębsky, Jan 1958, *Gramatyka języka litewskiego, Tom I, Wiadomości wstępne, Nauka o głoskach*, Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa
- Palmaitis, Mykolas Letas 1975, *Baltų kalbų negimininių įvardžių istorija*, Vilnius (dissertation)
- Palmaitis, Mykolas Letas 1976, *Prūsų kalbos negimininių įvardžių formų kilmė*, *Baltistica* 12(2): 156–165
- Panzer, Baldur 1999³, *Die slavischen Sprachen in Gegenwart und Geschichte*, Lang, Frankfurt am Main
- Pauliny, Eugen 1990, *Vývin slovenskej deklinácie*, Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava
- Pedersen, Holger & Lewis, Henry 1937, *A Concise Comparative Celtic Grammar*, Göttingen
- Petersen, Walter 1930, «The Inflection of Indo-European Personal Pronouns», *Language* 6: 164–193
- Pisani, Vittore 1974, "Zum Personalpronomen", *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 88: 113–166
- Prokosch, E. 1939, *A Comparative Germanic Grammar*, Philadelphia
- Radulić, Ladislav 2002, *Rječnik rivanjskoga govora*, Matica hrvatska, Zadar
- Rasmussen, Jens Elmegård 1999a, «The Constituent Elements of the Indo-European Personal Pronouns», *Selected Papers on Indo-European Linguistics. With a Section on Comparative Eskimo Linguistics, 1–2*, Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen: 256–275 [prvi put objavljeno u: *Arbejdsrapporter udsendt af Institut for Lingvistik, Københavns Universitet*, vol. 6/1987: 89–112]
- Rasmussen, Jens Elmegård 1999b, «Die Vorgeschichte der baltoslavischen Akzentuierung – Beiträge zu einer vereinfachten Lösung», *Selected Papers on Indo-European Linguistics. With a Section on Comparative Eskimo Linguistics, 1–2*, Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen: 468–489 [prvi put objavljeno u: B. Barschel, M. Kozińska & K. Weber (ur.): *Indogermanisch, Slawisch und Baltisch. Materialien des vom 21.–22. September 1989 in Jena in Zusammenarbeit mit der Indogermanischen Gesellschaft durchgeführten Kolloquiums* (= Slavistische Beiträge, Bd. 285), Otto Sagner, München 1992: 173–200]
- Rešetar, Milan 1911, *Die serbokroatischen Kolonier Südtaliens*, Alfred Hölder, Wien
- Rigler, Jakob 2001, *Zbrani spisi 1. Jezikozgodovinske in dialektološke razprave*, Založba ZRC, Ljubljana

- Ripka, Ivor 1975, *Dolnotrenčianske nárečia*, Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava
- Rix, Helmut 1992, *Historische Grammatik des Griechischen: Laut- und Formenlehre*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt
- Rosenkranz, Bernhard 1955, *Historische Laut- und Formenlehre des Altbulgarischen (Altkirchenslavischen)*, Mouton & Co. N. V.'s-Gravenhage – Carl Winter/Universitätsverlag, Heidelberg
- Rosinas, Albertas 1988, *Baltų kalbų įvardžiai*, Mokslas, Vilnius
- Rosinas, Albertas 1995, *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*, Vilnius
- Rožić, Vatroslav 1889–1894, “Kajkavski dijalekat u Prigorju“, *Rad JAZU* 115: 68–136, 116: 113–174, 118: 55–115
- Rudzīte, Marta 1964, *Latviešu dialektoloģija*, Latvijas valsts, Rīgā
- Rudzīte, Marta 1993, *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*, Zvaizgne, Rīgā
- Sabaliauskas, A. 1976, “Dēl lie. formos *nuodu* ‘MUDU’“, *Baltistica* 12(2): 167
- Самойленко, С. Ф. 1962, “Из истории основ грамматических форм личных местоимений в славянских языках“, *Научные доклады высшей школы, Филологические науки* 2 (18): 3–15
- Савченко, А. Н. 1962, “Славянские и балтийские местоимения в соотношении к местоимениям других индоевропейских языков“, *Филологические науки* 3(19): 73–81
- Schenker, Alexander M. 1995, *The Dawn of Slavic, An Introduction to Slavic Philology*, Yale University Press, New Heaven and London
- Schleicher, August 1871, *Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache*, St.-Petersburg
- Schmalstieg, William R. 1971, “A new look at the Old Prussian pronoun“, *Baltistica* 7: 129–138
- Schmalstieg, William R. 1974, *An Old Prussian Grammar: the phonology and morphology of the three catechisms*, The Pennsylvania State University Press, University Park – London
- Schmalstieg, William R. 1976, *Studies in Old Prussian, A Critical Review of the Relevant Literature in the Field since 1945*, The Pennsylvania State University Press, University Park – London
- Schmidt, Gernot 1968, “Zu den singularischen Genetiven der idg. Personalpronomina“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 82/2: 225–250
- Schmidt, Gernot 1978, *Stammbildung und Flexion der indogermanischen Personalpronomina*, Harrassowitz, Wiesbaden
- Seebold, E. 1984, *Das System der Personal-pronomina in den frühgermanischen Sprachen*, Göttingen
- Селищев, А. М. 1941, *Славянское языковедение I, Западнославянские языки*, Москва
- Селищев, А. М. 1952, *Старославянский язык II, Тексты. Словарь. Очерки морфологии*, Москва
- Senn, Alfred 1966, *Handbuch der litauischen Sprache, Band I: Grammatik*, Carl Winters-Universitätsverlag, Heidelberg
- Shevelov, George Y. 1964, *A Prehistory of Slavic. The Historical Phonology of Common Slavic*, Winter-Universitätsverlag, Heidelberg
- Shields, Kenneth 1985, “Some Remarks about the personal Pronouns“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 98/1: 10–21
- Słoński, Stanisław 1950, *Gramatyka języka starosłowiańskiego (starobułgarskiego)*, Państwowe zakłady wydawnictw szkolnych, Warszawa

- Sоболевский, А. Н. 1907⁴, *Лекции по истории русского языка*, Москва
- Соболевский, А. Н. 1908, "Одинъ изъ законовъ церк.-славянскаго языка", *Jagić-Festschrift/Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin 1908: 204–205
- Stang, Christian S. 1957, *Slavonic accentuation*, I komisjon hos H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo
- Stang, Christian S. 1996, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø [takoder i: *Ergänzungsband. Register, Addenda und Corrigenda zur VGbS*, Universitetsforlaget, Oslo–Bergen–Tromsø]
- Stanislav, Ján 1932, *Liptovské nárečia*, Turčiansky Svätý Martin
- Stanislav, Ján 1958, *Dejiny slovenského jazyka. II. Tvaroslovie*, Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava
- Steenwijk, Han 1992, *The Slovene Dialect of Resia San Giorgio*, Amsterdam
- Стойков, Стойко 1993³, *Българска диалектология*, Издателство на българска академия на науките, София
- Svane, Gunnar Olaf 1958, *Grammatik der slowenischen Schriftsprache*, Rosenkilde und Bagger, Kopenhagen
- Szemerényi, Oswald 1989³, *Einführung in die Vergleichende Sprachwissenschaft*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt
- Šekli, Matej 2003, "Odrzi praslovanskih oblikotvornih naglasnih tipov samostalnikov moške o-jevske sklanjatve v (knjižni) slovenščini", *Jezikoslovni zapiski* 9/2: 29–50
- Šewc, Hinc 1968, *Gramatika hornoserbskie řeče*, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin
- Šimundić, Mate 1971, *Govor Imotske krajine i Bekije*, Sarajevo
- Šojat, Antun 1970, "Kratak navuk jezičnice horvatske (Jezik stare kajkavske književnosti)", *Kaj* III/2: 81–96
- Šojat, Antun 1973a, "Kajkavski ikavci kraj Sutle", *Rasprave Instituta za jezik* 2: 37–44
- Šojat, Antun 1973b, "O govoru Cerja kod Sesveta", *Rasprave Instituta za jezik* 2: 45–49
- Šojat, Antun 1973c, "Govor u Samoboru i njegovoj okolini", *Rasprave Instituta za jezik* 2: 51–72
- Šojat, Antun 1982, "Turopoljski govori", *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 317–493
- Šojat, Antun 1992, "Kulturološko-jezične značajke Pavlinskog zbornika (1644)", *Kaj* XXV/4: 21–28
- Šwela, Bogumił 1952, *Grammatik der Niedersorbischen Sprache*, Domowina – Verlag Bautzen, Bautzen
- Tentor, Mate 1909, "Der čakavische Dialekt der Stadt Cres", *Archiv für slavische Philologie* 30
- Tentor, Mate 1950, *Leksička slaganja creskoga narječja i slovenskoga jezika protiv Vukova jezika*, Razprave/Dissertationes I, Ljubljana
- Težak, Stjepko 1981, "Ozaljski govor", *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5: 203–432
- Townsend, Charles E. & Janda, Laura 2002, *Gemeinslavisch und Slavisch im Vergleich: Einführung in die Entwicklung von Phonologie und Flexion*, Otto Sagner, München [prijevod djela: *Common and comparative Slavic: Phonology and inflection, with special attention to Russian, Polish, Czech, Serbo-Croatian, and Bulgarian*, Slavica, Columbus 1996]
- Trautmann, Reinhold 1910, *Die altpreußischen Sprachdenkmäler. Einleitung, Texte, Grammatik, Wörterbuch*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Trávníček, František 1935, *Historická mluvnice československá*, Praha

- Trubetzkoy, Nikolaus S. 1968², *Altkirchenslavische Grammatik. Schrift-, Laut- und Formensystem*, Herausgegeben von Rudolf Jagoditsch, Hermann Böhlau Nachlf., Graz - Wien - Köln
- Užpuris, J. 1990, *Trys kalbinės studijos*, Foundation of Lithuania Minor, Chicago
- Vaillant, André 1931, *La langue de Dominko Zlatarić*, Imprimerie nationale, Paris
- Vaillant, André 1950, *Grammaire comparée des langues slaves, Tome I: Phonétique*, IAC, Lyon
- Vaillant, André 1958, *Grammaire comparée des langues slaves, Tome II. Morphologie. Deuxième Partie: Flexion pronominale*, IAC Lyon
- Valeckienė, Adelė 1966, "Dėl dabartinės lietuvių kalbos negimininių įvardžių linksniavimo sistemų susidarymo ir raidos", *Baltistica* 1(2): 127–141
- Vážný, V. 1964, *Historická mluvnice česká II/1, Tvarosloví: skloňování*, Praha
- Velčić, Nikola 2003, *Besedar Bejske Tramuntane*, Adamić, Mali Lošinj/Beli/Rijeka
- Vermeer, Willem 1978, "Innovations in the Kajkavian Dialect of Bednja", in: *Dutch Contributions to the 8th International Congress of Slavists*, Lisse: 347–381
- Vondrák, Wenzel 1912², *Altkirchenslavische Grammatik*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin
- Vondrák, Wenzel 1924², *Vergleichende slavische Grammatik, I Band. Lautlehre und Stammbildungslehre*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Watkins, Calvert 1969, *Indogermanische Grammatik III. 1. Geschichte der indogermanischen Verbalflexion*, Heidelberg
- Weingart, Miloš 1937–8, *Rukověť jazyka staroslověnského 1–2*, Praha
- Зализняк, А. А. 1985, *От праславянской акцентуации к русской*, Издательство «Наука», Москва
- Zinkevičius, Zigmantas 1957, *Lietuvių kalbos įvardžiotinių būdvardžių istorijos bruožai*, Vilnius
- Zinkevičius, Zigmantas 1966, *Lietuvių dialektologija*, Mintis, Vilnius
- Zinkevičius, Zigmantas 1981, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika, II*, Mokslas, Vilnius

Rječnici i dijalektološki atlasi

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 1–97 [dijelovi I–XXIII], JAZU, Zagreb 1881–1976
- Bańkowski = Bańkowski, Andrzej 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, 1–2, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa
- БДА = *Български диалектен атлас*. Съставен под ръководство на Ст. Стойков и С. Б. Бернщейн (I), Ст. Стойков (II), София 1964
- Bezljaj = Bezljaj, France 1977–1982, *Etimološki slovar slovenskega jezika* 1–3, Institut za slovenski jezik/Mladinska knjiga, Ljubljana
- Boryś = Boryś, Wiesław 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo literackie, Kraków
- Breu & Piccoli = Breu, Walter & Piccoli, Giovanni 2000 (con la collaborazione di Snježana Marčec), *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce. Dizionario plurilingue della lingua slava della minoranza di provenienza dalmata di Acquaviva Collecroce in Provincia di Campobasso (dizionario, registri, grammatica, testi)*, Campobasso

Brückner = Brückner, Aleksander 1993, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa [pretisak]

Derksen = Derksen, Rick, *Slavic inherited lexicon*, Indo-European Etymological Dictionary Project (Leiden University). Internet: <http://iasnt.leidenuniv.nl/ied/>

ESSJ = *Etymologický slovník slovanských jazyků, Slova gramatická a zájmena 2*, Academia, Praha 1980

Fraenkel = Fraenkel, Ernst 1955–1965, *Litauisches Etymologisches Wörterbuch*, Göttingen – Heidelberg

Gebauer = Gebauer, Jan 1903–1916, *Slovník staročeský I–II*, Praha

Gluhak = Gluhak, Alemko 1993, *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb

HSSJ = *Historický slovník slovenského jazyka I*, Veda/Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1991

Jurišić 1973 = Jurišić, Blaž 1973, *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima, II dio, Rječnik*, JAZU, Zagreb

Kluge = *Etymologische Wörterbuch der deutschen Sprache*, bearbeitet von Elmar Seebold, Walter de Gruyter, Berlin – New York 2002²⁴

Lipljin = Lipljin, Tomislav 2002, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Garestin d.o.o., Varaždin

LIV 2001² = Rix, Helmut & Kümmel, Martin (ur.), *Lexikon der Indogermanischen Verben*, Wiesbaden

Mažiulis = Mažiulis, Vytautas 1988–1998, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas I–IV*, Mokslas, Vilnius

Orlovský = Orlovský, Jozef 1982, *Gemerský nářečový slovník*, Vydavateľstvo Osveta, Rimavská Sobota

PED = Polański, K. & Sehnert 1967, G. A., *Polabian–English dictionary*, The Hague–Paris

Piccoli & Sammartino = Piccoli, Agostina & Sammartino, Antonio 2000, *Dizionario dell' idioma croato–molisano di Montemitro / Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*. [Redazione della parte fonematica e croata / Sastavljanje i priređivanje fonološkoga i hrvatsko–ga dijela: Snježana Marčec i Mira Menac–Mihalić], Fondazione «Agostina Piccoli»/Matica hrvatska, Montemitro– Zagreb

Pleteršnik = Maks Pleteršnik 1894–5, *Slovensko–nemški slovar*, I–II, Ljubljana

Pokorny = Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Francke, Bern 1948–59

СДЯ = *Словар русского языка (XI ~ XVII вв.)*, 1–26, Издательство «Наука», Москва 1975–2002

СДЯ 2 = *Словар древнерусского языка (XI ~ XIV вв.)*, I–VII, red. A. Аванесов, «Русский язык», Москва 1988–2004

Skok = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga prva: A–J. Knjiga druga: K–poni¹. Knjiga treća: poni²–Ž. Knjiga četvrta: Kazala. Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. JAZU, Zagreb 1971–4

Sławski = Sławski, Franciszek 1952/6–1975/82, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, I–V, Kraków

Snoj = Snoj, Marko 2003², *Slovenski etimološki slovar*, Modrijan, Ljubljana

SP = *Słownik prasłowiański* (red. F. Sławski), 1–8, Polska Akademia Nauk, Wrocław 1961–2001

Срезневский = Срезневский, И. И. 1893–1903, *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам I–III*, Санктпетербург

SS = *Słownik staropolski*, I–X, Polska academia nauk, Warszawa 1953/5–1988/93

ССМ = *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, 1–2, «Наукова книга», Київ 1977–1978

SSN = *Slovník slovenských nářečí I*, Veda/Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1994

Топоров = Топоров, В. Н., *Прусский язык*, I–V, Издательство «Наука», Москва 1975–1990

Трубачев = *Этимологический словарь славянских языков* (red. О. Н. Трубачев), Академия Наук СССР 1974–

Vasmer = Vasmer, Max 1950–8, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg

Sources

Alexandrida = Važný, Vaclav 1963², *Staročeská Alexandreida*, Nakl. Československé Akademie věd, Praha

Marijinsko evanđelje = Jagić, Vatroslav (ur.) 1883, *Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus*. Characteribus cyrillicis transcriptum V. Jagić (mit Anhang über Schreibweise und Sprache und einem erschöpfenden Index), Berlin – Sankt Peterburg

Dalimila = Bláhová, Marie & alii (ur.) 1977, *Kronika tak řečeného Dalmila*, Praha

Decretum = Ivanuš Pergošić, *Decretum 1574*, *Hrvatski kajkavski editio princeps*, za tisak priredio i priloge napisao Zvonimir Bartolić, Matica hrvatska/Zrinski, Čakovec 2003

Katonova dvojverší = u: Petrů, Eduard (ur.) 1999, *Ezopovy bajky, Katonova dvojverší, Rada otce synovi*, Praha

Postilla = Antun Vramec, *Postilla*, JAZU/Zavod za znanstveni rad Varaždin i Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Varaždin 1990

Sinajski psalterij = *Psalterium Sinaiticum*, Akademischer Druck- und Verlagsanstalt [pretisak], Graz 1954

SBD0 = *Staročeská Bible Drážďanská a Olomoucká. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. I. Evangelia*, Vladimír Kyas (ur.), Praha 1981

Vévoda Arnošt = u: Petrů, Eduard (ur.) 1984, *Rytířské srdce majíce. Česká rytířská epika 14. století*, Praha

Závišova píseň (Jižť mne vše radost ostává) = u: Lehár, Jan (ur.) 1990 (: 244–246), *Česká středověká lyrika*, Praha

Sažetak

U radu se daje iscrpan pregled sustavâ osobnih zamjenica svih baltoslavenskih jezika i njihove povijesti te se rekonstruira općeslavenski, istočnobaltijski, zapadnobaltijski, baltoslavenski i indoeuropski sustav osobnih zamjenica, kao i njihov naglasni sustav. Baltoslavenski se sustav osobnih zamjenica izvodi iz indoeuropskoga te se posebna pažnja posvećuje upotrebi baltoslavenske jezične građe pri rekonstrukciji indoeuropskih osobnih zamjenica. U radu su također obrađeni mnogi problemi slavenske i baltoslavenske povijesne fonologije, akcentologije i morfologije vezani uz rekonstrukciju osobnih zamjenica.

U slavenskom su izvorno postojala dva oblika zamjenice 1. lica jednine u nominativu koja su imala različitu akcentuaciju – *já i *jāzъ < *jāzъ̄. Oba su ta oblika naslijeđena iz indoeuropskoga prajezika i izvode se iz praoblika *éǵ (>*jǎ) i *éǵHóm (>*jāzъ̄). U slavenskom je poslije došlo do poopćenja jednoga od oblikâ i jednoga od naglasaka kako u kojem jeziku. Staroslavenski je oblik *azъ* postao nepravilnom *allegro*-promjenom početnoga *ě- > *ja- > a-. Govori se o problemu varijanata dativa/lokativa jednine *mъně i *mъně̄ te se na osnovi podudarnosti s latvijskim dativom *mun* zaključuje da je stariji lik bio *mъně̄. Detaljno se razmatraju i slavenske varijante dativa/lokativa jednine *tebě i *tobě (u južnoslavenskom je samo *tebě, a u ostalim je slavenskim jezicima uglavnom oboje) te se predlažu različite mogućnosti kako je do tih varijanata došlo. Objašnjava se rekonstrukcija naglasaka u slavenskom dativu jednine *mъně̄, *tebě̄/tobě̄ (ali u genitivu jednine *mène, *tèbe), akuzativu jednine *mê i *tê, te u instrumentalu jednine *mъnòjǫ/mъnojò, *tobòjǫ/tobojò. Cirkumfleks se u nominativu i akuzativu svih brojeva u slavenskim osobnim zamjenicama objašnjava djelovanjem Meilletova zakona, koje je kod osobnih zamjenica bilo djelomično i analoško, a ne strogo fonetsko pravilo. Osim toga, objašnjava se poseban tip pomične naglasne paradigme koja se nalazi u osobnih zamjenica te se objašnjava postanak nekih sekundarnih slavenskih oblika, kao što je štokavsko *nās, vās, zá me* itd. U istočnobaltijskom se pomno sagledavaju različite jedninske osnove koje se ondje javljaju te se objašnjava njihov postanak: *man-* (analogijom prema *tav-*), *mun-* (izvorno samo u dativu jednine), *tav-* (pravilno od indoeuropskoga *tew-), *tev-* (od starijega *teb- analogijom prema *tav-*). S rekonstrukcijom je osobnih zamjenica povezana i glasovna promjena *ew > *ow u baltoslavenskom za koju zaključujemo da je bila je djelovala ispred svih samoglasa, a ne samo ispred stražnjih. Što se tiče indoeuropskih osobnih zamjenica, zaključuje se da su imale manje padeža od imenica. U jednini nije bilo posebnih oblika (ili se ne mogu rekonstruirati) za lokativ, instrumental i ablativ, a u množini je i dvojini moguće rekonstruirati samo nominativ i akuzativ od naglašanih oblika, te nenaglasnica u genitivu, dativu i akuzativu. U indoeuropskom provizorno rekonstruiramo i oblike *més u nominativu množine 1. lica (uz *wey-) te *túb^{hi} u dativu jednine 2. lica (uz *téb^{hi}). Pomno se razmatra problem duljenja u jednosložnicama u indoeuropskim osobnim zamjenicama te jednosložnim česticama i prilozima (npr. ie. *tú/tú "ti", *nú/nú "sada"), te se zaključuje da je riječ o fonetskom duljenju (a ne o fonološkoj duljini). Zaključuje se da duljina nastala duljenjem u jednosložnicama daje akut u baltoslavenskom, dočim obična indoeuropska prijevorna duljina daje cirkumfleks. Vezano uz odraz indoeuropske prijevorne duljine u baltoslavenskom, zaključuje se da je potreban pomniji pristup građi te da je u baltoslavenskom po svemu sudeći bilo više faza u kojima su vrddhi-tvorbe dobivale katkad akut, katkad cirkumfleks, ovisno kada je tvorba nastala.

Summary

This dissertation provides an overview of personal pronouns and their history in all Balto-Slavic languages. Common Slavic, East Baltic, West Baltic, Balto-Slavic and Indo-European system of personal pronouns (including accentuation) is reconstructed, and the Balto-Slavic system of personal pronouns is derived from Proto-Indo-European. In the reconstruction of Proto-Indo-European personal pronouns, emphasis is placed on Balto-Slavic data and its use in the reconstruction. We also deal with several problems of historical phonology, accentology and morphology of Slavic and Balto-Slavic which are related to the reconstruction of personal pronouns.

In Slavic, there were two different forms of the 1st person nominative singular pronoun with two different accents – *jǎ i *jǎzъ < *jǎzǎ. Both forms were inherited from Proto-Indo-European: *éǵ (>*jǎ) and *éǵHóm (>*jǎzǎ). Later in Slavic, one of these two forms and accents was generalized differently in different languages. OCS *azъ* is due to an irregular *allegro*-change of the initial *ě- > *ja- > a-. The problem of the dative/locative singular variants *mъně and *mъně is also tackled – on the basis of the correspondence to the Latvian dative *mun*, the form *mъně is interpreted as older. The dative-locative singular variants *tebě and *tobě are closely investigated (South Slavic has only *tebě, North Slavic has both), and possible historical explanations are suggested. The reconstruction of the accent in the Slavic dative singular *mъně, *tebě/tobě (cf. genitive singular *mène, *tèbe), accusative singular *mê and *tê, and instrumental singular *mъnòjъ/mъnojò, *tobòjъ/tobojò is discussed as well. In Slavic personal pronouns, the circumflex in the nominative-accusative of all numbers is explained via Meillet's Law. Meillet's Law was partly analogical in personal pronouns and not a strictly phonetic change. The special type of mobile paradigm in personal pronouns is tackled, and some secondary Slavic forms, like Štokavian *nās, vās, zā me* etc. are explained as well. Concerning East Baltic, an overview and historical interpretation of different singular stems is given: *man-* (by analogy to *tav-*), *mun-* (originally only in the dative singular), *tav-* (regularly from PIE *tew-), *tev-* (from older *teb- by analogy to *tav-*). The Balto-Slavic change of *ew > *ow is important in the reconstruction of personal pronouns – it is concluded that this change was regular in front of all vowels, not only back ones. As for PIE personal pronouns, they seem to have had less cases than nouns. In singular, there were no special forms (or no reconstructable forms) in the locative, instrumental and ablative. In plural and dual, there were orthotonic forms in the nominative-accusative and clitics in the genitive-dative-accusative. In Indo-European, I tentatively reconstruct the 1st person nominative plural form *més (besides *wey-) and the 2nd person dative singular *túb^{hi} (besides *téb^{hi}). Concerning PIE personal pronouns and monosyllabic particles and adverbs (cf. PIE *tú/tú "thou", *nú/nú "now"), the problem of monosyllabic lengthening is thoroughly dealt with. The cases of monosyllabic lengthening are interpreted as having phonetic (not phonologic) length. The length arising from monosyllabic lengthening yields acute in Balto-Slavic, while regular PIE lengthened grade yields circumflex accent. As for the reflex of PIE lengthened grade in Balto-Slavic, it is concluded that a more careful approach to the material is needed. It is likely that there were a couple of phases in Balto-Slavic during which, depending on the phase, new vrddhi-derivations got either acute or circumflex accent.